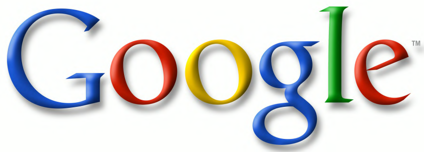
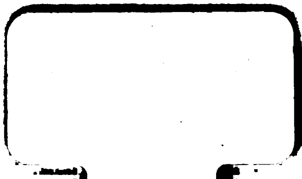

KARL GJELLERUP.

VANDREAARET.

SKILDRINGER OG BETRAGTNINGER.

INDHOLD:

KJØBENHAVN.
ANDR. SCHOUS FORLAG.
1885.

VANDREAARET.

KARL GJELLERUP.

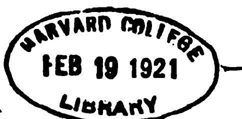

VANDREAARET.

SKILDRINGER OG BETRAGTNINGER.

KJØBENHAVN.
ANDR. SCHOUS FORLAG.
1885.

Doch wendet er, sobald der Pfad verfänglich,
den ernsten Blick, wo Nebel ihn umtrüben,
ins eigne Herz und in das Herz der Lieben.

Goethe »mit den Wanderjahren«.

Wer sich kennt, kann sicher vor- und rückwärts gehen.

»Egmont«.

Kjøbenhavn. — I. Cohens Bogtrykkeri.

Til Erindringen om

min inderlig elskede Tante

Edle Waage.

† August 1882.

Tre Dage
i det klassiske Tyskland.

Jena.

Hvis Schiller ikke havde været Professor i Jena, og hvis Haeckel ikke var Professor i Jena, var jeg næppe kommen dertil.

Fra min ungdommeligste Ungdom af har det været min Yndlingsplan, hvis jeg kom udenlands, da at begynde med en Valfart til Jena og Weimar. »Mod Weimar havde han en Pilgrims-Længsel, som en Mohamedaner mod Mekka«; havde jeg et halvt Aar før skrevet i »Germanernes Lærling«, der i alt hvad der omfattes af Titlen indeholder min egen Udviklings Historie. Men senere Aars forskelligartede Indtryk og en rastløs Deltagelse

i Døgnets Literatur havde — vel ikke omstødt mine første literære Idealer, men dog ladet dem træde noget i Baggrunden, saa at jeg næppe havde gjort nogen Omvej gennem Thüringen, hvis ikke en Brevvexling med Ernst Haeckel angaaende »Arvelighed og Moral« havde givet Anledning til et Besøg. Og aldrig saa snart begyndte det at blive til Alvor med denne Plan, saa vaagnede alle de gamle Følelser og Sværmerier fra min poetiske Puberscens, og jeg kunde ikke som syttenaarig Yngling være kommen mere andægtig til det klassiske Tyskland.

Jeg var saa ivrig efter at naa mit foreløbige Maal, at jeg allerede Dagen efter min Ankomst til Leipzig vilde have forladt denne Forlæggernes Verdensstad for at ile til Digternes Provindsbyer. Men da min Rejsekammerat vilde lokke mig til at blive den ene Dag over, svarede jeg: »Nej, nej — det skulde da være, at der gik noget fortrinligt i Operaen — f. Ex. — ja hvis de giver »Mestersangerne«, saa bliver jeg.« Han foldede en Avis ud, som laa paa Bordet; — det var, som havde det

været aftalt, man spillede »Mestersangerne«, og jeg fortrød ikke at maatte holde Ord: »Mestersangerne« i en mønsterværdig Udførelse, med en fortryllende Eva og en uovertræffelig Hans Sachs, blev den første og ikke den fattigste Grøde af Vandreaaret. Wagner hører jo endnu til de Mestre, der maa studeres i Udlandet — for Hovedværkernes Vedkommende. — Han rummes helt i Mestersangerne. Og selv om jeg for en halv Snes Aar siden havde hørt til de faa retfærdige paa Theatrets tomme Bænke, vilde det ikke have gjort Aftenen i Leipzig overflødig. »Mestersangerne i Nürnberg« er saa helstøbt et Værk, at det for at naa sin fulde Virkning maa nydes som Helhed — en Dobbelt-Enhed — og dertil kræves det tyske Sprog. Selv i en god Oversættelse vilde noget af Farvens sarte Mellemtoner gaa tabt — og saa en Opera-Oversættelse! Denne Text er sikkert det største og stemningsfuldeste, som Tysklands dramatiske Poesi har frembragt siden Goethes Dage, — der er en Duft over den af middelalderligt tysk Borgerliv saa betagende, som den ellers kun findes om Gretchens Skik-

kelse i Fausts bedste Scener, og naar denne Poesi bæres frem af en Musik, der er skøn som en Aabenbaring, saa . . . . .

Ja, hvis det saa netop er en ung Poet og en ung Musiker, som høre dette i den gode Stad Leipzig, saa gaar de først fra Sans og Samling, og derpaa — naar de i al Fald har faaet Stedsansen tilbage, gaa de sammen ned i Auerbachs berømte Kælder, hvorfra Mefistofeles red bort paa et Vinfad, og pokulerer i Rhinskvin paa den store Kunsts evige Blomstring. Den leve! — den lever altsaa endnu! Af dens gamle Moderjord kan der ogsaa i vore Dage skyde Kæmpetræer op, — saadanne rigtige enestaaende og uberegnelige, ganske unyttige Urskovs-Jætter, og ikke blot disse forstmæssige Plantninger i regelmæssig Drift, gode til filantropiske Brændestabler og til politisk Gavntømmer.

For det er en Betragtning, der ikke lader sig holde tilbage overfor et saadant Værk: — Er det muligt at en Doktrin kan sejre, der fordrer Eneret i Kunsten for en Form, som aldrig — endog i sine lykkeligste Resultater

aldrig — kan frembringe en lignende Virkning, denne Kunstens hellige Extase, denne Aandens og Sjælens Lutring, hvormed man forlader et saadant Kunstværk? Naar det er givet at Kunsten kan frembringe det højeste, skulde den saa virkelig varig lade sig skræmme af en Formel til at nøjes med det mindre.

Gammel Fordom! raabes der. Eller hvorfor mindre? Virkeligheden, som har os i Struben, — angaar den os maaske mindre, end Drømme, om de end flyve aldrig saa højt? . . . Ligger vor Samtid os ikke mere paa Hjærte end hvilken som helst anden Tid, og er det ikke den eneste, vi kan skildre? Er der ikke ligesaa meget menneskelig interessant ved en stakkels forført Tjenestepige som ved Dronning Cleopatra? Hvorfor da denne Snak om Fornedrelse, naar vi fordre at Kunsten skal holde sig til det virkelige og omgivende?

Det lyder altsammen meget rigtigt og vilde være det, dersom der ikke i Kunsten var noget, som kaldtes Stil. Stilen er ikke saa ligegyldig over for Tider og Kaar. Det er sandt, at den lille Stil lader sig strække op imod det op-

højede, og kan naa det med en vis Ynde, som er al Ære værd. Men den store Stil er ikke slet saa føjelig. Den bøjer sig ikke ned imod det smaa. Man kan gøre en Statuette af Athene til at stille blandt andet Nips paa sit Skrivebord, — og det er behageligt at have Kunstnips paa sit Skrivebord. Men man kan ikke gøre en Guld- og Elfenbens-Kolos af en Stuepige, der læner sig til en Fejekost. Ære være Statuetterne og Stuepigerne ogsaa i Kunsten; — de have været tilsidesatte, lad dem komme frem! Men fordi Dronningerne og Lanserne have tyranniseret, skal derfor Stuepigerne og Fejekostene tyrannisere? Fordi Hamlets, Ophelias og Lears Vanvid har været begunstiget af Kunsten, skal derfor en Sjovers Delirium være dens fremtidige Begejstrings højeste Maal?

Der fortælles om den store Phidias, at han med en fuldendt Virtuositet har udskaaret Biller og forfærdiget mange saadanne kunstneriske Smaating. Hvo vilde finde paa at dadle ham derfor og betragte det som en Nedværdigelse af hans Geni? Men hvo vil

paa den anden Side tro at Phidias ansaa sine naturalistiske Mesterstykker i det smaa for at kunne sammenlignes i Kunstværdi med Guld- og Elfenbens - Kolosserne i Parthenons og Olympias Templer? Som den store Stils Mester kender Alverden ham; hans lille Stil er kun bevaret som en Anekdote. Eller er det maaske en Tilfældighed at Clio, da hun skrev hans Navn paa sin Tavle, ikke tilføjede: »Der fortælles om denne udødelige Mester i Modellering af Flüer og Bier og Forfærdigelse af Statuetter, at han ogsaa dannede store Gudebilleder til de græske Templer.« Nej, de gamle Grækere vare saare klare over den nu snart forkætrede Sandhed, som min Ven, den norske Billedhugger — i Parenthes: en Kunstner saa moderne som nogen —, udtrykker i følgende slaaende Form: Det store er saa Pinedød større end det smaa.

Derfor kan en Doktrin, der vil begrænse Kunsten til det smaa, til den nøjagtige Virkeligheds-Gengivelse, være et berettiget reaktionært Gennemgangsled, men heller ikke mere. For den store Stil er der ingen Fare. Trangen til

den lever som et Krav hos Publikum, selv naar den er kritisk kloroformeret hos Tidens Kunstnere. Og dette er ikke saa unaturligt, som det kunde synes. For rigtignok skulde man tro, at Kunstnerne vare dem, der sidst kunde opgive noget af Kunstens Helligdom. Men de ere altfor ofte naive Enthousiaster og dertil halvdannede Personer, som ingenlunde magte Idéerne, hvilke de sjælden føde, men som ofte føder dem — der gives nemlig Mode-Idéer som magelig kan føde deres Mand. Derfor ere de meget udsatte for at bestikkes, og naar de faa et af de gangbare Stikord som Arvelighed, den experimentelle Roman, moralsk Zoologi, saa gaa de bus paa med den og tror at have Nøglen til Verdensgaaden. Dels dette, og saa endnu det, at det ikke er saa kedeligt at skrive trivielle Ting som at læse dem, — en Omstændighed, der forklarer mangen literær Gaade. I et Arbejde kan man altid fordybe sig saa ganske, at man tilsidst finder det interessant. Og saaledes hændes det, at mangen Skribent trolig fremturer i at skrive efter Parolen, naar han allerede næppe

længer kan holde ud at læse sine Kollegers Arbejder. Nej, han lader disse Bøger »ærbødigst fra Forlæggeren« og »venligst fra Forfatteren« ligge ærbødigst og venligst uopskaarne paa Skrivebordet, hvor de ogsaa saaledes formane til Flid og minde om Konkurrencens Alvor, og i Stedet for dem tager han ned fra Hylden sin Goethe, sin Victor Hugo, sin Shakespeare og glæder sig ved den store Stil — naturligvis kun til Rekreation, for han er en Alvorsmand og vèd hvad Tiden fordrer. Og naar han har taget sig et Bad i den gamle Kastales frie Bjærgstrøm, skyder han med et Suk sin problem-lastede, tendens-smuglende Skribentpram fra Land og lægger ud paa ny, drivende med Strømmen ned ad den regulerede Kanal med de flade, mudrede Bredder, hvor enhver literær Gadedreng kan komme til at sætte sin Papirsbaad ud . . . .

Saadanne Tanker gærede i mig den maaneklare Vinternat, da jeg satte mig tilrette i Coupéen for at tage fra Leipzig ind i Sachsen-Weimar. Rundt om disse Tanker, ligesom for at ægge dem, sværmede mange utydelig erind-

rede Melodi-Stumper af Operaen; og medens jeg sad i urolig Forventen af de Indtryk, som Rejsedagen vilde bringe, sagde jeg af og til for mig selv et Sted af Texten, som særlig havde tiltalt mig:

— dahin zum heim'schen Hügel,
dahin zur grünen Vogelweid',
wo Meister Walther einst mich freit';
da sing' ich hell und hehr
der liebsten Frauen Ehr':
auf da steigt
ob Meister-Krähn ihm ungeneigt,
das stolze Minnelied. —
Ade! Ihr Meister hienied'!

Maaske mener nogen, at det ikke just var nødvendigt at rejse udenlands for at gøre disse Betragtninger. Men den, der ræsonnerer saaledes, har aabenbart aldrig selv været indenfor Ringen. Ganske vist er der dem, der bære Ringen med sig overalt, ligesom en trofast Forlovet, og komme tilbage som de samme der drog ud. De bære sig ad ligesom disse Studerende, der rejse bort for at høre de samme Professorer, hvis Bøger de have studeret efter hjemme; for dem blive Vandreaarene kun en Repetition af Læreaarene. Men

der er andre, hos hvem en Mængde undertrykte Elementer gispe efter Luft: Længsler og Lyster fra Tiden før Læreaarene, der ikke have haft Trivsel for dem; Indtryk fra selve Læretiden, som ikke have været begunstigede af den herskende Stemning, og derfor ere gaaet tilbunds. De behøve nu kun et Paaskud for at bryde frem, og tilstrækkeligt Paaskud er det næsten allerede at være kommet bort, at føle sig henvist til sig selv. For saadanne Mennesker blive Vandreaarene en Reaktion mod Læreaarene, ikke for at bortkaste deres Resultater, men for at trænge igennem til sit eget oprindelige. De trænge ikke saa meget til at lære mere som til at være mere — nemlig sig selv, det meste man kan være.

Det er ikke altid muligt paa staaende Fod at dykke tilbunds i sig selv. Der behøves Tilløb. En Rejse er et saadant Tilløb, — hvis man da ikke styrter sig ind i Tidens højrøstede Autoritets-Centrer men søger Ensomheden paa Steder, hvor Ens tidligste Ungdom længtes hen ligesom med Instinktets Umiddelbarhed. Det var derfor at jeg havde gjort Grækenland til

min Rejses Endemaal, og at jeg begyndte den med en Valfart til det klassiske Tyskland.

Denne Dag mærkede jeg først ret, at jeg var kommen til tysk Natur. Henvejen havde ikke budt noget interessant, og Leipzigs Omegn er saa flad og hæslig, som det sømmer sig for en saa berømt Valplads. Nu vare vi ved Solopgang inde i Thüringen. Taagen løftede sig fra de smaa Bjærge, og dens rimpudrede Skove tindrede. Ved Bredden af Saale, som Jærnbanen næsten bestandig fulgte, saa jeg den første Borgruin paa en stejl Skrænt.

Sachserne lod til at være et meget godmodigt og tjenstvilligt Folkefærd. Paa en lille Landstation, hvor jeg drak en Kop Kaffe, vexlede jeg et Par Ord med Togføreren, som sad ved Siden af. Da vi skulde videre, lod han mig gaa ind i en anden Coupé, som jeg havde ganske for mig selv, for at jeg efter Behag kunde se ud ad begge Vinduer og beundre det smukke Landskab. Ja ikke nok hermed, ved et Par af Stationerne kom han hen til Vinduet og underrettede mig om, at nu blev der smukkest til venstre, nu kom der

en herlig Slotsruin tilhøire, — og det var ikke Drikkepenge-Høflighed. Men Taagen sænkede sig undertiden saa pludselig og tæt, at jeg ikke kunde nyde godt af hans Vink. Et Øjeblik saa Vejrliget tvivlsomt ud, men da jeg kom til Jena, havde Martsdagen erklæret sig for straalende Foraarsvejr.

Saasnart jeg havde faaet lidt Frokost paa en af Jenas Gæstgivergaarde gik jeg ud for at opsøge Schillergaden. Afstandene ere ikke store i denne »Rede«; jeg var snart i Udkanten af Byen ved en lille Fodsti mellem Villaer og Haver; et Par Skridt ned ad denne Vej, og man standser ved en ru, graa Husmur, som over Gadedøren bærer en af disse smaa Mindetavler, der findes indsatte saa mange Steder i Jena. Her staar: »F. v. Schiller 1797—99.«

Forgæves kiggede jeg overalt efter Dannecker-Busten af Schiller, som i Følge Haandbogen skulde findes et Sted i Nærheden. Stien mellem Haverne var kort, en Bro førte mig over paa en bred Vej, hinsides den kratbevoxede Kløft, der gik bag om alle disse Haver. Fra denne Vej kunde man ogsaa se Schillers Have, der

ligesom de andre naade helt ud til den stejle Skrænt, ved Foden af hvilken en Bæk blinkede mellem de bladløse Buske. Jeg kom tilbage til Huset, og da jeg kiggede ind gennem Havegitret, saà jeg Busten for Enden af en Gang. Jeg ringede paa Gadedøren og spurgte om det var tilladt at gaa ind i Haven; Tjenestepigen lukkede mig meget beredvillig gennem et uryddeligt Værelse ud i Haven og var saa venlig ikke at følge med for at agere Cicerone.

Bronceafstøbningen af den kolossale Dannecker-Buste staar i et Hjørne af Haven paa Randen af Kløften. Den, som kun har sin Forestilling om Schiller af Thorvaldsens lidt koldt idealiserede Statue eller de sædvanlige Geni-Billeder, vil blive forbavset, næsten ubehagelig berørt af denne Buste, som den udmærkede Billedhugger modellerede under Inspirationen af Digterens Død, medens han en halv Snes Aar tidligere havde udført den mindre Buste. Lewes beskylder Dannecker for at have gjort Panden bredere af idealiserende Forkærlighed, og beraaber sig paa sin egen Undersøgelse af Hovedskallen; — men heller ikke paa den

Jagemannske Tegning er Schiller smalpandet, og Goethes udelte Beundring for denne Buste, da han saà den i Kunstnerens Atelier, borger for at den i alt væsentligt maa give en rigtig Forestilling om Personligheden.

Danneckers Schiller-Buste er et stort Emne behandlet i stor Stil, og Indtrykket er uforglemmeligt. Dets Sum er sejrende Energi. Energien stirrer ud af disse Øjne, med det næsten pinlig anstrængte Blik, der hugger sig fast i et Maal, ligesom en Feltherres, naar han spejder mod det Punkt i den fjendtlige Slaglinje, hvor hans Angrebskolonne skal falde ind; — Energi i denne fremspringende Næse, der krummer sig næbagtig ud mod Spidsen, og i de store haarde Kinder; Energi fremfor alt i de næsten brutalt-trodsige Former om Munden, med dens fremskudte Underlæbe og i den store kløftede Hage. Man kan se meget andet i disse Træk: Idealisten, ikke den romantiske Idealist, der ubestemt drømmer om en blaa Blomst, men den idealistiske Kunstnerkarakter, der kæmper for at finde den sædelige Ide i Livet og i alt Fald for at lade den lyse i sin

Kunst og derved bidrage mægtig til dens Sejr i Livet, — Dramatikeren, der uafladelig kæmper Kampen mellem Lidenskab og Pligt, mellem personlig Vilje og skæbnesvanger Lovbestemthed. — men først og sidst ser man den store Arbejder. Den Sandhed, som Brandes træffende har udtrykt, at Geniet ikke er den geniale Driver men den geniale Arbejder, illustreres af denne Buste.

Ved Siden af Piedestalen bærer en raa Granitsten den utydelige Indskrift: »Hier schrieb Schiller den Wallenstein 1798.« Jeg antager, at hans Hus har staaet paa dette Sted, og ikke at det kun skal betegnes som en Siddeplads, hvor han plejede at arbejde. Paa en gammel Aqvarel af Schillers Have taget fra Vejen hinsides Kløften (i Weimars Schillerhus) ser man paa Randen af Skrænten en taarnagtig Stenpavillon i to Stokværk og med Gardiner i Vinduet. Da jeg besøgte Stedet, faldt det mig ikke ind andet end at Schiller beboede det store Hus, som har Minde-Tavlen over Døren. Men da Schiller i Brevvexlingen med Goethe bestandig kalder sin Ejendom Havehuset, og

da hans Forhold altid men særlig paa den Tid vare meget smaa, saa er det blevet mig sandsynligt, at der den Gang slet intet større Hus har været ud mod Schillerstrasse, og at den Schillerske Familje beboede det daarlige Hus, som man ser paa Aqvarellen. Noget bestemt har jeg hidtil ikke kunnet finde derom.

Midtvejs ved Havegangen mellem disse Hjørner staar et Stenbord, og ved Siden af, paa Randen af Skrænten, bærer en udgaaet Træstamme en stor Marmortavle med de gyldne Ord i gyldne Bogstaver: »Her, ved dette gamle Stenbord, have vi ofte siddet sammen og vexlet mange gode og store Ord. — Goethe til Eckermann.«

Jeg havde staaet nogen Tid ved Bordet, da jeg pludselig ved at hæve Blikket fik Øje paa Tavlen, og jeg blev ganske underlig til Mode, — som jeg aldrig har været hverken før eller siden. Dette tørre Træ med sine gyldne Ord syntes at sige til mig, ligesom den luende Tornebusk til Moses: »Drag dine Sko af, for det Sted du staar paa, er helligt.« Jeg blev med et ganske træt af at staa og satte

mig op paa Stenbordet, og inden jeg vidste ret deraf løb Taarerne mig ned ad Kinden.

Det var en dejlig Martsmorgen. Luften havde denne Blanding af Vinterkulde paa Bunden og lun Vaarsol paa Overfladen af sine Bølger, der virker saa forfriskende godt; — legende og linde vare disse Bølger, for det var stille, og de smaa tørre Blade, rundt om paa Straa og Kviste, og Buskenes spæde Vaargrønt bevægede sig næppe. Fugle kvidrede og pippede rundt om, og fra Bunden af Kløften steg der en Schubertsk Rislen fra den livlige Bæk. Hinsides denne Kløft kunde man gennem de aabne Grene se Vejen skraane op foran en Række venlige Villaer; dèr gik en Knøs fløjtende ved Siden af den store Hest, som traskede afsted med Arbejdskærren i sit spidse Kobbel, hvis Blikbeslag blinkede i Solen, og lod de store tøffelagtige Jærnsko klapre paa den frosne Vej — ganske saaledes som jeg husker Seletøjet og Hesteskoene fra de tyske Billedbøger og Nürnberger-Legetøjet i min Barndom: »Zieh Schimmel, zieh!« — Længst tilvenstre skimtedes den graa Stenbros Hvælvinger. Ligefor, naar

man saà ud over selve Haven, viste sig i et blændende Lysskær over Træer og Huse den røde Kegletop af Hausberg, Bjærget fra Schillers Digt »Der Spaziergang«: »Sei mir gegrüszt, mein Berg mit dem röthlich strahlenden Gipfel!«

Jeg sad længe i disse Omgivelser paa det gamle Stenbord, der havde hørt saa mange gode og store Ord. Som en brav Theolog erindrede jeg strax et Skriftsted: »Den Gang var der Kæmper paa Jorden.« Og som En, der Aftenen iforvejen har hørt Mestersangerne, nynnede jeg hvert Øjeblik det eneste Sted, hvis Melodi jeg havde beholdt tydelig: —

Herr Walther von der Vogelweid'
der ist mein Meister gewesen.

Forunderligt, at just dette Sted skulde hænge sig fast! Denne Bekendelse passer saa godt for mig i denne Have.

Der hjemme mener de vel alle at vide paa en Prik ved hvilket Laug jeg er indskrevet, og der sidder vel ogsaa en eller anden Mester, som roser sig af at have banket mig Reglerne ind, og som er beredt til at stikke sit Hoved ud af Mærkerstolen og hvæse sit »versungen

und verthan!« naar han har smurt sin Tavle fuld af mine Synder mod Skolens Tabulatur. Saa gælder det, om Stemmen kan lyde ud over den lille Kreds af smaa Mestre og af veloptugtede Læredrenge og give Genlyd i Folket. Saaledes tænkte jeg den Gang, og nu da jeg skriver dette, er min Anelse allerede gaaet i Opfyldelse. Herr Beckmesser har holdt sin Mærkertavle i Vejret og truet de Par Fugle, der begyndte at synge højt med eget Næb; — de skulde afklædes de glimrende Fjer, som er laant Gods og Mestrenes ufortabelige Ejendom. Saa sagte, I Herrer Mestre! Har I laant os, saa har I trukket eders rigelige Renter, og det er ikke saa sikkert, hvorledes det egentlig staar sig, naar Regnskabet bliver opgjort. Literære Dilettanter og Forfattersnobber, dem kan I rose jer af at have skabt en Hoben af, men Digterne faa I lade Naturen om. Har I end lært os nogle nye Melodier og Koloraturer, som ikke alle ere synderlig harmoniske, og som I ikke har opfundet — vore Stemmebaand har I ikke skaaret fri med eders psychologiske Dissekerknive, det store Taktslag har vi ikke

lært af eders kritiske Pegepinde, og endnu mindre har eders naadige Haandspaalæggelse givet os Indvielses-Salven, Ildtungerne og det unge Kunstner-Raseri, der stammer i Gudernes Maal! Nej, hvor højt I end knejse, Naademidlerne gaar over eders Hoveder, fra Digter til Digter, fra Slægt til Slægt, fra Døde til Levende. Havde jeg glemt det, skulde jeg vel mindes det paa denne Plet.

Man spørger mig hvilken Mesters Lærling jeg er, og man venter at jeg skal nævne En, hvis Alenmaal er bleven vort Decenniums literære Scepter og Ferle, hvis Snit skal være Mode paa det danske Parnas. — Nej! —

Am stillen Herd, in Winterszeit,
wenn Burg und Hof mir eingeschnei't,
wie einst der Lenz so lieblich lacht'
und wie er bald wohl neu erwacht,
ein altes Buch, vom Ahn' vermacht,
gab das mir oft zu lesen: —

Herr Walther von der Vogelweid'
der ist mein Meister gewesen!

I hin Vintertid ved den stille Arne, da den store Poesi gennemrystede min sytten-

aarige Sjæl, hvis eneste Religion var en Art pantheistisk Geni-Dyrkelse, da gjorde jeg mig ofte den Forestilling at jeg en Foraars-Eftermiddag i Aarhundredets Begyndelse spadserede paa en Gangsti ved Weimar eller Jena, og at to Mænd kom hen imod mig i dyb Samtale; det var Goethe og Schiller. — Jeg tænkte mig saa, hvorledes min naturlige Tilskyndelse var at kaste mig paa Knæ, men da det ikke gik an og jeg heller ikke kunde komme ud af at gaa forbi, som om intet var i Vejen, saa stillede jeg mig op og tog min Hat dybt af, som en loyal Borger gør, naar Kongen gaar forbi.

Det er da ikke saa underligt, at jeg her paa Stedet ved dette Stenbord, hvor man saa ofte har kunnet se dem sammen, uvilkaarlig i Tankerne udkaster et Billede.

Sceneriet er uforandret; kun er der Løv paa Buske og Træer, friskt Vaarløv, som den lave Eftermiddagssol lyser igennem. Den blinker i de grønne Romerglas paa Stenbordet, gennemgløder de yderste Lokker af Schillers rødlige Haar og tegner med en Glorielinje Goethes Profil. Han sidder nærmest ud mod

Vejen, og er rejseklædt; hans Overslag hænger ud over Stoleryggen.

Schiller derimod, som sidder paa den andeu Side af Bordet med Ryggen mod Kløftens Buskads, er klædt som En, der kommer ud af sit Studereværelse, i en lang graa Hjemmefrakke, der ligner en gammeldags Kavaj; paa den ene Albue, der hviler paa Bordet og er solbeskinnet, er Klædet saa slidt, at Traadene ses. Den er knappet højt op i Brystet, saa kun en Snip af Kalvekrøset stikker frem.

Begge Digtere le. Goethe har lænet sig tilbage, saa at Profillinjen næsten er vandret. Schiller bøjer sig frem over Bordet og trykker den ene Haand mod Brystet, som om han frygtede for at faa Sting. Hver af dem har et Blad Papir i Haanden; paa Goethes Papir, som man ser tydelig, staar der to Verselinjer med en Overskrift. Hele Stenpladen er oversvømmet af saadanne Papirer; det er ikke ordentligt Manuskript, men løsrevne tilfældige Lapper, Breve og Omslag hvor den brudte Lak sidder paa Randen, Regninger hvis Facit synes at være et af disse langlinjede Versepar, der

findes ligesom et ensformigt Stempel paa alle Papirerne.

Den nu udtørrede Stamme, som bærer Mamortavlen, er en straalende Guldregn, hvis Blomsterfylde sænker sig ned over Fru Charlotte Schiller. En smidig Blomstervidje er kommen til at hvile paa hendes brune Haar, der i to store krøllede Masser, ligesom en Slags Paryk, bølger ned paa hver Side af det mandige og dog bløde Ansigt med de store Træk, og et Par affaldne Blomster hænge fast mellem Brystskjortens tætte Rynkelæg over Spenser-Trøjen. Hun smiler med et forstaaende Genskin af Mændenes Lystighed. Drengen, den lille Karl, holder hende i Skærfet og kaster et længselsfuldt Blik op til Bakken med de hjemmebagte Kager, som hun bærer paa.

Det er altsaa Billedet. Jeg maa skynde mig at tilføje, at det ikke er fuldkommen kronologisk. Da Goethe og Schiller skrev Xenierne, ejede Schiller endnu ikke denne Have — og heller ingen anden. Naar man gaar ud fra Stedet, burde Situationen være:

Schiller, som læser en Akt af Wallenstein for Goethe. Men det andet er indholdsrigere.

Det er et Genrebillede, holdt diskret som en Meissonier: To Mænd i Dragt fra Slutningen af det attende Aarhundrede more sig over hinandens gode Indfald, og Værtinden ser fornøjet til. Men i Genrebilledet rummes der andre, større: En Portrætgruppe: Geheimeraad Wolfgang v. Goethe, Hofraad Friedrich v. Schiller og Fru Charlotte v. Schiller, geb. v. Lengefeld; et historisk-monumentalt Billede: Tysklands to største Aander i deres enestaaende Samarbejde; — et psychologisk moralsk: den gensidige Befrugtning og Ansporing, Beundring som er ophøjet over Rivalavind; — endelig et symbolsk: Genialitetens sejersvisse Hoveren over for Impotensen, den store Kunsts lystige Straffedom over Platheden, Smaaligheden og den frække Dilettantisme. Det er et Modstykke til Géromes Augurer: dér, Humbuggens Tempeltjenere, som gotte sig over at Hoben gaar i Tøjet, — her, de sande Guders Ypperstepræster, som hovere over Tempelskændernes og den profane Hobs frugtesløse Anstrængelser for

at naa op til Helligdommen og gøre den til Oplagssted for deres literære Varer. Noget som en homerisk Munterhed skulde slaa En imøde fra denne Dug, en guddommelig Latter, som den David taler om: »Herren ler, han som bor i Himlen spotter dem.«

Saa, der stak Theologen frem igen. Det er vanskeligt at vænne sig af med gamle Vaner. Jeg vil gaa hen til Haeckel.

Denne berømte tyske Udviklings-Zoolog traf jeg paa det zoologiske Institut, hvor han sad ved Mikroskopet i sit Arbejdsværelse. Det er ikke længer den ungdommelige Doktor, hvis Portrait pryder den naturlige Skabelseshistorie. Det store Lokkehaar er blevet temmelig graat, og det blonde Skæg er ogsaa graasprængt. Han gør det velgørende Indtryk af en sund og klar Natur — og af en ægte German; man behøver ogsaa kun at sammenligne ham med hans store engelske Mester, for at blive slaaet af den nationale Forskellighed. Den polemiske Aare, som i hans Skrifter ofte flyder ætsende nok, mærkede jeg intet til under vor korte Samværen; han gjorde snarere et gemytligt,

ret godlidende Indtryk. Medens vi talte sammen paa Institutet, kom et af Budene ind og forespurgte om et Værk af en tysk Zoolog, som Haeckel har kritiseret i et af disse bidende Stridsskrifter, hvori man ser en literær Slægtning af Strauss og Schopenhauer føre Pennen. Jeg gjorde en Hentydning dertil, og Haeckel smilede lunt i Skægget, som om han sagde: Ja, han kom ikke helskindet fra det, stakkels Fyr. Om sine Kolleger udtalte han sig meget velvilligt, og han lod til at komme meget godt ud af det med dem, — ogsaa med Theologerne.

Om Eftermiddagen traf jeg Haeckel i hans private Bolig, for efter Aftale at hente ham til en Spaseretur. Han bor paa den smukkeste Plet i Jena, en Udkant af Byen, hvor et parkagtigt Anlæg strækker sig langs Saale. Inden Spasereturen viste han mig sine Aqvareller, af hvilke de interessanteste vare dem fra Ceylon, vistnok et halvhundrede Blade. Det var let henkastede Skitser, alle gjorte paa Stedet — undertiden opfattede med betydelig Farvesans; nogle røde Klipper i Aftenbelys-

ning ved det blaa Hav erindrer jeg endnu meget tydelig. Synet af disse Aqvareller vakte hos mig en levende Lyst til ogsaa at kunne omgaas Farver og Pensel, i al Fald saa meget, at man under Rejsen kunde fæstne sine Indtryk — om det ogsaa kun var for at gøre Farvenotitser for Skribenten. Jeg havde tegnet en Del som Dreng uden nogensinde at lære det, men Farver havde jeg aldrig befattet mig med, og det var dog især dem min Hu tørstede efter. Et Par Maaneder senere var den svenske Maler Kronberg i Rom saa elskværdig at give mig nogen Undervisning i Aqvarel, da han hørte om min Maler-Lyst, som opstod for Alvor i den Timestid, da jeg drak ithakensisk Vin med Haeckel og betragtede hans landskabelige Studier. Saa ubetydeligt og uden Interesse for andre som dette Liebhaveri end er, saa har det ikke været helt uden Frugt for min Udvikling og for den bedre Forstaaelse af mig selv og min Stilling, som jeg anser for det bedste Udbytte af mit »Vandreaar«. Min Opdragelse og Udvikling har ført det med sig, at Videnskab og rent intellektuelle Brydninger

have lagt stærkt Beslag paa mig, saa stærkt, at flere have haft den Opfattelse af mig, at Videnskaben maaske var mit egentlige Kald, og denne Mening er ogsaa kommen frem i Pressen, hvor jeg undertiden er bleven benævnet »Videnskabsmanden« eller »den unge Lærde« — Udtryk, som ere meget langt fra at tilkomme mig. Skønt jeg selv intet Øjeblik har ladet mig forblinde deraf, har jeg dog til Tider ment at kunne blive Videnskabsmand og være hjemme i to forskellige aandelige Sphærer. Men jeg var heller ikke blind for Faren, og ofte nok har jeg prist Drachmann lykkelig, fordi han er kommen til Poesien fra Malerkunsten. Mig selv skaffede den Glæde, som jeg følte ved dilettantmæssig at sysle med Farver, noget af den Friskhed, som han fra først af førte med, og det at jeg et Øjeblik lod mig smigre af det Haab at forene to Kunster i Stedet for en Kunst og en Videnskab, det har ikke bidraget lidet til at jeg blev klar over mig selv som udelukkende Kunstner og over Kunsten udelukkende som Kunst.

Og saaledes skyldte jeg tildels mit Besøg

hos en moderne Videnskabsmand, at jeg vistnok for bestandig har taget Afsked med al videnskabelig Ærgerrighed.

Det var en sand Fornøjelse at spasere med Haeckel og være Vidne til den store Videnskabsmands barnlig friske Naturaand og hans Glæde over den lille idylliske Krog, hvor han havde fundet et videnskabeligt Asyl. Han afskyede de store larmende Stæder, og var lykkelig ved at kunne leve fredelig i sit elskede Jena. Som han gik dér, udbredende sig over det idylliske Landliv, standsende for at lytte til Bækkens Rislen eller følge Lysets glidende Spil over Liderne, syntes denne kraftige Mand med den bredskyggede Filthat paa det graanende Lokkehaar snarere at være en Poet eller en Maler end en Dyrker af den exakte Videnskab. Der var ikke det mindste svulstigt eller sentimentalt i hans Udtalelser og Væsen, og jeg kunde ikke lade være at beundre den Frihed, hvormed han gav sine Følelser Luft, uden Frygt for at falde i disse Yderligheder eller for at sige Trivialiteter. En Mand og en oprindelig Natur.

Det var den sidste smukke Eftermiddag i Vinteren, og jeg fik et meget yndefuldt Indtryk af denne Dal, hvor saa mange glimrende Aander have fundet videnskabeligt og poetisk Otium. Vi gik ud til en Højde midt i Dalen; mod en dybblaa Himmel bølgede de lange fine Bjærglinjer til alle Sider. Oftest var hele Kedlen med Jenas Huse og Haver i Midten dæmpet overskygget, medens der laa et straalende Sollys over en Bjærgegn langt ude til Siden mod Thüringerwald, hvor en stor Ruin yderst paa en Brink lyste med gule Mure. Bagved Jena vare Bjærgene ganske blaa, men til højre havde den Skraaning, der bredte sig nedad fra Hausbergs Kegle, et rødt Skær af en jærnholdig Lerart, som tonede gennem Græs og Krat. Det ser ud, som ligger der bestandig en Smule Aftenrøde derover. Og senere da Aftenrøden kom til, medens jeg gik ved Bredden af den stille Saale, der farvedes af de røde Bjærge, saa stødtes jeg slet ikke over den noget svulstige Benævnelse »Paradiset«, som Jenaerne have givet deres Flod-Promenade, — og ganske vist ere ogsaa guddommelige Tanker undfangne dèr.

Jeg havde ventet at blive befriet for Theologien ved at gaa til Haeckel, — men tvertimod.

Inden jeg med Aftentoget forlod Jena for at gaa til dens fyrstelige Søster Weimar, skulde jeg, endnu aflægge Besøg hos den anden af Byens nulevende Berømtheder, Kirkehistorikeren Karl Hase, — og det var Haeckel, der gav Anledning til dette Besøg. Da vi talte om Forholdene i Jena og om hans Kolleger, spurgte jeg, om Baurs Discipel, Tübinger-Kætteren Hilgenfeld, levede endnu; jeg kunde ikke godt glemme ham i Jena, da jeg i sin Tid lod min Helt i »En Idealist« gaa op paa Universitetet i Jena for at høre en Forelæsning af ham. Haeckel kendte ikke synderlig til ham, da han var meget tilbageholdende og næsten ikke kom ud i de senere Aar. Derimod nævnede han af det theologiske Fakultet Karl Hase som en elskværdig gammel Mand, der godmodig drillede ham med at han fordærvede de unge Mennesker med sin Darwinisme. »Hvad for noget« udbrød jeg, »er Karl Hase her! Det var da et mærkeligt Træf, for da jeg gik

herhen, saà jeg paa et Hus en Mindetavle, hvorpaa der stod Navnet Hase, og det faldt mig ind, om det skulde være Theologen, der havde bo't dèr, men saa saà jeg, at Forbogstavet var et andet og at Aarstallet var fra forrige Aarhundrede.« »Hvis De interesserer Dem for ham,« sagde Haeckel, »saa skulde De gøre ham et Besøg; det vil sikkert glæde den gamle Mand. Jeg staar, som sagt, paa en meget venskabelig Fod med ham og skal gærne gaa med Dem til ham efter Spaseréturen.« Det blev der imidlertid ikke noget af, da Haeckel blev nødt til at gaa til et eller andet Møde paa Universitetet, men han skrev mig et Par Ord paa sit Visitkort, og saaledes introducerede Zoologen mig hos Theologen.

Karl Hase er en af de faa Theologer, der baade som Forsker, Tænker og Skribent kan gøre Fordring paa Anerkendelse fra alle Sider. — og den blev ham ogsaa netop i samme Aar rigelig til Del, da han, som jeg siden hørte af en Tysker i Athen, i Sommeren attenhundrede treogfirs fejrede sit Jubilæum. Men hans Navn er i Norden næppe kendt udenfor den

theologiske Verden, hvor det endda ikke har tilstrækkelig orthodox Klang.

Karl Hase er saa gammel som Aarhundredet. Han har været tidlig paa Færde. Allerede i sit treogtyvende Aar nedsatte han sig som Privatdocent, men kom strax efter en fem Maaneders Tid paa Fæstningen for Deltagelse i et »Burschenschaft«. I »Carceret« skal han have skrevet en Del af sin Kirkehistorie, et i sin Art enestaaende aandfuldt Værk, skrevet i en ejendommelig Qvintescens-Stil, der ved at farve sig i Tidens Sprog og gennemflette sig med Hentydninger til Kilderne ofte bliver et för Uindviede gaadefuldt Potpouri af halvkvædede Viser. Det Frisind, der paadrog ham politisk Forfølgelse, fornægtede sig heller ikke i det religiøse. Vel kom han ved sin Fremstilling af den gammellutherske Dogmatik i Strid med sin Foresatte, General-Superintendent Røhr i Weimar, som var den gamle Rationalismes Patriark, og hans Sendebreve i denne Kamp bidrog mere end noget andet til at sætte den overlevede Rest af det attende Aarhundredes snusfornuftige Vantro ud af Kurs. Men han

var endnu mere fjærnet fra en Hengstenbergs aandløse Bogstav-Rettroenhed. Hans Retning var en æsthetisk dannet mystisk Rationalisme, med aabent Blik for den historiske Kritiks Berettigelse, mod hvis Angreb han dog forsøgte at beskytte det fjerde Evangelium, som var særlig dyrebart for hans inderlige, johanneiske Natur. Som Forfatter staar han vel højest i sine populært skrevne Monografier, navnlig i den skønne Afhandling om Jomfruen fra Orleans, som er et Bysbarn af Schiller værdig, og Skildringen af Savonarola, der i sin ofte novellistiske Kraft rummer fuldt saa megen Poesi som Lenaus Halv-Epos.

Jeg traadte ind i et tarveligt Studereværelse, mørkt af Boghylder og sparsomt oplyst af en Moderateur-Lampe paa Skrivebordet. En gammel Mand i Slobrok rejste sig og hilste paa mig med lidt forlegen Forekommenhed. Han var snarest under Middelhøjde og spinkel, Haaret var ganske hvidt; det lille skægløse Ansigt havde fine livlige Træk og et tiltalende hjærteligt Blik. For øvrig var der saa dunkelt i Stuen, at jeg næppe nok kunde opfatte Øj-

nenes og Trækkenes finere Nuancer, især da vi tog Plads i et mørkt Sofahjørne, hvor jeg saà ham imod Lyset.

Da han havde hørt, hvad jeg var, — han antog mig først for Naturforsker paa Grund af Hilsenen fra Haeckel — udtalte han sig med Varme om den gamle literære Enhed mellem Danske og Tyske, om den Tid, da de danske Digtere besøgte Tyskland som deres andet Fædreland og modtoges af de tyske som Brødre, og han beklagede, at den politiske Strid med sit befæstede Grænseskæl ogsaa syntes at have tilintetgjort dette Forhold. En Gang, da han udspurgte mig om min Rejseplan, kom der en vemodig Misundelse i hans Stemme og et Smil i hans rynkede Ansigt, som Trækning af Flyvelyst i stækkede Vinger. »Ak ja«, udbrød han, »paa denne Aarstid er jeg ogsaa flere Gange rejst til Italien, da jeg var ung som De.« Han talte med megen Anerkendelse om Martensen, som han mærkelig nok aldrig havde truffet, og med Begejstring om Thorvaldsen, hvem han havde kendt i Rom.

En sjælden velgørende Mildhed og resig-

neret Fred aandede ud af denne Oldings Personlighed og hele Væsen. Naar den kraftige Haeckel priste sit Jena som en stille Krog, hvor han uden Forstyrrelse af Døgnets Larm kunde hengive sig til sit rastløse Arbejde i Tjeneste hos en Aandsmagt, der har Fremskridtets Syvmile-Støvler, saa syntes Hase nu efter endt Arbejde at hvile ud i denne Stilhed og ikke bekymre sig om at han glemmes af en Tid, der har forladt hans Retning og hvori han vel næsten er uden Efterkommere. Thi denne bogstav-sværgende, materialistisk-orthodoxe Theologi, som nu overalt sidder i Højsædet, maa være ham endnu mere aandsfremmed end den realistiske Monisme. De to Modsætninger, Haeckel og Hase staa netop som karakteristiske Typer her i Jena, denne Philosophiens Stad, hvor Fichte, Schelling og Hegel have resideret; de ere begge uligeartede Afkom af hin Speculation, i hvis frugtbare Skød saa store Modsætninger laa skjulte: — den frisindede tyske Theologi, med sin Blanding af kritisk Tvivl og æsthetisk-spekulativ Tro, som allerede i Aarhundredets Begyndelse kul-

minerer i Schleiermacher, — og den drømmende Naturfilosofi, som i den moderne Udviklingstheori og den monistiske Grundanskuelse har faaet en bestemtere og erfaringsmæssigere Form. Der var for mig noget betydningsfuldt deri, at den ene af disse Mænd førte mig til den anden, og at jeg derved kom til at vise min Pietet for det bedste i den Retning, jeg har forladt, men til hvilken min Udvikling staar i en dyb Taknemligheds-Gæld.

Saaledes var jeg da, som en Bekendt skrev til mig, begyndt min Rejse med den gode gamle Skik at gaa fra den ene tyske Berømthed til den anden, og der forestod mig endnu et Besøg i München hos Paul Heyse, der interesserer sig levende for moderne dansk og norsk Literatur, som han læser i Originalsproget. Skønt vore Samtaler ikke have været uden Indflydelse paa mig, og hvor stor Interesse det end kunde have for Læseren at høre en moden og uafhængig Dom over vor Literatur af en tysk Digter og en erklæret Idealist, saa tror jeg dog af Diskretions-Hensyn at burde forbigaa dette Besøg i Tavshed.

Weimar.

Ganske vist kom jeg til Goethes By fra Elverkongens Land, »hvor Nat og Vind og Ellefolk og Gysen har hjemme,« men jeg fik desværre ikke Lejlighed til at sande Oehlenschlägers Ord i den unge Goethes Stambog »In Weimar weht es schon mehr gelind«. Da jeg om Morgenen kiggede ud ad mit Vindue i den gode Gæstgivergaard Elefanten, var det ikke længer det straalende Foraarsvejr, hvormed den lempelige Vinter syntes at ville takke tidlig af. En raa, vaad Kulde slog mig imøde, og den løse, storfnuggede Tøsne hvirvlede tæt over det lille Torv med Lucas Cranachs ærværdige Hus.

Altsaa Vinter igen! Men ligemeget: — vel mødt ogsaa saaledes, i din vaade Snedragt, du Tysklands beskedne, søjleløse Athen! Skulde jeg ikke finde Lys og Varme her trods Graavejr og Slud?

Weimar! Der var en Tid, da dette Navn havde en større Klang i Tyskland end Berlin. Der er dem, for hvem det endnu har det.

Jeg tænker ikke herved paa Weimars nulevende Storhed Franz Liszt, der paany har fyldt den lille By med Berømmelsens Glans, med Klavermusik og med Latteren af den hysteriske Genidyrkelses Komedie — til Gengæld fordi det før manglede Komedien. Jeg vilde ikke have haft nogen Adkomst til Klaverkongens Hof, og desuden var Abbeden paa denne Tid bortrejst, saa for mig var Weimar kun Enkesædet for Germaniens Muse, som Heine kalder det.

Et beskedent, net Enkesæde. Minderne og Reliqvierne er dets eneste Skatte. Byen har intet som helst arkitektonisk Præg, den er ganske stilløs; man finder ikke her som i Nordtysklands Hansestæder eller i Rhinlandets

mindste Huller disse morsomme Gavle, de fremspringende Stokværk og Karnapper, Stentrapperne foran Husene, som hører med til Begrebet en tysk By, ingen af Gothikens fængslende Snirkler og stemningsfulde Snurrepiberier; i det højeste støder man paa et eller andet gammelt Bindingsværkshus med lidt udskaaret Træværk, ligesom disse »Apostelhuse«, der ogsaa hist og her ere blevne staaende i vore Købstæder. Overhovedet minder Weimar noget om en større dansk Købstad, — naar man undtager Slottet og dets Omgivelser. Af Byens Beliggenhed i Ilmdalen fik jeg desværre paa Grund af Vejret aldeles intet Indtryk; Lewes kalder den fortryllende. Den berømte Slotspark, som gennemstrømmes af Ilm, minder paafaldende om Frederiksberg-Have.

Naar man kommer til et saadant Enkesæde og er en god Bekendt af Fruen, er det naturligt, at man snarest muligt i hendes Selskab aflægger et Besøg ved Gemalens — eller Gemalernes Hvilested. Jeg søgte da ogsaa ud paa Kirkegaarden, saasnart jeg havde besèt Bibliotheket med den interessante Sam-

ling af Portraitbuster og de mange Reliqvier fra kirkelige og literære Reformationsperioder: Luthers Munkekutte og Gustav Adolfs blodige Køllert og Wallensteins Horoskop ved Siden af Goethes Ministerkjole og Slobrok.

Dér udenfor Byen raser Vinterblæsten for Alvor; ned gennem hele Ilmdalen jager den tung og klam af denne uhyggelige Tøsne, hvis fjærne Tykning næsten skjuler den mørke Masse af Thüringerwald, medens de graa Hvirvler vælte ned over den sølede Kirkegaard. Her ser man for Enden af en lang Cypresallé et lille hvidt Tempel — over hvilket et Par smaa russiske Guldkupler hæve sig. Denne arkitektonisk umulige Sammenstilling er til Ære for Storhertuginden-Storfyrstinden Maria Paulowna, hvis Ankomst til Weimar Schiller fejrede med sit Festspil »Die Huldigung der Künste«, denne Fyrstinde, om hvem Karl Hase siger: »Et halvt Aarhundrede efter at Schillers Festspil havde hilst den unge Fyrstinde, kunde det endnu en Gang spilles for den høje Frue ved hendes alvorlige Jubelfest, uden Rødme over noget tabt Ideal, — kun at til det Skønne var endnu det Gode

kommet, et halvt Aarhundrede af denne velsignede Virksomhed, som Thüringen har personificeret i sin hellige Elisabeth.«

En Graver lukker op, og efter et Par Skridt ned ad en mørk Vindeltrappe staar man i »Fyrstegraven«. Lige i Forgrunden ser man et Par blanke Egetræskister uden Forsiring, men dækkede af visnede Krandse, hvis lange Baand med Votiv-Indskrifter hænge helt ned til Gulvet, og hver med sin Glaspult ved Hovedgærdet, hvori en Sølvkrans og en Guldkrans glimte i de matte Straaler fra en Lygte, som Graveren har hængt paa en Pille ved Døren.

Der var en Tid da en Konge ikke regnedes for noget stort i Sachsen; det var den Gang, da Napoleon mødtes med den russiske Keiser i Erfurt, et Par Mil herfra, og lod Talma komme fra Paris »for at spille for et Parterre af Konger.« Om Aftenen, da de fyrstelige Vogne kørte frem, blev en Skildvagt blændet af et pragtfuldt Liberi og gav Ordre til at hilse med tre Trommehvirvler. Men Officeren raabte barsk: »Taisez-vous! ce n'est qu'un roi!« Denne Anekdote faldt mig ind, da jeg

stod ved disse to Egetræskister og saa Baggrunden af Hvælvingen opfyldt af Fløjelskister og Marmorsarkofager. — De andre ere kun Hertuger i det lille Sachsen-Weimar; man standser ved disse Fyrster i et Rige, som er større end det tyske. Naar man ogsaa dvæler ved Carl Augusts Grav, saa er det nærmest fordi han var Digterparrets Ven, og for saa vidt som man bøjer sig for Hertugen, er det for *den* Hertug, der undertiden pantsatte sine Juveler for at skaffe en Kunstner Understøttelse. Men det er Digterfyrsterne, man siden tænker paa ved den mægtige Beethovenske Klang i Navnet »Fyrstegraven«.

Fyrstegraven, — ofte har jeg tænkt mig dette Navn som Titel paa et Digt, et enkelt Brudstykke har jeg ogsaa formet; men jeg vilde ikke vove uden under Rythmernes Højtryk at lade Sproget forsøge at naa den Stemning, som jeg fandt her, da jeg for første og eneste Gang stod ved de jordiske Levninger af en Aandsvirksomhed, uden hvilken jeg ikke kan forestille mig min egen. Jeg mener ikke blot hermed, at den tyske og dermed ogsaa den danske

Literatur er saa dybt præget af Goethes og Schillers Digtning, at det er umuligt for nogen Dødelig at sige, hvad den vilde være bleven uden disse Heroer. Jeg tænker ikke paa denne almindelige Gæld, hvori vi alle staa til dem. Men min aandelige Udvikling er saaledes knyttet til deres Værker, at den er umulig uden dem. Andre Digtere kan jeg skylde dette og hint, uden dem er jeg mig selv utænkelig. Denne Følelse af kær Gældbundethed, hævet til Andagt ved den Troldom, der omsvæver Gravene. Thi vor Tænkemaade være saa spiritualistisk den være vil, ethvert naturligt Menneske har dog Reliqviesansen i Blodet, lige fra Elskeren, der faar Taarer i Øjet ved at se paa en Stump Silkebaand, og til Pilegrimmen, hvis Hjærte banker mod en Splint af Kristi Kors. Og den hellige Grav har altid været det største Reliqvie. Det kommer over En paa forskellig Maade, men det kommer sikkert. Det kom paa mig som et Stød, da jeg paa den protestantiske Kirkegaard i Rom længe havde søgt efter Shelleys Gravsten og pludselig paa en lav Gravsten saà Ordene »Cor Cordium«, just som

jeg var ved at opgive Fundet. Men det kan ogsaa som i denne Gravhvælving komme saa sagte og lidt efter lidt, saa at man ikke mærker det. Man undrer sig maaske i Begyndelsen over, at man ikke føler mere, man er halvvejs skuffet og ærgerlig over sin Kulde. Saa kigger man paa Enkelthederne, læser Indskriften paa Guldkransen til Goethe fra tyske Kvinder, tager et af Silkebaandene i Haanden: »Til Schillers Manes«, — og tilsidst er man saa fangen, at man ikke kan rive sig løs, men synes, at Verden udenfor er forsvunden, og at man maa blive staaende her bestandig mellem de to Kister som en Votivstatue til Dioskurernes Manes.

Det er unægteligt, at Ægtheden af disse Reliqvier ikke er hævet over enhver Tvivl — for det ene Skrins Vedkommende. Excellencen og Geheimeraaden blev i Ro og Værdighed befordret til sit fyrstelige Hvilested, hvor hans Digterkollega Hofraaden allerede var bisat. Men denne fattige Djævel af et Geni var ikke kommen saa let til en saadan Værdighed. Puttet i en navnløs Kiste til et Par Thaler og sænket ved Midnats Tid ned i en fugtig Kasse-

hvælving af nogle Venner, som havde frataget Skrædderlauget denne Ære, skjulte hans Legeme sig som en Forbryders, hvis Hvilested ingen vil opsøge. Hans blev dog opsøgt en Snes Aar efter; skønt Overkonsistoriet brummede forarget over Brud paa Gravfreden, ryddede man op mellem de møre Kister, der faldt fra hinanden ved første Berøring; Borgmesteren gik hjem med tre og tyve Hjerneskaller i en Sæk, maalte og fandt endelig dette »hemmelighedsfulde Kar for Orakelsprog«, som Goethe strax skrev Vers over. Saa kom Anatomerne i Bevægelse for at konstruere »*ex ungve leonem*« og fik ogsaa tilsidst reddet det meste af Skelettet ud fra den almindelige Dynge. Nu er det jo nok muligt, at et og andet med Urette har sneget sig ind i disse »*disjecta membra poetæ;* maaske et Ribben af en Skomager, der intet Hans-Sachsisk havde ved sig, og et Fingerled af en Brillesliber, der aldrig havde hørt om Spinoza, er kommet ind imellem Reliqvierne og blevet bekranset og tilbedt af de Andægtige, — ganske ligesom hos de levende Poeter mangen Gang et eller andet Led synes at maatte tilhøre

en almindelig Prosaiker og dog tager sin Del af hans Hyldest. Naa, og hvad stor Ulykke er der saa i det? Eller er det maaske bedre at raabe med de smaa kritiske Pindehuggere: — »Fordi det og det er kommet med ved en Fejltagelse, da den store Anatom Naturen samlede sammen til sin Poet, saa er hele Karlen uægte, og Fanden skal ta'e os, om vi lader os narre til at tage Hatten af«. — Nej, lad os ikke være altfor strænge heller! det er bedre at der er et Par omtvistelige Ben i Reliqvierne, end at der slet ingen Reliqvier er.

Under disse Betragtninger ere vi komne langt fra Kirkegaarden ind i Byens sølede Gader, fra Fyrsternes Grave til deres Slotte, — Goethes Hus blev virkelig i sin Tid for ramme Alvor kaldet et Slot, men hvad Schillers angaar, saa kan den bedste Vilje og tarveligste Smag ikke strække sig saa langt. Det er et ægte lille Weimarsk Hus, med sit høje knækkede Tegltag, hvis Mansard er anden Etage. Nu ligger det paa Hjørnet af et Stræde og den lille krumme Gade, der bærer hans Navn,

men den Gang Schiller logerede dèr, boede han i en Allé.

Schiller-Huset, — ja nu er det ganske vist hans, men den Gang var han kun en Logerende, for hvem det ofte har knebet med Huslejen. Det er meget prisværdigt, at Staten køber et Hus til en stor Mand efter hans Død, og holder hans Lejlighed ved lige, saa at Folk kan se, hvor tarveligt han har boet, skønt det rigtignok var bedre at anskaffe ham Huset i levende Live. Men man maa ikke dadle Karl August, han strakte sig saa langt han kunde, saa han næsten forstrakte sig for sine Digteres Skyld, naar han lod nedarvede Diamantringe og Snustobaksdaaser gaa over i jødisk Besiddelse; — hvormange Fyrster har gjort det — undtagen for at betale deres Maitresser? Fred være med ham! Som sagt, Huset er nu Schillers og staar aabent; lad os da gaa op — i Mansarden.

En net ung Pige, med et melankolsk Udseende lukker op og fører En ind i den lille Lejlighed, som bestaar af tre Stuer i Række ud til Gaden — og, saa vidt jeg erindrer, et lille Kammer. De første Stuer ere næsten tomme;

i den yderste staar et Bord bedækket med Fotografier til Salg. I Dagligstuen finder man under et Glaslaag forskellige smaa Reliqvier: hans Blækhus, Kopper, Ring o. s. v. Dèr hænger et slet Maleri af ham selv som ung og et Billede af Charlotte Schiller. I den tredje Stue staar det meste endnu, som det var paa hans Tid. Hans Hustrus Luth ligger paa Laaget af et spinkelt Claver med lutter sorte Taster, som man forgæves anslaar. Det store Skrivebord staar ud fra et lille Gavlvindue, der vender ud til Strædet; et Brev, som han skrev til sin Søster paa Flugten fra Stuttgart, ligger paa Bordet. Bag ved det, op mod Ydervæggen, staar Sengen, hvori han døde; den er af simpelt Fyrretræ og næsten barnlig smal; i Stedet for Sengklæder er den fuld af Kranse og Indskriftsbaand. Over Sengen hænger en højst karakterfuld Tegning af Schiller i hans sidste Aar, udført af Jagemann, en af de ti Venner, som bar hans Kiste; Opfattelsen staar Danneckers meget nær. Paa den anden Side af Vinduet har man ophængt Schillers Manuskript til Theaterplakaten for Wilhelm Tell. Nogle temmelig

naive Aqvareller smykker Klavervæggen, hvis Tapet er blaat med grønne Pletter og saare hæsligt. Forhaabentlig har det grønne Tapetpapir med Rosen-Borter, som Goethe besørgede for Schiller og som de brevvexler om i flere Dage, været smukkere end dette, trods den stærkt begrænsede Pris. Man tænke paa hvad der har omgivet de græske Digtere, og hvad Poeterne havde for Øje ved Italiens Renaissancehoffer, — og i saadanne Omgivelser levede og døde Tysklands store Tragiker, saa lidt ydre Næring fik hans Skønhedssands, — han kunde i Sandhed sige med Prometheus:

Hast du nicht alles selbst vollendet
heilig glühend Herz.

For Goethe var Forholdene ganske vist bedre. Hans »Slot« ved Frauenthor ligner dog mest en Stiftelse eller en Skolebygning; og med dette ydre Indtryk maa man lade sig nøje, da begge Fløjportene og Midterdøren over Stentrinene ere strængt lukkede. Huset tilhører en Arving, der hverken vil sælge det til Staten eller aabne det for Folket — end

ikke til bestemte Tider, — en gammel Særling, som kun tænker paa at have sit i Ro. »Der er faa Mennesker, jeg har været saa forbitret paa, som paa den Mand,« sagde Paul Heyse et Par Dage senere til mig; »dèr staar hele Nationen og banker paa Porten, og den gamle Filister vover at stænge Goethes Hus for os.« — Altsaa ikke engang Tysklands berømteste nulevende Digter er bleven indladt i Mesterens Bolig. For Englænderen Lewes, Goethes Biograf, er det dog lykkedes at bryde Skranken, — maaske der den Gang sad en mere medgørlig Arving — ikke paa Goethes Stol, for han har nok købt sig en mageligere. Skønt nemlig den officielle Del af Lejligheden med den store italienske Trappe, Modtagelsesværelset, Busteværelset o. s. v. efter hin Tids Forhold var meget pragtfuld, saa er Husets Privatissimum præget af en næsten rigoristisk Tarvelighed. Om Soveværelset siger Lewes, at en Enepige i England vilde ikke tage til takke med det, og Studereværelset er udstyret »med en næsten rørende Simpelhed.«

Det var tarvelige Tider. Hertugen holdt

af at bo i et Bjælkehus, som ikke var andet end en Hytte. Naar han og Hertuginden besøgte Goethe i Havehuset, kunde hele Beværtningen komme til at bestaa af Øllebrød og koldt Kød. Skønt Voxlys vare i Brug, brændte Goethe i sit Studereværelse aldrig andet end to Tællelys. Han var den rige Digter, en fattigere maatte nøjes med ét. Saaledes gik det Voss, Louises Forfatter og Homers Oversætter, i Begyndelsen af hans Ægteskab; og da han plejede at arbejde staaende ved sin Pult, og hans »Ernestine« ogsaa skulde se for at sy, saa flyttede de et Bord hen til Pulten og satte hendes Stol oven paa Bordet. Jeg vil foreslaa en Maler dette Emne, — maaske det rembrandtske Lys kunde begejstre ham til et kulturhistorisk Billede, ligesom det sorte Fløjel fristede Munkatczy til at male sin »Milton«. Og saa vilde denne Clairobscur-Idyl gøre godt i Øjnene paa en Tid, da de Elskende ikke kan sætte Bo, før de kan købe Gulvtæppe og »lækre« Toilette-Meubler, og da man kan høre Forlovede, uden økonomiske Udsigter til at komme sammen, højtidelig love hinanden —

hvilket? — at holde trofast ud i knappe Kaar? nej, men at der aldrig skal komme Fayence i deres Hus.

Naar det daglige Liv havde saa borgerlig en Scene, var det af desto større Betydning for Digterne, at de ved det hertugelige Hof havde som et andet Hjem, hvor deres fyrstelig udsmykkede Værelser stod rede og ventede dem. Det er da naturligt, at Vejen gaar fra Digternes Huse til Slottet med dets berømte Digterværelser. I den første Suite, som begynder med Herder, ere Væggene af Eisenach-Marmor, en spejlblank graa Sten. Kostbare Glasborde, russiske Vaser og store Malakit-Vaser fængsler Blikket, og da det var første Gang, jeg befandt mig i et Slot, var jeg meget imponeret af denne Pragt; men her som overalt i Weimar er det dog mere Mindernes Duft end den stoflige Virkelighed, som betager. De grønne Blade af den Vedbend, som Goethe plantede i Vinterhaven her, straaler med en stærkere Glans end Malakitten, Tavlebordet, hvor han og Hertugen spillede Schak, vilde tiltrække sig Opmærksomheden, selv om det

ikke var af Onyx og Agat, og man dvæler længst i den mindst pragtfulde Sal, det lange korridoragtige Værelse (saa vidt jeg erindrer langs med Vinterhaven), hvor Digterne saa ofte have læst højt.

De egentlige tre Digterværelser danne en Suite bag ved denne første. Hertugen lod dem indrette til Arbejdsværelser for Digterne; senere ere de blevne dekorerede med Malerier, som forestiller Scener fra deres Værker, og alt lige til de rigt forsirede Erts-Døre angaar Værelsets Guddom. Til venstre hersker »Vater Wieland, der alte Pfifficus«, som Slotsforvalteren traditionsmæssig kalder ham, og Goethe holder, som billigt er, den salige Midte. Den store Oberons-Dekoration i Wielands Værelse er fantasifuld, Billederne i Goethes og Schillers Værelser ere derimod temmelig værdiløse Illustrationsarbejder. Schillerværelset er det hyggeligste; den lille Dannecker-Buste er her særdeles virkningsfuldt anbragt oppe over den meget høje Kamin inde i en Cirkel-Niche, der omrammes af en mægtig Guldlaurbærkrans. Originalen til denne Buste findes paa Biblio-

theket, hvor den staar ligeover for Trippels meget beundrede men altfor apolliniserede Goethebuste; — den er udført nogle Maaneder før hans Død, og den Energi, der hersker saa voldsomt i den kolossale Buste, fremtræder her stærkere individuelt med det anstrængt pinlige Udtryk af en Energi, der fortærer sig selv. I denne Opstilling er Bustens Virkning uforlignelig, navnlig naar man ser den fra Siden, staaende tæt ved Væggen; Indtrykket af Marmorets mægtige Profil, der spejder ud fra Kransens Guldblade, som en Fugl der vil flyve ud af sin Rede, er uforglemmeligt.

Den kunstneriske Udsmykning af disse Værelser skriver sig fra de seneste Decennier. Derimod skal noget af Bohavet, f. Ex. de forgyldte Arbejdsstole være fra Digternes Tid. For Schiller, der bo'de i en indskrænket Lejlighed og havde smaa Børn, maatte det være tillokkende nok at søge Arbejdsro i dette Værelse; men jeg finder intetsteds nogen Antydning deraf, skønt man ikke skulde synes at det kunde forblive uden Spor i Brevene, dersom han jævnlig gjorde det. Det samme gæld-

er for Goethes Vedkommende, medens det er bekendt, at han hyppig isolerede sig paa det gamle Slot i Jena, hvor han ofte i Brevene forjætter sig den Produktionskraft, som han savner hjemme.

Af en saa lille By at være, er Weimar overordentlig statuerig. Der er Rytterstatuen af Karl August foran Slottet, Wielands og Herders Standbilleder, og fremfor alt Dioskurgruppen, paa den lille Theaterplads tæt ved Schillers Hus. Det er unægteligt, at Kransen som Gruppe-rings-Motiv er en temmelig akademisk Ide, og Karakteristikken af Idealisten med det begejstret løftede Blik og af den ud i Livet skuende Realist er lidt godtkøbs, navnlig efter at Rafael har anvendt den i »Skolen« paa Plato og Aristoteles; men trods disse og andre Indvendinger gør Gruppen sin Virkning her paa Stedet, og man er desuden fra Barnsben af saa fortrolig med dens ofte afbildede Linjer, at man gærne lader Kunstkritikken blive hjemme og tager den, som den nu en Gang er.

Men en skønnere Dioskurgruppe har Digterne selv rejst sig i denne Brevvexling, som er

et udødeligt Mindesmærke over deres Samvirken, — denne Gruppe, som Goethe har tegnet saa stort med disse Linjer i et af Brevene: »Og saa bør vi betænke at vi kunne indtage en smuk Bredde, naar vi holde sammen med den ene Haand og med den anden række saa langt ud, som Naturen har tilladt os det.« Da jeg i Mørkningen gik hjem til Gæstgivergaarden, købte jeg et Exemplar af denne Bog for at tilbringe den lange Vinteraften i Weimar paa en værdig Maade, oppe paa det lille Kammer, hvor en god Brændeild buldrede i den gamle, højbenede Kakkelovn.

Et vidunderligt Værk kalder Goethe med Rette denne Brevsamling, og »en stor Gave der bydes Tyskerne, ja man kan vel sige Menneskene.« Ja vistnok Menneskene, men fremfor alle Kunstnerne. Enhver Kunstner burde have denne Bog — ikke staaende i sit Bogskab, nej liggende paa Arbejdsbordet mellem Papirer, mellem Nodeblade, mellem Farveklude, — for daglig at blade i den, slaa op, hvor det kan falde sig i en ledig Stund, som den vil gøre til en frugtbar, eller under selve

Arbejdet blive opildnet derved, at Øjet kommer til at strejfe Bindet og mange Tanker eller blot en stor Grundstemning bliver vakt, — ligesom hos den Religiøse, der ser Biblen. Ikke til at lære Dogmer af og besværge dem, jeg ønsker ingen Kunstner en Bibel til det Brug, hverken fra det attende eller fra det nittende Aarhundrede. Bibler ere ikke til at sværge paa, men til at opbygges ved. Og opbyggelig kalder Goethe selv spøgende Bogen.

Jeg kender ingen Bog, der som denne er skikket til hos Kunstneren at vække Initiativet, at styrke Energien og at rense Viljen. Det er denne aldrig standsede produktive Arbejdskraft, der hos Schiller vinder den ene Sejr efter den anden over en dødelig Sygdoms stadige Lidelser, og paa Goethes sundere Naturgrund udbreder sig i en mangfoldig Frodighed uden Lige; — det er disse store Aanders dybe Grebethed af selve Sagen, som i dette vanskelige Venskabsforhold ikke et Øjeblik under den tiaarige Samvirken lader nogen Misundelse eller Skyggen af Rivalfølelse komme op, men hæver sig over alt sligt, som tilhører den selviske Smaa-

lighed, til en oprigtig Glæde og Beundring for den andens Værker; — det er den gensidige Befrugtning, Ideernes Vexelflugt, den enes Forstaaelse af sig selv gennem den andens Syn. Det er endelig først og sidst dette Dobbelt-Skue af en dyb kunstnerisk Alvor, som uophørlig arbejder paa at blive klar over sig selv og over sin Kunst med dens Principper og dens Love, en Alvor hvis negative Udtryk er Foragt, ja Harme over Dilettantismen i alle dens Former, som de søgte at skematisere, for at ingen Form skulde undgaa den Syndflod, de i Fællesskab tænkte at sende rensende over Literaturen.

Dette sidste Indtryk af Mestrenes Alvor med Kunsten maa blive det fornemste til enhver Tid, men navnlig i vor Tid, da — lad os sige det aabent, eftersom »Barnet har faaet Navn« — Dilettantismen begynder at brede sig i Literaturen med en Dristighed og et Held, som sikkert faa Perioder har set Mage til.

En Akilleshæl af Dilettantisme spores hos de bedste, hos dem, der med Rette gælde for Mestre, baade Kritikkens og Poesiens. Digtere,

som ere Mestre i deres Kunst, anse det for deres Hovedopgave at drive politisk, theologisk, social-reformatorisk Dilettantisme. — Man ser èn ødelægge Virkningen af et dybsindigt og fint, men brudstykkeagtigt Halvdrama med en barnagtig Henvisning til Værker over Nervesygdomme efter Slutningsstregen. En anden, ligesaa berømt, taler til Fordel for sin seneste Kunstretning, som »den vanskeligere Opgave«, med Ringeagt om den Kunst, der har frembragt Værker for alle Tider, med en Kulsviertro paa de sidste Dogmer, for hvilken en mindre overfladisk Dannelse og en alvorligere Tænkning over Kunstens Natur vilde have bevaret ham. En tredje forsèr sig paa Nyttelæren, ligesom han har forsèt sig paa Rousseau, og med Følgeslutninger, som Stuart Mill vilde smile over, docerer han at den unyttige Poesi skal vige for den nyttige, brave, ædle Journalistik. — Og vil man gaa udenfor den nordiske Literatur, saa har Modernismens berømteste Apostel Emile Zola i sine æsthetiske Afhandlinger opkørt tilstrækkelig Dilettantisme til at proviantere hele Hæren med.

Naar det gaar det friske Træ saaledes, hvorledes maa det da gaa det tørre? Her leger Dilettantismens Luer gladelig i en livlig Træk gennem de tomme Aanders Luftrør og gebærder sig som Fremskridtets lysende Baun.

I dette lavere literære Lag er Dilettantismen ikke længer en Mangel eller et Overgreb, tvertimod den er det første og det sidste, den er Levebrødet. Var det ikke nok at være Dilettanter, saa vilde disse Folk overhovedet intet være. Her finder man denne Bevægelse, som Drachmann uovertræffelig har døbt og dømt i sit polemiske Digt »Kølvandet«. Men Kølvandet viser ogsaa hvor og hvorledes der er sejlet; det er Nemesis. Fra den kritiske Banebryder have disse Efterfølgere taget alt hvad der fandtes af deres, det overfladisk affejende, det letfærdig postulerende, og de kunde saa meget lettere slaa om sig dermed uden Skrupler, som de ikke vare plagede af nogen Art videnskabelig Ballast. Stikord, som vare sendte ud i Kampens Hede med Bevidsthed, om at deres Sandhed kun er forholdsvis og øjeblikkelig (en Bevidsthed som Ophavs-

manden rigtignok klogelig havde fortiet), de blev tagne for den ramme Alvor og traadte flade et Decennium igennem til den ene saliggørende Vej; og naar Ophavsmanden ærgerlig over alle Unoderne begyndte at føre et noget andet Sprog, saa tilstod Lærlingen med en naiv Mine, at han, »forstod ikke længer dette Sprog, det lød som fra en svunden Tid« og erklærede i dybeste Ærbødighed sin store Mester for et tilbagelagt Stadium, — som den store Mester i sin Tid havde gjort med saa mange større Mestre. Andre svare ikke engang saa meget, men dreje blot trøstig videre paa den gamle Lire, idet deres Umusikalskhed skaaner dem for at høre, at den bliver mere og mere falsk.

Rigtignok kan man sige, at der er ikke noget videre mærkeligt i dette, da Dilettanteriet altid har været til Huse i denne journalistiske Sfære. Men paafaldende er den Reklame, det forstaar at skabe om sig; ikke til alle Tider har den huleste Dilettantisme, sminket med spredt Kundskab og lidt Talent, formaaet at faa endogsaa alvorligere Folk til at tale om sig og at

erhverve en vis Anseelse, og det er et betænke-keligt Tegn, naar mindre end Dilettantisme uden Kundskab, uden Gnist af Kunstsans, uden Talent, ja endogsaa uden Skrivedygtighed, kan tiltrodse sig en vis Rolle og raabe højt som Oplysningens Talsmænd, uden at generes af, at den, de roser, skærer Grimacer af Ærgrelse, og at deres fornemmere Forbundsfæller aldrig indbyrdes omtaler dem uden med den inderligste Foragt.

En saadan Tilstand maa have sine Aarsager i Publikum og i den herskende Kunstretning, som tilsammen under deres inderlige Vexelvirkning have afsat hint literære Lag.

I vor Læseverden mangler det vistnok ikke paa Sans for Poesi, men der finder, saavidt jeg kan se, det paafaldende Forhold Sted, at netop de Kredse, der føre Ordet højest, for en stor Del er dem, hos hvem den poetiske Sans er mindst udviklet, ja ofte saa godt som kvalt af ganske andre Interesser. Sagen er at Fordringen til en Æsthetiker, en Literaturynder, i vore Dage er nedstemmet saa meget, hvad det centrale angaar, som maaske aldrig før; og heri

er Romanens Enevælde Skyld. Medens man maa have i al Fald et Minimum af musikalsk Sans, for at kunne have Fornøjelse af Musik og tale med derom uden at prostituere sig, er det tilsvarende ikke ganske Tilfældet i Poesi, hvor der findes saa mange Bisager, som Interessen kan knytte sig til. Men den gamle Poesi er omgærdet med en saadan Mur af Form-Skønhed, at den allerede derved rensede sit Omraade for de Profane; den fordrede ved selve sit Niveau et Spring bort fra Virkeligheden, som nødvendiggjorde en vis Tro og følgelig en vis Sans. Har Nogen den Indvending paa Læberne, at virkelige Mennesker aldrig tale længe i Jamber, saa bør han ikke aabne de store Tragikeres Værker, og han vil sikkert forgæves henvende sig til Lyrikken. Men derfor kan han meget godt læse Romaner og skrive om dem, ja endogsaa skrive dem. Og dog ser jeg ikke rettere, end at denne Person er i Vilderede med Principperne og i Grunden slet ikke véd hvad Poesi er; han kan maaske, hvis han har Evner i den iagttagende og beskrivende Retning, paa dilettantisk Vis frem-

bringe noget der ligner et Digterværk, som en kemisk produceret Diamant ligner en ægte, men han er og bliver kun en Halvkunstner Derfor maa et fuldstændigt Enevælde af Romanen i Længden udslette Grænseskællet mellem Digtning og fantasiløs Skildring, mellem Kunst og Dilettantisme, og omsider ganske sløve den poetiske Sans.

Denne Genre kan nemlig fængsle Interessen tilstrækkelig ved det stoflige. Medens den store Kunsts Værker ere som de klassiske Templer, hvor den hellige Celle udfylder næsten hele Bygningen, saa enhver Besøger maa betræde den, saa er Romanen som den ægyptiske Labyrint: den har en saadan Rigdom af Gange og Sale, at Folk kan opholde sig der længe og gaa bort helt fortumlede af dens Indtryk, og dog har de slet ikke været inde i Helligdommen, som — for at være ærlig — ofte slet ikke findes. Man kan fordybe sig i en Romans psychologiske Sindrigheder, man kan sværme for Tendensen og gruble over dens Problem, man kan læse den for at lære visse Forhold og Samfundsklasser at kende, man

kan sluge den blot for at komme i Spænding, man kan — og det er ikke med de mindst moderne — pirre den hemmelige Sans, man maaske besidder for det obscøne og slibrige; — alle disse Veje føre Læsere til Romanen, og den sidste ikke de færreste, og under alt dette har den poetiske Sans ikke været det aller ringeste i Virksomhed. Gør nu Ens selskabelige Forbindelser det ønskeligt, at man brillerer som literær Interessehavende, saa er intet lettere, navnlig hvis man kan Fransk; og hører du tilfældigvis til de halvhundrede Fættere eller tohundrede Halvfættere og Fætteres Venner, der udmærke sig fremfor andre dødelige ved at nævne en vis Doctor mirabilis ved Fornavn, saa er det saa sandt som Adel forpligter en afgjort Sag, at du skaffer dig den Smule Romanlæsning, der berettiger til at føre Ordet som fremragende Literatur-Ynder; og de niogfyrretyve Fættere og hundrede nioghalvfemsindstyve Halvfættere og Fætteres Venner vil forsikre dig om, at du er et værdigt Medlem af den udvalgte Flok, uden for hvilken alt i Landet er Tohu va Bohu.

Ad denne Godtkøbsvej, hvor der ingen Lærepenge betales, rekruteres det laveste Lag af den røde Kritik, om hvilket man vel tør sige som en baade af Venner og Fjender anerkendt Sandhed, at den i Uvidenhed og Frækhed langt har overgaaet det værste, som er præsteret under den hvide Kritiks Ægide. Og et saadant tumultuarisk Ekko maatte følge, hvor der allerede fra oven var anslaaet en agitatorisk Tone, der til en vis Grad kunde synes at dispensere for alvorlig Sagkundskab, og som i sin Travlhed næsten lod haant om den sikre Indsigt i Kunstens Principper, som dog er Mesterskabets rette Udgangspunkt. For det er Underbygningen det kommer an paa, — hvor fint end Aandrighedernes Kniplingsværk er anbragt, hvor kunstmæssig Ideernes Arkader end føje sig, hvad hjælper det, naar Grunden synker, — det bliver dog som Pisas skæve Taarn en Interessanthed, en Berømthed — men en Absurditet. Man kan fuldende Bygningen trods Hældingen, man kan lade som om den netop var det fine af Spillet, og blive mere beundret, end om man

byggede lige, af dem, der have mere Smag for det pikante end for det ægte kunstneriske, — det nytter altsammen ikke. Arkitekterne gør dog Regnskabet op, og den endelige Dom bliver dèn, at det er dygtigt at kunne bygge skævt, men dygtigere ikke at komme i den Nødvendighed.

Og det kunde vel være at de faa Ret, som allerede forlængst har ment, at Skaden laa i Grundvolden, i Underbygningens uholdbare Sammenstykning af æsthetiske, moralske og sociale Principper, hvis Regnskab aldrig er blevet fremlagt.

De der under disse Forhold begynde at føle sig uhyggelige tilmode, og som længes efter at overbevise sig om, hvorledes det staar til hos Aander, der ikke kan bygge skævt, — hvis Bygninger vel kunne smuldre hist og her i Aarhundredernes Løb men aldrig vil gøre lige til skævt, — dem anbefaler jeg hin Bog og med den en aandelig Valfart til Weimar.

Wartburg.

Vinteren havde da bestemt sig; Tøsjappet var slaaet om i skarp Frost. Men Dagen vaklede endnu, og Sollyset kæmpede med Snetykning. De hvide Flokker, som strøg forbi Kupé-Ruden, lysnede af og til pludselig op som Gnister, og saa løb der et tindrende Krystallys hen over den kridhvide Tjørnehæk.

Den Egn, som jeg stirrede ud imod, var lige saa ubestemt som Dagen, straalende og dunkel, et Væv af Bjærge og Skyer, som Øjet ikke fandt Rede i. Hist og her maledes et lysende Strøg af Solstraaler dyppede i Taage, men det slettedes ud igen af Skyernes vaade Svampe. Efterhaanden dukkede dog en lang-

buet Bjærgryg tydeligere frem, og med en vis Bevægelse sagde jeg mig selv, at jeg saà Hørselbjærget, den klassisk-romantiske Valpurgisnats Bjærg, hvor »Fru Venus«, den exilerede Gudinde, holdt Hof og modtog Tannhäuser.

Strax efter holdt Toget ved Eisenach.

Jeg gik igennem den lille By over Torvet med St. Georgs-Springvandet og fandt snart Vejen, som førte stejlt op ad Bjærget forbi en Kirkegaard med et Gravkapel. Overalt laa der høj Sne, og her havde de Eisenacher Drenge lavet sig en udmærket Glidebane; naar jeg saà saadan en stærk rødmusset Dreng med et uhyre Uldshawl viklet om Halsen komme farende paa en Slæde, indhente sin Formand og indhentes af de følgende, indtil en hel Klump laa sammenbyltret i Sneen, saa kunde jeg ikke lade være at tænke paa, at saaledes har Morten Luther i sin Tid tumlet sig paa den selvsamme Glidebane, medens han var i Pension hos Mo'er Ursula.

Store Sneskyer steg op over Bjærgskoven hinsides Dalen, da jeg kom hen til den Omdrejning, hvor man første Gang ser Wartburg.

Dèr laa den for mig, paa Toppen af den skovmørke snesprængte Klippe, med sine Murtakker og mange Bygninger, over hvis Tage det største Taarn »der Bergfried« løftede sit Kors mod den mørke Vinterhimmel.

Wartburg! er der nogen nordisk Aand, der har ætset Romantikken saaledes til Bunds ud af sig, eller noget protestantisk Hjærte, der i den Grad har kastet sin Pietet bort, at disse Følelser ikke vaagner og besejrer alt andet, naar du første Gang stiger frem for Blikket i din stolte Bjærg-Ensomhed? Er det ikke, som om Toner fra det gamle Underhorn svævede over fra de mørke Lider, og som om der var Orgelklang med Koraltakt i de gamle Graners Susen, hver Gang den stigendes Øje bliver dig vàr, bestandig nærmere og nærmere, indtil han staar for din Port og hans Skridt genlyder i dine øde Haller og Gange, Mindesangernes Kampplads og Reformatorens Asyl. I Weimar er der den Stemning, som Goethe havde, da han udbrød: »Geheim Gefäss, Orakelsprüche spendend«, idet han holdt Schillers Hjærneskal i Haanden; man staar ved den Skal, der har

huset det tyske Aandslivs dybeste Tanker og mest glimrende Syner. Paa Wartburg føler man Tysklands Hjærte banke.

Om Luthers Celle — hvor i Parenthes bemærket den protestantiske Reliqvie, Blækklatten, er skrabet af — er der utvivlsomt skrevet mange smukke Betragtninger, hvis Legio jeg ikke vil forøge. Ikke fordi jeg intet følte dèr, eller er blottet for Sympathi; men min Pen kan ikke godt være med, hvor mit Temperament ikke er helt med. Og Luther er nu en Gang ikke min Mand, saa lidt som Grundtvig, det nytter ikke at nægte det. Det brede og ubetinget aabne, det egentlig folkelige, det ligger ikke for mig. Drachmann skrev en Gang til mig, at i min Produktion savnede han noget utilhugget, noget folkelig-tungt, noget lutheragtigt — jeg haaber, han tilgiver mig denne Indiskretion, da Georg Brandes allerede en Gang har været saa venlig at citere et af hans Breve. Savnet er karakteristisk for os begge, og hver af os faar vedblive at være den, han er. Drachmann har allerede et Par Gange besunget Luther smukt. Han skulde

skrive os en Luther, eller endnu snarere en Ulrich von Hutten; — jeg derimod skulde skrive en — naa ja, det viser sig vel med Tiden, hvad jeg skal skrive.

Men jeg vilde f. Ex. hellere give mig til at besynge Wartburgs Grevinde, den hellige Elisabeth. Jeg synes, at jeg ser hende for mig ganske anderledes virkelig, end hun er malet her i Galleriet, hvor hendes Legende tillige med en Række af de syv Barmhjærtigheds Gerninger er malet i moderne Freskobilleder. Dette Galleri udmunder i Slotskapellet; et eller andet Sted findes der her en satirisk Fremstilling af den mandlige og den kvindelige Slægt i deres Metamorfoser til forskellige Livsaldre, afbildet i Dyreskikkelser, som ligne de gamle Himmeltegn i Almanakken; paa Vejen til det protestantiske Kapel og i Helgenbillededernes Selskab gør denne mere plumpe end vittige Spøg en ejendommelig og ikke upassende Virkning: den repræsenterer det drøje og snurrige folkelige Vid, som oplivede hin Tids religiøse Opbyggelse, — baade den protestantiske og den katholske; man synes

at høre Luthers og Abraham af St. Claras djærve Latter midt imellem Bodstordenen og Forjættelserne.

Hvis dette Galleri ogsaa i hin Tid havde en saadan Billedprydelse, maa det iøvrigt have været en forargelig Gang for Luther fra Forborgens Ridderhus til Kapellet i Hofborgens Landgrevehus. Og naar han saaledes har maattet løbe Spidsrod mellem Helgentilbedelse og Gernings-Retfærdighed, har han slaaet dobbelt kraftig i Prædikestolens udsnittede Pult og ivret af al sin Vælde for Retfærdiggørelsen af Troen alene. Men da man ogsaa skal lære af sine Fjender, er det en Gang i Galleriet faldet ham paa Sinde, hvorledes Vorherre i Legendebilledet adopterer den hellige Elisabeths Nødløgn, og han er gaaet tilbage til sin Bibeloversættelse og har indsat hint »alene«, som Paulus havde forsømt at skrive. Men Vorherre var ikke saa naadig mod Reformatoren som mod Helgeninden: han forandrede ikke Texten i de gamle Codices, saaledes som han for at retfærdiggøre Elisabeths Usandhed forvandlede hendes Brød til Roser.

Men Læseren kender maaske ikke Legenden om den hellige Elisabeth af Thüringen? Nuvel: —

I Begyndelsen af det trettende Aarhundrede efter Guds Byrd regerede paa Wartburg den sidste Landgreve af Thüringen og Hessen, Ludvig den fjerde. Han havde til Gemalinde den ungarske Prinsesse Elisabeth, Datter af Kong Andreas den anden. Denne Kvinde var af et synderligt fromt og helligt Gemyt, saa at om endog hun med sin verdslige Gemal kunde have levet udi idel Herlighed og Glæde, saa aflod hun ikke fra at forberede sin Sjæls evige Salighed ved Faste og strænge Bodsøvelser, hvorudi hendes Skriftefader, Kættermesteren Konrad af Marburg, var hende en haard Læremester. Men ihvorvel hun saaledes var grumme stræng og ubøjelig mod sig selv, saa var hun mod sine syndige Medskabninger fuld af overstrømmende Naade og Hjærtens Medynk, i Synderlighed mod de Fattige og Syge, hvem hun forundte baade rundelige Almisser og hendes Hænders Pleje. Men som hendes Herre og Gemal, Landgreven, var af

en gierrig og hoffærdig Natur, saa gjorde hun saadant i Smug, tænkendes slet intet at være sin Husbond imod og vække hans Vrede, men lydig og underdanig, som det en kristelig Hustru bør og anstaar. Da hændtes det en Dag, ikke uden GUD's alvidende Vilje og synderlige Styrelse, at hun gik til Eisenach med fint Brød, som hun vilde uddele til de Trængende, og at hendes Gemal Landgreven kom hende imod med sit Jagtfølge. Som nu Greven spurgte, hvad hun bar paa dèr i den tildækkede Kurv, svarede hun i sin Hjærtens Angest, at det var ikkun Roser af deres Hauge, hvilke hun vilde bringe til GUD's MODER's Billede for Frue-Porten i Eisenach. Nu lod Greven sin Falkedreng rive Dækket af Kurven, og se, den var da ganske og aldeles fuld af de lifligste Rosenblommer, som nogens Øjne vil skue. Men dette havde GUD HERREN gjort ud af sin Almagt og Visdom, at han forandrede Materiens *Qualitates*, paa det at hans Tjenerinde ej skulde staa til Skamme for de raa og bespottelige Mennesker. Efterdi hun og havde talet Sandhed, nemligen, at

disse Brød, med hvilke hun vilde bespise de Trængende, vare at lignes ved intet uden ved de yndeligste Blommer i Edens Hauge, og at hendes Barmhjærtigheds Gierninger var det herligste Offer at bringe GUD's hellige Moder. Da fortalte den fromme Grevinde, hvorlunde det havde tildraget sig, og gav Gud Æren. Men Landgreven omvendte sig nu fra sin ugudelige Vandel, og det med saadan Fynd og Ruelse, at han efter sin Død modtog Salighedens Glorie og af GUD's Statholder nævnedes blandt de Hellige, saa at han endnu tillige med sin Hustru haver sin Dag i *Calendris* og med Ærefrygt ihukommes.

Dette er Legenden om den hellige Elisabeth af Thüringen og hendes Roser.

Og jeg tilstaar, at jeg finder den smukkere end Paragrafen i Martensens Ethik om Utilladeligheden af Nødløgn. Saa meget mere som jeg altid har haft en Svaghed for den skønne og fromme Usandhed. Poesien er selv saadan en skøn og from Usandhed, og det hændes ogsaa den undertiden, at Vorherre tager den paa Ordet, og hvad den kun mente

at udtale som en Opdigtelse og et Billede, det viser sig i Virkeligheden at være en større og varigere Sandhed end meget, som Sandhedens og Virkelighedens brølende Løver mene at have faaet mellem Kløerne og glæde sig ved at sluge raat. For der gives mere Poesi mellem Himmel og Jord, end vore moderne Kritikere have drømt om. Og dersom disse vore Kritikere, som ere saa flinke til at se efter i Sømmene, indvende, at mit Billede er uheldigt valgt, fordi Brødet maatte være de Fattige kærkomnere end Roserne, saa kan jeg fortælle dem, at de tage fejl. For Brød blev der bagt hver Dag paa Wartburg, og da Markgreven var bleven omvendt, behøvede det ikke at bæres til dem i Smug i en lille Haandkurv, ja de kunde faa Vildt oven i Købet. Men det var netop Roserne, der omvendte Landgreven, og de samme Roser har desuden i et Par Aarhundreder holdt Modet oppe i mange baade trængende og velstaaende Eisenachere, der glædede sig ved den hellige Elisabeths Forbøn — indtil »Junker Georg« en Dag af kurfyrstelige Ryttere blev ført op paa Wartburg,

og oversatte de Ord, at Mennesket lever ikke af Brød alene, paa et nyt Sprog.

Derfor er det, at jeg fik Lyst til at besynge den hellige Elisabeth eller i alt Fald til at fortælle hendes Legende og holde en lille Prædiken derover.

Det har jeg Mod til. Om jeg derimod havde Mod til at synge med Walther von der Vogelweide i Sangerkampen, det vèd jeg ikke saa lige. Det er dog maaske for dristig i vore Dage. Her staar Ordene malede med store snirklede gothiske Bogstaver paa Væggen — man maatte heller male Fanden paa Væggen, saa forargelige klinge de, og det er virkelig kun af Hensyn til den Overbærenhed, man undertiden viser Rejsebeskriveren, at jeg vover mig til at citere:

Tugent und reine minne,
swer die suochen wil,
der sol komen in unser lant, da ist wünne vil.
lange müeze ich leben dar inne!

Ak du gode gamle Walther von der Vogelweide! Pris du din Skæbne, at du i hin Sangerkamp, hvor den overvundne skulde hænges,

— nu omstunder er Faren mindre, — at du da sang for Landgreven af Thüringens Hof og ikke for den højeste Intelligens i Kongeriget Danmark *hujus aetatis*, hvad jeg, din ringe Beundrer, har den ikke altid misundelsesværdige Ære at gøre. Du vilde ikke komme ud over den første Linje for Intelligensens Latter og Hyssen. Alvorsmændene vilde faa sig saa god en Latter, som deres Blaserthed tillader dem, og de ædle Damer vilde hysse og rødme bag Vifterne, — for om de end kunne taale en Del, saa kan der dog ogsaa syndes for groft mod al god Tone. »Tugend und reine Minne«! Du gode Gud, hvilken Latter og Hyssen! Og naar der var kommen lidt Ro over Forsamlingen, saa vilde Kampdommernes Formand erklære dig, at slige Ord ikke vakte nogen som helst Erindring eller Stemning hos dem, saa at du maatte synge i en ganske anden Tonart, hvis der ikke strax skulde raabes: »Versungen und verthan«. Men hvis du endogsaa kvad Visen ud og priste dit Fædreland, hvor du syntes der var godt at være, saa vilde man blive vred for Alvor; der kunde da

ikke længer være nogen Tvivl om, at du havde en eller anden forrædersk Ræv bag Øret, og om du saa havde aldrig saa mange Nattergale i Halsen, saa vilde du faa Strikken lagt om den.

Dette Vers findes tilligemed flere andre Brudstykker af »Sangerkrigen« mellem gothiske Arabesker og Digterportrætter paa Væggen i det ophøjede Rum for Enden af Sangersalen, til hvilken nogle Trin føre ned. »Die Sängerlaube« indtager ikke hele Salens Kortside, men paa hver Side af dens Trappe og Rundbue-Loggia føre smaa Døre ud til Gangene. Selve Salen er meget lang i Forhold til Højden; en Søjle af samme barbariserede Korintherorden, som Loggiaens og Kaminens, understøtter Bjælkeloftet, som er ornamenteret i den gamle tyske Stils blege, grønne og rødlige Farver. Paa Vindues-Siden staar en Kamin med mægtig pyramidal Røghat; Væggen ligeoverfor prydes af et stort Maleri, der forestiller Slutningen af Sangerkrigen: Landgrevinden rejser sig for at benaade den knælende; i Sejrherrens Profil og Haar genkender man Franz Liszt, og i Forgrunden har en af

Sangerne Wagners lange Hage. Det rudrede Gyldenstyks-Tapet naar kun op til lidt over Væggens halve Højde, hvor det ender i en bølgende Stribe med et meget fint Hjortemønster.

Salen med Sanger-Loggiaen gør en smuk og stilfuld Virkning, og den samme Omhu har raadet ved hele Borgens Restaurering, saa at man ved et Besøg nutildags vistnok faar et ret fyldigt Indtryk af Wartburg i dens Glansperiode. Dette har saa megen mere Interesse, som hin Tid falder sammen med den tyske Literaturs første Guldalder. Et Par af dens største Navne ere indskrevne paa Wartburgs Sangervæg; den store fuldblods Lyriker, Walther von der Vogelweide, og Parsifals mystisk dybsindige Digter, Wolfram von Eschenbach have begge sunget i dens Haller, og omtrent fra samme Tid stammer de to store Eposer, Niebelungen-Sangen og Tristan og Isolde. Næsten sex Aarhundreder skulde hengaa, inden Tyskland atter oplevede en saadan Blomstring af Literaturen: Wartburg indhentes først af Weimar.

Wartburg er da Typen for den tyske Borg, der danner Hovedsceneriet i hin Tids Digtning, og man genfinder i dens forskellige Dele de samme Benævnelser, som kendes fra Digtene. Om end Siegfried og Gunther, Kriemhild og Brunhild skulde have levet paa Attilas Tid, saa ser den naive Folkesanger dem dog i et Wartburg, — ganske ligesom Homer tænker sig Achaierne i sin egen Tids Rustninger og Kongeborge, hvorledes saa end Atreus' Skatkammer i Virkeligheden har set ud.

Sie sprach: „So schicht den Degen morgen früh heran
Zu meiner Kemenate. —

hedder det om Kriemhild i Niebelungensangen.

Dette »Kemenate«, Landgrevindens Bolig, Borgens Enkesæde, er den mindre Bygning, som danner en stump Vinkel med Landgrevehuset. Disse Huse ere Hovedbygningerne i »die Hofburg«. Foran denne ligger »die Vorburg«, der indbefatter Porttaarnet, Ridderhuset (hvori Luthers Værelse) og Stalde. De to Gaarde ligge saaledes for hinanden, at Forborgen har Mur mod Øst og Bygninger

mod Vest, medens det omvendte er Tilfældet med Hofborgen, — formodentlig for altid at have et beskyttet Sted, naar Borgen kun blev beskudt fra èn Side. Gaardene adskilles af et skraat, uregelmæssigt Bygningskomplex: et Hjørne af Kemenate, det store Forsvarstaarn, »der Bergfried«, med Porten mellem de to Gaarde, og endelig »der Dirnitz«, Beboelseshus for Tjenerskabet. I den sidste Bygning findes der et fortrinligt Rustkammer, som særlig udmærker sig ved Vaabnene fra Bondekrigen, de frygtelige Plejler og piggede Morgenstjærner, som indgyde endnu større Respekt end Riddernes store Slagsværd. Et Par Riddere paa udstoppede Heste i fuld Turnerings-Rustning gøre et meget levende Indtryk. I Hofborgen er der endnu ligeoverfor Landgrevehuset en enkelt Bygning »der Marstal« ved Midten af den vestlige Mur; mellem dette Hus og Dirnitz er Haven. Endelig hæver sig i den sydlige Ende af Gaarden et Forsvarstaarn, som er betydelig lavere end »Bergfried«.

Fra dette Taarn kunde jeg bekvemt overse den mærkelige Borgstad og den skønne

Omegn, som ved Vinterens ensformige mørke og hvide Farver fik en enkelt stor Stemning. Hinsides Dalen laa Thüringerskoven dunkel og udvisket bag dryssende Sne. Til den anden Side var der mellem lysrandede Skyer en Strimmel kødfarvet Himmel, og et Solglimt gled hen over Hörselbjærgets langbuede Ryg. Nede i Dalen steg Røgen lige op fra Eisenachs Fabrikskorstene; den fjærne Maskinlyd blandede sig med det nære Dryp fra Tagrenden, hvor et Øjebliks Sol havde smeltet lidt Sne, og saa med en underlig sjattende og rodende Lyd, som jeg ikke kunde blive klog paa, — indtil jeg nede ved et Hjørne af Murene opdagede en Grube, hvor et Par halvvoxne Bjørne tumlede sig. Jeg fik ondt af dem, at de ikke kunde kigge over til de mørke Bjærgskove, — om det end vilde have vakt pinlige Længsler; — men jeg synes nu en Gang at det er bedre at have Længsler, maa de end blive uopfyldte, end at dreje sig om ingen Ting i en levende Begravelse. Naa, i al Fald kunde de kigge til Vejrs og se »Sol, Maane og Stjærner,« —

hvilket er mere end mangen gæv Riddersmand kunde, naar han sad i Wartburgs Fangehuller.

Og saa var det allerede paa Tide at komme tilbage til Toget. Hurtig steg jeg ned ad Bjærgvejen, som paa den første Strækning ofte var overgydt af en tyk Isskorpe. Ogsaa paa Væggens Klippesten sad Isen, ligesom udsvedt Harpix sidder paa Træ, og den hang fra Granernes Grene ned i Tapper om den graa Lav. Ofte vendte jeg mig for at sende Wartburg et Blik, ligesom angst for at jeg ikke tilstrækkelig havde indprentet mig Billedet. Sneen begyndte at falde hurtig og tæt. Da jeg nærmede mig til Eisenach, hørte jeg Klokkeklang. Ved Gravkapellet holdt en Del Vogne. En Almuesmand raadede mig til at gaa ind og se Begravelsen, «det var et første Klasses Lig.«

Jeg kom til at tænke paa Weimars »Fyrstegrav«, hvor den store Digter var bleven bisat som et første Klasses Lig, efter at hans Knogler en Snes Aar havde blandet sig mellem andre i den store Fællesbegravelse. Wartburg forekom mig ogsaa at være saadan en afdød Storhed, der længe havde ligget upaaagtet hen, indtil man kom i

Tanker om, at det fortjente at bisættes med stor Pomp. Og nu ligger det deroppe paa Bjærgtindens »Castrum doloris«, i det kurfyrstelige Purpur med den hellige Elisabeths Haarskjorte under den landgrevelige Rustning, med Gustav Adolphs Kaarde ved Siden, Luthers Bibel under Hovedet og Hr. Walthers Mindesange mellem de stive Jærnhansker. —

»Eine Leiche erster Klasse«.

En Afstikker til Urbino under Rafaelsfesten.

I.

Jeg, mine Bekendte og Faust i Urbino.

Jeg ankom til det skævt-taarnede fede Bologna med de store Jurister og de smaa Hunde i øsende Regnvejr, og havde saaledes rig Anledning til at grunde over de gaadefulde Ord, som en dansk Maler havde skrevet til mig: »Bologna er en herlig By, allerhelst i Regnvejr.« Saasnart jeg imidlertid begyndte at gaa om i Gaderne, løste Gaaden sig af sig selv; i deres epigrammatiske Korthed ere disse Ord virkelig saa træffende, at de burde staa med spærrede Typer i Rejsehaandbøgerne. Bolognas mest iøjnefaldende Ejendommelighed er de gamle rummelige Buegange, som i alle Hovedgader og mange Smaastræder danne

Gallerier paa begge Sider, saa at man kan gaa lange Spadsereture i Byen uden et Øjeblik at komme under aaben Himmel. Det er først naar det regner, at man rigtig paaskønner denne Bekvemmelighed. Men paa Grund af disse Buegange skifter desuden denne Stad Udseende i Regnvejr paa en ganske anden Maade end alle andre Byer, og det saaledes, at den først nu synes at faa sit ægte gamle Universitets-Fysiognomi. Alle Folk ty ind i Buegangene, og man kan kigge ned ad lange Gader uden at se et levende Væsen; — for Søjler og Piller slutte sig strax saa tæt sammen, at de skjule alt, hvad der bevæger sig bag dem. Denne livløse Stilhed, som synes skabt for Kodexer og Pandekter, og de uafladelige rødgule Farvetoner gav mig en vemodig Erindring om vor egen gamle Frue Plads — trods al arkitektonisk Forskel.

Og over disse solide tillukkede Huse, der ligesom gammeldags Schatoller i deres Stenskuffer og Skabe gemme disse utallige levende Menneske-Dokumenter, som den ædle Jura ordner og retter paa, — over dette uhyre

Arkiv hæver sig saa de to berømte skæve Taarne som et Par forstenede Særlinge, der hælde sig over deres Pulte: en lang mager Professor og en lille tyk Dommer. Den lange Professor synes at true med Pegefingeren, og snøvle ud over det spillevende unge Italien dette pedantisk-hovmodige »*Bononia docet*«, som staar præget paa Byens gamle Mønter, — og den lille Dommer, som ligger ganske skraat ud over Akterne, gentager bifaldende uden at se op: »*Bononia docet*«.

Men den næste Morgen, da jeg tog bort, vrimlede det i Bolognas Gader, og de skæve Taarne vare slet og ret to extravagante Bygninger, som tegnede deres overraskende Linjer mod en straalende blaa Himmel.

Apenninerne, som den foregaaende Dag havde holdt sig ganske skjulte, ledsagede Banen hele Vejen ikke ret langt borte. De syntes pludselig at skraane og bølge stejlt op af Sletten, som er saa flad, at en Lollik kun behøvede at stille sig med Ryggen til Bjærgene for at drømme sig tilbage til sin Fødeø. I Begyndelsen er det brunlig grønne Højdedrag,

som runde sig over hinanden, men snart hæver der sig hist og her over dem stejle takkede Vægge, sorte- og hvidsprængte, som prokonnesisk Marmor, eller ganske sukkerhvide, disblaa og skyrødmende, langt langt borte. Og over dette Bjærgland er den blaa Luft vrimmelfuld af drivende Skyer, som bryde Lyset og kaste urolige Skygger

Til den anden Side er Himlen overtrukken. Bag de flade Marker breder sig efterhaanden en graa Stribe, som er dunkelblaa mod Nord. Sollyset strømmer ud over Markerne, og den graa Stribe bliver straalende grøn ligesom de. Hvert Øjeblik flammer en hvid Streg op, som om en Pensel dyppet i Hvidt blev strøget hurtig hen imellem de to grønne Farver. Snart er der kun nogle fugtiggraa Sanddyner mellem os og Adriaterhavet. Man ser Brændings-Skummet fyge, men Bruset høres kun utydelig gjennem Togets travle Larm.

Apenninerne er rykket nærmere. Udløberne trænge sig frem mellem Banen og Havet. Solbjærglyset, der har den grelle Skarphed, hvormed det strømmer ud fra en smal, klar

Horisontrand under en overtrukken Himmel, falder næsten vandret hen over Pyntens lange Skraaning, glider lidt ud over Siden og hænger fast yderst ude paa de lange gule Mure af et Kloster, der rejser sig sikkert op imod den mørke Luft som et Bolværk for Lyset. Bladløse blomstrende Frugttræer sprede hen over Skraaningen deres rødliggraa Kroner, der ere lette og løse som Løvetandens Fnugkugler. Mørke Rækker af tætte, ranke Cypresser trække sig op over som alvorlige Processioner.

Min første Omsorg, da jeg strax efter stiger af i Pesaro, gælder Turen til Urbino, som ikke godt kan finde Sted før næste Morgen. En Vetturin tilbyder sig strax for en Bagatel af tredive Francs, og bliver afvist. Uheldigvis gaar Diligencen saa sent, at jeg med den først vilde naa Urbino om Aftenen og gaa glip af den egentlige Festdag. Ved Hjælp af en tjenstvillig Pesaro-Borger, som kan en Smule Fransk, lykkes det at bringe Vetturinen ned til det halve paa den Betingelse, at han maa tage en anden med, dersom han kan finde endnu en Rejsende, som vil derhen.

Med et skønt Haab om en pragtfuld Bjærgtur sover jeg ind i min Sal, der maaler en halv Snes Alen til Toppen af sit hvælvede Loft.

Himlen havde imidlertid bestemt det anderledes. Da vi den næste Morgen kørte ud af Pesaro, var det i en tæt Regn, der bestandig blev stærkere. Den skrækkelige gamle Karosse var helt op i Dørkarmen overstænket med gammelt Dynd, der efterhaanden opløstes og løb ned over Rejsetæppet. Hvad Udsigten angaar, saa var den i det væsentlige, som min Sidemand bemærkede, *aqva*; navnlig da det omsider var nødvendig at lukke Vinduet, saa blev den fuldstændig en graa Glasakvarel. Vetturinen har betinget sig at maatte tage en Person med, han har taget to: en Herre og en tyk, ganske køn Madam, der sidder lige overfor mig. De forsøge at knytte en Konversation, men da de har lèt tilstrækkelig over min Uvidenhed, standser den efterhaanden. Kun af og til føres den videre paa kosmopolitiske Gebeter: Om jeg vil høre »Faust« i Urbino? . . . Jo, jeg vil . . . Musiken af en Tysker? . . . Nej af Gounod, en Franskmand.

. . . Om jeg kender den? . . . Ja vel kender jeg den. Og for at vise, at ogsaa han kender den, giver Italieneren sig til at nynne Siebels Arie; han gaar videre: »Dom, da da, di da da dom, da dom, — Marcia, — Dom, di da, — da dom, di da — Valze«. Dermed standser Meddelelserne, og jeg overlades til mine Betragtninger over, hvor behageligt det vil være at træffe Landsmænd i Urbino og atter tale det kære Modersmaal. Jeg skal nemlig efter Aftale mødes dèr med et Par danske Kunstnere, — naar de nu blot ikke have ladet sig afskrække af Vejret.

I Begyndelsen er Turen gaaet ret hurtig, men efterhaanden forfalder den mer og mer til Skridtkørsel. Tilsidst, ved Middagstid, da vi skulde være i Urbino, synes den at ville gaa helt istaa. Vi blive holdende midt paa Landevejen ved en Bro, og Kusken forsvinder. Mine to Rejsefæller ere lige ved at omkomme af Latter over, at Hesten ikke kan gaa mere — et Fænomen, som jeg er mere tilbøjelig til at betragte fra et pessimistisk Standpunkt.

Regnen trommer paa Vogntaget med et sandt Raseri. Endelig viser Kusken sig igen med — et Par Oxer, og det gaar videre stejlt opad. Ved en Krumning af Vejen viser der sig trøstesløst langt borte, paa Toppen af et graat Bjærg, en Mur og et Par Taarne, — det er Urbino. Halvanden Time efter holde vi vort Indtog.

Jeg lod mig strax vise hen til Posthuset, hvor der skulde ligge et Brev til mig. Urbino staar naturligvis ikke i min Rejsehaandbog, og jeg kendte ikke Navnet paa noget Gjæstgiversted; desuden vilde det i hvert Fald være bedst først at høre, hvor mine Venner have indlogeret sig. Med nogen Anstrængelse lykkedes det mig at aflokke Postembedsmanden et Brevkort, som indeholder følgende Ord: »Urbino, Tirsdag. Kære Gjellerup! Jeg og S. er her og De træffer os, hvor alle Mennesker findes. Vi rejse i Overmorgen.« Denne Skrivelse mindede mig levende om disse Breve, som forekommer i Dramer, og hvori der staar en eller anden Aandrighed, kun ikke saadan en lille Fornuftighed, som Situationen gjorde

ønskelig, hvorved rigtignok ogsaa hele Forviklingen vilde være gaaet tabt, ganske ligesom her. Men jeg var slet ikke i noget theatralsk Hjørne; forbandende al kunstnerisk Upraktiskhed gav jeg mig til at opsøge et Logis og gik saa strax ud for at anstille en Diogenes-Undersøgelse, hvor »alle Mennesker fandtes«. Det syntes i Følge Programmet at maatte være Palazzo ducale.

Gaderne i Urbino ere brolagte med Mursten, som ere stillede paa Kant; de stige saa stejlt, at man har maattet gøre enkelte Stræder til Trapper, og de ere Hulveje i den Forstand, at de have Form af en uhyre Rendesten, gennem hvis Midte en rivende Vandstrøm styrter ned — i al Fald paa Dage som Rafaelsfesten. For Resten maa man ikke tro at det regnede — vi ere komne over Regnlinjen, her er det kun et forrygende Snefog, og denne Forandring kommer mig ret tilpas, da mine Held i Urbino blandt andet er begyndt med at mit Paraplystel har nedlagt Arbejdet.

Altsaa til Palazzo ducale, en imponerende, mørk og kraftig Bygning med en smuk Søjle-

gang om en lys Gaard, og lange Korridorer fulde af antike Hoveder, Torsoer og udgravne Tavler med antike Indskrifter. En stor, dunkel Sal er stimlende fuld af Mennesker; i den mørke Baggrund er der en blændende Tindren af smaa Lysflammer over en rød terrassestigende Tribune, paa hvis Trin man ser smaa sortklædte Mænd, aabenbart Akademikerne. En af dem fylder Rummet med sin sonore Stemme, der bevæger sig i lange bølgende Fraser, fra hvis Mørke enkelte Ord, som divino maëstro — Raffaello — tutto il mondo — springe lysende op som Skum. Dette Tonefald er almenforstaaligt og næsten ens, enten det fejrer en død Spækhøker eller en udødelig Kunstner. Jeg benyttede Tiden til at se mig flittig omkring, om jeg ikke under en bredskygget Kunstnerhat skulde opdage en kendt dansk Opstoppernæse eller i det mindste en lys Nakke, der kunde lede mig paa Spor. Da det haabløse i en saadan Bestræbelse ikke længer lod sig skjule, besluttede jeg at fortrække fra den skrækkelig udmejede Festsal, hvor Luften ikke just var rafaelisk let, og det saa meget heller,

som jeg begyndte at blive alvorlig sulten, — en prosaisk Omstændighed, som trods Dagens Højtidelighed kan finde en Art Undskyldning deri, at jeg fra Klokken syv til tre havde levet af et Stykke tørt Franskbrød og en Kop Cikorievand, der maatte sluges som Medicin.

Medens jeg spiste i mit Trattoria hengav jeg mig til vemodige Betragtninger over hvor meget bedre de danske Kødgryder er end de italienske, og hvor langt varmere de gothiske Magasinovne er end de vælske Glødepotter — og lignende smukke patriotiske Tanker, til hvis Vækkelse den ikke-nationalliberale Del af vor Ungdom som bekendt i høj Grad trænger. Idet jeg stangede mine Tænder, — de Urbinoske Tandstikkere ere i Parenthes bemærket den Del af Maaltidet, som nærmest staar paa Højde med den evropæiske Kultur, — idet jeg altsaa med et vist Velbehag stangede mine Tænder, faldt det mig ind, hvor klogt det vilde være af danske Stipendiebestyrere om de gav netop unge, oprørske Kunstnere Stipendierne og det i passende smaa Portioner, som kun kunde hæves midtvinters i Norditalien. Se saadan

vilde de bære sig ad, hvis de var ondskabsfulde. Men det er gode Mennesker, som vil deres Fjenders Vel. Derfor lader de netop de radikale Forfattere blive smukt hjemme, hvor de har det lunt og hyggelig og bekvemt i enhver Henseende, og hvor de kan sidde og skrive, saa Blækket sprutter om dem og Trykkeriet bruger et Par Sættere til dem, — og da dog Nogen skal ofres, saa sender de en eller anden gammel Epigon ned til den italienske Vinter, hvor han sidder med stivelseblaa Fingre og en frossen Hjærne, hvorfra ikke en Gang en lille Sonnet kan piple frem. For det er jo nu en Gang en dansk Tradition, at Italien skal ses ved Vintertid, — saa snyder man Vinteren derhjemme.

Men hvad mig angaar, saa var jeg ingenlunde exileret. Urbinos Sne komme over mit eget Hoved!

Og det gjorde den virkelig i høj Grad, da jeg styrket ved Maden og ved disse Betragtninger over mine fraværende Fjenders kærlige Omsorg gik ud for at træffe mine nærværende Venner, hvor alle Folk fandtes.

Det var aabenbart Torvet og endnu mere den Buegang, som fra Torvet gik til Byens Port langs en snever Gade, som til den anden Side havde en blind Fæstningsmur. Paa Torvet stod nogle Pæle med kulørte Skaale til Illumination — en Forestilling, der fik mig til at le højt. I Buegangen var der ved hver fjerde Pille trukken en Snor tvers over med smaa latterlige kulørte Krukker, og ud mod Gaden stak smaa Faner, hvis gjennemvaade Klude forlængst var rullet og klistret fast om Stængerne og kun smældede melankolsk med en lille Snip. Sneen føg og hvirvlede forbi med urolig Hvidhed over den gamle smudsigrøde Mur, og sortspættede den graa Luft ved Enden af Gaden, hvor den tumlede forbi Taarnet ud over og nedover, forvandlende Bjærgskraaningen paa den anden Side af Kløften til en dunkel Taage, som Øjet ikke gad forsøge paa at forme.

Efter at jeg forgæves havde undersøgt Rejsebogen i det eneste Hotel, som foruden mit eget fandtes i Urbino, tilbragte jeg et Par trøstesløs lange Timer med at gaa frem og

tilbage i denne Buegang. Den var bestandig fuld af Mennesker, og jeg tror ogsaa, at det var det eneste Sted i Urbino, hvor man kunde være, hvis man ikke vilde gaa i Seng. Den var rigtignok særlig egnet til at fremmane Rejsebogens Ord: »Man vogte sig fremfor alt for Forkølelse«, og med sin Træk puste denne Leveregels Gyldenhed op i en glødende Styrke — saa behagelig var den ikke; men i al Fald, man kunde være der. Det vil sige, de to nærværende danske Bekendte kunde ikke godt være her, da jeg i saa Fald ikke vilde have undgaaet at træffe dem. Jeg tvivler paa, at jeg nogensinde har bandet saa tyrkisk, som jeg i det mindste i mit stille Sind gjorde her. Det var naturligvis i og for sig ingen Ulykke at gaa alene om i Urbino, selv i det Vejr. Men at der befinder sig tre danske Bekendte i denne Ravnekrog — eller Ørnerede — og at de saa ikke kunne finde hinanden, fordi den ene af lutter Originalitet ikke har kunnet skrive sin Adresse paa et Brevkort, hvor der ikke skulde staa andet, det er dog virkelig til at flyve lidt i Flint over.

Operaen begyndte først Klokken halv ni, en fordømt Skik paa en saadan Dag, som det gælder om at faa slaaet ihjel. Men foreløbig er det bedst at sikre sig en Plads. En velvillig Herre førte mig til en Barberbod, hvor man vilde sælge en Plads for tyve Francs; — det var efter Sigende den sidste. Jeg har senere faaet al Anledning til at tro, at jeg bar mig meget dumt ad ved denne Lejlighed; men, som det hedder hos Digteren, der gives Øjeblikke i Menneskelivet. Jeg turde intet risikere: Faust var mit sidste Anker, den var Pantet paa, at jeg ikke befandt mig udenfor Civilisationen. Faust! . . . Jeg saa dig tydelig for mig min unge Ven, som du plejede at sidde ved det hjemlige Klaver og spille Havescenen, tilbagelænet, med det blege, fine Ansigt lidt paa skraa, stirrende ud gennem Væggen med Drømmer-Øjne, mere sværmerisk end Siebel og næsten lige saa langfingret som Mefisto . . . Jeg huskede den sidste Aften, da jeg hørte den i Operaen, — Venner og Veninder i Foyeren og hos à Porta — alt lige indtil Nyrops falskeste Sortie i

tredje Akt — alt, alt uendelig rørende. Der knyttedes et mystisk Baand mellem Urbino og Kongens Nytorv, et Baand der holdt mig fast, som Rebet holder Bjærgmanden fast, og forvissede mig om, at jeg ikke som Niels Klim var dumpet ned paa en eller anden underjordisk Planet.

Faust i Urbino! . . . Men er det nu ogsaa virkelig Gounods Fausts? . . . Fausts Famulus, Wagner, voldte mig i denne Henseende alvorlige Bekymringer; — han var nemlig opført paa Personlisten, en Gaade, som indtil Evigheders Evighed vil blive mig uløselig . . . Jeg tvivlede ogsaa undertiden om, hvorvidt den temmelig store Nøgle, som var bleven solgt mig i en Billets Sted, virkelig vilde kunne aabne Teatro Sancios Port for mig.

Med Nøglen har det imidlertid sin Rigtighed, — jeg beroliges i denne Henseende af et Par brave Urbino-Borgere i Hotellet, herlige Mennesker, som kan en Smule Fransk. Jeg er selv ingen Hexemester til at parlere Fransk, men naar Nød bryder alle Love, skulde den saa skaane et Par grammatikalske Regler. Egent-

lig gælder Samtalens Maal Diligencens, Postens Afgangstider og de nødvendige Billetforholdsregler. Ak, man forsikrer mig, at jeg forgæves tænker paa at rejse den næste Dag. Alle Pladser ere optagne, ikke alene om Torsdagen men ogsaa om Fredagen. Det var et Grundstød! Men lige meget! I Aften vil vi være glade og høre Faust.

Nøglen lukker mig ind i Balkonlogen, som jeg lader til at skulle have alene for mig selv. Jeg kan altsaa gøre mig det bekvemt, og da jeg sidder paa en saa fornem Plads, finder jeg, at jeg har Ret til at sjofle Publikum og beholde Vinterfrakken paa, hvilket rigtig nok ogsaa er en nødvendig Betingelse for at nyde Forestillingen. I Baggrunden af det lille Theater har de fleste Frakkerne og Hatten paa, og om Galla er der i det hele ikke synderlig Tale. Kun hist og her paa de forreste Bænke og i Logerne fryse nogle Herrer i sorte Kjoler, og Damer i Baldragt hjælpe dem. Theatret er naturligvis lille men ganske net og hyggeligt. Tæppet er et middelmaadigt Maleri, paa hvilket Rafael, en bleg og temmelig ranglet Yng-

ling, viser et Maleri til en eller anden hertugelig Storhed udenfor Urbinos Mure. Det gaar op, Faust begynder at synge — en virkelig god Tenor, første Gang — det er altid en Nydelse. Han ser skrækkelig ud, den gode Hr. Rosetti, med de altfor rødt sminkede Kinder til det latterlige Uldskæg. Da senere hen Skæget og Talaren falder af ham, træder han frem som en høj ung Mand med livlige Bevægelser og spiller Faust ægte italiensk som en almindelig fløset Tenor-Junker. Værre er det med Margherita, som er fin og nydelig, men ikke mere Gretchen end hun er Dronningen af Saba. Men hvis en Italienerinde kunde spille Gretchen, vilde jeg ogsaa have hende mistænkt for at være en Efterkommer af den brave Landsknægt Valentin, som jo gærne i et transalpinsk Kvarter kunde have haft et Eventyr, hvor han selv spillede Serenaden.

Skønt der saaledes kunde være en Del at indvende, gik Faust dog i det hele taaleligt, og det var i al Fald velgørende at høre en Opera med gode Sangere. Men en Ærgrelse havde jeg: mine Venner var heller ikke her, —

det lille Theater var let overskueligt. Det tredje Sted, hvor alle Folk fandtes, men de ikke! Det begyndte næsten at blive mystisk. Hvor forunderligt at tænke paa disse Mennesker, som førte en saa forborgen men af Interesse for mit Vel og Ve utvivlsomt stærkt bevæget Tilværelse! Det mindede mig levende om Taarnets Magter i Vilhelm Meisters Læreaar. Se dèr har de lokket mig bort fra Rejsehaandbøgernes slagne Vej til det barske, romantiske, fortidige Urbino. Og hvor víst har de saa ikke atter ledet mine mødige Fjed her oppe paa Bjærgtinden! De har ikke taget mig under Armen og trukket om med mig og peget og sagt: se dèr og se dèr, men paa slige ophøjede Magters aandrige og subtile Maade har de hidset mig til selv at være virksom, til ikke at unde mig Ro, men styrte om med Tungen ud af Halsen og se alt — undtagen dem. Var ikke hint Brevkort ligefrem en moderne Udgave af den berømte Seddel »Fly, Yngling, fly etc.«

Ved saaledes at overveje, hvorledes jeg var under en højere Styrelse, blev jeg ganske trøstefuld og rørt. Ædle Mennesker! tænkte jeg,

hvor gærne vilde jeg ikke vise jer min Erkendtlighed! Hvor smukt vilde det ikke være, om jeg kunde sætte dig, min fortræffelige Jarno, og dig, min ærværdige Abbed, her ved Siden af mig i min rummelige Loge, i Stedet for at I nu synes at skjule jer i et af Urbinos skrækkelig trækfulde Taarne, hvor I ikke engang kan more jer sammen med Genfærdet af Tizians La Bella, — for hun spøger vel kun i Salene, og vover sig næppe saa langt ud i Udenværkerne, — men i det højeste møder I hans barske Hertug Francesco Maria della Rovero, hvis isblanke Panser Tanken gyser for at berøre ved Vintertid.

Under saadanne Betragtninger var jeg naaet til det utrolige Slutningstableau, hvori Gretchens Kontrafej haledes op imod Skyerne, medens vingede og vingeløse Balletvæsener knælede og strakte sig i Forgrunden. Udenfor var Buegangen illumineret med de smaa brogede Krukker. — Skaalene paa Torvet havde man ikke vovet at tænde. Det sneede ikke længer, og da jeg bøjede ind i min Gade, stod Halvmaanen lavt paa Himlen mellem Skyerne.

Paa mit Bord laa der et Visitkort, ikke fra Taarnets Magter men fra en af mine franske Urbino-Venner, der i et Fransk, som jeg maaske selv i en snæver Vending kunde have skrevet, men havde Vanskelighed ved at læse, underrettede mig om, at jeg dog kunde faa en Plads paa Postvognen, naar jeg henvendte mig i Expeditionen den næste Morgen Kl. 7.

Med dette lysende Haab og ombølget af Faust'ske Motiver sov jeg ind.

II.

Apenninerne.

Den næste Morgen vaagnede jeg i Solskin. Saa snart jeg havde sikret mig en Plads paa Postvognen gik jeg til Rafaels Hus, midt i en lille Gade, der fører op til en Bastion med Byens videste Udsigt. En Marmortavle, som var bleven bekranset den foregaaende Festdag angav i svulstigt Latin, at den guddommelige Rafael var født i det gamle, solide Hus, der ikke udvendig frembød noget mærkeligt hverken i Retning af Pragt eller Armod. Ikke desto mindre stod der dog paa Tavlen et latinsk Vers om, at Guderne ofte lade det største fremgaa af de ringeste Omstændigheder,

— noget der ikke i særlig Grad passer paa Rafael. Familjen havde gode Kaar, og hans Fader, Giovanni var en æret Maler og Forfatter, som stod i Venskabsforhold til flere af Tidens betydeligste Kunstnere. Urbino er rigtignok nu en Flække, hvis Berømmelse bestaar i at føjes til Rafaels Navn, men den Gang var den et Hertugdømme med et mægtigt og kunstelskende Hof, der i et af Italiens skønneste Slotte overstraalede Nabofyrsterne og var besvogret med Periodens to kraftigste og mest kunstelskende Paver, af hvilke den ene blev Rafaels Velynder: — Omstændighederne kunde være valgt ringere, eller bedre, for saa vidt som Guderne særlig vilde vise deres Almagt over »Milieuet.«

En mørk Stentrappe fører op til Sanciernes gamle Lejlighed, en Suite af tre hvælvede Værelser, med en Storstue i Midten og to mindre Kamre. Det ene af dem skal have tjent Rafael til Arbejdsværelse. Alle Stuer ere tæt behængte med Kobberstik og Fotografier af hans Malerier. Midt paa den ene Væg i Ar-

bejdsværelset er der et Freskomaleri af hans Fader, Madonna med Barnet.

Det kan altsammen være meget smukt og højtideligt, men jeg vil snart faa prægtigere Arbejdsværelser at se med mere af hans Aand levende paa deres Vægge; og man bliver efterhaanden blaseret, naar man er for husvant hos Genierne. Hvor mange »Huse« har jeg ikke allerede set! Schillers Hus i Jena, sammes Hus i Weimar, Gøethes Hus samme Sted, Digterværelserne paa Slottet og Lucas Kranachs Hus; — Luthers Celle paa Wartburg, — Hans Sachs og Albrecht Dürers Huse i Nürnberg; — Byrons Palazzo Moncenigo og Wagners Palazzo Vendramin, Rossinis Hus i Bologna og nu Rafaels i Urbino . . . Det lykkes ikke altid lige godt at antænde den historiske Begejstringsfakkel ved de udbrændte Arner.

Men den naturalistiske Andagt er altid villig til at flamme op i disse Pragtsale, hvor det uendelige Geni bestandig er levende. Det er muligt, at dette Geni aldrig har modelleret og malet Væsener som Rafaels Madonnaer, og det bliver kun et Spørgsmaal, hvem af dem man

vil lægge det til Last. Men i Landskabet overgaar det langt Rafael, skjønt Kardinal Bembo har skrevet paa hans Grav, at Guddomsmagten frygtede for at overvindes af ham, mens han levede, og dø med ham, da han døde. Her paa Urbinos Bastion f. Ex. har det malet et storslaaet Panorama. I Forgrunden tæt solstraalende Sne, hvis Linje hører brat op; — et dybt brungrønt Dalstrøg, udskaaret i dunkle Kløfter med krattede Skrænter og Vandblink i Bunden, gjennemstreget af graa bugtede Stier og Zig-zag-Veje, spættet af smaa bitte Huse; lidt efter lidt arbejder det sig op, og langt borte løfter nogle af de dristige Græsbølger et eller andet Kastel eller en gammel By med gule Mure og en Vagt af sorte Cypresser. Saa bliver alt stejlt violet og hvidt og imod den blaa Himmel straaler Snelinjen skarpt, spidsende og takkende sig, stigende arkitektonisk brat, og synkende i lange Kurver, harmonisk smeltende som en Violinkadence. Men ude imod Øst, hvor Sneen er sparsommere, trækker der sig hen over Toppene en Stribe, der først kun synes at være en dybere Nuance af Himmelblaat:

Adriaterhavet. Apenninerne lukke sig helt langs Horisonten: man vender sig og ser ned gennem Gaden, som er døbt i et Solbad: Sollys, der risler og blinker midt ned over de glasurglatte Brosten, Sollys, der drypper ned fra Tagene i en ustandselig gylden Regn, Sollys, der flammer op i skrigende Farver fra Tæpper og Flag, som hænge ned fra Vinduer og Balkoner: — for Enden af denne Gade en fjærn, blaanende Snetinde, som en hvid Sky begynder at trække sig hen under. Det er som om man stod paa en Top, der hævede sig i Centrum af et uhyre Krater.

Mine Smaagenvordigheder i Urbino og den provinsielle Rafaelsfest, Gaarsdagens smagløse Festsal og denne Dags Procession med Militærmusik og Kranse til Rafaels Hus, — alt det vil jeg sagtens huske, som man husker saa meget, der en Gang er sluppet ind i Bevidstheden og ikke kan finde ud igen, skjønt man sjælden tænker derpaa. Men stedse vil jeg mindes Apenninerne, som de denne Morgen, snedækkede og solstraalende, slog en Gloriekreds om Urbino.

Og jeg vil mindes Apenninerne, som jeg saà dem paa Tilbageturen i det sidste døende Aftenlys, mørknende deres violette Kamme mod en Himmelrand, der var kødfarvet med den gyldne Glød, som de venezianske Mestre have aandet hen over skønne Kvinde-Nøgenheder, en Himmel, som man skulde tro maatte aabne sig imod Natten og føde en Tiziansk Venus, ligesom Havskummet fødte de helleniske Marmor-Afroditer.

Eller skulde jeg glemme dem i Maaneskin, den samme Nat paa Vejen mellem Bologna og Firenze? Skulde jeg glemme deres stigende sølvblaa Tinder, deres graa vinkelskyggede Stenmasser, som væltede sig sammen og begravede os i Tunnelernes Sarkofag-Mørke, deres maanedisede Bjærgvægge, der stod lette som Taager og faste som Pyramider med en lang Tindren af Flodsølv ved Foden!

Medens jeg saà paa sligt, kom jeg til at tænke paa Tannhäuser, der paa sin Pilgrimsfart gik gennem Italien med lukkede Øjne, for ikke at se dets skønne Bjærge. Jeg fandt, at det var en meget fornuftig Forholdsregel. For naar

han havde set Venus skinbarlig i det skikkelige lille Hørselbjærg med dets jævne Skraaninger, hvilke Fristelser maatte han da ikke være udsat for her mellem de høje stejle Apenniner. Selv om de ikke egnede sig til Boudoir for Venus, saa kunde jeg f. Ex. tænke mig, at den gamle Pan havde valgt dette Opholdssted, da han maatte vandre i Exil sammen med de andre salige Guder. Hvor prægtig kunde hans Hof ikke drive sit Væsen her! Hvis jeg ikke netop kiggede ud ad en Jærnbanekupé, saa skulde det saamæn slet ikke have undret mig saa overvættes at se en Kentavr vade dernede gennem Flodens Sølvhvirvler.

Da Pan næppe er mindre skarpsanset end andre Bjærgdyr, har han sagtens paa den Tid allerede kunnet vejre Renæssancen i Luften og vovet sig lidt frem af sin Hule i Aftenkølingen. Saa kunde som sagt Tannhäuser have mødt ham, — og det sidste kunde let være blevet værre end det første.

For det med Venus, — var det i Grunden saa slemt? . . . Jeg tænker mig, at der hos den hellige Fader har været en Blanding af

Misundelse og inderlig Sympathi, da han lyttede til den bjærgtagnes Skriftemaal. Og da det vilde være en altfor stor Konnivens at tilgive rundt ud, saa lod han ham dog i det mindste slippe for godt Køb og gav ham Anvisning paa et Mirakel og en Helgeninde, som der var Overflod paa i de Tider. Men hvis Synderen havde været i Pansbjærget, hvis han havde hilst fra den store Gamle, som de troede var vel død, og fortalt at han rustede sig i sin Bjærgfæstning for at bryde ud med sin Hær af Favner og Nymfer og med sit glade Kentavr-Rytteri og vække alle de gamle Guder, som sov rundt i deres Exil, indtil hele det hellige romerske Rige var én stor Pans-Triumf — — Ja, hvis han havde gjort det, saa havde Paven nok skyndt sig med at stoppe Munden paa ham, og han havde ikke faaet Tilgivelse hverken i Tid eller Evighed; — saa var der ingen Roser spiret af hans Pilgrimstav, men man havde kastet den paa det andet tørre Ved, der byggede hans Baal, og ingen af Helgeninderne var gaaet i Forbøn for ham, men de havde alle fra deres Himmeltrone set ham brænde med
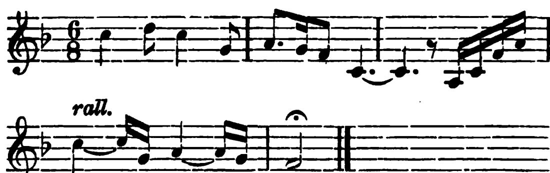
Andagt, ligesom de kyske Vestalinder fra Kolossæums hellige Pladser saà de kristne Atheister sønderrives af vilde Dyr, — og Tannhäuser var bleven en af de store Genier af Guds Naade, medens han nu kun ved Wagners er bleven en Operahelt . . .

Saadanne Griller kan man fange, naar man en Maaneskinsnat rejser over Apenninerne og netop vender tilbage fra en Fest for Renæssancetidens største Heros. Jeg var endnu ganske hensunken i Betragtninger over den stakkels Tannhäusers Skæbne, da en bleg Morgendæmring slettede Maanelyset ud, og de violette Bjærge gav Plads for Arnodalen.

Schweizer-Idyller.

Andante sostenuto.

Alpehorn fra Reichenbach-Dalen.

Weggis og russiske Visitkort.

Sie håben då ein wundernettes Plätzchen.
Min Schweizer-Ingeniør.

Jeg havde valgt Weggis, efter at jeg et Par Dage var taget rundt for at »se paa Lejlighed« ved Viervaldstätter-Søen.

Den lille By med sit høje spidse Kirketaarn ligger ved Foden af Rigi, ved en stor Bugt af den nordre, aabne Del af Vierwaldstätter-Søen. Ligeoverfor ved samme Bugt ligger Vitznau under den Udløber af Rigi, som aflukker denne Del af Søen, idet den kun lader et temmelig smalt Stræde tilbage mellem sin Skovpynt og Pynten af Bürgenstock, der skyder sig ud imod den fra Søens vestlige Side; — det er de »to Næser«. Vitznau er

Station for Rigibanen, og ved denne Landingsplads er der derfor en evig Folkevandring; fredeligere er der i Weggis, hvor den gamle Rigivej gaar op, og fuldstændig landlig Ro fandt jeg i min Pension Bellevue, som ligger umiddelbart ved Søen et Kvartersvej længer nordpaa.

Landtrekanten mellem denne større Del af Vierwaldstättersøen og Küssnachter-Søen er et fladt bølgende Affald af Rigi, hvis Stenvæg inde i selve Weggis-Vitznauer Bugten naår lige ud til Vandet. Enge, hvor Stier af flade Sten føre fra Hus til Hus, Kløver- og Hvedemarker, som Frugttræerne samle til en Have, Mosedrag, Bakker med Bøgelunde og Kastanjer danne i skøn Vexlen dette idylliske Lavland mellem den grønne Sø og det grønne Bjærg. Yderst ligger Pensionsslottet Hertenstein med sin Park og Kastanjeskov. Over Søens store Flade hæver sig det nøgne, vildt takkede Pilatus, Egnens Vejr-Profet, som sjælden er ganske skyfri. Lige saa smuk er Udsigten sydpaa, som jeg nød fra mit Værelse. Gennem det ene Vindue saå jeg det inderste af Bugten

og Rigis Side, over hvis skovfrodige Skraaning lange røde Stenterrasser byggede sig stejlt op med enkelte Granstriber, der saa ud som Mos. Det andet Vindue vendte ud til Søen, hvor de to »Næser« mødes; mellem deres grønne Pynter laa i en fjærnere afdæmpet Tone Brødreparret Ober-Bauen og Nieder-Bauen med dunkel Skov og bleggrønne Alper, og, naar Vejret var klart, det straalende hvide Scherrhorn, det skønnest formede Snebjærg som jeg har set, — skønnest ved Solnedgang, naar den grønne Luft stod saa uendelig let omkring det, medens Aftenrøden glimtede paa dets krydsede Dobbelttak og laa hensmeltet over Snemarken, der bøjer sig saa blødt som en Venusskulder.

I Hjørnet mellem disse to Vinduer stod mit Bord, og jeg har ganske vist aldrig haft saa smuk en Arbejdsplads; arbejde skulde og vilde jeg nu, det var en af Grundene hvorfor jeg havde forladt Syden. Tre Maaneder vare gaaet, siden jeg havde fuldendt min sidste Bog, og jeg var i Rom henfalden i et slet Humør, for hvilket jeg intet andet Middel havde til min

Raadighed end Pen og Blæk. Og Pensionen Bellevue tilbød i al Fald i Begyndelsen den ønskeligste Arbejdsro.

Da jeg kom, i de første Dage af Juli, var vi foruden den magre Værtinde og den enorm tykke Vært kun sex Personer, der samledes ved table d'hôte om den ene Ende af det lange Spisebord, — medens vi senere var henved hundrede. Det var en tysk Doktor med Hustru, en russisk Professor med Hustru og en enlig schweizisk Ingeniør.

Dokter Kenner, Medredaktør ved et af de største tyske Blade, er en meget lille Mand, med Kuglemave og Kalveknæ. Han holder sig saa overvættes knejsende, at naar man spaserer med ham, fristes man til at strække Armen ud bag hans Ryg for at opfange ham, naar han maa gaa bag over. De udspilede Kinder ere stærkt rødsprængte, han har en lille graa Moustache og temmelig langt graat Nakkehaar, medens Skaldepanden er saa blank som en Billardkugle. Stemmen er lidt snøvlende og ejer en Del nasale Mellemlyd. Han er ubetinget det mest overlegne Menneske, jeg

har truffet. Han er Politiker udad og indad, Historiker tilbage og fremad, Æsthetiker opad og nedad og Rejsende paa kryds og tvers. Hvad hans talløse Bifag angaar, skal jeg kun tilføje at han er Vejrprofet trods Pilatus, Vinkender trods vor Vært Hr. Weinmann, og at han kritiserer nedladende vort Keglespil, skønt han aldrig lader sig lokke til at tage Kuglen i Haanden.

Ikke altid møder dog hans docerende Bemærkninger den tilstrækkelige Andagt hos Publikum. Engang underrettede han os om, at Krigen med Frankrig aldeles ikke fra først af havde været ment som en Erobringskrig, den var det rene Forsvar; efter de første Sejre skulde Moltke have sagt, at nu havde Krigen intet Formaal mer, og Bismarck svaret: »Saa maa vi give den et Formaal«; — men den russiske Professor opstemte en saa vantro Latter, og der kom en saa respektstridig Klukken og Snøften og Grynten og Mumlen fra den store tykke Ingeniør, at Dr. Kenner uden at gaa videre i sin Paastand tømte sit Glas med et Par defensive Nasaltoner, og Schweizeren

beholdt Valpladsen med sit Udbrud: »Nein, dån hört doch mål ålles üf, wenn mån sich so wås einreden låssen soll.«

Denne Schweizer-Ingeniør er overhovedet Dr. Kenners Modstander, saa meget mer som han hader Redaktører i Almindelighed. Naar han er i slet Humør, brummer han allehaande Ukvemsord mod Journalistikken, uden at bekymre sig om at Doktoren kunde blive fornærmet, — som han da i det hele ikke lader sig videre genere af selskabelige Former. Han er en temmelig grov Karl og en kuriøs Særling, hvis ofte vel drøje Udtryksmaade staar i Harmoni med hele hans svære Skikkelse og med den tykke larmende Stemme, som ved sin stærke Schweizer-Accent i Begyndelsen gjorde mig det meget vanskeligt at opfatte hans Vittigheder. Han har et svært ludende Hoved med et gnavent Udtryk i de laskede Kinder, smaa bitte Øjne, graat Fipskæg og en Knebelsbart sno't som en Grisehale. Den store kraftige Mand har været opgivet af Lægerne og bestiller ikke synderlig andet end at rejse for at pleje sin Sundhed, — en Sysselsæt-

telse, som naturligvis har ført ham vide om. Dog rejser han ikke gærne i Italien, hvilket han begrunder saaledes: »Nun, Itålien wäre ein wundernettes Lånd, wenn es nit då so verflucht viele Itåliener gäbe.« Foruden Redaktører og Italienere hader han Jøder og Konger (for ikke at tale om Kejsere). Denne Aversion flammede op i et meget komisk spruttende Fyrværkeri, da der senere i den overfyldte Saisontid ankom en portugisisk Jøde, bosat i Paris, som var en ivrig Legitimist. Han gjorde sig latterlig ved en snobagtig Kur til Datteren af en fransk Ambassadør, og med samme Paatrængenhed vilde han hage sig fast ved Ingeniøren, som han en Gang havde set paa et Dampskib. Men den brave Schweizer rystede ham af sig paa en meget ugenert Maade, og udøste over ham sine barokkeste Talemaader samt sin foragteligste Snøften og Klukken og Harken. Endnu en Specialitet maa jeg omtale hos denne Særling, — hans Modelleringer i Brøddejg, som navnlig blomstrede paa det senere Tidspunkt, da begge Borde vare tæt besatte og der var mange Børn. I de lange

Pauser mellem Retterne lavede han saa af Franskbrød opblødt i Vand allehaande smaa Dyreskikkelser, en sitsende Mops, en Gemse, en Stork med Næb og Ben af Tandstikkere, og lod saa Pigen bringe det lille Kunstværk paa en Talerken hen til et af Børnene, som jublede højt, medens Kunstneren ledsagede nogle konvulsiviske Ansigtstrækninger med en tilfreds Grynten.

Saameget om Tyskeren og Schweizeren. Hvad mine russiske Bekendte angaar, saa vil de optage saa mange af disse Blade, at en sammentrængt Karakteristik er overflødig. Her kun en foreløbig Præsentation.

Et Øjekast er tilstrækkeligt, til at overbevise En om, at den moskowske Professor ikke er Russer af Slægt. Man kan ikke tænke sig en mere germansk Type end denne kraftige Mand med røde Kinder, venlige blaa Øjne og det mægtige blonde Skæg. Han lignede ganske den Siegfried, jeg havde set i Wagners »Götterdämmerung«. Professor Erdmann er da ogsaa baade født og videnskabelig uddannet i Tyskland: men han tilhører nu Rusland ved

Sympathier og Vaner. Hans lille russiske Hustru, Sasja Iwanowna, ser højst aparte ud med sit runde godmodige Ansigt, et Underansigt som er barnligt uden at være ungdommeligt, og en Mandspande ombølget af rødlig blond Haar, hvis Lokker falde ned paa Skulderen.

I Begyndelsen saas vi kun ved Maaltiderne; jeg arbejdede og gik forresten mine ensomme Spasereture. Men snart tilbragte vi regelmæssig et Par Eftermiddagstimer paa Keglepladsen.

Keglepladsen er en rund Grusplet i Haven umiddelbart ved Bredden af Søen, indhegnet af Busketter og overskygget af en af disse Valdnøddekæmper, som man finder her overalt, og hvis ærværdigste Patriark breder sig hinsides Søen ved Beckenried. Det er ikke nogen »Keglebane«. Spillet er indrettet saaledes, at den store Kugle i en lang Kede hænger ned fra en Galge, og Kunsten bestaar i at lade den svinge rundt om en Mærkepæl saaledes, at den paa Tilbagevejen kommer virkningsfuldt ind mellem Keglerne, som ere opstillede i en

skæv Firkant. Hver Spillende har tre Kast i Træk; for den Øvede gælder det om at faa Kuglen saa skraat ind, at den yderste Hjørnekugle væltes; det er da for det meste muligt at kaste den større eller mindre Rest i andet Slag og i tredje hugge ind paa en ny Opstilling. Ofte raaber den Kyndige »Aa, hvor uheldigt«, naar den Uindviede tror at have begyndt ret glimrende, og naar kun det yderste Par Kegler var fejet bort, kunde man høre Professorens Trøstensraab: »Noch nichts verdorben, sie können alle fallen.« Dette Spil fordrer langt finere Beregning end det almindelige Keglespil, og da Styrke ikke spiller nogen Rolle, tage Damer gærne Del i det.

Hver Dag efter table d'hôte samledes altsaa her et Spiller-Selskab, som snart blev temmelig talrigt. Fru Redaktøren var en ufortrøden Spillerske, medens hendes Mand kun saa beskyttende til. Det var formelig opbyggeligt at høre ham udbryde: »Jetzt bin ich neugierig«, eller: »Das war wieder der alte gute Wurf!« Ingeniøren spillede heller ikke med, men havde det Hele paa det omhygge-

ligste beregnet og sirlig optegnet i sin Notesbog med Maal og mathematiske Kurver.

Næsten regelmæssig blev i en Uges Tid denne ædle Sysselsættelse afbrudt Klokken henad fire af et voldsomt Uvejr, — noget, der som bekendt hører med til Pastoralerne. Intet Sted har jeg set saa skønne og storartede Uvejrsfænomener som under disse Byger, der havde hele Bjærgnaturens Voldsomhed. Engang da jeg skrev under et stærkt Tordenvejr, blev jeg opmærksom paa en usædvanlig skøn Regnbue, og jeg optegnede i Marginen af Manuskriptet omhyggelig dens forskellige Metamorfoser og Bevægelser. Den straalede paa den mørke Baggrund af Næssets Granskov og gik saa frem og tilbage over Søen, der grønnedes i et renere Smaragdskær under dens ætheriske Trin. Nogle Minutter blev den staaende paa Vandet foran Skovpynten, blegnede saa og gled op i Luften, hvor den efterhaanden opløste sig i en vag Lystaage. Men endnu længe efter sin Død vedblev den at spøge i aandeagtige Farvetoner hist og her mellem de opklarende Skyer,

under hvilke Bjærgene fik et koldt blaat Skær, som mindede om Poussins Landskaber.

Mægtigst var Indtrykket en Dag, da Hasli-Føhnen overfaldt os. To Tordenbyger mødte hinanden: den ene gled langs hen ad Rigi; den anden kom nordfra sejlende ned over Søen, idet den efterhaanden udslettede den modsatte Bred, ligesom et Tæppe der trækkes for. Da de mødte hinanden ved de to »Næser«, kunde kun Havens Træer ses. Alt andet var hvid Taage, som drev med lange hængende Trevler. Regnen joges i hvide Hvirvelflammer hen over Søens graagrønne, riflede Plan; det saa aldeles ud som Sne, der fejes af Blæsten over en Isflade. Pludselig rystede Huset i en Hvirvelstorm, Luften var fuld af Blade, Haglen styrtede ned, og Søen med de Millioner smaa Springvand lignende Vand, der piskes med et Ris. Det klarede snart op, men Vierwaldstätter-Søen var i et rasende Oprør. Bølger saa mægtige, som om de vare sendte af et Hav, slog op over Bredden og satte de yderste Havegange under Vand, og paa Marken ved Kysten var det

helt mærkeligt at se disse gamle Valdnøddetræer, hvis Stammer forsvandt i Skum, der sprøjtede op i Kronen. Det var Sceneriet til Wilhelm Tell. Jeg undredes næsten over, at ikke en Fiskerdreng raabte: »Vater! ein Schiff, es kommt von Flüelen her.« En Baad var dog ude i dette Vejr, — det var et Par Damer fra Hertenstein, der fik sig en Rotur; Baaden blev slynget i Land paa et heldigt Sted, men de vare i en saa afmægtig Tilstand, at Baadsmanden skyndsomst maatte kaste dem ud som et Par Melsække, — en Historie som Ingeniøren berettede ved Aftensbordet, med megen Knurren over disse tossede Fruentimmer, der skulde sejle paa Vierwaldstätter-Søen, naar Vejret tegnede uroligt.

Paa en Tur over til Beckenried saà jeg Virkningerne af en endnu voldsommere Naturscene, som ganske nylig havde fundet Sted. Regnvandet fra Bjærgene var brudt ned og havde begravet en Eng i Udkanten af Byen under den Stenmængde, som det førte med sig. Oppe fra Bjærgkløften ned til Søen saà man ikke andet end Sten paa Sten, — som

man kunde tænke sig en Grusdynge sét i Mikroskop. Det hele var sket i Løbet af et Kvarter; der var dog kun et Par Huse gaaet i Løbet, og et Menneske blev dræbt. Stedet synes at være særlig udsat for denne Fare; Goethe skriver ogsaa i sin Schweizerrejse, at de ved Beckenried, paa Vejen til Stanz, kom over en bred Stenstyrtning, som var ført ned af en Bjærgbæk.

Denne Tur gjorde jeg sammen med min ny Sidemand ved Bordet, Redaktør Basunoff fra St. Petersborg, en god Bekendt af Professor Erdmann. Han har den ægte russiske Type — at sige i Overansigtet med de stærke Kindben og den flade Næse, — Underansigtet er i hvert Fald korrekt kostumeret i det store stride sorte Skæg. I Begyndelsen gik det noget trægt med vor Samtale, da han talte mindst lige saa slet Tysk som jeg Fransk — hvilket ikke vil sige saa lidt; i det hele var han noget forlegen, rømmede sig ofte og smilede raadvild. Paa Russisk var han meget livlig, og jeg fik allerede nu Anledning til at beklage, at jeg ikke forstod dette store Sprog, da jeg meget

ønskede at kunne følge hans Samtaler og Disputer med Professoren om russiske Tilstande og Politik. Det er i Længden frygtelig irriterende at høre et Sprog, hvoraf man ikke forstaar andet end ja og nej, — og aller mest, naar dette Sprog rent materielt virker saa indsmigrende melodisk som det Russiske.

Værst var det dog, naar Redaktør Basunoff hengav sig til sin Yndlingssport at deklamere Vers, — det lod til at han kunde hele den russiske Lyrik uden ad. En Eftermiddag, da jeg med mine to russiske Venner gik den skønne, henved to Mile lange Tur fra Gersau til Weggis, langs Søen og over Vitznauer-Stock, overøste han mig i den Grad med russiske Vers, som han deklamerede stærkt syngende paa de monotone Rythmer, at det tilsidst virkede narkotisk paa mig, og jeg tror virkelig, det var deraf jeg havde Hovedpine om Aftenen. En Rythme lagde jeg Mærke til, som den aldeles overvejende; jeg skriver et Par tilfældige Vers for at illustrere den:

Som en Fremmed har jeg mødt dig, som en Fremmed
drog du bort,
mit Hjærte er der Genklang af en uopløst Akkord.
En Sirenetone suger mine Længsler, og mit Blod
gaar som Tidevand dit maaneblege Billede imod.[1])

Dersom Læseren ikke har læst disse Vers fejl op, vil han have hørt et for vort Øre ganske ukendt Metrum, hvis Ejendommelighed bestaar deri, at Accenten indenfor de trochæiske Dipodier er stigende, medens den i de gothiske og romanske Sprog baade i jambiske og trochæiske Dipodier er synkende. Vender man Accentforholdet om, saa bliver dette trochæiske Tetrameter er meget velbekendt Vers fra de græske Tragedier; f. Ex.:

Hær og Flaade fylker Atle, Budles Søn, den
Hunske Drot.

Et trochæisk Tetrameter, hvori Accenterne vare nogenlunde neutrale, vilde af en Slavon

---

[1]) En musikalsk Illustration haves i Rubinsteins bekendte Sang »Sehnsucht«. Oversætteren af Lermontoffs Digt har imidlertid ikke anet Uraad og og skrevet ganske troskyldig:

Gönnt mir goldne Tageshelle
Oeffnet mir des Kerkers Schloss.

blive deklameret paa den første Maade, og af en Vest-Europæer paa den anden. Dette maa vistnok bero paa en Forskel i disse Sprogstammers Ordfødder. Den slaviske Form af Verset er ulige mere inderlig bevæget, hvilket kommer af det rythmiske Dobbeltspil, at Bevægelsen i Dipodierne er modsat Bevægelsen i deres Bestanddele, Fødderne. Den samme Fordel have vore Sprog, naar de synge i Jamber, og jeg antager, at dette er en af Hovedgrundene til at de jambiske Former hos os ere langt de overvejende.

Denne Betragtning kan staa som et Exempel paa, at man ogsaa kan lære noget paa et Sprog, hvoraf man ikke forstaar to sammenhængende Ord.

Som et Exempel paa Nytten af at glemme sin Børnelærdom kan jeg anføre den Beredvillighed, hvormed jeg lod mig overtale af Russerne til at lægge min Hjemvej gennem Zarens Rige: »Naar De er i Konstantinopel, er det jo ingen synderlig Omvej. Kom De blot, vi skal nok tage os af Dem.« Den ene indestod mig for Moskwa, den anden for St. Petersborg,

Udsigten var fristende, og Omvejen — som sagt — ubetydelig. Da jeg endelig kom til at betragte et Europa-Kort, blev jeg rigtignok lidt forfærdet ved at se, hvad det var jeg indlod mig paa; men da havde heldigvis Idén sat sig fast i mit Hoved, og naar det først er Tilfældet, er jeg saa godt som redningsløst hjemfalden til at sætte den igennem. Det hjalp da heller ikke noget, at Familjebreve hjemmefra stillede mig Sibirien og Peter-Paulsfæstningen i Udsigt, — jeg tog mig med Russerne en hjærtelig Latter over denne Panik.

Iøvrig maa man ikke heraf slutte, at disse Russere i det hele vare tilfredse med Frihedstilstanden i Rusland, ingen af dem var det og navnlig ikke Professoren.

Paa hin Tur til Gersau, hvor Redaktøren udfoldede en saa ihærdig deklamatorisk Kunst, gik jeg længe alene med Professor Erdmann paa den skønne Vej langs Søen henimod Brunnen, medens Hr. Basunoff underholdt Professorinden. Hvor Vejen bøjer om Pynten ved »Kindlimord«, har man en af de skønneste Udsigter over den vexelrige Vierwaldstätter-Sø: til

den ene Side den smalle flodagtige Del af Søen ned mod Brunnen, indsnevret mellem stejle Bjærge, og i Baggrunden de fantastik vilde Spidser af »die Müthen« og Axenstock med sin flade, fæstningsagtige Krone; til den anden Side en bred Bugt, behersket af det pyramidale Buochsenhorn og af det fjærne Pilatus, der træder dunkel ud af sin Skykappe.

— Hvem der dog havde saadan Naturskønhed i sit eget Land, udbrød jeg.

— Aa ja, saa behøvede man ikke at rejse udenlands, svarede Professoren. Skønt forresten, vi Russere maatte alligevel rejse. For mig er det i al Fald ligefrem en Nødvendighed et Par Maaneder om Aaret at føle mig fri, i et frit Land. Og her i Gersau er vi unægtelig paa fri Grund, — for De véd maaske ikke, at den lille Kommune indtil dette Aarhundrede har været den mindste Fristat i Verden.

Jeg spurgte, om da Ufriheden var følelig i det private Liv, for en Mand i hans Stilling, og han forsikrede at man — i al Fald til Tider — kunde føle dem meget trykkende f. Ex. ved den indskrænkede Yttringsfrihed, ved Poli-

tiets Brud paa Brevhemmeligheden og i det Hele ved et udstrakt Spioneringssystemt.

Redaktøren havde nu sit særlige Felt fer saadanne Plagerier, og han fortalte mig i sin forlegne Diktion og under mange Rømninger adskilligt om de temmelig indviklede Censurforhold i Rusland. Saa vidt jeg erindrer, ere Bladene ikke underkastede Censur før efter tre Advarsler. Hans Ugeblad havde kun én Gang været advaret, men efter de Skildringer han gav af Vanskelighederne, ikke blot overfor Regeringen, men ogsaa overfor Abonnenter, naar Numre blev beslaglagte eller Bladet suspenderedes for en vis Tid, maa det være en saare vanskelig Stilling at være russisk Redaktør af Fremskridtspartiet. Paa den anden Side giver Censuren sikkert Publicisten den Fordel, at Læseverdenen faar en ganske anderledes skærpet Sans til at læse mellem Linjerne og er dobbelt opsat paa at nyde enhver vittig Antydning, der slipper forbi Censorens Næse ud til den, hvad man kan se af Heines komiske Fortvivlelse over Censurens Ophævelse, som berøvede hele hans pikante Skrivemaade dens *raison d'être* og gjorde

hans aller fineste Virtuoskneb ubrugelige. At en Journal som Hr. Basunoffs, der havde mange Pressesager, kunde udgives i en Række af Aar, uden at faa mere end én Advarsel, kan imidlertid kun forklares af den Omstændighed, at Pressen aabenbart finder megen Sympathi hos Domstolene. Da jeg besøgte Hr. Basunoff i St. Petersborg, overværede jeg en Retssag, hvor han var anklaget for et skarpt Angreb paa et Par Embedsmænd, men blev fuldstændig frifunden.

— Har De vel Censorer i Danmark? spurgte Professor Erdmann mig efter en saadan Samtale.

— Russiske Censorer har vi ingen af, svarede jeg, men vi har en Del tyske Censorer, og de kan maaske tidt være ligesaa slemme at komme til rette med.

— Ja, det tror jeg, sagde Professoren med en hjærtelig Latter, for han var Heinianer nok til at opfange min Hentydning til det korteste og vittigste Kapitel i »Le Grand«; vi morede os undertiden med at tale en Slags Heinesk Jargon af Hentydninger og halve Citater. Og hver Gang herefter Professorens Kugle ved vort aftenlige »russiske Billard« forvildede sig frugtes-

løst mellem Stifterne, rystede han paa Hovedet og brummede i Skæget »Deutsche Censor«.

Forresten talte vi ogsaa alvorlig om danske Forhold, og navnlig interesserede Russerne sig for vor politiske Kollision, som de vare meget godt inde i. Disse Absolutismens utaknemlige Undersaatter kunde ikke forstaa, at et Land med en meget fri konstitutionel Forfatning i en Række af Aar kunde regeres af et Ministerium, som havde en diminutiv Minoritet i Folkerepræsentationen og ikke kunde opnaa Bevillinger eller sætte noget som helst igennem; — men da jeg netop befandt mig i samme Tilstand af Uforstandighed, kunde jeg ikke gøre dem klogere. Rigsretten i Norge havde deres fulde Sympathi; de tvivlede ikke om at Ministeriet vilde blive dømt, og at Kongen vilde blive jaget bort, hvis han ikke gav efter — hvilket disse oprørske Mennesker ikke syntes at betragte som nogen Ulykke for Norge.

Den Dag, da vi navnlig debatterede det norske Spørgsmaal — det var paa en Fodtur op til Rigi-Kulm — var der endnu kommen en tredje Russer til, som havde det mærkelige

ved sig, at han var i Landflygtighed paa Grund af Deltagelse i den polske Opstand, hvilket i vore Forhold omtrent svarer til, at en Dansk havde kæmpet paa Slesvig-Holstenernes Side. Jeg tror ikke at denne Parallel er overdreven, naar man betænker at Polakkerne i Aarhundreder have været mindst lige saa haard en Svøbe for Rusland, som Holstenerne vare det for Danmark under Grev Gert; Nationalhadet mellem Polsk og Russisk er langt dybere end det mellem Dansk og Tysk, saa meget mere som det ikke har været modarbejdet af et fælles Aandsliv. Og dog var intet fjærnere fra mine Russere, end at betragte denne Mand som en Landsforræder; han var for dem som for mig en Helt, der havde kæmpet paa de undertryktes Side. Jeg lagde ogsaa Mærke til, at jeg lejlighedsvis hørte russiske Damer udtale varm Sympathi for Polakkerne. Heri som i meget andet saà jeg et smukt Vidnesbyrd om, at Undertrykkelsen hos dette Folk har styrket Frihedsfølelsen saaledes, at den er voxet ud over stærke National-Fordomme.

Noget af det første, som Professor Erd-

mann spurgte mig om, angaaende Forholdene i Danmark, var om Folk dèr var religiøse. »Ja, hvad mener de egentlig dermed?« »Aa, om det er dèr ligesom i Tyskland, at de dannede Klasser gaar i Kirke, — for at tage det lidt udvortes.« Jeg svarede, at efter hvad jeg havde hørt og læst om tyske Forhold, antog jeg at de dannede Klasser i Danmark i det hele vare mere kirkelige end i Tyskland. »Det er ganske anderledes hos os, véd De maaske, der er meget faa dannede Russere, som gaa i Kirke.« Jeg spurgte, om det ikke laa deri, at Folkekirken i Rusland stod paa et saa lavt og udvortes Standpunkt, at de mere oplyste ikke kunde tilfredsstilles ved dens Gudstjeneste, men havde deres egen mer eller mindre orthodoxe Privatreligion, eller om de virkelig havde en moderne Livsanskuelse. Professoren paastod det sidste: »De fleste er Atheister.«

Skønt Professoren som sagt var tysk af Fødsel og Opdragelse, havde han ganske levet sig ind i russiske Forhold og følte sig nærmest som Russer. Overfor sine naturlige Landsmænd var han meget kritisk, og den tyske Redaktør,

Dr. Kenner, gav ham ofte Lejlighed til at desavouere moderne Tyskeri: »Det er saamænd ellers en ret fornuftig Mand — men saadan er de alle; naar man kommer ind paa det tyske Rige, Kejseren og saadan noget, saa er de alle lige tossede, og saa bliver de strax højtidelige.« Det servile i deres Royalisme, Militarismen, Junkerdømmet og Arrogancen overfor andre Nationer var ham i højeste Grad imod, og i Sammenligning med de absolutistisk regerede Russere vare de konstitutionelle Tyskere ham inderlig-ufri Mænd.

Kun en Gang i de sex Uger, jeg tilbragte i Pensionen, kom der en dansk Familje for nogle Dage; jeg havde ikke meget at gøre med mine kære Landsmænd, men holdt mig til Russerne. En Præsentation kunde dog ikke undgaas, og den foregik paa følgende Maade. Et Par Aftener efter at de vare komne, var det usædvanlig skønt Maaneskin, og de fleste Pensions-Gæster spaserede efter Aftensbordet ude paa den lange Veranda og paa Haveterrassen med den store Udsigt over Søen. Det danske Selskab — en Herre og tre Damer —

stod ved Rækværket og morede sig over Ildfluerne, som illuminerede Buskettet ved Trappen. En ung, smuk Russerinde havde fanget en af Fluerne, som glødede i hendes hule Haand og belyste det blege, smilende Ansigt. Da dette Syn havde draget mig hen i den umiddelbare Nærhed af Danskerne, mumlede jeg det sædvanlige »—n'Abend« (Familjen talte indbyrdes Tysk ved table d'hôte, saa jeg kunde ignorere Landsmandskabet); hvorpaa Herren svarede: »Hvis jeg ikke tager fejl, er De Dansk. — Mit Navn er Petersen.«

Videre intimt blev Bekendtskabet imidlertid ikke, og det lod ikke til at der vilde have været megen gensidig Sympathi. En Aften da den ene af de unge Dannekvinder var tilstede i Læsekabinettet, hvor Professoren og jeg talte sammen — vistnok om de tyske Censorer — saà hun pludselig op fra en eller anden Familjejournal og udbrød: »Ach, sie sind abscheulich.« Hun viste sig meget utilfreds med vor Patriotisme, og vilde ikke paa nogen Maade tillade den stakkels Professor Erdmann at sympathisere mere

med Russerne, end med sine oprindelige Landsmænd.

I Anledning af disse Damer spurgte Professoren mig en Aften: »Sig mig, Heliotrop — saaledes var jeg bleven døbt af de russiske Damer, som ikke kunde huske mit Navn — sig mig, Heliotrop, hvordan er egentlig, saadan i al Almindelighed, de danske Damer?« Hvorpaa jeg svarede — hvad jeg vel næppe behøver at forsikre, — at de vare i Besiddelse af alle Dyder og en Pryd for Jordens Overflade. Dette var Professoren lidt for abstrakt, og han spurgte, om de lignede tyske Damer. Da jeg nu har mine Grunde til ikke at nedsætte de tyske Damer, svarede jeg, at hvis noget jordisk kunde lignes ved dem, maatte det netop være Nordens blonde Møer. Men Professoren strøg sit lange Skæg med en foragtelig Mine: »Naa, saa kan jeg nok tænke, at de ere huslige og uvidende. Nej, da vil De finde de russiske Damer anderledes. Hos os er det ganske almindeligt at en Kvinde, har studeret eller har sin Specialitet, som hun er inde i.« Redaktøren fortalte mig siden, at Professorinden

før hun blev gift havde været praktiserende Læge. Og hvem vèd, maaske Hr. Erdmann før den Tid har faaet en Kurv af saadan en huslig tysk Skønhed, der aldrig havde lært noget Fag til Gavns. I Hjærtets Bagkroge finder man dog tilsidst alle *Causæ efficientes.* »Es hat seine Gründe«.

Forresten maa jeg sige, at de to unge Russerinder, som forskønnede Weggis, næppe behøvede nogen Drager til at bære deres Lærdom. Den ene lod aldrig til at befatte sig med Læsning, den anden læste Schillers Wilhelm Tell (et Bind der aldrig fik Lov til at staa i Bogskabet her) og Alexander Herzen, hvilket endnu ikke syntes mig at overstige tyske Muligheder. Den første hed Vera, den anden Nadjesda, — henholdsvis Troen og Haabet; — Kærligheden derimod kender jeg ikke paa Russisk, skønt ogsaa den har sine levende Navnesøstre.

Vera saà jeg første Gang en Regnvejrsdag paa Vejen til Weggis-Dørfli, hvor jeg spaserede med Redaktøren. Han kendte lidt til hendes Moder, som ogsaa var der — en kedelig, sim-

pel Kone — og hilste paa hende. Vera modtog min Paraply og passiarede meget kækt og livligt i de nydeligste franske Vendinger. Hun havde, ligesom Nadjesda opholdt sig en Vinter i Nizza. Hun var hvad man kalder en indtagende og »fix« Pige, blond, med smaa, ret regelmæssige Træk, — slet ingen russisk Type.

Nadjesda derimod var en ægte Russerinde fra Landets Hjærte, en Datter af Moskwa, som hun afskyede. Hun var Guvernante for tre Børn, hvis Moder, en fin, pretentiøs Skønhed, præsiderede for Enden af det andet Bord; paa denne Tid var der nemlig to fuldt besatte Borde, det var i den egentlige Saison, der spirer med Englændere. En vis Lighed i hendes Figur og Hovedform gjorde mig først opmærksom paa hende. Hun var snarest under Middelhøjde, havde en nydelig fast Figur og bevægede sig med en ualmindelig Ynde. Navnlig bar hun sit Hoved smukt; det blege, runde Ansigt med store Øjne og en ganske lille Mund havde mere malerisk end plastisk Skønhed, og naar hun smilede, kom der mange smaa Gruber i Kinderne, ved Mundvigerne og om Hagen.

Og saa, som sagt, denne Lokal-Farve over det hele, som vi Kunstner-Sjæle nu en Gang har en Svaghed for; hun talte ogsaa Tysk paa den ægte russiske Maade — et ganske eget Tonefald — og at høre hende pludre Russisk med Vera, var mere melodisk end mangen Koncert.

En Dag efter table d'hôte spurgte Redaktøren Vera, om hun ikke vilde »kegle« med os, og jeg spurgte Nadjesda, som sad ligeoverfor, om hun vilde spille med. Hun svarede: »Nej,« — hverken mer eller mindre. Alligevel kom hun af sig selv den næste Dag. Men hvad Keglespillet angaar, saa var dets Guldalder forbi, da Professor Erdmann rejste i disse Dage. Der var ingen Alvor og Methode i det længer; selv Redaktøren, som dog havde den store Tids Traditioner, formaaede aldrig, hvormeget han end øvede sig, at hæve sig til den videnskabelige Teknik, som Professoren og jeg havde uddannet. Jeg gik omkring ved Keglernes Nøddetræ som en ossiansk Helt, der mindes sine henfarne Kampfæller, og gærne havde

jeg atter hørt Dr. Kenners: »Das war wieder der alte gute Wurf.«

— Min Herre, hvad mener De om den russiske Høflighed? spurgte Nadjesda samme Eftermiddag, da hun og Vera mødte mig i Haven. Dette Spørgsmaal, der mindede mig om den gamle Examinationsformel: »*Qvid tibi videtur de* —«, fremsatte hun aabenbart paa begges Vegne, efter fælles Aftale. Men de havde øjensynlig ikke ventet mit Svar: »Jeg kender den ikke, Frøken«, som gjorde stor Lykke. Under en meget ungdommelig Latter forsikrede de, at hvis jeg, efter det Indtryk som d e maatte gøre paa mig, bedømte de russiske Damer i Almindelighed, saa vilde jeg begaa en stor Uret. De andre vare ganske anderledes forstandige og nette, de selv vare — i egen Indbildning — et Par meget enestaaende og uregelmæssige Væsener.

Det begyndte at blive aftenkøligt, og Vera løb op efter et Par Shawler.

— Synes De ikke, at Fru N. er meget smuk? spurgte Nadjesda mig (det var den

fornemme Dame, hos hvem hun var Guvernante.)

— Aa jo, saamænd, — ikke egentlig tiltalende smuk. Hun minder mig uvilkaarlig om Valentine i Turgènjews »Ny Jord«.

Vi talte en Del om denne sidste Roman af den store Russer, som jeg sætter meget højt. Nadjesda sagde, at Russerne ansaà den for et af hans svagere Arbejder, paa Grund af dens temmelig skæve Opfattelse af Tilstanden. Jeg bemærkede, at det var vel væsentlig en Parti-Beskyldning, fordi han ikke havde været gunstig nok mod Nihilisterne; men Nadjesda sagde, at det var ikke saa meget det, men at han havde skildret dem urigtig; man mærkede, at han var kommen bort fra Skuepladsen. Senere hørte jeg i Rusland denne Dom udtalt fra saa forskellige Sider, at Anken næppe kan være ugrundet. Nadjesda, der først havde udtalt sig med sin sædvanlige sky Beskedenhed, blev efterhaanden meget livlig: »Aa, De maa læse Puschkin, Lermontoff og Gogol —« —

— Vera, raabte hun, saasnart Veninden kom, — Herren har læst Turgènjew.

Jeg forsikrede dem, at jeg gennem ham havde lært saa mange elskværdige unge russiske Piger at kende, at det glædede mig dobbelt at træffe dem i Virkeligheden.

Da de hørte at jeg levede som Forfatter, steg jeg i Interesse, og de betroede mig snart, at de fra først af havde anslaaet mig til at være atten Aar, hvilket unægtelig var mindre smigrende for min Selvfølelse. Min virkelige Alder vilde de dog ikke tillade mig at have, og jeg fik nu — ganske rigtig i russisk Tjeneste — for første Gang Brug for mit Pas, som jeg højtidelig tog frem af min Brevtaske. Da Nadjesda havde studeret det, udbrød hun til Vera:

— Mais c'est vrai! Karl Karlitsch a vingt-six ans!

Nadjesda fulgtes næsten hele Dagen igennem af sine Lærlinge, en skikkelig Dreng og en uartig Pige. Deres Moder, den omtalte Fru N., nedlod sig for Børnenes Skyld undertiden til at beære vort udartede Keglespil, og saa var Veras Moder ogsaa tilstede. Den sidste havde den simple Borgerligheds ubehagelige Paatrængenhed omtrent i samme Grad, som

Fru N. havde Beaumondens falske Overlegenhed og Nedladenhed. Hun forstod kun Fransk — naturligvis. Under disse Auspicier modtog jeg min første Undervisning i Russisk, navnlig i de uomgængelig nødvendige Tal, som Keglespillet gav god Lejlighed til at indøve.

En Gang, da Nadjesdas Kugle pillede Kongen ud alene, fik jeg saaledes at vide, at èn hedder: adjin.

— Men hvad Dem angaar, som er en Mand, sagde Fru N. med et fiffigt Smil, — saa bør De aldrig sige »adjin«, for Dem hedder den ene altid »adna«. Ikke sandt, Frøken Nadjine?

Nadjesda, som stod paa Spilleflisen og balancerede Kuglen i Vaskeskindshandskerne, hvis store Opslag gik højt op paa Ærmerne, blev rød i Hovedet og lo som èn, der bliver kildet:

— Adna er Feminum, sagde hun til mig i Guvernantetone, og stødte Kuglen fra sig af al Kraft, saa den slingrede i Keden og i en stor Bue fór udenom Kuglerne.

— Vot! (Se nu!)

— Sjest? spurgte Vera, der skrev med Kridtet paa Stenbordet.

— Niet, niet, pjåt. (Nej, — fem).

Jeg forsikrede beredvillig, at det var behageligere at regne med Nadjiner end med Adjiner, og man vil indrømme mig, at dette var en ligesaa god som ny Methode at lære Tal og Deklination paa.

Ogsaa almindelige Leveregler sørgede Fruen for at bibringe mig:

— De unge Damer beder mig sige Dem, at den, der har Held i Spil, er ulykkelig i Kærlighed.

— Maaske, Frue. Det er jo noget, som Damerne maa forstaa sig paa.

— Aa, Damerne vèd alt, hvad de vil vide af den Slags.

Og jeg tvivler ikke paa, at Fru N. baade vilde vide og vidste en Del paa det erotiske Omraade.

Det var imidlertid blevet Aften. Skyggen havde bredt sig over Søen og Bredden, hvor Weggis graa Huse laa inderst ved Bugten og midt imellem dem den røde Kirke, hvis høje

Spir ragede op i Lyset. Aftenklokken ringede derovre fra. Rigis lange røde Stenterrasser glødede dybere, oppe over de mildt belyste Kastanjeskove, og langt borte, hinsides Søen, rødmede en Skrænt paa Selisbergs Terrasse. I Søen vuggedes disse rosenrøde Striber mellem Spejlet af alt det Løvgrønne, Genskin af den blaa Himmel og Grundtonen af Vandets eget Smaragdskær, der blev stærkere ind imod Bredden. Enkelte graa spejlløse Striber laa stille hist og her i dette sitrende Farvespil, og Scherrhorns evige Sne sendte en Række hvide Blink ud over det.

Lyset flyttede sig højere og højere op mellem Valdnøddebladene, Skyggen klatrede op over Rigis Skovside. Mere og mere glødende blev Aftenrøden over Søen og paa Bjærgtoppene, og oppe i den violette Luft traadte Halvmaanen frem i en klarere Krystalglans.

Jeg og de to unge Russerinder sad endnu ved Søen efter Keglespillet og passiarede i denne Vexlen af Fransk og Tysk, som anvendtes af Hensyn til Veras umulige Tysk og mit meget ubehjælpsomme Fransk.

-- De maa da være et lykkeligt Menneske, siden De har Talent og kan skrive, sagde Nadjesda pludselig.

Jeg blev unægtelig en Smule overrasket ved saaledes at faa min ubevidste Lykke kastet i Ansigtet, saa meget mer som jeg ikke ganske havde kunnet følge den gamle Philander von Sittewalds gode Rejseraad: »Und lasse heim die Sorgen« (vide Bädeker).

Men Nadjesda udviklede med en tyveaarig Kvindeligheds Aprioritet, at naar man havde Magt til at udtrykke sine Tanker og Følelser i kunstnerisk Form og delagtiggøre andre deri, saa var det en stor Skam, hvis man ikke følte sig lykkelig. Hvem skulde vel ellers være det?

Vera tog ikke længer Del i Samtalen, der for Bekvemmeligheds Skyld var gledet over i Tysk.

Vi kom ind paa de literære Forhold i Rusland, og Nadjesda talte om, at saa faa af den yngre Generation helligede sig til Literaturen i disse farlige og bevægede Tider. Jeg mente nu, at det ægte Forfattergeni aldrig lod

sig skræmme eller lokke fra Literaturen, fordi det ogsaa maatte kunne tjene sin Sag bedst ad den Vej.

— Ja, men hvad tror De, at de kan faa trykket, naar de vil skrive deres Meninger, og hvis det kom ud, hvordan tror De saa, det vilde gaa dem.

— Saa maa de expatriere sig og skrive deres Bøger i Udlandet, ligge rundt omkring i Schweiz, i Frankrig, i England og bombardere Rusland med deres Skrifter, — som Alexander Herzen har gjort.

— Ja, det er meget sandt, men hvor mange er der ikke, hvis Bane bliver afbrudt, inden de kan blive klare over deres Kald og længe før de kan sætte sig i Sikkerhed. Livet og Virksomheden lukker sig for dem som ganske unge Mennesker. Mange af dem bliver sendt bort, mens de er paa Kollegiet. De skriver nogle Udkast, nogle Tanker ned, fordi den literære Evne allerede begynder at røre sig i dem, eller de læser politiske Flyveskrifter. Naa, og saa bliver der spioneret i deres Pulte og Skuffer, og det bliver fundet, — ja og saa

bliver de sendt bort. Saaledes gaar det saa mange af vore bedste Hoveder.

»Sendt bort« — højstærede Læser, det vil i Nadjesdas Mund ikke sige relegeret fra Universitetet, men det betegner denne lille Rejse til Sibirien, hvormed den russiske Regering ofte stipendierer talentfulde Undersaatter. — Hvis De er ligesaa god en Heinianer som min Ven Professor Erdmann, saa vil De mindes det Sted, hvor Heine fortæller, hvorledes den franske Trommeslager Monsieur Le-Grand lærte ham den nyere Historie: »I vore Skolekompendier læser man blot: »Hans Majestæt Kongen og allerhøjstsammes Gemalinde blev halshuggede;« — men naar man hører den røde Guillotinemarsch blive trommet, saa forstaar man det først rigtig, og man erfarer hvorfor og hvorledes.« Der var i den lille Nadjesda Nikolajewnas Stemme, medens hun talte saaledes, noget der langt bedre end den rødeste Guillotinemarsch forklarede dette »hvorfor« og næsten ogsaa »hvorledes«. Ikke at hun deklamerede — tvert imod, hun talte ikke engang heftig eller lidenskabelig, kun en

Smule hurtigere end ellers og lidt stakaandet; men der kom en stærkere Glans i de smukke mørke Øjne og en tilbagetrængt Glød i Stemmen, og jeg kunde ikke lade være at tænke: »Hvem vèd, maaske hun har en Broder, som er bleven »sendt bort«; — eller maaske hun en Gang ser sin Kæreste hængt, og hendes smaa bløde Hænder saa kommer i nær Berøring med Dynamittet.« Det er ikke sandsynligt, — nej, men det er meget muligt; os synes dette højst eventyrligt, men man behøver kun at komme lidt i Nærheden deraf for at føle, hvor overordentligt naturligt det gaar til.

Et underligt sfinxagtigt Væsen denne Nadjesda; — blot ved at se hende, anede man at der bo'de noget i hende, at hun var en virkelig lille Personlighed, — maaske slet ingen elskværdig Personlighed, men et Individ, der levede sit eget Liv, — noget som det forekommer mig, man ikke er forvænt med hos vore egne unge Damer. I et Øjeblik som dette røbede hun lidt af sig selv, men Sfinxens Kærne blev dog et næsten irriterende Spørgsmaalstegn.

Naar man bedst tro'de at Isen var brudt, gemte hun sig atter i sin første sky Indesluttethed og gik omkring med sin sikre Holdning og sine skødesløse Bevægelser, som om hun ikke trængte til nogen eller noget.

Ved Vera derimod var der intet som satte Fantasien i Bevægelse, det skulde da være hendes ganske uberegnelige Lunefuldhed.

Vejret, der under største Delen af mit Weggis-Ophold havde været køligt og ustadigt, var nu til Slutning blevet det skønneste Sommervejr, som man kunde ønske sig, og det saà ud til at være havnet i et stadigt Hjørne. Hver af de straalende varme Dage døde hen i en Aften, som den, jeg har forsøgt at give et Indtryk af, og Aftenerne gled over i berusende Maanenætter. Da var der megen Spaseren med Smaamøder og Passiaren i Haven langs Søen og paa Strandpromenaden til Dørfli. Men senere, hen imod Midnat, drev denne Skønhed mig længer ud ad Pynten til Hertensteins Kastanjeskov med dens dybe Skygger, dens Straalen af fugtig-blanke Blade og dens

Udsigter til alle Sider over den maanelyse Bjærgsø. Næste Gang jeg havde Fuldmaaneskin, var Sceneriet maaske endnu mere storartet; det var Akropolis' og Olympeions Søjler; men Vierwaldstätter-Søens Maaneskin var for mig endnu mere betagende. Det var en Skønhed, som hverken lader sig beskrive eller male, skulde det være noget, saa maatte den spilles — og kun paa Violin — noget saadant som Andanten i Mendelssohns Koncert. Og dette er ikke en stilistisk Frase, som jeg sidder nu og udpønser i min Lænestol, men jeg greb mig virkelig en Nat i at gaa dèr ene ved Bredden og føre min Stok over Armen som en Violinbue, inspireret af en afmægtig Trang til at udøse mine Indtryk og Følelser i lange smeltende Violinstrøg. Hvad der er i mig af Lyrik og Rythmer kunde ikke helt sove disse Nætter bort, og jeg saà mig nødsaget til at lægge min Fortælling til Side og fuldende et Digt, som jeg havde paabegyndt i Rom.

En Morgen efter en saadan Nat traf jeg Nadjesda ved Kroketpladsen, hvor Børnene spil-

lede og skændtes. Hun sad i den aabne Dør ind til Badebygningens kølige Forstue; en russisk Bog laa paa hendes Skød. Hun lod til at være i sin mest ligegyldige og tillukkede Stemning, — indtil hun pludselig livlig og bevæget begyndte at fortælle mig Indholdet af det Stykke, hun havde læst, en Skildring af Alexander Herzen med den imposante Titel: »In oceano nox«.

Saa gav hun sig til at tale om sin Veninde Vera, der var rejst den foregaaende Dag, og spurgte mig om mit Indtryk af hende. Jeg svarede, at jeg i Begyndelsen havde fundet hende meget livlig og ret pikant, men at jeg havde opdaget mindre Indhold i hende, end jeg ventede. Jeg ansaa hende for et hurtigt, men noget let og overfladisk Hoved.

— Aa ja, svarede Nadjesda efter et Øjebliks Betænkning, jeg tror, De har Ret i det. Men overhovedet — De vil finde de fleste russiske Piger saaledes. Vi lærer hurtig og opfatter temmelig let, men det fæster sig ikke saa dybt hos os — tror jeg. Jeg er selv lige saadan,

det vilde De indse, hvis De havde lært mig bedre at kende.

— Og hvorfor har jeg i Grunden ikke det? Vi kunde have talt langt mere sammen, end vi har gjort. —

Hun pegede med en meget sigende Mine paa Børnene:

— Naar man har en Stilling som min, kan man ikke gøre alt, hvad man har Lyst til. — De rejser hjem gennem Rusland, ikke sandt?

— Jo, det gør jeg sikkert. Og De, skal De snart tilbage til Nizza?

— Nej, det tror jeg ikke. Det er ikke ganske afgjort, men jeg tror nok, jeg rejser hjem — til St. Petersborg . . . Aa, det er en By, St. Petersborg! De vil befinde Dem udmærket dèr!

— Og er De dèr endnu hos denne Familie?

— Nej. Dèr haaber jeg at være min egen Herre. Og dèr kunde det være morsomt at træffes.

— Men St. Petersborg er en stor By; — det er maaske ikke saa let at træffe hinanden dèr.

— Aa ikke saa vanskeligt endda . . . . der er f. Ex. i St. Petersborg en stor Gade, som hedder Newski-Prospektet, og dèr spaserer man overmaade meget — saadan mellem to og fire. Aa, det kunde let ske, at vi mødtes i St. Petersborg, — alt kan ske.

»Alt kan ske!« »Haabet«, som denne lille Russerinde hed, kunde virkelig ikke finde nogen bedre Sortie-Replik, og ved den blev vi afbrudt af Middagsklokken, ganske som om vi havde ageret i en snedig afdelt Feuilletonroman. Den følgende Dag talte jeg ikke med hende, og Dagen derefter saà jeg hende ikke ved »det russiske Bord«. Efter table d'hôte drev jeg om i Haven og kom ned til Keglepladsen. Dér sad Fru N., min Lærerinde i de russiske Begyndelsesgrunde. Hun havde siden den Dag ikke værdiget mig et Ord, og jeg blev derfor meget forbavset, da hun gjorde mig det mærkelige Spørgsmaal, om jeg kedede mig. Det

kunde jeg dog ikke sige. »Saa? Det er ikke høfligt af Dem ikke at kede Dem, naar Damerne er rejst.« Jeg spurgte lidt overrasket, om Frøken Nadjine ogsaa var rejst.

— Oui Monsieur, — elle est partie aujourd'hui matin directement pour St. Petersbourg.

Det begyndte unægtelig at blive lidt ensomt midt i Vrimlen. Jeg følte mig som en Ahasverus, der ser den ene Slægt drage forbi efter den anden. Redaktør Basunoff var rejst til Paris, og den unge dødelig brystsyge Russer, en Neveu af Lermontoff, med hvem jeg undertiden spillede Schak, han var ogsaa rejst. Det var næsten utaaleligt at se alle disse nye og kedelige Ansigter ved Maaltiderne. Interessen var flygtet med de russiske Mænd, og Poesien med de smaa Russerinder, ja om det saa var den plumpe Gemytlighed i Skikkelse af Schweizer-Ingeniøren, saa plirrede den op i det skyfri Blaa, tørrede sin svedende Pande og stønnede noget om »üfwärts gehen, nåch Engelberg.«

Vi var de sidste af den gamle Garde.

Inden Aften havde jeg sendt mit Manuskript bort, fuldendt en Aqvarel og betalt min Regning.

Den næste Morgen forlod jeg dette Weggis, som jeg skyldte sex behagelige Uger — og en Ruslandsrejse.

Mellem Bjærgkæmper.

Ich lüfe lieber bergüf und bergåb, åber üfs flåche Lånd, åch, då kommt mån so mied, so mied,
Aloïs Hischier v. Oberwald.

Der er ingen Klage, som man nuomstunder hyppigere hører fra de Rejsende, end den, at den prosaiske Jærnbane fortrænger den gamle poetiske og »gemytlige« Postvogn, og at Rejsefarten ophæver den rolige Nydelse. Mange ere sikkert blevne næsten forargede ved at høre om St. Gotthard- og Mont Cenis-Tunnelen. Mig forekommer det mandigere, om man i Stedet for disse Klager lukkede Øjnene op for den Poesi, der ligger i den rum-udslettende Hurtighed, den intensive Skønhedssans, som netop et hurtigt Blik ejer,

den levende Følelse af Menneskeaandens Ophøjethed, der paa en saadan moderne Bjærgfart bestandig som en Understrøm bærer og hæver alle de enkelte Indtryk. Hvad mig angaar, saa vèd jeg ikke, om jeg ikke alt i alt for disse uhyre poetiske, asende Postvogns-Rosinanter foretrækker denne industrielle Pegasus med de utrættelige, følelsesløse Jærnmuskler. Naar den fylder sine Lunger med Damp, og hvrinskende, som om den hilste sin egen Bjærgmandsnatur, styrter sig ind i Tunnel-Natten for at dukke ud paa den anden Side af dette Bjærg, der sætter Skæl mellem Vande og Vejr, saa synes jeg, at der heri er en ligesaa storartet som ny Poesi.

Man maa i Sandhed være bleven en stor Filister af lutter Romantik — og der gives ikke saa faa af dem, — for ikke at gribes af en undrende Begejstring under denne eventyrlige Fart gennem Dalen Wasen, der danner det virtuosmæssige Forspil til Mesterstykket »St. Gotthard-Tunnelen«. De gennemgravede Tunneler og de to snegleborede Vindeltunneler, ved Hjælp af hvilke den mægtige Stigning

foretages, bringer En aldeles i Vilderede, naar man gør Turen første Gang, selv om man har sat sig lidt ind i Planen. — Snart bruser Reuss imod En, snart løber man omkaps med dens Hvirvler, og Bristenstocks Pyramide, der længe har været bag ved En, stormer man atter frem imod; tre Gange gaar man over Kløften med den vildt skummende Maien-Reuss paa Broer, der ligge lodret over hinanden. Man ser nedenunder sig en Tunnelaabning, og til Ens Forbavselse farer et Tog ud deraf, som man krydsede i Wasen — og dog gaar det nu i samme Retning som vi. Det er Virkeliggørelsen af den gamle Hexeformel: »For er bag, og bag er for« med Tilføjelsen »ovenover er nedenunder«. Ligesom for at afgive en Maalestok for disse Ingeniør-Undere, ligger Wasens lille Kirke paa et Bjærg, der hæver den omtrent i den halve Højde af Dalkedlen, og en af de lige Tunneler gaar igennem dette Bjærg. I Begyndelsen har man denne Kirke højt oppe over sig, pludselig opdager man den i Niveau med sig, idet man kører frem ved Wasen Station; og naar man tredje Gang

har passeret Maien-Reuss, ser man ned paa Kirken, idet Toget bruser videre for snart efter at standse ved Göschenen, udenfor Mundingen af St. Gotthard-Tunnelen.

Her stiger jeg af for at ombytte Jærnbanen med den poetiske Diligence, som skal befordre mig til Rhonegletscheren.

Den fører mig først langs Ydersiden af denne Bjærgknold, som jeg før er bleven skudt tvers ind igennem. Det er den vilde Kløft »die Schöllenen« en Mil lang opfyldt af Reuss, der raser nedad mellem de lodrette eller ludende Granitmure. Bestandig maa den raadvilde Vej skræve over fra den ene Side til den anden paa disse mange Broer, af hvilke den ottende er den berømte Djævlebro. Den staar bestandig i en Støvregn fra Vandfaldet, som styrter hundrede Fod ned under Broen. Ved Siden af ser man den gamle lavere Bro, mosgroet og krum som et Aag, og denne Sammenstilling forøger i høj Grad det maleriske ved Stedet. En Sidebue af den blev sprængt i det attende Aarhundredes sidste Aar, da Franskmændene først slog Østerrigerne her og senere blev

kastede tilbage af Suwarow. Naturen her er saa vild, at Menneskenes Kamp forekommer En barnagtig i dette Sceneri, og jeg kunde ikke forestille mig andet, end at Kanonskud og Musketsalver maa have lydt her som Plaffen af Drenges Amorces-Pistoler.

Det mørke Urner-Loch lukker os endelig ud paa Urseren-Dalens lange grønne Højslette, som Vejen fører langs igennem i en snorlige Linje, efter at den ved Hospenthal har skilt sig fra St. Gotthard-Vejen. Realp-Reuss flyder klar og stille tæt ved Vejen, hist og her med de flade Bredder hegnede af lidt Smaakrat. Træer ser man næsten ingen af. Rundt om staar Bjærgtoppenes Krans med de hvide Snehuer. Der høres ikke en Lyd. Luften er klar og kølig. Man føler her allerede en anden Art Bjærgnatur og en ny Stemning: Højdernes stille, ensformige Alvor. Mellem denne næsten overjordiske Ophøjethed og de menneskelig-skønne brogede og livfulde Egne om Vierwaldstätter-Søen danner den titanisk vilde og larmende Schöllenen-Kløft et dybsindigt og stilfuldt Gennemgangsled.

Naar man nærmer sig Enden af Dalen, ser man paa et af Bjærgene en lang lysegraa Zigzag-Linje, og snart begynder Diligencen ad denne Vej den møjsommelige Stigning mod Furkapasset. De sex store Heste traske afsted i et tungt Arbejdsskridt; Konduktøren er sprunget af, han gaar paa Bjærgskraaningen og plukker Alpeblomster, idet han afkorter Vindingerne. Træt af en Dags Kørsel i Jærnbane- og Deligence-Kupé, fulgte jeg hans Exempel og gik over Furka, ligesom jeg senere gik over Brünig. Snart begyndte de graa, snavsede Sneflager at strække sig langs Vejkanten. Skytaagen lagde sig om os saa tæt, at man kun saa de nærmeste Sten, da vi naa'de Pashøjden, saa der blev intet af Udsigten fra Furka. Desuden begyndte Mørket at falde paa. Da det gik nedover i rask Trav, var det allerede saa dunkelt, at Rhonegletscheren tæt langs Vejen kun lige skimtedes, som et vældigt tavst Vandfald.

Fra Rhonegletscher-Hotellet skulde min Marsch udgaa. Jeg havde, efter Ingeniørens Anvisning, tænkt at gaa alene den sædvanlige

Vej til Grimsel, men da jeg om Morgenen saà Isblokkene glimre i Sollyset, og Værten vilde skaffe mig en god Fører for tolv Francs, saa foretrak jeg Turen over Gletscheren og Nägeli-grätli.

Strax efter indfandt Føreren sig, en lille Mand, hjulbenet og bredskuldret, med et rynket læderbrunt Ansigt, af en ubestemmelig Alder. Han udsøgte mig en solid Alpestok med Bark paa, erklærede sig tilfreds med Sømmene i mine Sko, og afsted gik det.

Ikke langt fra Hotellet strømmer den lille Rhone som en graagrøn Bæk ud under Gletscherens Snefod. Denne underste brede Del af Gletscheren, der ligesom flyder ud i Dalen, har en runken Snebark og kun hist og her blaaner Isens Skær fra Ridserne. Men jo højere man stiger langs med den, desto dybere og bredere blive disse Revner, og oppe ved Randen, hvor den styrter ned fra sin Højslette, er det Hele en kaotisk Myller af Isblokke, skarpe, takkede og bredfladede; de synes at være blevne tryllede fast i et Øjeblik, da de trængtes, trykkede hinanden ned og

sprang op paa hinanden for at komme nedover gennem Klippesnevringen, som en Hoben Flygtninge i en Hulvej. Det gennemsigtige blaagrønne Skær, som i de snevre Rifter næsten bliver smaragd-dybt, og som tindrer i Solglans fra Rande og Spidser, indrammes af Muræenens graa Stenbort og de hvide Sneflager, af hvilke lave tandformige Klippetakker stikke op. Op over Is-Faldets kløftede Rand paa den dybe Himmel hæve sig hvide Skyer, ligesom ivrige efter at betragte Skuespillet.

Indtrykket minder nærmest om det af et mægtigt Vandfald. Men hvor imponerende end Vandenes Styrten og Torden kan være, saa virker dog denne dødelige Ubevægelighed og Stumhed i Modsætning til Stillingernes voldsomme Bevægethed endnu mere storslaaet.

Her ophører Vej og Sti. Vi gaa videre paa Muræenens store Sten langs Gletscherens Overflade, et uhyre Snebassin indlejret mellem fem Klippemasser — alle lige stejle, golde og snesprængte. Omtrent et Tusind Skridt fra Faldet gik vi over Gletscherfladen. Vandringen var besværligere, end den burde være, da vi

vare komne for sent ud. Reglen er at Gletscherture skal gøres inden ti; nu var Klokken et, og Sneen var derfor meget blød. Vi gik uden Tov, da der næsten ingen Fare er; kun maatte jeg gaa trolig i Førerens Spor. Af og til standsede vi for at kigge ned i en Spalte, der var dobbelt grøn under Sneen, lytte til Vandets Rislen dernede og lodde Dybden ved at kaste en Sten ned. Den solbeskinnede Gletschersne blændede stærkt, da jeg gik uden Briller. Dobbelt vederkvægende var det at stirre op i den blaa Himmel, der havde en aldrig anet Dybde.

Atter over dyb Sne henad Nägeli-grätlis Højdedrag med Rhonedalen for vore Fødder. Dèr viser sig dybt nede den første Walliserby, Oberwald, og min Fører fortæller mig at han bo'r der. Om Sommeren er Alois Hischier Fører, om Vinteren Snedker og Gemsejæger. Ordet Gemsejæger hører ingen Schweizervandrer uden en vis Bevægelse; at faa Gemser at se betyder for ham omtrent det samme som for en Indie-Rejsende at se vilde Elefanter, og der er ikke mange som opnaa det. Men her

er der ingen Gemser paa denne Aarstid; om Vinteren, det er en anden Sag, saa komme de fra denne Side helt ned i Dalen til Foden af Gletscheren. — Men maaske han kunde vise mig dem andre Steder, for han vèd hvor de holde til. Og medens vi hvile paa et Par store Sten, udvikler han for mig alle de Fordele, som jeg vilde have af at tage ham med paa hele Turen i Stedet for at afskedige ham ved Grimsel, idet han ikke undlader at smigre mig, ved at erklære at det var ham en særlig Glæde at gaa med en saa udmærket Fodgænger, som han allerede havde mærket at jeg var. Jeg kunde saa ogsaa gøre Turen langt hurtigere. Hvis vi f. Ex. i Stedet for at overnatte i Grimsel endnu i Aften gik halvanden Mil længer til Handeckfaldet, saa kunde vi allerede den næste Aften staa paa Faulhorn — efter en Dagsmarsch paa 11—12 Time med en Stigning af over 6000 Fod (halvanden Gang Rigis Højde over Vierwaldstättersøen) — men »Herren kunde gøre det.«

Denne anstrængte Vandreplan tiltalte min ilfærdige Karakter i høj Grad — og desuden,

hvem kunde staa for saa megen Smiger? Saa havde jeg ogsaa nok Lyst til at beholde den gemytlige Schweizers Selskab og lære en Mand af dette Folk lidt at kende. Hans Fordringer vare heller ikke overdrevne, — dog forlangte jeg, at Gletscherturen skulde sættes ned til den samme Førerløn som de andre Dage.

— Naa lad gaa, sagde Alois Hischier, — men, naar nu Herren er tilfreds med mig, saa betaler De mig alligevel Drikkepenge, — og det løber tilsidst ud paa det samme.

Vi lo begge ad dette Regnestykke, og dermed var Sagen i Orden. Der var efter den ny Plan ingen Tid at spilde. Jeg gik videre med en vis Lethed over Skuldrene ved Tanken om, at jeg ikke selv den næste Dag skulde bære paa Ransel, Kikkert og Overfrakken, — som jeg sjælden havde Brug for; jeg gik nemlig selv her oppe mellem Is og Sne i min allerletteste Sommerdragt, som jeg havde købt i Rom. Den største Fordel var det dog ikke at skulle blade i en Bog for — ikke at finde ud af, hvad det var man havde for sig; — saaledes her: —

Gennem de lette jagende Taager, som havde skjult Dalen skimtedes en bugtet Linje, skinnende som en Sølvtraad: Aares øvre Løb. Og da jeg saà i Vejret, hvor jeg ikke mente der var andet end Luft, opdagede jeg noget hvidt, som blev staaende bag alt det drivende graa og violette. Hischier, som samtidig fik Øje paa det, pegede derop og sagde hurtig: »Finsteraarhorn.«

Jeg blev tilmode, som jeg tænker mig, man vilde blive det, hvis man gik nede i Hades, og Ens Virgil pegede paa en Mand og sagde: »Julius Cæsar«. Disse Bjærgkæmper, hvis Navne fra man var Skoledreng af have haft Klang i Ens Øre, gøre netop denne Art imponerende Indtryk. Den geografiske Storhed ligner den historiske, men denne træder En aldrig legemlig imøde og tvinger En i Knæ, fordi man ikke kan rejse ned til Hades, som man kan rejse til Berner-Oberland eller Himalaja. Denne Række Jøkelfjælde, af hvilke Finsteraarhorn er den yderste og højeste, synes at være levende Væsener af en uhyggelig Størrelse og frygtelig Alvor, Jætter, der føre hin Samtale

om Menneskekravlet med tusind Aar mellem Spørgsmaal og Svar, som Turgénjew har opskrevet.

Men ligesom Cæsar svøbte Togaen om sig for at falde sømmelig, saaledes tilhyllede ogsaa Finsteraarhorn sig for at synke tilbage i Usynligheden, og jeg fik det ikke at se igen før paa Faulhorn, da det viste sig i Morgenrødens Purpur med hele sit Kæmpe-Følge.

Springende fra Sten til Sten kom vi næsten i hovedkuls Fart ned over den Klippe-Væg, som mod Øst begrænser Grimsels lille øde Dal. En dunkel Sø udfylder hele Grunden; ved den nordlige Bred ligger Hospitiets graa Bygninger. Alt er graat her undtagen den evige Sne i Klipperifterne og en Smule Græsgang paa den sydlige Bred. Da vi steg ned mod Søen, ro'de nogle Folk over fra Hospitiet for at malke Køerne.

Stor Forundring og Skuffelse i Hospitiet, da jeg kun vilde sidde et Kvarterstid og drikke noget Mælk. Værten kom for at afskrække mig frem med et Fotografi af Handeck-Værtshuset, et Par Bjælkehytter i et dybt

Skovmørke. Da jeg forklarede, at vi den næste Dag vilde naa til Faulhorn, erklærede han det for at være en Umulighed.

Haslidalen, som vi nu drejede ind i, er i denne øverste Del meget vild og øde, ofte saa snever at den ikke er stort andet end en Kløft, gennem hvilken den smalle gletschergraa Aare hvirvler og skummer. Klipperne ere nøgne og stejle; hvor den udmunder i Grimsel-Kedlen ligne de Jærnmure. Kun den buskede Dværgfyr og Alperose-Krat dække den underste Skraaning langs Dalbunden, da ingen rankere Vegetation kan modstaa Lavinerne, som i Vintertiden uophørlig tordne ned her og gøre Dalen ufarbar. Ogsaa denne Vegetation kryber langs Jorden fremadbøjet, ligesom knuget af en stadig Rædsel. Der var køligt og dunkelt; kun paa de østlige Toppe laa lidt mat Sollys, og forude begyndte Skyerne at rødme.

Vi havde vel gaaet en Timestid, da Hischier begyndte at se sig hyppig om med sit hurtige Jægerøje.

— Her omtrent plejer der at være Gemser ved Aftentid, sagde han og standsede. Pludse-

lig stirrede han et Øjeblik anspændt over paa den anden Side af Aare og rev hurtig min Kikkert ud af Hylstret. Saa rakte han mig den og pegede over paa en grøn Indsænkning i Klippen. Dèr gik virkelig en Gemse med sin lille Unge, som hoppede rundt mellem de store Sten, medens Moderen græssede ganske rolig. Den sorte Stribe langs Ryggen viste sig meget tydelig, da den græssede opad Klippen, og naar den hævede Hovedet, saà man de bekendte smaa krumme Horn, skønt det allerede var temmelig dunkelt ovre i Klipperiften. Efterhaanden trak de sig højere op, — paa denne Aarstid er det kun i Morgen- og Aftendæmringen, at de komme ned paa Græsgangen. Forresten havde det idylliske Par den ønskeligste Sikkerhed, hegnet af et tredobbelt »Bann«: for det første var det ikke Jagttid, for det andet var de paa Solsiden af Bjærget, hvor der det Aar ikke maatte jages, for det tredje var al Gemsejagt forbudt i Haslidalen.

Dette forklarede Hischier mig meget omstændelig, straalende glad over, at han havde

kunnet vise mig Gemser. — Dèr hvor De er fra, er der altsaa ingen Gemser, er der Bjærge? . . . Ganske fladt, sikken et Land! . . . Danmark, er det langt borte? . . . mod Nord — nordligere end Tyskland, — ej ja, ja, ja!

Solen var gaaet ned, da vi trætte nærmede os Maalet. Aare er nu betydelig større, og mørk Fyrreskov skygger i den bredere Dal. Over en lodret Klippevæg hinsides Floden styrter Gelmerbach ned i en lang Skumstribe. Larmen fra det store Fald behersker alle andre Indtryk. I den dybe Skygge mellem mægtige Graner og Fyrretræer ligger det tarvelige Værtshus, rene Hytter, som Grimsel-Værten foragtelig kaldte det, men som i denne romantiske Omgivelse forekom mig langt mere indbydende, end Hospitiet i sin nøgne lydløse Klippekedel ved den graa Sø, der ser ud som et stort blindt Øje.

Snart efter stod vi paa Træbroen umiddelbart over Handeck-Faldet. Det, som gør dette Fald saa enestaaende skønt, er Mødet mellem Aare og Aerlenbach, som kommer ned vinkelret paa den fra den vestlige Klippevæg;

— i det de styrte sig over to hundrede Fod lodret ned, blande de deres Vandmasser, som forsvinder i den ophvirvlende Skumtaage; over denne ser man først langt borte og dybt nede Floden, der snor sig videre frem gennem Dalen. Prægtigst maa dette Syn være midt paa Dagen, nåar Regnbuekredsene vugge sig i Taagen.

Men da vi den næste Dag tog Afsked med Handeck, var det kun lys Morgendæmring, og den lille Halvmaane var endnu krystalklar over de dunkle Grankroner.

Det er en uforlignelig Nydelse en saadan Bjærgvandring i disse stille kølige Timer, naar Dagen fødes. Træthed ligger endnu blandt de fjærneste Muligheder; alt synes i det fremmedartede Lys at have en ny Skønhed, Sindet er ligesaa frisk som den Natur, der vaagner rundt om; Bjærgtoppenes Gløden, Lysets Synken over Liderne, indtil hele den dugfriske Dal blinker og straaler i Solglans, det synes alt at være vidunderligt, det er, som var man tilstede ved det første: der vorde Lys!

Jeg vèd aldrig at have følt mig saa fri

og let til Mode, saa fyldt af overstrømmende fysisk Livslyst som hin Morgen. Og naar jeg skridtede ud i en sand Stormmarsch efter at have givet Hischier min Alpestav og taget Spaserestokken i Bytte, saa følte jeg mig livagtig som Don Quixote, der havde overladt Sancho Panza sin Ridderlanse og væbnet med en let Kaarde red forud for at erobre Verden.

Denne Verden lukkedes i Lyset uden for den dunkle Dalsnevring af et purpurfarvet Bjærg, hvis Pyramideform jeg huskede fra den foregaaende Aften. Ogsaa Hischier huskede det, og da jeg saà paa det, sagde han:

— Lungernhorn — immer vorüs, immer vorüs!

Han gentog dette et Par Gange med et fiffigt Grin, som om han fandt, at det var et udmærket og overraskende Indfald af Lungernhorn. Pokker til durkdreven Rad det Lungernhorn, at det ikke pludselig viste sig bagved os!

— Hit is Sonntag, bemærkede Hischier pludselig, — og en festlig Søndagsstemning var

der over Dalen; Kirkeklokkerne ringede fra Guttannen, Hovedstaden i den øvre Haslidal. Den ligger pyntelig mellem Enge og Frugthaver paa et Sted, hvor Kløften breder sig. Disse Oberlands-Huse ere mere sirlig forsynede med Snitværk end Husene i Vierwaldstätter Egnen, deres lavere Forhold og det stentyngede Tag giver dem et mere ejendommeligt Schweizerpræg; man ser, at de høre hjemme, hvor det gælder at staa fast paa Jorden og beholde Hatten paa Hovedet.

Ved Imhof munder denne lange Kløft ud i den lille aabne Del af Øvre-Haslidal. Vi vare gaaet saa hurtig at Værtinden, som skænkede The for mig, tro'de at jeg tog fejl, og at vi kun kom fra Guttannen. Men hidtil var det ogsaa gaaet ned ad Bakke. Fra nu af skulde vi stige, og det til en Begyndelse temmelig stejlt, for at naa op over den Aas, der skiller Nedre-Haslidalen omkring Meiringen fra den øvre Dal, som vi havde gennemvandret.

Vejret var straalende og Stigningen meget varm. Jeg trak Jakke og Vest af og fik Alpe-

staven fat. Da Hischier havde faaet Jakken anbragt over Ranslen, standsede han pludselig, saà paa mig med en meget betænksom Mine og spurgte:

»Kann 's Buch nit üsfallen.«

Vi forsikrede os om, at Bädeker laa sikkert i Lommen, og Hischier bankede sig med Pegefingeren paa Panden:

— Jeg har al Ting her! . . . Naar man har paataget sig noget, maa man ogsaa sørge for det . . . Det er det rigtigste.

Nogle Fodgængere, som kom nedover, læskede sig ved en af de klare Kilder, der rislede over Stenhældet. Hischier maatte ogsaa frem med mit Bæger, noget som gærne kostede en lille Kamp og en Prædiken over hans yndede Thema: »Nit Wåsser trinken.« Jeg var meget forfalden dertil, da ingen Drik under nogen Omstændighed kan smage livsaligere, end Bjærgkilden smager Fodgængeren. Denne Gang drak han rigtignok selv med, men overfor det større Auditorium kunde han ikke holde sin Prædiken tilbage:

— Ikke drikke Vand, naar man skal gàa . . .

Det slaar sig paa Benene og gør Knæene bløde ... Jeg er en fattig Mand, men jeg giver heller Penge for et lille Glas Vin, for det styrker, men jeg drikker ikke Vand, naar jeg skal paa Bjærgene.

— Ja men Gemserne drikker dog Vand, indvendte jeg, som haabede at slaa ham paa Munden med dette Argument til Jægeren. Men jeg henvendte mig til den urette.

— Køerne, som stolper om paa Alperne, de drikker Vand, svarede Hischier med dyb Foragt. Gemsen drikker aldrig Vand, han slikker Sne paa Højfjældet.

Reichenbach-Dalen, som lukkes af store Scheidecks Tværhøjdedrag ved Foden af Wetterhorn, aabner sig mod Vest vinkelret paa Hasli-Dalen. I den ligger Meiringen statelig nede paa de flade Enge ved den blanke Aare og de lige hvide Veje, med Ryggen dækket af en Bjærgvæg, som Vandfaldene skummer ned over. Reichenbach-Dalen, som vi nu stige op igennem, er den mest idylliske Schweizer-Dal, man kan tænke sig. Dalbundens Aaløb gennem de friske Enge med spredte Sæterhyt-

ter, — rundt om de mægtige Ædelgraner, fra hvis lange Grene det graa Lav hænger ned som Bukkeskæg, — og oppe over deres høje mørkegrønne Spidser den sukkerhvide Top af Wetterhorn, Engelhörners sønderrevne, snesprængte Takker og den atlasksarte Glans af Rosenlauigletscherens Ishav, — dyb blaa Himmel og straalende Sollys over det hele: — det er Farver, som kan gøre en Maler gal af Henrykkelse, og de skal da ogsaa grassere meget her.

Toner til Farverne: Lurblæseren staar ved Gangstien og blæser et Signal i det lange Træ-Horn, som, støttende sig paa Jorden, sender sine dybe, hule Toner mod et fjærnt Bjærg, for at Ekkoet kan synge dem tilbage. Det var en sand Virtuos; jeg hørte senere Lurblæserne i Lauterbrunnendalen, men de var langt fra at naa ham. Men han »spiller for Penge« — ja, ganske vist, han venter at den Rejsende betaler noget for sin Fornøjelse, og det gør den Rejsende. Naa, og hvad er der saa i det? »Jeg spiller smukt og fornøjer Folk, og ernærer mig redelig, hvad gør I andre Skabhalse mer,« kunde han med Rette sige til de Rejsende, som

hører paa Alpehornene, og saa bagefter ræsonnere over, at al Ting er saa lavet i Schweiz, og selv de, der blæser paa Alpehorn, gør det for at faa Penge af de Rejsende, og »det er saa upoetisk«, — som om de selv var saa overvættes poetiske.

Vi indhentede snart en Mand, som drev et Par Pakheste, belæssede med Brænde. Han opmuntrede dem med Tilraab og Jodlen af fuld Hals, og smældede dem af og til med en lille Pidsk over Benene. Men det gik kun langsomt, og Hischier bebrejdede ham i Forbigaaende, at han havde overlæsset Dyrene, og at navnlig den hvide Hest slæbte en større Dragt, end den havde Kræfter til, — hvortil Manden naturligvis svarede, at han kunde skøtte sig selv. Nogle Minutter senere hørte vi ham raabe og skrige, og da vi vendte os, saa vi ham hale i den hvide Hest, der laa med en Brændestabel over sig ved et lille Vandløb, hvor Bredden var slibrig. Et Reiseselskab med Fører, som vi lige havde mødt, kom ham til Hjælp.

— Ja, dèr kan han se, udbrød Hischier. He! der gaar den Karl nok saa lystig med sit

Judeludelej, Judeludelej, — og badaus ligger det arme Øg der. Nu kan han jo staa og jodle for det. Men jeg sagde ham det jo, at det var en Skam af ham, sagde jeg. Sê Dyret, det kan jo ikke sige til, at det ikke kan bære det, det kan kun tie og saa klaske sammen under det. Nej, men Mennesket har faaet Forstanden, og han skulde sørge for Dyret og passe paa, hvad det kan bære. Det vilde være det rigtige. Og saa han med sit Judeludelej! Ak ja, Herrejé! —

Den sidste Stigning mod store Scheideck fører over nøgne Bakker, en varm Vej ved Middagstid og meget trættende for mig, da min Fod smertede mig. Det var paa høje Tid, at vi naa'de op til Værtshuset, hvor jeg kunde faa den badet og det irriterede Sted indgnedet. Men mere end en god Times Hvil var der ikke Tid til, hvis vi skulde udføre vor Plan; og op paa Faulhorn vilde jeg.

Store Scheideck er en Bjærgryg, en halv Mil lang og en Snes Skridt bred, som forbinder Foden af Wetterhorn med Alperne omkring Faulhorn og derved skiller Haslidalen (med

dens Udløber Reichenbachdalen) fra Grindelwald. Denne frodige Dal ligger nu udbredt for En med Isbjærgene tilvenstre og mindre Skovfjælde tilhøjre, lukket af lille Scheidecks grønne Højdedrag. Den forreste af Berner-Riserne, Wetterhorn, som jeg har haft foran mig under de sidste Timers Vandring, rejser sig lige over Ens Hoved med sin himmelstigende Snekegle og bagved den ser man i stærkt Perspektiv hvide Rande og Toppe af de andre Bjærge.

Vi var ikke komne mange Skridt fra Værtshuset, før vi blev overfaldne af en voldsom Hagelbyge; men heldigvis fandt vi Ly i et aabent Skur paa Græsgangen. Det var pludselig mørkt og graat rundt om, men Hischier trøstede mig med, at Uvejret vilde nok drive over.

— Hør, nu tordner det ogsaa!

— Nej, det var Lavinen, — dèr er den, sagde han og pegede over paa Wetterhorn, hvor omtrent midtvejs noget som et Vandfald styrtede ned over en lodret Klippemur.

Det var den første Lavine, — vel at mærke

Gletscherlavine, ikke den egentlige, frygtelig berømte Snelavine. I varme Sommerdage falder Gletscherlavinerne i massevis, og da jeg den næste Formiddag steg ned mod Grindelwald, tordnede det bestandig fra den anden Side af Dalen som en Kanonade. Fuldstændigst iagttog jeg dem paa Wengern-Alp, som kun ved en snever Dal er skilt fra Jomfruen; dens Laviner kunde man følge i deres bestemte Bane højt oppe fra, indtil de forsvinde i Dybet; hvor de styrte lodret, ligne de aldeles et Vandfald, andre Steder glider den hvide, noget grønlige Masse som en tyk Grød jævnt og tilsyneladende langsomt, men i Teleskopet ser man denne Masse opløst i store Isblokke, som tumle over hinanden i en frygtelig Fart.

Vejen slynger sig nordpaa langs Randen af »Alperne«, — hvilket i Modsætning til Bjærgene vil sige de højt liggende Græsgange; Udtryk som Alpehorn og Alpekvæg maa sikkert udledes af denne snevrere Bemærkelse af Ordet og ikke af den udstrakte geografiske. »Die Alp ist abgeweidet«, hedder det korrekt i Schillers Wilhelm Tell. Bygerne have været voldsomme

heroppe, og Vejen er meget opblødt; men da den er furet paatvers som en Pløjemark, kan man springe over de vandfyldte Fordybninger, og Alpestokken er en god Springstav. Paa den Maade kom jeg hurtig frem, og paa Grund af Anstrængelsen mærkede jeg intet til Ømheden i Foden, — medens jeg maaske næppe havde kunnet slæbe mig frem ad en lige og banet Vej.

Ovenover og fremefter er der mørkt og skyet, men et mildt Sollys straaler ned over Dalen og paa disse vældige Sten-Kæmper med Ispanser og Snekaabe, hvis Række begynder at udfolde sig, efterhaanden som man kommer mere om paa den modsatte Rand af Dalkedlen. Ved Siden af Wetterhorn er Schreckhorn traadt frem ligesaa spidst og tindrende hvidt, og imellem dem spiller et Regnebueskær over den skønne Grindelwaldgletscher; — den ser ud som en bortflyvende Ørn med metallisk glimrende blaagrønne Fjer; Halen sænker sig ned mod Dalen, og med sit vældige Vingefang berører den til begge Sider Kæmpebjærgenes hvide Skuldre.

Men hver Gang jeg har dvælet derovre

med mit henrykte Blik, maa jeg sætte videre i dobbelt hurtige Spring over de vandfyldte Furer, for Hischier er bestandig forud. Han gaar sin ubønhørlige Gang uden at vente eller se sig om, med en fast og tavs Beslutttethed om at naa Maalet i Tide, som er helt forskellig fra hans tidligere Væsen.

Der er en underlig Stemning deroppe paa de øde Alper. Bankerne højne sig over hinanden, Fodstierne krydses og slynge sig langt bort gennem det sparsomme Græs, man forestiller sig at det maa blive ved saadan bestandig, og at alle disse Stier tilsidst føre til det samme Intet. Af og til risler en Smule Vand ned og oversvømmer Stien i et Delta, piblende sagte mellem Stenene. Ellers høres ingen anden Lyd end Klokkerne af Alpekvæget, og ingen andre Skabninger ses under milelange Vandringer end disse Køer og Kvier, som gærne kommer helt hen for at slikke Haanden.

Endelig kommer vi forbi en lille Sø, den første Afvexling paa hele Vejen, og efter at have besteget et Højdedrag, der ser ud som en uhyre Bunke Kulstøv, ser man det forjæt-

tēde Værtshus, der viser at man er paa Faulhorn. Den evige, men smudsige Sne ligger langs Stien, som krummer sig om Indsænkningen, og over denne Sneflade kom en tæt Aftentaage trækkende. Vi kom dog rundt, før den naa'de helt ud til Randen; men den var os saa nær, at man syntes at kunne gribe ind i den.

Jeg styrtede to store Krus Mælk ned og kastede mig paa en Bænk. Taagen var bleven staaende ved Kløften paa Randen af Snefladen, hvor den flyttede sig et Par Fod frem og tilbage. Over Forgrundens mørke, snesprængte Klipper laa hele Rækken af Berner-Oberlands Snebjærge fra Wetterhorn til Jomfruen i et underligt blaat Skær, der blev stærkere og stærkere, — ganske som om man saà dem gennem et af de farvede Glas, der findes paa Rigi-Kulm for at gøre Udsigten pikantere.

Solen var lige gaaet ned. Vi havde været tretten Timer undervejs og i alt kun hvilet et Par Timer. Vejen fra Scheideck til Faulhorn, som beregnes til fire Timer, havde vi gaaet paa tre.

Inde fra Værtshuset lød en Violin, der efter et kort Præludium begyndte paa Mendelssohns Andante af Koncerten. For kort Tid siden havde jeg selv ved Vierwalderstätter-Søen faaet det urimelige Ønske at kunne spille dette Stykke for Maanen og Bjærgene, og nu lød det her oppe paa Ødemarken, hvor man mindst skulde vente det, — en Serenade til »Jomfruen«, der havde trukket det blaa Slør over sine snehvide Bryster.

Koncertgiveren lærte jeg snart at kende. Det var en ung Londonner-Musiker, tysk af Fødsel; han var kommen om Formiddagen med sin Hustru fra Interlaken.

Kuriøse Rejsebekendtskaber, som man stifter oppe paa en Bjærgtop, bliver fortrolig med for en Aften, skilles fra den næste Morgen og rimeligvis aldrig mere fornyer!

Vi havde ikke vexlet en Snes Ord, før det viste sig, at nogle af min nærmeste Omgangskreds var gamle Bekendte og Husfæller af ham fra Dresden. Senere ud paa Aftenen, da han hørte at jeg skulde til Rusland, gav han mig Visitkort med til et Par bekendte Musikere

i Moskwa og St. Petersborg, hvilket skaffede mig mangen god Koncert, — men jeg havde ogsaa vist mig værdig dertil, ved at bekende Wagnersk Kulør paa hans »Qui vive?«

Han havde væsentlig virket for at gøre Wagner bekendt i England, og havde levet en Del i Bayreuth hos Mesteren, hvem han ogsaa personlig satte stor Pris paa. Medens vi tømte et Par Flasker Vin sammen, efter at Gæsterne var gaaet tilsengs, fortalte han mig mangen gemytlig Anekdote fra »Wahnfried«, der fremstillede Wagner i et ganske anderledes menneskeligt, elskværdigt Lys, end det, der sædvanlig kastes over ham af de mange, hvis Lyst det er at gøre alt stort saa smaat, som det paa nogen sladderagtig Maade lader sig gøre.

— Det misunder jeg Dem virkelig, sagde jeg, at De har levet sammen med Wagner. Af alle vor Tids Storheder er der ingen, jeg saa gærne vilde have kendt, — det skulde da være Darwin.

— Darwin, udbrød Musikeren, — ham er jeg kommen endnu mere hos, for min Hustru

er en Niece af Darwin, og hun var ovenikøbet hans Yndling.

Jeg kunde nu ikke dy mig for, saa godt det lod sig gøre paa middelmaadigt Tysk, at udvikle for ham Gangen og undertiden Ordene i mit Darwins-Reqviem.

— Ja, jeg vèd ikke, om De forstaar mig? spurgte jeg en Gang.

— Fuldkommen. Ligesaa godt, tror jeg, som De forstaar mig, naar jeg taler om Musik.

Endelig, rørte af Samtale og sur Vin, faldt vi hinanden om Halsen, og svor at leve for vore Idealer i Kunsten og Livet, — vi skammede os nemlig ikke en Gang for det næsten uanstændige Ord »Idealer«, men man bør erindre at vi talte Tysk, og paa dette Sprog prostituerer man sig endnu ikke saa dybt ved saadanne gamle Ord, som man gør paa Norsk og Fremtidsdansk. Desuden var der ingen andre Tilhørere end d'Hrr. Wetterhorn og Schreckhorn, Finsteraarhorn, Vischerhörner, Eiger og Munken og den ene Dame Jomfruen; og de rødmer ikke.

Ikke før om Morgenen.

Klokken lidt over fem storme Gæsterne

søvndrukne ud paa Platformen i en provisorisk, men solid Paaklædning af Shawler og Plaider — for Morgendæmringen paa Faulhorn er ikke med de luneste. Bleggul med kolde violette Skygger svømmer hele Rækken af Snetinderne, saa langt Øjet naår, paa et hvidligt Taagehav, og synes med sine skarpe Former at være snittet ud og indlagt i den graablaa Himmel, hvor øverst oppe nogle Fjerskyer begynde at rødme frem. Midt i Rækken løber der saa pludselig et rosenrødt Lys op ad Randen af Finsteraarhorns Pyramide, snart efter fænge Toppene af Vischerhörner, og langt ude tilhøjre lyse nogle ukendte Toppe som glødende Prikker, længe før de skulde. Det er som en underminerende Ildebrand, der bryder ud hist og her, hvor man mindst venter det, — indtil Solen kommer op over Bjærglinjen, og disse straalende Farvetoner slukkes i de dagligdags Lokalfarver, ligesom Gløder slukkes i Asken.

Og nu gør det godt at komme ind til Kaffen ved Gæstestuens Ovn, hvor der er meget livlige Gløder i Asken, — og det trænges der til, for kold har Fornøjelsen været. — —

— Sagde De mig ikke, at der var Edelweiss her et Steds? spurgte jeg Hischier, da vi havde vendt Faulhorn Ryggen, og steg ned imod den lille Bachalpsø.

— Jo, dèr paa Simelihorn, men omme paa den modsatte Side ud mod Grindelwalder-Dalen, hvor det falder stejlt af.

— Kan De føre mig derop?

— Ja—a, saa skulde vi rigtignok haft et Tov med.

— Et Tov?

— Ja, og selv kan Herren i al Fald ikke plukke Edelweissen . . . Jeg kan nok, for jeg er Gemsejæger.

Det blev mig lidt uhyggeligt. Om Aftenen paa Faulhorn var der ved Bordet blevet talt om en Dreng, der i disse Dage var styrtet ned paa Engelberg, hvor han plukkede Edelweiss.

— Men hvis Herren vil vente her et Par Timer, saa skal jeg gaa derop alene og plukke den. —

Jeg betakkede mig naturligvis for disse Ventetimer, og vi fortsatte Nedstigningen mod den lille Bjærgsø. Over dens Bækken, højt

oppe, hvor man ikke ventede andet end Luft og Skyer, stod Wetterhorns og Schreckhorns Snepyramider, og ned i det dukkede deres Spejlbilleder; hver Sten og hvert Græsstraa paa Simelihorns jævne grønne Affald langs dens vestlige Bred stod gengivet saa skarpt og klart, som jeg aldrig har set noget Spejlbillede. Det var, som saa man gennem et Hul ud i et antipodisk Landskab.

En Flok Geder paa flere hundrede Stykker kom trækkende hen imod os og forbi os, uden Fører, et uendelig langt Tog, som en Kavalkade; for de spredte sig ikke, men drog frem i taalelig Orden, følgende Vejens Spor paa Stenene; — hist og her gik en gnaven skægget Buk, smaa vævre Kid hoppede og stangedes, Yndlingsgederne ringede med deres Klokker, og de tusinde bitte Klove trippede og trommede fjærn og nær paa Stenene.

— Uh, det er ellers et grumme slemt Bjærg, er det Simelihorn, kan Herren tro, udbrød Hischier og pegede med Tommelfingeren over Søen. — Jeg er selv en Gang bleven svimmel deroppe, ja jeg er saamænd, og jeg er

dog Gemsejæger . . . Det var netop en Gang da jeg var der efter Edelweiss, — det er nu altid farligt, undtagen ved Tosafaldet, dèr kan De gaa og plukke langs Vejen. Men ellers gror den altid, hvor der er Fare. Jeg skal sige Herren, jeg kunde ikke komme over. For opad, det er endda ikke saa slemt, og derfor tager man altid helst det stejleste d e n Vej. Men naar man saa ikke kan slippe over, men maa vende om og samme Vej ned, saa er det slemt; ja, for saa er Modet — det har faaet et Knæk, og naar man ser ned for at finde Fodfæste og kommer til at se dette svimlende Dyb, saa er det — ja, det er ligesom det kom op og vilde tage En, og saa gælder det at holde sig fast, til det er gaaet over. Ak ja, Herrejé! — Nej, derfor gaar jeg aldrig mer op, hvor jeg ikke tror at jeg kan vinde over. For ser De, kære Herre, en Død i vores Seng, den skylder vi jo alle Vorherre; — men saadan at styrte ned fra Bjærget i det store Dyb, det er dog en grumme skrækkelig Død for et Menneske.

Mellem Asien og Europa.

Stambul set fra Galata.

— Potz Donner! da sind die Dardanellen! udbrød jeg, saasnart det blev mig klart, at den Lyd jeg vækkedes ved var et Kanonskud, og at Skibet laa stille. I en Fart kom jeg ud af Sengen, fik de nødvendigste Klæder paa og gik op paa Dækket.

Vi vare tæt under den sydlige Bred. Murene af et stort Fort og en ubestemmelig Husmyller med nogle Kupler og Minareter lyste gulige i Maaneskinnet. Det bakkebølgende Land forsvandt snart i dunkel Taagethed. Heller ikke af Europas lave Bjærgland var der synderligt at se. Strædets Vandflade, der kun er en halv Fjerdingvej bred, var saa stille, at

den kun midt ude fik et Par Sølvstænk af Fuldmaanen, som stod højt og fjærnt paa Himlen.

Efter Lloydturens Reglement skulde vi have passeret Dardanellerne henimod Solnedgang, og man vilde da have overskuet hele den trojanske Slette med Skamandros' Udløb og Akilles's og Patrokles's Gravhøje, som det nu havde været forgæves at spejde efter. Det vilde unægtelig have været en smuk Slutning paa den »klassiske Maaned«, som begyndte under Ithakas Kyst, og hvis betydningsfulde Indtryk jeg har helliget en Bog for sig.

Det var næppe en Snes Timer siden jeg ved Søjlenæsset havde taget Afsked med Grækenland. Hele den næste Dag gik med til Marmarahavet, — hvem skulde have tro't, at det var saa fordringsfuldt, men man lærer sin Geografi paa Rejse. Efter Middag blev det overtrukket, det begyndte at blæse koldt og regnede saa smaat. Klokken henad fire kom de lange Kikkerter frem og lokkede virkelig ud af Horisontens Tykning den længselsfuldt imødesete Myller af Kupler og Minareter. Men

om den prægtige Indsejling, som det var vor lovlige Ret at nyde i Morgendæmringen, var der ikke længer Tale.

Under Slutningen af det luxuriøse table d'hôte sagtnede Farten og standsede ved Deserten; — til Kaffen snurrede Ankerspillet. — Men oppe var der ikke andet at se end en tæt Vrimmel af Smaalys i en stor Halvcirkel bag ved de mange Skibslanterner, og det vaade Dæk indbød ikke til længere Ophold.

Det var altsaa i Morgengryet, at Konstantinopel aabnede sit Amfitheater for os rundt om det gyldne Horn, fra hvis blanke baaderige Vand en gylden Taage steg op. Ligefor os forbandt den lange Bro Tyrkerbyen med Franker-Forstæderne.

Stambul tilvenstre tiltrækker sig naturligvis mest Opmærksomheden ved sin maleriske orientalske Profil. Tæt ved os løber det ud i Bosporus med det gamle Serailes Mure og Cypresselunde, hvis Spejl dirrer i det straalende Vand; strax bagved Serailet hæver sig St. Sophias og Ahmed-Moskéens Kupler i en Lund af en halv Snes Minareter, disse Arki-

tekturens Cypresser, som overalt stikke op over Husvrimlen, enten de nu tilhøre en Bazar, en Kaserne eller en af de utallige Moskéer. Af disse troner Sultan Mahomed Erobrerens mægtige Moské som en Kalif øverst og midtvejs, med to, usædvanlig høje Minareter.

Ligeoverfor bygge Galatas og Peras europæiske Huse sig højt op, behersket af Frankertaarnet. Ogsaa imellem dem voxer der dog hist og her en Minaret, og helt orientalsk afslutter denne Side af det gyldne Horn sig ud imod Bosporus med Sultanens Vinterpalads Dolma Bagtsché, hvis lange kniplingssirlige Marmorfaçade strækker sig langs Vandet, der skvulper under Bolværket med de forgyldte Porte.

Bagved os endelig, paa Asiens nære Kyst lukkes Panoramaet af Forstaden Skutari med dens brunlige Husmyller, dens Minareter og den uhyre Kirkegaards mørke Cypresser. —

Hotellet laa, som alle Hotellerne her, i Peras lange kedelige Hovedgade. Jeg fik snart Ærinde ned til Galata, da jeg var anbefalet til en norsk Rheder. Man stiger meget stejlt ned til denne Havnestad, hvis snevre

Stræder ere livlig befolkede og overordentlig hæslige. Her var i det smukkeste Vejr saa sølet, som om det regnede fra Morgen til Aften. Rækker af raabende Dragere, der i Luntetrav bære store Tønder paa en lang Stang, som bøjer sig vippende under Vægten, rydde hvert Minut Midten af Gaden.

Rhederens Kontor fandt min Fører med nogen Møje i en af de smudsigste Gyder. Det var en lille Mand med vejrslagent rødt og violet-sprængt Ansigt, gulhvide vældige Whiskers og en Kuglemave, hvorpaa der hang en Mængde Uhr-Dingeldangel. I sit Ydre og i sin hele Væremaade var han en ægte Kiellandsk Type. Han tog meget venligt imod mig, og gav mig til Fører den yngste af Sønnerne, som sad og drev paa Kontoret.

I alle andre Byer har jeg altid travet om alene med et Kort og fundet mig til Rette temmelig hurtig, men det var ikke muligt her. Selv om man ikke vil tro Hotelværten, der forsikkrer En, at hvis man gaar det mindste Stykke uden Fører, vil man rimeligvis forvilde sig og ikke i flere Dage kunne finde tilbage, —

saa faar man vel tro Rejsehaandbøger og kyndige Folk, — hvad jeg maaske endda ikke havde gjort, hvis jeg havde kunnet faa et ordentligt Kort over denne vældige By; men det kunde jeg til mit Held ikke.

Under saadanne Forhold kunde det synes at være et Fund at faa en ung Mand adjungeret i Stedet for en lejet Fører, og dog tror jeg, at jeg uden denne Begunstigelse vilde have faaet en Del mere at se af Konstantinopel.

Han debuterede f. Ex. med at fraraade mig at besøge Sofia-Moskéen, der var ikke noget videre at se, og det var saamænd ikke saa mange Penge værdt, som de tog for det. Den unge Mand var i Parenthes bemærket uhyre selvtillidsfuld med Hensyn til sin Viden, men ikke desto mindre bestandig fejl underrettet baade om Priser og Tider.

Der er virkelig heller ikke synderlig andet at se i Hagia Sofia, end et af de ædleste og virkningsfuldeste Bygningsindrer som findes. Det griber navnlig ved sin Eenhed: alt virker paa én Gang og samlet, under den vældige

Kuppel, det er ét udeleligt stort Rum — dette den extreme Monodeismes Hovedtempel. Jeg kender kun ét Bygningsindre, om hvilket dette gælder i lige saa høj Grad, det er Pantheon i Rom. Men Pantheons Virkning er arkitektonisk mindre, og det halvklassiske Rum ejer ikke den Mystik, som Mosaikkernes Gyldenlys og den rige orientalske Ornamentik frembringer i den kristelig-mohamedanske Kirke. Pantheon er Apotheosens Tempel, Hagia Sophia er Religionens.

Støttefladerne i Hagia Sophia indtage kun en Tredjedel af Arealet, medens de i Roms St. Peter udgøre det Halve; dette bidrager meget til at den langt mindre Moské umiddelbart gør et større Indtryk end Pavekirken. I St. Peter maa man gaa gennem hele Langskibet for at komme ind under Kuplen, hvor Kirkens Storhed først egentlig aabenbarer sig, men her overser man allerede i Indgangsdøren med èt Blik største Delen af Rummet og Kuplen.

Ved de forskellige Marmorfladers Farvepragt og Hvælvingernes Mosaikglans udfordrer

Sophiakirken endnu en italiensk Kirke til Sammenligning, nemlig Venezias St. Marco; men ogsaa her har Moskéen en stor Fordel ved den rigelige, men dog dæmpede Belysning fra de mange Vinduer baade i Murene og i Kuplen. Da jeg var der, strømmede Sollyset ned i Kirken i to store Straale-Vifter, gennem Vinduesrækken i Apsis og gennem den oppe i Kuplen, hvilket gjorde en uforlignelig malerisk Virkning.

Af Mosaikpragt har Hagia Sophia rigtignok frembudt langt mer, medens den var kristen Kirke. Mohammedanernes Billedhad har nemlig nødsaget dem til at overkalke alle Hovedskibets Mosaikker overalt, hvor de forestillede menneskelige Skikkelser, (i Sideskibet og det øverste Galleri ere de derimod bevarede). Ved denne Fremgangsmaade er et meget morsomt Fænomen fremkommet oppe i de fire Kiler mellem Kuplen og Arkaderne, man ser her Kerubinernes Vinger, men Hovedet mellem de sex Vinger er dækket af en Stjærne.

Foroven i det store Skib hænger under Kuplen en Kreds af store grønne Skjolde med

Allahs, Profetens og de første Kaliffers Navne og Koransprog i Guldskrift, og oppe i Kuplens Runding straaler ogsaa et helligt Vers (»Gud er Himlens og Jordens Lys«). Disse Indskrifter ere Værker af en meget berømt tyrkisk Kaligraf; nogle af Skrifttegnene ere tredive Fod lange, — hvilket kan give en Forestilling om Dimensionerne.

En ejendommelig Virkning gør de mange store Jærncirkler med Olielamper, som fra Hvælvingerne sænkes ned i Kæder indtil nogle faa Alen fra Gulvet — ligesom for at maale Højden. Naar man ser dem oppe fra Gallerierne synes de næsten at staa paa Maatterne og Tæpperne. Disse Beklædninger af Gulvet ligge alle skævt, — hvilket virker lidt forstyrrende paa de arkitektoniske Linjer. Men man tilgiver altid gærne en Uregelmæssighed, endogsaa en Fejl, naar den har en karakteristisk Grund; denne Skævhed kommer deraf, at da Aja Sophia ikke er bygget til Moské, kom den Niche, der skal vende mod Mekka, ikke til at ligge midt i Apsis, og derved drejede hele Gulvet sig lidt.

Den gamle Præst, der viste mig rundt, er den eneste ægte Osman, som jeg er kommen i Berøring med, og skulde jeg bedømme Tyrkerne efter det Indtryk, som han gjorde paa mig, saa maatte jeg tro, at det var et af de hjærteligste og venligste Folk i Verden og alt andet end religiøse Fanatikere. Det var en smuk, skægget Mand med regelmæssige Træk og et godmodigt, lidt svagt Udtryk. Han vilde bestandig holde mig i Haanden og klappede mig af og til opmuntrende paa Skuldren, idet han lod til at være meget rørt over et eller andet hos mig — rimeligvis min formodede overvættes Ungdom og vel ogsaa den Omstændighed, at jeg kom spaserende saadan mutters alene ind i Moskéen blandt Tyrkerne, uden i ringeste Maade at kunne gøre mig forstaaelig. For ingen af Tempeltjenerne lod til at kunne andet end Tyrkisk og til Nød et Par løsrevne franske og græske Gloser.

Ikke desto mindre vilde den gamle Præst uhyre gærne underholde mig og forklare mig alt, men udover Indskrifterne paa Skjoldene, der hænge under Kuplen, og Mærket af

Profetens Haand paa en Pille var det ikke muligt at opnaa nogen Forstaaelse. Han var imidlertid meget glad over disse smaa Resultater, især da han mærkede, at jeg kendte de første Kaliffers Navne paa Skjoldene. Jeg husker ikke, hvordan han gjorde mig begribeligt, at han gærne vilde vide, fra hvilket Land jeg var. Men ved »Danois« og »Danese«, rystede han mismodig smilende paa Hovedet. Jeg forsøgte da — Patrioterne tilgive mig — at give ham en nogenlunde rigtig Forestilling ved at sige: »Tedesco, German, Allemand«, — hvilket han endelig forstod. »Allemand! Allemand!« udbrød han straalende og klappede mig paa Skuldren.

Et Træk forekom mig navnlig rørende fint og højst karakteristisk. Som bekendt er Sophia-Moskéen oprindelig en kristen Kirke, og da Jesus fra Nazareth er en stor Profet i Mohamedanernes Øjne, have de ikke udslettet Korsets Tegn, som findes overalt i Bygningen. — Hver Gang vi nu kom i Nærheden af et Kors, pegede Præsten paa det og sagde: »Stauros — Christos —« og samtidig klappede

han mig paa Skuldren og nikkede til mig med sit mest opmuntrende Smil, som om han opfordrede mig til at befinde mig ret hyggelig og hjemlig i Hagia Sophia.

Dèr hvor der kommer saa utallige Besøg, ere de forberedte paa at tage mod de Vantro, og til Ens Skuffelse indskrænkes Østerlands bekendte, barbenede Ærefrygt for Helligdommen til den prosaiske Omgaaen af Skikken, at man faar et Par Sivsko paa; min skikkelige Præst rystede paa Hovedet og smaalo godmodig, da jeg vilde til at trække Støvlerne af. Men en anden Gang slap jeg ikke saa let, da jeg alene vilde gaa ind i en Mosk', som ligger lige ved Galata-Broen. I Forhallen saa jeg ingen, og jeg kiggede da forsigtig ind i Helligdommen. Saa skyndte en Præst sig frem fra en Sidegang, forfærdet over at se en Bestøvlet saa langt fremme. Jeg blev ført helt ud til Hovedindgangen, hvor jeg under den tyrkiske Ungdoms deltagende Livlighed trak mine Støvler af, hvorpaa mine Sokker fik Adgang til den smukke ægte tyrkiske Mosk', hvis vældige Mure og Piller ere beklædte med

persiske Porcellainsplader. Man behøver ikke at frygte for at forkøle sig, da Flisegulvet helt over er bedækket med fint mønstrede Maatter; derimod frygtede jeg for aldrig mere at faa mine Støvler at se. De var der imidlertid, men for at faa Lov til at trække dem paa, maatte jeg gaa udenfor paa Trappen.

I Bazaren var jeg to Formiddage, og her havde jeg unægtelig stor Fordel af at være i Følge med en ung Mand, der kendte lidt til Forholdene, og hvis Fader havde Forretninger med en af Købmændene, saa at man var nogenlunde sikret mod Snyderi. I hans velforsynede Bod handlede man timevis i den største Ro og Mag til et Par Kopper Kaffe og en Pibe Tobak, og da jeg købte en Del, behøvede jeg ikke at genere mig for ogsaa at lade ham udbrede sine kostbareste farvestraalende Tæpper og Guldbroderier, — som aldrig blev smagløse, selv i deres dristigste Pragt. Men hvad er et Par hundrede Francs i Stambuls Bazar, denne uhyre Handelslabyrinth, som i sine overhvælvede Stræder, hvis sparsomme Lys kommer ned gennem Smaakupler

i Taget, rummer alt hvad en Orientaler kan ønske sig, ligefra de simpleste Nødvendigheds-artikler til Luxusvarer som Rosenolie à tyve Francs Draaben. Naar man ikke er en Krøsus, undgaar man ikke Tantalus-Kvaler her, og faar heller ikke saa meget at se, som man kunde ønske, da man naturligvis skammer sig for at gaa ind i de fineste Butikker og lade sig forevise Kostbarheder, som man dog ikke kan købe. Man holder sig skadesløs, ved at betragte den brogede Vrimmel, men man opdager heller ikke meget af de tilslørede Tyrkinder, som stryge forbi i deres silkeagtige Tunikaer, som røde, gule og violette Dominoer.

Men ogsaa udenfor i Stambuls Gader handlede vi. Vi vare inde hos en Vaabensmed, og vi opsøgte de forskellige Dele af Nargilehen (Vandpiben) hos de paagældende Haandværkere, der arbejdede og solgte deres Varer i aabne Boder. Udenfor de mange tyrkiske Konditorier morede det mig at staa og se Folk komme hen til Disken, som er i Flugt med Muren, og faa deres Stykke Postei eller Kage skaaret af paa den varme Plade og hvidt Suk-

ker strøt over, — i en Haandevending og under en uhyre Travlhed. Det var tarvelige Steder, men alt var renlig og net. Et Par Gange gik vi ogsaa indenfor og nød nogle af disse tyrkiske Lækkerbidskener, som for en europæisk Gane ere af en extrem Sødme.

Det er muligvis gaaet flere som mig, at de har tænkt sig den europæiske Del af Konstantinopel, som en smukt bygget og renlig Stad, men forestillet sig Tyrkerbyen nærmest i Stil med Ghettoerne. Det modsatte er imidlertid Tilfældet; Pera og Galata ere tæt sammenklinede Stadsdele uden Luft og Lys, smudsige og arkitektonisk hæslige, undtagen netop hvor et Derwisch-Kloster eller en af de pragtfulde tyrkiske Kaserner afbryder den europæiske Stilløshed. Det var ogsaa her, at man saà hele Flokke af de berygtede Hunde, ulveagtige Dyr med et vildt, skulende Udseende og næsten altid skabede. Derimod husker jeg dem ikke ovre i Stambul.

Dèr, paa Fezernes Side af det gyldne Horn, er det man træffer lyse og aabne Gader mellem Moskéernes Mure og private Have-

eller Husmure, Alléer og store Pladser med Vandbassiner, hvor man udenfor en Kaffé i Skyggen af Pebertræer og Plataner, kan drikke sin sorte grumsede Kaffe og nyde Lysets blændende Styrke og Løvskyggernes kølige Lethed paa de hvide Mure og ovenover dem de graa Kuplers og de slanke Minareters Rejsning mod den dybe Himmel, — for en Moské eller et Kloster vil der altid være et eller andet Sted i Nærheden. Sammenkrøben paa Hug opad den solede Mur sidder en arabisk Sanger ved Kafféens Dør og sætter orientalsk Musik til det orientalske Billede; han spiller af og til nogle Takter paa en lille Fløjte og giver sig saa til at synge eller tude, — han faar netop noget af det underlige borteblevne Udtryk, som en tudende Hund har, — og hvad selve Sangen angaar, saa bestaar den af monotone chromatiske Tone-Rækker, som for vore Øren ikke have meget med Musik at gøre; men den langskæggede Sangers brungule Ansigt, som Solen brænder paa, synes beaandet af en Slags idiotisk Extase, som en Somnambules, og hans Øjne stirre blindt ud i Rummet.

Naturligvis gives der ogsaa Fattig-Kvarterer i Stambul, som jeg meget gærne vilde have besøgt, men det vidste min Ledsager ingen Besked med, eller i al Fald fandt han ikke, at der kunde være noget interessant derved og vendte det døve Øre til, naar jeg slog paa at komme videre omkring, saa jeg maatte lade mig nøje med at se den Del af Byen, som ligger i Nærheden af Galata-Broen.

Jeg gik i Konstantinopel kun med den nødvendigste øjeblikkelige Pengeforsyning paa mig, og da min Kasse var i Forvaring paa Rhederens Kontor, maatte jeg hver Dag derned; saaledes blev dette travle Kvarter af Galata omkring Toldboden Forgrunden i mit Billede af Konstantinopel, en kraftig realistisk, temmelig mørk og smudsig Forgrund, hvori der levedes og handledes, medens den store straalende Stad hinsides Vandet mere var som en Udsigt, en eventyrlig Maskerade. Og i denne Forgrund var der en robust, larmende Staffage af engelske og skandinaviske Kaptainer og Rhedere, et kosmopolitisk Lag, der trives særlig ved det gyldne Horn, hvilket intet Under

er, da deres Sjæle synes blandede af Saltvand og Dukatguld. Det er alle mere eller mindre Self-made-Mænd, (Ordet betegner netop deres Sprog eller Jargon) brede og selvtillidsfulde, med en stor Lyst til mellem Kontorforretningerne at stikke en Del under deres rummelige Vest henne i den Provianteringshandel, hvis Ry for gode Varer lokker endogsaa Paschaer ned i de snævre Gange og mørke Rum mellem Kasser, Tønder og Vinfade.

Hvad mig angaar, saa sværmer jeg mere for at drikke Kaffe og ryge min Nargileh udenfor Toldbod-Kafféen, hvor man sidder paa Quaien ved det gyldne Horn. Men da jeg en Gang uforsigtig ytrede denne Lyst til min Rheder, udbrød han:

— Hvad for noget, nej, det maa De paa ingen Maade, gaa alene derhen, Guds Død og Plage, Menneske! . . . Naar De er der med min Søn, er det en anden Sag, han er kendt . . . Men naar De som Fremmed gaar alene derhen, saa tør jeg holde en Paré paa, at De bliver overfalden og plyndret, — naturligvis ikke paa Kaféen, men i et af de første Stræder, naar De skal derfra. —

Naar jeg nu tænker paa Konstantinopel, saa staar Billedet altid saaledes for mig, som jeg plejede at se det ved Solnedgang paa et Sted, som jeg selv havde fundet den første Dag, da jeg ærgerlig havde forladt min fortræffelige unge Fører, der stædig paastod, at der ikke var noget Sted i Nærheden, hvor man kunde faa Udsigt over til Stambul.

Det var en gammel nedlagt tyrkisk Kirkegaard i Pera. Bag ved den stod en Række høje europæiske Huse; til den ene Side førte en Hulvej ind mellem nogle brune Trærønner, og naar jeg gik hjemad, begyndte Skæret af en enlig Lygte at tindre mystisk i deres smaa Ruder, medens der var Dagslys over de skæve Tage. Jeg tror ikke at min Ven, Rhederen, vilde have tilraadet mig at gaa langt ad den Kant.

Rundt om i Forgrunden havde man altsaa en Uorden af disse skæve turbankronede Gravstene, der minde om Gondolpæle, gamle Cypresser og Toppe af Løvtræerne nedenunder Skrænten, i dette graalige Dæmringslys, der næsten rykker alt det grønne lige nær. Over

Tagene af en Fabrik i Galata staar en Stribe af det gyldne Horn orangegul, ligesom Himmelranden, og imellem dem strækker sig Stambul som én eneste udspændt mørkeviolet Strimmel, klippet ud foroven i Kupler, Minareter, Cypresser, Løvkroner, Firkanter og Aqvaductbuer.

Og saaledes, som et Maleri, bliver Stambul ved at ligge for den Fremmede, ikke blot for den Tilrejsende, men ogsaa for Frankerne i Galata. Man kan finde flere og flere ydre Enkeltheder i Maleriet, det er hvad der kan vindes ved et længere Ophold; bagom det, ind i det Liv, den Aand, som har malet det, kommer man dog ikke, hvis man ikke er ganske undtagelsesvis stillet.

Derfor var det, at jeg ikke havde Ro paa mig til at blive længe i Konstantinopel. Jeg begyndte at længes stærkt efter at komme paa en Jordbund, hvor jeg ikke blot rejste, men levede, og det vidste jeg, at jeg vilde komme til i Rusland. Jeg havde Betingelser og Forkundskaber til at forstaa det russiske Selskab og jeg havde et Par aabne Entrédøre. Her er »Porten« derimod forsvarlig lukket.

Sortehavs-Suite.

I.

„Steameren“.

Efter en tre, fire Dages Ophold var jeg altsaa rede til at forlade Konstantinopel, saasnart der var Vej aaben til Odessa.

Min Rheder havde allerede den første Dag raadet mig til ikke at rejse med noget Postskib, da der flere Gange om Ugen var langt billigere privat Skibslejlighed til Odessa. En Forretningsven af ham, en svensk Kaptain, som havde solgt sit Skib og med sin Styrmand skulde hjemad tillands, ventede ligesom jeg.

Den femte Dags Morgen fik jeg Underretning om at »en engelsk Steamer« — som

det hedder paa Galatansk — skulde afgaa Klokken tolv og vilde tage os med.

Kufferten blev pakket i en Fart og sendt ned til Rhederen. Den tyrkiske Tobak maatte gemmes forsigtig i Lommerne, da der er en høj Udførsclstold, — et ret karakteristisk Exempel paa Regeringens statsøkonomiske Plyndringssystem, — med mindre Meningen er, at de vantro Hunde ikke bør nyde saa stort et jordisk Gode.

Klokken var bleven halv tolv, da vi lagde ud i en Sejlbaad. »Steameren« laa helt ude i Bosporos' Strøm under Skutari, omtrent en halv Mil borte. Den var kommen om Morgenen og standsede kun for at proviantere. Der var ingen Tid at spilde. Vind var der ikke meget af, og den syntes snarere at løje af end at tage til, efterhaands som vi kom ud efter.

Den svenske Kaptain sad ved Roret med Skødet i Haanden, i en bestandig Uro: —

— Blås, för tusen! blås!

Der laa to Skibe ved Siden af hinanden, begge under engelsk Flag, og det ene havde

Dampen oppe. Paa dets Forstavn kunde vi læse det udpegede Navn »Aliso« — og se Ankeret hænge paa sin Plads. Vi naa'de dog derhen, og saasnart vi havde sat Fod paa Dækket, dampede Aliso bort.

— God Dag! Jeg haaber, De Herrer har Deres Pas i Orden, ellers slipper De ikke ind i Rusland, sagde en stærkt bygget skægget Mand, som gik frem og tilbage paa Dækket og dampede paa sin Pibe.

Det var den engelske Steamers danske Kaptain. Jeg havde naturligvis ikke drømt om at finde Landsmænd ombord og blev meget behagelig overrasket, behagelig — fordi Manden strax gjorde et usædvanlig tiltalende Indtryk; og hvad man end i Almindelighed kan have mod Landsmandskab paa Rejser, saa kunne heldige Tilfælde deraf saa langt syd- og østpaa være overordentlig hyggelige — og dette bidrog virkelig til at skaffe mig et Par af mine behageligste Rejsedage.

II.

Bosporos.

Dèr trækker da det stolte Stambul sig bort bagved Masteskoven, over de blaa, blinkende Bølger. Yderst i Galata sejler det lange Vinterpalads forbi med sine gyldne Porte, og strax derefter Sommerpaladset, omgivet af sin uhyre Park, hvor en fortryllende fin Moské titter frem mellem Træerne. Paa den asiatiske Bred, ganske tæt ved os, bygger Skutari sig højt oppe med Pinjekroner og Cyprestoppe over Tagene af de underlige Træhuse, der danne en tæt sortebrun Myller fra de øverste, som balancere paa en Skrænt, til de underste som gabe over Vandet med mørke Baaderum, eller træde ud i det paa Stolper.

Efter Skutari følger saa »Sultanens Moders Palads, eller någon ting dylikt så dèr«, som den svenske Kaptain forklarer. Og saaledes videre: Paschapaladser tilhøjre og tilvenstre, Villaer af Størrelse som en dansk Kaserne, helt af skinnende Marmor, med Marmorterrasser

langs Vandet og en milestor Park bagved, hvis hvide Mure, saa langt Øjet naàr, trække sig bort over de stbre Bakkebølger. Hist og her en af disse maleriske Smaabyer og Fiskerlejer — Formindskelser af Skutari -- og overalt en uoverskuelig busketagtig Frodighed af Grønt, som under Efteraarets Aande begynder at adskille sig og mønstres i den falmetdæmpede Brogethed, som findes paa visse orientalske Tæpper.

— Ja-ha! Ta' mig fan, är icke Bosforen den vackraste Passage i hela verlden, udbryder den skibsløse Svensker, der har været vide om, og hans danske Kollega forsikrer, at skønt han gør Turen til Odessa en tre, fire Gange aarlig paa tiende Aar, er det altid en Fest for ham at gaa gennem Bosporos.

Rundt om os mellem de løvbugnende, marmorspættede Bredder ruller Sundet mørkeblaat sine letskummende Bølger og igennem dem skærer Smaaskibene fulde af Kaftaner og Fez'er under en mægtig Fylde af bugnende gule Sejl, medens Skummet fyger om de tilbagekrummede Stavne.

— Dèr har vi seven towers, bemærkede Svenskeren, da vi netop i rette Stund kom op fra Middagen, som desværre en lille Tid afbrød dette Skuespil. Paa en Klippe tilvenstre tronede denne berømte Fæstning med sine mørke tandede Taarne og Mure, og ligeoverfor paa asiatisk Grund straalede »Prindsens Palads«, hvor de fremmede Fyrster indlogeres, det eleganteste af alle Slottene, uendelig fint og kniplingsagtig let i sine Stavværks-Forsiringer og i Arkadernes Rundbuer — alt skinnende hvidt — maaske lidt paa Randen af at minde om Konditornes Sukkerbygninger.

Man passerer bestandig flere tyrkiske Flækker og Gesandternes Villakvarter, hvor det engelske Hotel overrasker ved sin Schweizer-Stil; — derefter tager Befolkningen og Vegetationen af. Hist og her krones den lave Bjærgtop af en Fæstningsruin eller et ensomt Borgtaarn, helt overgro't med Vedbend. Bankerne blive mindre, og efter det romantiske Borgstrøg følger det moderne Fæstningsterrain. Her er der intet malerisk og intet pralende, som pranger oppe paa Bjærgtoppe, men hist

og her paa begge Sider af Sundet, lurende helt nede ved Vandet, ligge disse Skanser, der se ud som Sandbunker, med de sorte Kanonmundinger gabende over sig og med Blenderingernes Aabninger i Skrænten bag ved, ligesom Strandsvalers Huller. Dette maa for en Fjende i Krigstid ikke være »den vakreste Passage i Verden.«

III.

Delfiner.

Saa ere vi ude paa det sorte Hav, som idag er blaat og smilende. Der er endogsaa mindre Bølger her end i Bosporos. —

Over disse Smaabølger springe Delfinerne, som paa en Pompejansk Mosaik. Nedad med den spidse Snude i Vandet, ind under den grønlige Overflade, og op igen over Bølgekammen, — saadan følger deres Række Skibet til begge Sider, ustandselig og regelmæssig. Det ser ud, som om det ikke var levende

Væsener men et Slags mekanisk Legetøj, der drives frem ved et indre Maskineri.

Men jeg véd nok, at det var dybere Motiver end Mekanik, som ledede jer, I tonekære Delfiner! Jeg skulde just til at holde en Tale — ligesom den hellige Antonius af Padua — til Havets Umælende og takke dem, fordi de fulgte mig som en Sauvegarde, der, hvis Skibet gik under, vilde bringe mig frelst til Hyperboræernes Kyst, — da Kaptainen stod ved Siden af mig.

— Ej se, der har de allerede fundet os, ligesom vi kom ud af Bosporos . . . Og nu skal De nok se, at de følger med baade Nat og Dag . . . Jeg kan mærke, at »Aliso« trænger til at komme i Dokken . . . Ja, det er nemlig derfor, at naar Skibet har gjort et Par Farter siden det var i Dokken, saa samler der sig saa meget Tang og Stads nedenunder ved Kølgangen, og dèr holder Smaafisk og Snegle og Muslinger og saadan noget til, og saadan har Delfinerne ligesom et ambulant Spisekammer og Jagtrevier. Naar Skibet lige har været

i Dokken, saa kommer de ogsaa og snuser til os, men saa gaar de igen.

IV.

Smaa-Passagerer.

— Og har De set de smaa Gæster, vi har faaet med ombord? vedblev Kaptainen pegende op paa en Mastetop, hvor der sad en stor Krage. Ogsaa paa Ræerne og i Takkelagen opdagede vi et Par Lærker og andre smaa Sangfugle. Kaptainen lod Tovene ryste for at skræmme dem bort, ikke af Mangel paa Gæstfrihed, men fordi de endnu kunde naa til Land, hvorimod de, naar Mørket faldt paa, let kunde blive et Bytte for Katten eller for det sorte Hav, hvis de fløj bort i Forvirring.

Men de smaa Stakler, der sad og krøb sammen, syntes allerede at være uhyggelige over alt det meget Vand rundt om, og flyttede sig kun fra den ene Raa over til den næste eller ned paa Dækket.

Her listede allerede den lille sorte Mis om paa sine forræderske Fløjlspoter, og vilde uhyre gærne fange sig en Fugl. Men længe før den var kommen saa nær, at den kunde tænke paa Springet, fløj Fuglen op paa Rælingen eller i Vantet. Og haanet af Matroserne sjokkede Mis af, som et Billede paa Flovhed.

Men en Gang havde en ung Matros — en lang bleg Rad — fanget en Fugl i sin Hue og vilde udlevere den til Katten, der nærmede sig mistænksom. Han fik imidlertid i rette Øjeblik et Nakkedrag, saa han nær havde lagt sig henad Dækket og maatte lade den Fugl flyve.

Denne Afbrydelse kom fra en ung, smukt bygget Fyr, halvt en Dreng endnu, med et ovalt blødt Ansigt og en ganske lille pigeagtig Mund, som skældte den anden ud paa rapt Engelsk og tilføjede den Forklaring:

— Should you like to be given to a lion?

V.

Youngmanden.

Det var Kaptainens Søn, som lød det gode danske Navn Hans Peter, en femtenaarig Knøs, ualmindelig udviklet af sin Alder.

— Kan han fange sig en Fugl selv, bemærkede han til mig, idet han greb den sorte Killing og lod den hænge foran sig i Nakkeskindet med ynkelig tilknebne Øjne og udspilede Poter — kan han fange sig en Fugl selv, saa faar han jo det, det er jo nu Naturens Gang saadan. Men vi Mennesker skal da ikke udlevere de smaa Fugle til ham.

Efter denne moralsk-filosofiske Betragtning knibser han Katten paa Snuden og lader den falde ned paa sit Bryst, hvor den klatrer om, i det dens smaa skarpe Kløer hage sig fast i Uldskjorten.

Men den maa snart ombytte denne Plads med Dækket, da det er Hans Peters Tur at staa til Rors. Og medens Rattet knirker i hans stærke Hænder, fortæller han mig om en

lille Hund, Bob, som han en Gang havde; den var saa sød, sort og lodden, med hvide Poter og en hvid Plet paa det ene Øre. Han opdrog den selv, og den sov i hans Køje. Mod andre var Bob bidsk, men det var ikke dens Skyld, men fordi Matroserne drillede den. En Gang bed den en Fremmed, der kom ombord, og saa en Dag i Newcastle var Bob væk. Det var første Styrmand, som havde taget den med i Land, og han kunde ikke faa at vide, hvor Bob var bragt hen, hvormeget han saa bad og græd. Og han havde altid savnet Bob saa meget.

Medens han pludrer saadan ganske troskyldig, kan jeg ikke blive træt af at betragte hans kønne pigeagtige Ansigt, der gløder i det stærke Solskin under den lodne Kabuds, Skuldrene, som runde sig smukt under den folderige bløde Uldskjorte, og de nøgne Arme, som dreje Rattet, mandsstærke, og ikke saa lidt smudsige af Kulstøv og Olie.

Ogsaa den svenske Kaptain har mønstret Hans Peter, med Kenderøje. Han havde endda anslaaet ham til at være atten Aar, og han

betror mig, at Gutten har Hjærtet paa rette Sted og bli'er — ta' honnom tusan! — en ægte Sømand.

VI.

Vor Kaptain.

»Aliso« er intet Passagerskib, — desto bedre for os Passagerer. Vi havde sammen med Kaptainen hele den rummelige Salon for os selv, naar vi ikke vilde være oppe paa Dækket. Om Natten laa Svenskeren i det eneste Gæsterum, og mig overlod Kaptainen sin bekvemme og nydelige Kahyt. Jeg var lidt flov ved at tage imod dette Offer, men han forsikrede mig, at han saa ofte sov paa Sofaen inde i Salonen og ligesaa gærne laa dèr.

Saaledes levede vi ganske *en famille*. Om Aftenen fik vi de mageligste Lænestole op paa Dækket og lavede vor Toddy, og Kaptainen bød os »Velkommen paa Sorte-Havet«. Oven over os tindrede den store høstlige Stjærne-

himmel og spejlede sig rundt om i det sorte Hav, som laa stille med flade Dønninger. Skruen og de utrættelige Delfiner rørte Morilden op, saa at deres Bane langs Skibet saa ud som Raketter i Vandet.

Underligt, at sidde her paa et Dæk mellem Asien og Europa og snakke om skandinaviske og danske Forhold, ganske som om vi var hjemme. Med min Vært kunde jeg tale om alt muligt, for han var en Mand der fulgte med, og snart betrode han mig, at han holdt i det Hele taget med Venstre, men hjemme kunde han jo næppe nære sig for sin Familje, naar han sagde det.

Jeg befandt mig her mellem to Kaptainer, af hvilke ingen lignede det gode gængse Begreb en Kaptain, og den svenske svarede ikke en Gang til det danske Begreb »en Svensker«. Dersom han viste sig i en Roman eller paa Scenen, vilde Folk rimeligvis sige, at Forfatteren hverken kendte Svenskere eller Kaptainer. Og dog er han saa ivrig Sømand, at han ikke synes at længes efter andet end at komme ud med et Sejlskib til Australien, en Maaned efter

at han er kommen hjem. »Naar man saadan er med sit Skib ude paa Verdenshavet, saa er man saa dejlig sin egen Herre og fri for alle Sorger og Bekymringer.« Ja ganske vist, dersom man ikke fører dem med sig.

Værre endnu var det med vort Vært, den danske Kaptain. Han kunde næsten uden Forandring gøres til Landmand, og med en ganske lille Ændring til Lærd. En Professor af min Familje var virkelig det Menneske, han mindede mig stærkest om — lige indtil Stemmeklang og enkelte Udtryksformer.

Jeg skal vogte mig for at gøre et Portræt, som altfor mange kan genkende. Men saa meget kan jeg vel sige uden at være ubehagelig indiskret, at vor Vært paa det sorte Hav var en af de mest tiltalende Naturer, som jeg stødte paa i Vandreaaret, ligesaa blød og fint følende som kraftig og sund, og naar han snart trækker sig tilbage fra Sølivet, haaber jeg at vi skal forny disse faa Dages Bekendtskab.

Et saadant Landsmands-Møde paa en Rejse er ikke saa helt betydningsløst. For om det end er godt at faa Øjnene op for, hvad der

findes — og fandtes — ude og fattes hjemme, saa er det ikke mindre sundt for den Hjemvendende at faa den Følelse vakt:

Vi turde dog høre til de bedste Racer, vi Mænd fra Norden.

VII.

Kuling.

Over sorte Hav stryger en isnende Vind
fra Ruslands de læløse Stepper,
Skumfraade vasker over Rælingen ind,
der er Sol i mit Sind
og paa Himlens og Bølgernes Tæpper.

Det plumper i Vandet som Stempelslag,
se hvor se trofaste, flinke Delfiner
holde sig tæt i vort Nabolag
med determinerte Miner: —
»Jo højere Sø, des rappere Sæt,
frem over Toppens skummende Skvæt,

ind under Dalen,
tilvejrs med Halen,
igennem med Snuden, —
vi ta'er det op med Skuden!«

Ret saa! den Kraft, som i Driften bor,
skal Modgang ikke faa tæmmet!
Vel mødt! du Vind fra det høje Nord,
mig styrker din Hilsen fra Hjemmet.
Bær du end mod os og bort fra Havn,
og sætter os Sø for den huggende Stavn,
Medbør er du for Længsler og Savn, —
og saa har du Farten fremmet.

VIII.

Karantæne.

Om Aftenen blev Søen roligere, da vi vare komne Landet betydelig nærmere, ved Donaus Munding. Fyrene kunde vi dog ikke se. Den næste Morgen havde vi paa venstre Haand den flade russiske Kyst, som i Begyndelsen

var ganske øde. Klokken henad ti vare vi udfor Fyrtaarnet ved den store Fontæne, et Sted som Odessaerne pleje at gøre Sommerudflugter til; Kysten havde hævet sig og faldt stejlt af i lerede Skrænter. Fra nu af fulgte den ene Have efter den anden med efteraarsbroget Løv, hvorover Villaerne hævede deres irgrønne Tage. Længere inde i Landet saa man en stor Klosterbygning med de karakteristiske Løgkupler.

Idet man drejer om en Pynt, udbreder pludselig det højtliggende Odessa sig for En. Det var omtrent Middag, da vi ankrede op — paa Yderrheden, for vi havde uden mindste fornuftig Grund et Døgns Karantæne. Lige siden vi forlod Konstantinopel, havde jeg ærgret mig over denne spildte Rejsedag. Karantæne er en Forlovelsestilstand, — men ogsaa den kan være ret behagelig, skønt den i og for sig er en Uting, og i det behagelige Selskab ombord paa Aliso forløb Dagen meget let og umærkelig.

Vejret var straalende. Spejlblankt strakte det sorte Hav sig ud mod Horisonten, og af

og til kom en Damper hen over det for at indordne sig mellem de ventende.

Til den anden Side laa Odessas Husrække, med de grønne og gyldne Kirkekupler, et Par hundrede Fod højt oppe paa den stejle Skrænt bag det smukke store Havnebasin, som var fuldt af Skibe. Bov ved Bov laa de langs den krumme Mole, hvor Havnejærnbanen gik frem og tilbage. Odessaerne spadserede paa Boulevarden, hvorfra en statelig Kæmpetrappe i tre Terrasser fører ned til Havnen.

Blandt Skibene i Havnen lagde jeg Mærke til to store lyserøde Dampere. Kaptainen fortalte mig, at de vare byggede under den tyrkiske Krig ved private Sammenskud, men blev nu brugt til Transport til Sibirien. Han havde en Gang set Fangerne ligge lænkede paa Quaien i otte Dage, inden de kunde indskibes. Folk i Odessa havde gjort deres for at hjælpe dem ved at sende Tøj og Fødemidler til dem.

Det var en værre Art Karantæne.

Iøvrig mente han, at det kun var rent kriminelle Forbrydere, ikke politiske. Disse

Skibe kunde nemlig ikke godt undgaa at løbe ind i en engelsk Havn for at tage Kul ind, og de engelske Autoriteter tillod ikke at politiske Fanger førtes over deres Grund.

Da jeg vilde afgøre Regningen, bad vor brave Kaptain mig, om jeg ikke vilde betragte mig som hans Gæst i disse Dage. Hvis det generede mig, skulde jeg ikke lade mig den fri Rejse paanøde, men han syntes vi havde haft det saa fornøjeligt sammen, saa hvis jeg vilde tage imod det, saa vilde han jo rigtignok helst være fri for at faa Penge af mig.

Den Delikatesse, hvormed han gjorde mig dette Tilbud, — som om det var ham, der bad mig om en Tjeneste — glædede mig næsten endnu mer end det Vidnesbyrd, som det gav mig om hans venskabelige Sindelag og hans Tilfredshed med mit Selskab. Man beskylder saa tidt os Danske for at være uden Væsen, men her var den fintfølende Hensynsfuldhed, hvori Væsnet maa bestaa, naar det ikke skal være tomme Fraser, i dens reneste, aandelig fornemste Form.

Vi drak endnu en Gang vor Aften-Toddy

paa det sorte Hav, og jeg gik tilkøjs med den glade Bevidsthed, at jeg næste Morgen skulde betræde dette store Rige, der fremfor alle andre europæiske Lande staar for os i et hemmelighedsfuldt Lys, og for hvilket jeg har haft den største Sympathi, saa længe jeg har kendt dets Literatur.

Op gennem Rusland.

Odessa — Kiew — Moskwa.

Det var sent om Aftenen, da jeg efter et Par Dages Ophold forlod Odessa, denne statelige men kedelige Boulevard By, hvor ingen Gade tror at kunne møde en anden uden i en ret Vinkel.

Odessa ligger kun lidt nordligere end Venezia, og Moskwa er paa Højde med København, — en Bemærkning, som tilstrækkelig vil godtgøre, at Jærnbaneturene i Rusland kunne antage ganske anselige Længder. Her er der imidlertid en Station paa Vejen, som den Fremmede ikke kan overspringe, det er det gamle Kiew, Ruslands ældste Hovedstad, som i sit Hulekloster besidder Landets største

Helligdom; — end ikke Troiza-Klostret, nogle Mil fra Moskwa, kan maale sig med det.

Den russiske Redaktør havde lovprist Kiew, men rigtignok tillige sagt, at denne By absolut skulde ses i Sommervejr. Det kan nu ikke længer præsteres, men hvorfor skulde Efteraaret skamme sig, naar det møder med et saadant Vejr som denne sidste Oktobermorgen, da Toget brusede hen over Stepperne. Der var ikke en Sky paa Himlen, som var saa blaa, straalende og flimrende af Sollys, som Wereschtschagin maler den over sine Snemarker. Sne var der imidlertid intet af; — de flade brungrønne Græsflader afvexle med uendelige Birkeskove; Vinterstormene have endnu ikke hærget dem, hvert af de slanke Træer staar med hele sin Bladedragt, forgyldt fra de øverste Smaablade, der holde sig ubevægelige imod det Blaa, til de smidige Vidjer, som sænke sig mod de høje Græsstraa — ligesom ved en eneste Berøring af en Midashaand.

Naar mit Blik fordybede sig blandt disse sølvhvide jomfruelig-slanke Stammer mellem det gyldne Løv, Græs og Krat, hvor endnu lidt

Morgentaage hang fast, — naar pludselig en Skovdue eller Sneppe fo'r op med sine klodsede Vingeslag, — saa ventede jeg næsten, at en Hønsehund skulde springe ud af Krattet og en bekendt Jægerskikkelse skulde vise sig mellem Stammerne, — denne Jæger, hvis »Dagbog« har aabnet Vesteuropas Blik for det store underlige Rusland. Det var saa ganske de Farver og den Skovstemning, som hans Skitser saa ofte have fasttryllet paa Papiret.

Ved Middagstid udbredte endelig Kiew sig for mig med sin Omkreds af Landsbyer og Rønner, sine efteraars-brogede højtstigende Løvmasser af Allèer og Haver med en straalende Utallighed af blankgyldne Løgkupler,*) som bundtevis gro'de op over Tagenes irgrønnne

---

*) Som Berigtigelse af dette Udtryk vil jeg dog tilføje den Bemærkning at Kuplerne paa de ældste Kirker i Kiew, Sophia Kathedralen, Hovedkirken i Huleklostret o. fl. ikke have den bekendte Løgform, som er eneraadende i Storrusland og synes at stamme fra Tartarerne. Disse Kupler ere klokkeformige eller (paa kantede Taarne) karnisformige. Dette synes saaledes at være den oprindelige russiske Kuppel.

Mark, og alle lyste som Sole — maaske det pragtfuldeste Syn paa hele min Rejse.

Hvad man saa tidt har sagt om Moskwa, at det i Grunden er en uhyre Landsby, det gælder i endnu højere Grad om Kiew. Ligesom sin berømtere og større storrussiske Broder, indtager Gouvernementsstaden i det gamle Kosakland Ukraine et stort Omfang i Forhold til sit Indbyggerantal. Steppestaden sparer ikke paa Byggegrund, der er Land nok rundt om. For en Del beror dette dog paa Byens stormfulde Dekadence-Skæbne. Medens den i sin Glansperiode skal have haft henved en halv Million Indbyggere, rummer den nu, omtrent med de samme Grænser, kun halvhundrede Tusind. Den bestaar af fire Stadsdele; de to højestliggende Byer, Gammel-Kiew og Petschersk (egentlig Navnet paa Huleklostret), adskilles ved den dybe Daabsdal, hvor Storfyrst Wladimir lod hele Folket døbe paa én Dag, da »Himlen og Jorden holdt Højtid«, efter at Peruns Gudebillede var kastet i Dnjepr. Jeg har aldrig set et saa kuriøst Misforhold mellem Huse og Gader, eller rettere Veje, som i Udkanten af

Kiew; det er nærmest at kalde langagtige Landstrækninger mellem to Rækker lave Træhuse. Vejen fra Stationen op gennem Byen er en Boulevard med Gade paa begge Sider af en stor Allé. Kun én Stadsdel har temmelig regelmæssige Gader; ellers ser man overalt hele øde Strækninger med Lunde og Krat, som ere overladte til sig selv, og med Paladser, Gaarde og Rønner spredte mellem hinanden.

Denne Aabenhed og Løvrigdom, Terrainets Ujævnhed og ofte meget betydelige Højde, som fremhæver mange Partier, og fremfor alt denne Vrimmel af Guldkupler — giver Kiew et meget malerisk Udseende. Naar man hertil føjer Stadens Beliggenhed ved den brede Dnjepr, som vel ikke i Hellighed kan maale sig med »Mo'erlil Volga«, men dog har en romantisk Klang i enhver Russers Øre, — og Steppestadens mægtige Omgivelse af disse Fyrre- og Birkeskove, der trække sig næsten uafbrudt tredsindstyve Mil nordpaa indtil Vilna, saa er det intet Under, at Kiew er et yndet Sommeropholdssted. Men jeg tvivler om, at det skønneste Sommervejr kunde klæde det

bedre end denne Efteraarsskønhed; det klare kølige Lys og de brogede, metalliske Løvfarver passede saa godt til de patina-grønne Tage og til Kuplernes Guld, som om det var én sammenkomponeret Symfoni af Farver og Glans.

I Odessa havde man endnu kunnet gaa uden Overfrakke, men her var min Sommer-paletot for kølig trods Stilheden og det stærke Solskin. I Hotellet modtoges man af en mild veltempereret Kakkelovns-Varme, som gjorde det lille nette Værelse i høj Grad tiltalende. Mine skandinaviske Nerver oplivedes af den friske Kulde ude og Varmen inde; jeg fandt, at der dog var noget i den skæve Aandrighed, at Kakkelovnen er Hjemmet.

Den Skik altid at køre paa aaben Vogn gør det nødvendigt, allerede i forholdsvis mildt Vejr at være pelsklædt i Rusland. Jeg beslut-tede mig derfor til strax at anskaffe dette uundværlige Stykke, da jeg skulde køre ud til det berømte Hulekloster.

Klostret med de otte Kirker og Helgenkata-komberne ligger i Udkanten af den sydlige

Stadsdel paa en stejl skovbevoxet Skrænt umiddelbart ved Bredden af Dnjepr. Som de fleste større russiske Klostre er det en stærk Fæstning, der ogsaa i Tidernes Løb har modtaget haarde Stød; Grave og svære Udenværker omgive paa Landsiden den taarnbesatte Ringmur, over hvilken henved fyrretyve Guldkupler straale, og højt op over dem rager det vældige Klokketaarn, — ganske som »den store Iwan« paa Kreml.

Huleklostret i Kiew er den russiske Kirkes klassiske Sted, hvorfra Troen har udbredt sig over hele Landet. Ogsaa i Videnskaben staar dets Navn indskrevet af Broderen Nestor, den russiske Saxo, som levede her og skrev sin Krønnike i den lille Katakombe-Celle, hvor hans Lig nu hviler; (han har, ligesom næsten alle de Hellige her, været meget lille). — Den uanselige Oprindelse af dette Kæmpekloster falder midt i det ellevte Aarhundrede, da Munken Hilarion grov sig en Hule her midt i den mørke Skov. Efterat han havde forladt den som Metropolit, drog en anden Eneboer, Anton, derind; flere kom til, og de gravede

en underjordisk Kirke og Celler i Bjærget. Storfyrsten skænkede dem snart hele Bjærget over Hulerne, paa hvilket han lod en stor Kirke bygge. Flere Kirker rejste sig, Klostret steg mere og mere i Ry og fik hundrede Aar senere Forrang for alle andre.

Helgengraven er en stor Labyrinth af snævre Gange og smaa Rum, som strækker sig under Klostret, udgravet i tertiær Sandsten. Man gaar med en Voxstabel ligesom i de romerske Katakomber, og en Munk viser rundt. I en Utallighed af Nicher til begge Sider ligge de Hellige, og disse Nicher skulle være de samme Celler, som de have gravet med deres egne Hænder og bebode. De ligge i aabne Kister, dækkede af et Ligklæde med et stort sort Kors; man ser kun under Dækket en Ophøjning for Hovedet og en for de foldede Hænder, og de guldstukne Tøfler stikke ud. I en stor Celle bag et Gitter hvile Ligene af de tolv Brødre, som Anton først indviede, alle under et Tæppe, der bølger over deres Legemer. Et enkelt Sted er en Mumiehaand blottet, for at den kan blive kysset af de halvhundred

tusind Pilegrimme, som aarlig valfarte til Petschersk. Over Liget er der anbragt en Tavle med Navn og Aarstal samt et Madonnabillede og Nichen oplyses af en lille Olielampe, der hænger ned fra Loftet i gyldne Kæder. Undertiden ses hele Hovedet i et gyldent Hylster, der omtrent har Form af en Bispehue; i en af Nicherne stak denne Hue og Skulderrundingen lodret op af Jorden: det var en overmaade hellig Mand, der tilbragte sit Anakoretliv saaledes, nedgravet til Skuldrene. Hist og her afbrydes Gravnichernes Ensformighed af underjordiske Kapeller med raa Søjler og Buer udhuggede i Sandstenen, og et Sted saà jeg en lille, næppe mandshøj Kirke af Sølv.

I Klostrets Hovedkirke var der netop Gudstjeneste, og vi traadte derind. Det indre Rum er her som i alle de gamle russiske Kirker meget snevert; i det urolig prikkende Lys af de mange Kerter tindrer Guldblikket paa Ikonostasen og Helgenbillederne næsten pinlig stærkt. Disse russiske Helgenbilleder ere nemlig Guldbasrelieffer, hvor der er skaaret Huller ud til de oliemalede Hænder og An-

sigter. Et kolossalt Madonnabillede over Altret var prydet med en Mængde Ædelstene, og paa et mindre Billede i et Sidekapel var Rammen besat med tommelange ovale Ametyster og Hyacinter.

Det lille Rum er stimlende fuldt af Folk, mest skindklædte Bønder, som i et fantastisk Vildnis af Haar og Skæg kun have en lille brun Ansigtsplet om Næse og Øjne. Rundt om fare runkne Hænder uafladelig fra Pande til Skuldre og Bryst, en enkelt Knælende slaar Panden mod Flisen, en Kone knixer og mumler uafladelig, en lang Kaftanryg begynder fra det brogede Bælte til de graa Haartjavser at svaje som et Metronom til Messesangen, der fra Sidemandens uhyre Skæg lokker nogle Bastoner frem. Langlokkede, sortskæggede Præster dannede en Halvkreds til begge Sider for Kordrengen, der laa paa Knæ og syngende læste op af Bogen med en gennemtrængende, bræggende Stemme. Hvert Øjeblik faldt saa Responsoriet over ham, ligesom ved en øjeblikkelig Indskydelse, med en tumultuarisk Stigning rundt om, og saa snart de vældige Basser efterlod

deres Metalklang dirrende i Rummet, var Kordrengens træede Stemme der igen, ligesom endnu mere anstrængt og jagende; men Præstekoret var saa stærkt, at det ikke var mig muligt at afgøre, om han overhovedet havde tiet noget Øjeblik. Tschaikowsky skal meget morsomt have eftergjort denne Virkning i en Kvartet, hvor Bratschen er Kordreng.

Da vi kom udenfor paa Pladsen mellem Kirkerne, var det lige ved Solnedgang. Det høje Klokketaarn syntes at indbyde til en Bestigning; men jeg maatte nøjes med hvad jeg nede fra kunde se af Floddalen og Skovenes uhyre Bue, da min dumme Fører fra Hotellet paastod, at man ikke kunde komme op i Taarnet, hvilket jeg senere hørte var en Fejltagelse.

Overhovedet led jeg i Kiew af den Usikkerhed, som Manglen af en Rejsehaandbog medfører. At jeg ikke her paa nært Hold fik den ældste russiske Kirke at se, den hellige Sophias Kathedral, med elleve Kupler, var ogsaa en Følge af denne Mangel i Forbindelse med en altfor begrænset Tid. Længslen efter det store, prægtige Moskwa og efter

mine Bekendte dèr, tillod mig ikke at blive længer end én Dag i Kiew.

Idet Toget forlader Kiew, gaar det over Dnjepr paa en Kædebro, som er over halvfjerde Tusind Fod lang. Skønt det ikke var nogen særlig vandrig Aarstid, strømmede Dnjepr under hele Broen. Huleklostret med de mægtige Udenværker og sin guldkuplede Kirkeby viser sig her allerskønnest paa en flere hundrede Fod høj Skrænt ved Bredden.

Vejen gaar gennem store Skove. Men Efteraarsskønheden var nu forbi; vi havde haft den sidste Solskinsdag, og fra nu af var alt graat og koldt.

Kiew — Moskwa, denne Bindestreg repræsenterer tredive Timers Jærnbanekørsel, som dog er mærkelig lidt trættende paa Grund af de russiske Togs fortrinlige Indretning. Første Klasses Kupéerne roses som de bekvemmeste i Europa, men ogsaa paa anden Klasse befinder man sig forholdsvis vel, navnlig hvis man er saa heldig at faa en Sofa for sig selv. I begge Ender af Waggonen er der et Rum med Vinduer til alle tre Sider, hvor man bekvemt kan se

sig om og trække frisk Luft — Pavser, som i høj Grad bidrage til, at man ikke trættes under den lange Kørsel.

Opholdsstederne er meget fornuftig beregnede, saa at man ikke let kommer i Forlegenhed med sin Spisetid, og et Glas The fra de uhyre Samowarer, som dampe i Ventesalene, er der næsten overalt Tid til.

Paa en af disse Smaastationer bar jeg mig dog galt ad og viste mig som en rigtig nyankommen. En ung Kone, som sad lige overfor mig, havde nemlig bedet mig om at købe til hende nogle Kager, men ikke søde Kager. Jeg valgte det mindst sukrede Hvedebrød, som var at finde, men dermed var hun slet ikke tilfreds, hun havde ment en Slags Postejer i Bolleform, de saakaldte Piroks, som Russerne sædvanlig spise til Suppe, og om hvis Tilværelse jeg endnu den Gang ikke havde nogen Anelse. Hun surmulede i nogen Tid paa Grund af den slet udførte Kommission, men smilede dog snart lige saa venlig igen og trøstede mig med, at hun og hendes Mand vilde spise Hvedebrødet om Aftenen til The.

Disse unge Ægtefolk dele med mig en af Waggonens Sofaer. Sædvanlig har hun naturligvis den ene Sofa for sig, men undertiden lader hun ogsaa os Mandfolk strække Benene ud, for at vi kan faa en bekvem Søvn. En saa lang Jærnbanefart bringer Diligencernes gamle Forhold tilbage; man har Tid til at leve sig sammen med sine Rejsefæller, og jeg havde megen Morskab af de smaa fortrolige Scener, som jeg oplevede med det unge russiske Ægtepar.

For Exempel følgende:

Det er et Steds paa Vejen mellem Orel og Moskwa. Flade, grønne Marker, hist og her bulnende op i en lille Bakke, i Forgrunden nogle lave Bondehytter med gule Straatage, spredte langs en Række sølede Hjulspor, et Par bladløse Træskeletter og ovenover en ensformig graa Himmel, — af og til en hvid, flosset Damp, der visker det hele ud, — det er hvad der ses gennem den Strimmel af Vinduet, som ikke skjules af min Pels. Den er hængt paa Vindueskrogen lige overfor mig for at skygge over Hovedgærdet paa hendes Sofa,

hvor Hjørnet af en hvid Pude skimtes i Skyggen bag Bisamskindet. Dette Leje er naturligvis den unge Frues, men for Øjeblikket sidder hun oprejst næsten paa Randen af Sofaen; det er hendes Ægtefælles Hoved, der for Tiden skjuler sig bag Pelsen og trykker den bløde Pude ind. En blank Fold af hans lange Støvle tegner sin hvide Zigzaglinje i Dunkelheden paa den anden Side af hende. Hinsides den smalle Gang, der gennemskærer Kupéen sidder et Par ældre Ægtefolk lige overfor hinanden i Vindues-Lænestolene; Konen er falden forover og sover med Ansigtet trykket ned i Skødet paa Manden. De have gjort Rejsen fra Odessa i et Træk. I Lænestolen bagved ham tænder en ældre Russerinde sin Cigaret.

Men jeg er imidlertid ganske optagen af mine Genboere. Det er saadan en hyggelig Krog, de har faaet sig dèr; min Pels hænger ned for Hjørnet som en tartarisk Telthud, og bagved dækker hans Pels Sofaryggen med sit guldbrune Skind, paa hvilket de smaa sorte Ilderhaler hænge ned som Rebene paa et Sejl.

Det hele er saadan en lun tilhygget lille Rede. Og hvad er hun ikke for en net lille Fugl i Reden! Hun har lænet sig et Øjeblik tilbage mod Pelsen, men rejser sig strax igen og bliver siddende rank paa Sofakanten for ikke at vække ham ved at klemme hans Ben, der har strakt sig ud bagved hende. Saa stryger hun Haaret glat ved Panden, misser med de smaa graa Øjne, ser paa mig og smiler. Saadan er hun nydelig; ellers er Ansigtet ikke egentlig smukt; ægte russisk, en Smule plumpt, men saa blødt, med en uimodstaaelig lille Mund; og saa har hun en fuldendt, fyldig fast Figur. Hun hedder ogsaa Vera. Undertiden erindrer hun mig lidt om Nadjesda, ikke om sin Navnesøster fra Weggis, — den første Vera.

Vera prima, Primavera! Det minder mig om Heines »Beerenmeyer, Meyerbeer«, — og derved om min Ven Professor Erdmann, som jeg altsaa skal gense imorgen. Jeg begynder at rulle en Cigaret og ser ud ad Vinduet.

Den unge Mand er bleven vækket og har rejst sig halft overende. Han hvisker noget

til hende paa Russisk. Hun maa bøje sig frem for at høre ham, længer frem, helt ind i Pelsskyggen. Da Hovedet kommer tilbage, er det meget rødt, hun skotter lidt sky og skælmsk til mig, skænder paa ham og stryger sit Haar tilrette. Men han har endnu Armen om hende, og hun kan ikke komme til at rejse sig op.

Det er umuligt helt at lade være at smile. Jeg synker Røgen og kommer til at hoste. »De er endnu ikke lokaliseret«, bemærker han (Russerne sluge nemlig altid Cigaretrøgen). Bagved Sofaen snorker noget, med en regelmæssig tung Lyd som af en tyrkisk Vandpibe. . . . Det er det samme Landskab dèr udenfor. Kun langt borte over sort Busket lyse nogle grønne Klosterkupler.

De unge Ægtefæller ere endnu i en kærlig Strid, der holder hendes Hoved ved Randen af Pelsens dybe Skygge; dets Rødme lyser gennem Skyggen. Det er hele Tiden Hvisken, halvkvalt Latter, Tyssen, og saa, — jeg skulde tage meget fejl, hvis det ikke er Kys. —

Pludselig dukker den unge Mands Ansigt

forbi Pelsranden helt ud i Lyset, og fra hans smilende Læber kommer det noget overraskende Spørgsmaal:

— Min Herre, De skulde vel ikke have femogtyve Rubel i Smaapenge?

— Det er næppe sandsynligt.

— Aa, se dog efter, maaske dog —

Og den unge Kone opmuntrer mig med et saa skalkagtig bønligt Blik, at jeg fordyber mig i min Tegnebog med en temmelig sikker Anelse om, hvad de femogtyve Rubel skal bruges til. Mine Øren holde mig skadesløs for hvad jeg ikke faar at se.

Da denne lydelige Kyssen langt om længe er stillet af, holder jeg Femogtyve-Rubelsedlen frem.

— Men det skulde være i Smaapenge, svarer han leende, — højst i Rubel.

— Ja, det skulde da rigtignok være i Smaamønt, istemmer hun blodrød i Kinderne og med meget forpjusket Haar, — som hun ikke finder det værdt at glatte paa — endnu.

— Ja, — ja, det er sandt; det — det

vil jo holde vanskeligere, men nu skal jeg dog —

Og medens jeg undersøger Rubelsedlerne og Portemonæen, kysses de to russiske Duer i deres Pelsværks-Rede, som om hvert Kys var en Kopek, og det galdt at tælle de femogtyve Rubler op før jeg. — —

Højst upassende!

Ganske vist! At faa en Gentleman til at fordybe sig i Pengetælling blot for imidlertid at kunne kysses ganske ugenert, det er i højeste Grad uforsvarligt — jeg indrømmer det.

Paa Ære, jeg vilde aldrig vove at berette sligt fra en dansk Jærnbane. Men De glemmer ét, — Pelsværket.

De har tro't, højstærede Læser, at dette Pelsværk var der for Effektens Skyld? —

Recencenten har allerede noteret: Hr. Gjellerup falder paa saadanne Steder atter tilbage i Udpenslingens realistiske Børnesygdom —? . . Nogle have maaske endog tænkt paa Zolas Bjørneskind? . . . Procul ese profani!

Dette Pelsværk var absolut nødvendigt. Uden det havde Skildringen været forargelig,

— ligesom Goethe tilstaar, at hans Elegier vilde være forargelige, hvis de vare skrevne i Stanzer, tilstaar jeg dette. Man har tro't, at mit Pelsværk var æsthetisk Pelsværk; man har taget fejl — det er moralsk Pelsværk, ganske ligesom Hexametrene i Goethes Elegier ere moralske, og ikke metriske Hexametre.

Med billig Hensyntagen til dette Pelsværks Tilstedeværelse vil Læseren smile overbærende og sige: »Et russisk Genrebillede!«

C'est le mot! Netop mit Synspunkt. Og tilmed et meget tiltalende Genrebillede.

Kun bliver man efterhaanden lidt tør om Læberne af at diktere det (jeg dikterer nemlig undertiden mine berømte Værker, og vil i Forbigaaende anbefale Colleger af og til at benytte kvindelig Sekretær — det kunde maaske have en gavnlig Virkning paa Stilen hist og her) — man bliver endogsaa meget tør om Læberne, — og — jeg har virkelig været flittig idag og kunde nok trænge til en Belønning og en Opmuntring — og — —

Højstærede Læser, se efter om De ikke skulde have femogtyve Rubel i Smaapenge.

Moskwa.

I.

Overblik.

> Cette ville ressemble à quatre ou cinq cents chateaux de grands seigneurs, qui seraient venus avec leurs villages sur des roulettes se réunir pour vivre ensemble.
>
> Prince de Ligne, Lettres et pensées.

De fleste Byer, hvor man har opholdt sig en fjorten Dages Tid, staar for En paa en meget udvortes Maade: man ser dem mer eller mindre dunkelt, hører dem i det højeste. Med Moskwà er det anderledes; den omringer En og gennemtrænger En. Jeg føler i mine Lunger dens raakolde Luft, den kvalme Røgelse-

lugt fra de fyrretyve Gange fyrretyve Kirker falder mig for Brystet, Efteraarstaagen lægger sig for mine Øjne, Gadernes og Pladsernes utrolige Søle gør mine Fødder vaade.

Det er ingen skøn Erindring, vil man sige. Sandt nok, havde jeg været der i straalende sydlandsk Sommervejr eller i lige saa straalende klingrende Vinterfrost, saa vilde Billedet ganske vist have taget sig heldigere ud; men jeg holder nu en Gang af det, som det er, og en »skøn« By bliver Moskwa aldrig. Det er maaske den kuriøseste og barokkeste Uting af en By, som nogensinde har existeret. Er det overhovedet en By? St. Petersborgeren vil benægte det, og endnu mere St. Petersborgerinden. Og Moskowiten vil paa sin Side sige: »St. Petersborg, hvad er det? En By som enhver anden.«

Moskwa er den ægte russiske By, der — som ofte bemærket — i selve sit Anlæg er et Udtryk for Russernes bredtanlagte Natur: En Sammenstykning af »Byer« og Kvarterer, skilte ved Mure og, ved sløjfede Voldes Boulevardstrøg, samlede ved en Ringmur med atten Porte et

Steds langt borte, hvor man aldrig naår ud. Først har vi det gamle Kærnepunkt Kreml, det tartariske Akropolis. Op imod det ligger »Kineserstaden,« sammentrængt og uregelmæssig, de smaa Købmænds By med Bazaren og Hallerne, indhegnet af en mægtig hvid Fæstningsmur med mange grønne Taarne og Smaaspir og store Porte, der fører ud til den »hvide Stad«. Dette Moskwas elegante Kvarter med Paladser, pragtfulde Magasiner og offentlige Bygninger strækker sig nord for Kreml og Kineserstaden, og begrænses af den første Boulevardkreds, hvor tidligere de store Volde spændte deres Bue. Her begynder nu »Jordstaden«, det brede smukke Villastrøg med sine Haver og Træhuse eller rettere Gaarde, sine Lindealléer, Pladser og Damme. Udenfor det ligge Forstæderne, som med deres Fattigkvarterer og Fabrikdistrikter indtage tre Fjerdedele af Moskwas Areal.

Huse paa et og to Skokværk træffer man ikke blot i Villakvarteret, hvor de omtrent ere eneraadende, men de udgøre Hovedbestanddelen af Moskwas Bygninger, naar man

undtager Centrum af den hvide Stad. Da Gaderne gennemgaaende ere meget brede, og Pladserne formelige Fælleder, indtager Moskwa med lidt over syvhundrede tusind Indbyggere, et større Fladerum end mange Millionbyer, og det er yderst vanskeligt at finde sig til Rette i den. Folk, som have levet der en Snes Aar, kende kun en ganske ringe Del af den, og Iswoschtschikkerne (Droskekuskene) ere aldeles uvidende, naar der ikke netop er Tale om de bekendteste Gader og Kvarterer. Skal man f. Ex. blot en lille Fjerdingvej ud et Steds i Villakvarteret, saa er det aldeles forgæves, at man opgiver Adressen; man maa angive den foreløbige Vej og selv kommandere Kusken, idet man raaber »til højre« og »til venstre«, indtil man holder ved Porten. Den brave Iswoschtschik kan jo nemlig ikke engang læse Gadenavnene paa Hjørnerne. For at komme et Sted hen, maa man derfor først kunne Vejen paa Fingrene, hvilket ikke er synderlig bekvemt for den Tilrejsende.

Gennemse Moskwa kan man ikke, men man kan overskue den, hvis man bestiger

Iwan Weliky, det mægtige Klokketaarn paa Kreml, hvor Madam Staël udraabte sit »voilà Rome tatare«, og hvorfra Napoleon, uden at finde Humør til nogen Aandrighed, saà den Ild udbrede sig, som skulde blive den store Armés Gravbaal og omgive Moskwas Navn med Glorien af et patriotisk Offer, hvis antikke Storladenhed er uden Lige i den nyere Historie.

Umiddelbart rundt om har man Kreml med Kirkernes og Klostrenes Guldkupler, Palæernes store Bygningsmasser og den aabne Zar-Plads, alt omsluttet af den taarnede hvide Mur med Glacierne rundt om. Langs Kremls sydlige Side flyder den klare Moskwa, hvis mægtige Slangebugtning synes helt at ville fjærne sig, men dog snart kommer tilbage fra den landlige Udflugt, indtil den langt borte taber sig mellem Bakker og Skove. Til alle Sider, men længst imod Nord breder Byen sig, og er det en Smule taaget, ser man intet udenfor Tagenes grønne Slette. Kirkekuplerne, der altid findes bundtevis, fire mindre om én stor, hæve sig overalt; gyldenblanke, skygraa,

irgrønne, tyrkeblaa, stjærnestrøede, skæltærnede og ballonstribede, voxe de rundt omkring som denne Stensteppes underlige Planter.

En forunderlig fantastisk By at se ud over! Man forstaar slet ikke rigtig heroppe at man befinder sig i Europa, og det gør man da i Virkeligheden heller ikke; vi ere endnu »mellem Asien og Europa«.

En By hvor Occidenten og Orienten, Verdensstaden og Flekken, den civiliserede Nutid og den mest barbariske Fortid blande deres Spor mellem hinanden.

II.

Det klassiske Moskwa.

Allein so prächtig als dieß große Schloſs erhaben,
So sind im Gegentheil fast in den Sand begraben
Die Häuser in der Stadt, und zeigen klärlich an,
Daß wo der Fürst erhöht, oft liegt der Unterthan.

Olearius om Kreml og Moskwa.

En barbarisk Fortid, — Stene og Guld tale overalt derom. Hvorledes saà da dette Moskwa ud i dets klassiske Periode, da alt

vàr af én national Støbning, og Ingen i Gammelrusland endnu havde drømt om store Sandstensbygninger med Søjler og Terrassetrapper eller tænkte paa firestokværks Huse med regelmæssige Vinduer og Pilastre af Cementpus — hvorledes saà Zarens, Bojarernes, Købmændenes og Bøndernes det ægte gamle Moskwa ud? — det er et Spørgsmaal som uafladelig paatrænger sig her; thi mer end nogen anden By kræver Moskwa den historiske Belysning. Hvorledes saà den ud, og hvad foregik der i den?

Som Moskwas klassiske Periode maa man betegne sidste Halvdel af det sextende og Begyndelsen af det syttende Aarhundrede, og navnlig den Tid, der betegnes ved Navnene Iwan den Skrækkelige og Boris Godunow. Hos disse to Zarer var der danske Gesandtskaber; det første under Jacob Ulfeld, udsendt af Frederik den Anden for at komme overens med Iwan angaaende nogle Forviklinger, fremkaldte ved »en Tvistighed mellem Kongens og Storfyrstens af Moscou deris Amptmænd i Lifland:« det andet under Axel Gyldenstierne, som ledsagede Christian den Fjerdes Broder, Hertug

Hans, som skulde ægte Boris Godunows Datter, men døde før Vielsen i Moskwa. Begge disse Gesandter have beskrevet deres Rejser, og derved givet en Del interessante Bidrag til Billedet af hin Tids Zar-Hof.

Om Moskwa siger Gyldenstierne, at den er bygget i en Runddel, saa vidt begreben som tre tyske Mile, og omgiven med et højt og stærkt Bolværk af Træ, fyldt med Jord, ovenpaa forsynet med en Omgang med mange firkantede Taarne. Det er den omtalte Vold, paa det Sted, hvor nu den inderste Boulevard-Kreds er. Indenfor denne Vold var den hvide Stads Mure, Kineserstadens Mure, som dengang vare røde, og Kremlfæstningen. Om Byens øvrige Udseende faar man ingen videre Oplysninger, som da overhovedet Beskrivelsen ikke er disse Forfatteres stærke Side.

I sin historiske Roman fra Iwan den Skrækkeliges Tid, »Fyrst Serebræny.«*) giver

*) Paa Dansk ved Vilhelm Møller. Denne Alexis Tolstòy er en Fætter til den berømte Digter Leo Tolstòy. Romanen, som minder meget om Walter Scotts, har en ikke ringe historisk Værdi. Hans

den russiske Forfatter Alexis Tolstoy følgende Billede af Moskwa: —

»Dersom Læseren kunde flytte sig tre Hundrede Aar tilbage i Tiden, og han saa fra et højt Taarn kunde overse det sextende Aarhundredes Moskwa, vilde han kun finde ringe Lighed mellem den daværende Stad og den, som nu staar.

»Ved Bredderne af Moskwa, Jausa og Neglinna laa en Masse Træhuse med Spaan- eller Straatage, som for Størstedelen vare blevne ganske sorte i Tidens Løb. Midt imellem disse mørke Tage ragede kækt op i Vejret de hvide og røde Mure af Kreml, af »Kineserbyen« og af de andre, i Løbet af de sidste to Aarhundreder byggede Fæstningsværker. En Mængde Kirker og Taarne strakte deres forgyldte Spir op mod Himlen. Inde mellem Husene saas store grønne og gule Pletter: det var tætte Lunde samt Marker med bølgende Rug . . . Paa Moskwa laa svømmende Broer,

---

Trilogi fra denne Periode, hvori Boris er Hovedhelten, hørte jeg meget rose af Russerne.

der gyngede op og ned og overskylledes af Vandet, hver Gang tungt læssede Vogne eller en Trup Ryttere passerede dem. Langs Jausa og Neglinna drejede sig de Hundrede Møllehjul, det ene bag ved det andet . . . . Disse Lunde, Marker og Møller midt inde i Byen gav Datidens Moskwa et overordentlig malerisk Udseende. Fremfor alt gjorde dog Klostrene et hyggeligt Indtryk; med deres hvide Indhegnings-Mure og deres mange broget bemalede eller forgyldte Kupler saà de ud som særlige Byer.

»Næsten alle Vaaningerne vare blot solidt sammentømrede af Fyrre- eller Egebjælker, hyppigt nok ikke engang beklædte med Brædder. Hvad den Sag angik, holdt man sig til det gamle russiske Ord: at det er ikke Væggene, der gør et Hus kønt, men det, som man disker op med inde mellem Væggene.

»Kun Druschina Andrejevitsch Morosows Hus, som laa ved Bredden af Moskwa, var virkelig smukt. Egebjælkerne var omhyggeligt rundede, de sluttede tæt til hinanden og var skaaret nøjagtig af, og Huset var paa tre

Etager, uden nogen Mezzanin. Et lille Tag, som sprang frem over den høje Trappe ud til Gaden, bares af slanke Søjler med ejendommeligt Træskærerarbejde og prydedes foroven af en smuk Frise. Vinduesskodderne vare dekorerede med malede Blomster og Fugle, og selve Vinduerne havde ikke (som det ellers var Tilfældet med de fleste Huse i Moskwa) mat Oxeblære, hvor man nu bruger Rudeglas, men Skiver af klart, gennemsigtigt Glimmer. Den store Gaardsplads omgaves af Tyendets Vaaninger samt af Forraadskamre, Vaskehus, Duehus og den Sidebygning, hvor Bojaren boede i de varme Sommermaaneder. Paa den ene Side stødte lige op til Gaarden det stensatte Huskapel, paa den anden Side laa en stor Have, indhegnet af et Egetræs Plankeværk, bag hvilket saas smukke og ligeledes med Udskæringer og Billeder, prydede Reb-Gynger. Kort sagt: det var en for de Tider ualmindelig prægtig Ejendom; men den var ogsaa sin Ejer værdig.«

Denne Bojargaard, som paa Iwan den Skrækkeliges Tid altsaa synes at have været

temmelig enestaaende, er iøvrig ikke i de væsentlige Træk forskellig fra mangfoldige gamle Træbygninger, som man endnu ser rundt om ved Boulevarderne. Med en saadan Gaard grænser det klassiske Moskwa op til det nuværende, og det naår helt derind med Kremls og Kineserstadens Mure og Kirker.

»Over hele dette Myller af Kirker, Huse, Skove og Klostre hævede sig stolt Kremls Kirker og den hellige Jomfrus Basilika, som først for ganske nylig var blevet færdig. Iwan havde ladet den bygge for faa Aar siden, til Erindring om Indtagelsen af Kasan; nutildags hedder den St. Wassily Kirken. Stor var Moskovernes Fryd, da endelig det Netværk af Stilladser fjærnedes, som hidtil havde skjult Kirken, og da den traadte frem i hele sin ejendommelige Pragt, straalende af Guld og Malerier og imponerende Beskueren ved sine utallige og vidtforskellige Ornamenter. I lang Tid kunde Indvaanerne slet ikke blive trætte af at beundre Bygmesterens Duelighed eller af at takke Gud og lovprise Zaren, fordi han

havde skænket det rettroende Folk et saadant Underværk uden Lige.«

Det er paa den røde Plads, Kineserstadens Torv ud imod Kreml, at denne skrækkelig bizarre Kirke rejser sig, Wassily Blaghenny, der i Rusland spiller en lignende Rolle, som Kølnerdomen i Tyskland. Det er snarere en Sammenbygning af selvstændige Kapeller end en enkelt Kirke; i Midten over det næsten fuldstændig mørke Hovedrum hæver sig et højt, kegleformigt Taarn, og rundt om det grupperer sig forskellige, større eller mindre Taarne med Løgkupler, der svulme tykt ud over Tromlerne. Kun den lille Løgkuppel paa Toppen af Midtertaarnets Keglespir er forgyldt, alle de andre ere brogede, gule, grønne, blaa, og røde, og ingen af dem ensfarvet. En er lodret stribet som en Melon, paa en anden slynge Striberne sig spiralformig, en er overtrukken med et Net, dens Sidemand er ternet og knubbet som en Ananas eller pigget som en Kaktus. Denne Plantefantasi ytrer sig endogsaa i Taarnenes grønne Forsiringer forneden, hvor de bulne ud, — Ornamenter som

ligne Skæl af afrevne Blade; hvert af de mindste Taarne for sig ser ud som en Paddehat, og det hele minder nærmest om en uhyre forstenet Gruppe af brogede Giftsvampe.

Den oprindelige Bygning, som dog næppe har været væsentlig forskellig fra den nuværende, var af Træ, og mærkelig nok er der i denne Sammenbygning af de mange Enkeltheder noget, der uvilkaarlig leder Tanken hen paa de norske Trækirker.

Basilius-Kathedralens Bygmester var en Italiener. Hvordan i al Verden har en Mand, der var vant til at have Peterskirken og Pantheon for Øje, kunnet lave et saadant Monstrum af en Bygning, som man trods dens unægtelige arkitektoniske Hæslighed ikke kan frakende en vis fantastisk malerisk Virkning? Jeg tænker mig, at den habile Italiener har sagt til sig selv: »*Corpo di Bacco!* Jeg maa jo hitte paa noget rigtig vanvittigt for at tilfredsstille denne Barbar!« Den frygtelige Iwan er forekommet ham mere at være en asiatisk Despot end en *principe*, og for hans Fantasi er der opsteget Billeder af buddhistiske Pagoder; han har

kombineret deres Former med de tartariske Løgkupler, i hvis Væsens Mangfoldigheder han naturalistisk har fantaseret sig ind, og med Ornamenter fra den gamle Kremlborg; — Erindringer om nogle af den italienske Gothiks mosaik- og farveprægtige Domkirker med deres noget forvirrede umiddelbare Indtryk har formælet sig med hans Iagttagelser af Russernes Forkærlighed for det brogede og uregelmæssige. Omtrent af et saadant Kaos tænker jeg mig at denne Kirke er opstaaet, der er saa ganske forskellig fra alle andre i Rusland, og som ved sin vilde Romantik næsten gør de samtidige Kirker paa den anden Side af Kremls Mur til klassiske Bygninger.

Han naade sit Maal: at fortrylle Barbaren, — og fik det at føle, dersom det er sandt, at Iwan lod ham blinde for at han ikke skulde bygge et saadant Mesterværk for en anden Monark.

Saaledes staar den tartariske Pagode her paa Kineserstadens røde Plads i al sin barbariske Pragt som et Symbol paa Iwan og hans Tid, og ligner mere et Tempel for Despotiets

og Menneskeslagtningens Gud, for en Vizlipuzli, end en Kirke for den hellige Jomfru. Dens Stene have ikke raabt mod Himlen, naar Blodet af Guds og Zarens Fjender flød i Strømme rundt om, men havde de haft Stemmer vilde de have hilset syngende paa Blodet, ligesom Memnons-Støtten hilste Morgenrøden. Ja, de synes af sig selv at være skudt op fra den blodgødede Jord, som Svampe af Mosegrund, med Giftblomstens hele Brogethed, — at være voxet op og have strakt sig i Taarne som besværgende Tryllestave mod Himlen, »det eneste som var over Kreml«. Og tro ikke, at Himlen var over Kreml for at dømme det! nej, for at slynge sine Lyn rundt om det i Hytter og Bojargaarde og knuse Zarens Fjender, for at vride sine Skysvampe og skylle Blodet bort, at der kan blive Plads til mere Blod. Zaren er i Forbund med Himlen, og han kender Styrken af dette Forbund: lad Ingen haabe at faa Dom over ham dèr, at der er en anden Styrelse i Himlen end hans paa Jorden; alene Tanken derom er en Forbrydelse, ikke mod ham, men mod Gud! — Derfor ere hans Mord-

breve vævede af Bibelsprog og teologiske Exegese-Betragtninger.*) Nej, ham narrer man

---

*) Knæsen Andrei Kurbski, som har efterladt sine værdifulde Erindringer, var flygtet over til Lithauerne. Han havde udmærket sig saa meget i Zarens Krige, at denne gav ham Overbefaling over Hæren mod Liflænderne med de Ord: »Enten maa jeg selv gaa mod Liflænderne eller sende dig, min Yndling, for at opmuntre Hæren.« Men nogle Aar efter, da han havde Overbefaling i Dorpat, erfarede han, at Zaren stod ham efter Livet. Han spurgte da sin Hustru, om hun helst vilde se ham død eller skilles fra ham, og efter at have velsignet sin Søn slap han over Muren og kom vel beholden til Lithauerne i Wolmar. Herfra sendte han strax Iwan et Opsigelsesbrev, hvori han kalder ham en samvittighedsspedalsk Tyran, hvis Lige ikke findes blandt Jordens vantro Herskere, og blandt andet udraaber: »Skælv ogsaa for de Døde! De, du har myrdet, staa levende for den Højeste. Ved hans Throne fordre de Hævn.« Iwan svarer i sit Brev: »Du truer mig med Christi Dom i hin Verden? Findes Guds Magt da ikke ogsaa i denne Verden? Det er manikæisk Kætteri, I mene at Gud hersker kun i Himlen og Djævlen i Helvede, men paa Jorden styre Menneskene. ·Nej, nej, — overalt er Herrens Rige, i dette Liv saavel som i hint. Du omgiver den Højestes Throne med dem, jeg har dræbt. Hvad er nu det

man ikke! Om en oprørsk Knæs stævner ham for Guds Domstol, om Metropoliten foran Ikonostasen lyser Ban over ham, — ve over disse Kættere! — Han forstaar vel at skælne de falske himmelske Røster fra de sande, disse Røster, som tale den Fortroliges Sprog med smaa hemmelige Vink. Derfor hører han ogsaa strax op med Blodbadet, naar en Klokke falder ned eller hans Hest snubler.

Han er en Hellig, en Munk, en Prior, — og netop derfor er Kirken hans rette Symbol.

Man høre, hvorledes den russiske Historieskriver Karamsin efter Samtidiges Vidnesbyrd skildrer hans Liv i Kloster-Slottet Alexandra Sloboda, et Par Mil fra Moskwa, hvor han opholdt sig, indtil den dræbte Søns Spøgelse jog ham bort:

— — — »I dette skrækkelige, af skumle Skove omgivne Slot helligede Iwan Størstedelen af sin Tid til Gudstjeneste, idet han ved uaf-

---

for et nyt Kætteri! Efter Apostlens Ord kan Ingen se Gud.«

Hermann: »Geschichte des russischen Staates.« 3. Band, 4. Abschn.

brudt Bøn vilde bringe sin Sjæl til Ro. Ja han ønskede endog at forvandle Paladset til et Kloster og sine Yndlinge til Munke. Han valgte trehundrede af de mest forvorpne Opritschniker*): dem kaldte han Brødre, og selv kaldte han sig Abbed; Fyrst Afanassi Vjæsemski blev udnævnt til Køgemester, Maljuta Skuratow til Sakristan. Og han gav dem Kutter og sorte Sutaner**), under hvilke de bar guldbroderede og med Zobelskind forede Kaftaner. Dernæst bestemte han Klosterreglerne; og hvad det angik at overholde disse strængt, foregik han selv Brødrene med et godt Exempel. Det besynderlige Klosterliv var ordnet saalunde: lidt før Klokken fire om Morgenen steg Iwan med sine Børn og med Maljuta Skuratow op i Klokketaarnet og ringede til Fromesse. Saa skyndte Brødrene sig til Kirke, — udeblev En, fik han otte Dages Fængsel. Under Gudstjenesten, der varede til Klokken 6—7, sang, læste og bad Zaren med saadant Eftertryk, at hans Pande altid bagefter bar Mærker af, at

*) En Livvagt, oprettet af Iwan til Landets Hærgning.

**) Katholske Gejstliges lange Kjole med snevre Ærmer.

den idelig var bleven slaaet mod Gulvet. Kl. 8 samledes man igen for at høre Messe, og Kl. 10 gik Alle til Bords, — med Undtagelse af Iwan, han stod op og forelæste med høj Røst gudelige Formaninger. Imidlertid spiste og drak Brødrene af Hjærtens Lyst. Hver eneste Dag gik som en Helligdag, der blev hverken sparet paa Vin eller Mjød; Levningerne fra Bordet bragtes ud paa Pladsen foran Slottet og fordeltes mellem de Fattige. Abbeden, det vil sige Zaren, spiste først efter de Andre, passiarede saa med sine Yndlinge om religiøse Emner og tog sig en lille Lur; eller ogsaa gik han over i Fængslerne og lod en eller anden Ulykkelig lægge paa Pinebænk. Dette forfærdelige Skuespil lod til at more ham i høj Grad; han kom altid tilbage derfra med glædestraalende Ansigt og spøgte og passiarede derpaa meget livligere, end han ellers plejede at gøre. Omtrent Kl. 8 gik man til Aftensang; Kl. 10 trak Iwan sig tilbage til sit Sovegemak, hvor tre Blinde fortalte ham Eventyr, som dyssede ham i nogle Timers Søvn. Paa den anden Side Midnat stod han op, og den ny Dag be-

gyndte atter med Bøn. Tidt lod han aflægge Beretninger til sig om Statssager i Kirken, og de blodtørstigste Ordrer blev hyppig givne under Fromesse eller Ottesang.«

Dette Alexandra-Sloboda synes at være bygget i en lignende Stil som Basilius-Kirken. Tolstoy beskriver det saaledes:

»Da Serebræny red ind i Alexandra-Sloboda, saà han, at Zarens Slot eller Kloster var skilt fra de øvrige Bygninger ved en Vold og en dyb Grav. Det er meget vanskeligt at give Læseren en Forestilling om Slottets ejendommelige Pragt. Ikke to Vinduer lignede hinanden, ikke to Søjler vare huggede eller udsmykkede paa samme Maade. En utallig Mængde Kupler sad som et Diadem foroven paa Bygningen: de støttede sig til hinanden, taarnede sig op over hinanden, gled over i hverandre. Guld-, Sølv og brogetmalede Teglsten bedækkede som glinsende Skæl Slottet fra øverst til nederst. Naar Solen skinnede paa det og man saà det i Afstand, vidste man ikke rigtig, om det var et Palads eller en kæmpemæssig Bouket Blomster eller en Flok

Paafugle, som havde slaaet deres prangende Haler op i Solskinnet . . . Kirkerne vare ligeledes straalende rige. Den berømte Guds-Moders Kirkes Mure vare udvendig smykkede med Malerier; paa hver Sten glimrede et Kors, og hele Kirken saà ud, som om den var betrukken med et Net af Guldtraad.«

Der findes, mærkelig nok, i den danske Literatur et Billede af Alexandra-Sloboda; det er i det omtalte Tillæg til Resens »Frederik den Andens Krønike« — om det Gesandtskab, som Kong Frederik dengang sendte til Iwan den Skrækkelige. Men det er aabenbart tegnet efter Hjemkomsten paa Grundlag af meget dunkle Erindringer, og da det, som saa mange af den Art Billeder, ikke kender til Perspektiv eller tager synderlig Hensyn til Afstande, saa er det mildest talt ikke godt at faa Forstand af. Man ser her indenfor Graven og Ringmuren tre Kirker, et Par Klokketaarne og tre Bygninger, der ser ud som Pakhuse; de ere stillede paa maa og faa og raabe til hinanden; det Hele ligner de Byer, som Børn stille op af Legetøjshuse indenfor Randen af Spaanæske-

laaget, og det eneste Tilløb til nogen lokal Ejendommelighed er en Løg-Kuppel paa hver Kirke. Kun én Ting synes man at kunne slutte af Billedet, nemlig at Husenes Indgange vare flere Alen hævede over Jorden og forbandtes ved et System af Broer, — hvilket er forstaaeligt nok, da Slottet laa i en sumpet Skovegn.

Heldigvis giver Jacob Ulfelds Beretning værdifuldere Oplysninger end dette Billede. Det var nogle Aar efter Iwans frygteligste Periode, at disse danske Gesandter »fik Zarens klare Øjne at se.« Rejsen i Rusland blev bestandig vanskeligere, jo mere de nærmede sig til Residentsen; thi Landet var næsten øde og de faa Beboere, der var tilbage, flygtede til Skovs med deres Heste, naar de nærmede sig. Landet var saa øde, »saa jeg vil ikke tro, noget Rige kan være ved Fjendens Haand mere forstyrret og fordærvet end dette Kejserdom« — af den simple Grund, at Landsfaderen havde hærget det værre end Fjender pleje. Naar Iwan nemlig fattede Mistanke om, at en By og et Distrikt ikke var tilstrækkelig underdanig, saa

brød han op med sine Opritschniker for at tugte denne Egn, — hvilket de udførte saaledes, at de dræbte alt, lige indtil Dyrene. »Nok hørte vi overalt tale om den moskovittiske Zaris Haardhed og Tyranni med sine Underdaner,« skriver Ulfeld; »men vi befandt det i Gjerningen langt anderledis; thi Landfolket var overalt modvillige, ulydige og til alle Udyder tilbøjelige og hengivne, saa Prestablerne kunde ikke faa en eneste enten Hest, Vogn eller Kudsk til vor Rejse af Underdanerne med det Gode, men alle de skulde have til vor Tjeneste, maatte de med Pidske og Kæppe, med Hug og Slag tvinge dertil, og ikke længer gjorde de nogen Tjeniste, indtil de kunde se Lejlighed undervejs at løbe og stjæle sig bort med Hestene, som de førte med sig, hvoraf hver kan slutte med hvor stor Møisommelighed og Arbeid vi har gjort vore Reiser, efterdi alt hvad os behøvede til vor Reisis Fortsættelse, har saa idelig manglet os, saa vi skal neppelig glemme denne moskovitiske *Traktement.*«

Heller ikke med Traktementet i Sloboda

fandt Ambassadøren og hans Suite Anledning til at være tilfredse: »Vi bleve helt slet afspiset, thi stille rakte de os Kjødmad af Øxen, Faar og Kyllinger, men ganske ingen Fisk, omendskøndt dèr i Egnen vare Søer og Fiskevande i Overflødighed, ikke heller bragte de os Øl, men alene Mælske for Tjenerne hel ringe og tynd som Vand, saa Tjenerne ofte ikke kunde drikke det; de kunde end ikke faa saa meget ren Vand, som de kunde slukke Tørsten med, fordi de maatte ikke gaa uden Huset. Vi havde maat vansmægte af Tørst, havde vi ikke havt af vor Vin med os, hvilken vi til den Ende førte med os for at *traktere* de Rydske Bojarer. Men saa som ingen ærede sig selv, ikke heller os med deris Besøgelse, beholdt vi selv vor Vin, som kom vor egen Fornødenhed hel vel tilpas.«

Men anderledes gik det til, naar Gesandterne var til Taffels; her bugnede Bordene af Madvarer, saa at Guldfadene maatte stables ovenpaa hinanden, og det flød over af alle Slags Drikke. Retternes Antal varierede mellem halvhundrede og hundrede; de blev ikke

sat frem paa Zarens Bord, men Opvarterne rakte dem i Vejret, og Overkøgemesteren raabte dem op; hvad Zaren ønskede blev da sat for ham, de andre Retter bragtes til Bojarernes Borde. Zaren og hans Søn spiste alene ved et Sølvbord, og af og til sendte han et eller andet fra sit Bord hen til den, som han vilde vise en Udmærkelse. Paa Mængden var der ikke sparet: et Stykke Elsdyrsteg, som Boris sendte en af Gesandterne, var saa stort, at tre Karle næppe kunde bære det, og det samme var Tilfældet med et Brød, »deinet med Æg«; det er ganske som ved den ægyptiske Josephs Bord, hvor Benjamins Portion er fem Gange saa stor som Brødrenes.

Ved denne Taffelskik led Bekvemmeligheden betydeligt Afbræk. »Og som Retterne vare saa mangfoldige, at der ikke var Ende med, siger Ulfeld, saa kunde vi ikke gøre heller andet end rejse og sætte os, thi ved hver Ret som Zaren sendte fra sig, maatte vi staa op, over 65 Gange. Der fattedis heller intet paa Tjenernis Side, som talte os hart til, fordi

vi passet ikke paa at staa op hver Gang og gøre Kejseren Ære.«

Med Drikkevarerne gik det ikke ringere til: Skaale med ren Brændevin, Mjødbægere, store Glas med spansk Vinsec og Kredentsere med Romanis maatte drikkes ud. Skønt Fredrik den Andens og Kristian den Fjerdes Hof var en god Forskole, lader det dog til, at de Danske ikke kunde drikke med Russerne; En af Gesandtskabets Suite drak sig ihjel, og tre Andre var det nær gaaet ligesaa. »Gud sparede dem dog denne Gang Livet,« skriver Gyldenstierne, »mere af Naade end af Fortjeneste.«

Tallerkener var der ikke, men man spiste af Fadene, og hvad Iwan og hans Søn angaar, saa finder Ulfeld ingen Anledning til at rose deres Maade at spise paa. »Zaren og hans Søn aade med Knive en halv Alen lange, deres Bægre og Skeder vare af Træ. Men med hvor stor Væmmelse og uskikkelige Sæder han fik Mad, det vèd Alle de, som vare til Stede ved dette Maaltid, saa jeg aldrig saà nogen, af hvor ringe Stand og Vilkaar han og kunde

være, uskikkeligere sidde til Bords end denne stormægtigste Kejser.«

I det Hele faldt hans og Russernes Væsen ikke i de Danskes Smag. »Hvor højmodige disse Barbarer ere, kan sluttes deraf, at alt hvad de siger, det vil de have skal være Ret, og de taaler ikke nogen vil sige dem imod. De holder ingen Orden i deris Ord, løber frem og tilbage, og udsiger alting ubetænksom, ligesom det kommer dem i Tanker; de ville ikke høre efter, hvad man siger, falder ind midt i andres Tale, og bliver stille ved det de selv har forebragt, og lader sig intet drage derfra. Og af saa hoffærdigt og stolt Gemyt var Storførsten (Zaren) selv, rejste Øjenbrynen i Vejret, ophævede Skuldrene, og opblæste det ganske Legeme, helst naar han hørte sin Titel nævne, at Ordsproget passer vel paa det Folk: som Herren er, saa er hans Underdaneris Sæder; thi de ere falske, trædske, spidsfindige, staar paa deris Meninger, tilbøjelige til alt ondt, bruge Magten for Forstanden, og har opsagt og afskaffet alt det, som har Navn af Dyd og godt.«

Højst interessant er Ulfelds Skildring af deres sidste Audiens.

»Men som vi den Tid stod Storførsten noget nærmere end tilforn, og rigtig besaa hans store Pragt i Klædedragt, kan jeg ikke forbigaa at indføre her en Del hvordan Storførsten var klædt, en Del hans Gebærder og Lader, en Del hans *Ceremonier*.

Han havde en rød Silke Tobins Kjol paa, som med kostbare Stene og Diamanter var omsat; om hans Hals hang et Guldsmykke med adskillige Ædelstene, moxen paa den Maade, som vore adelige Damer i Danmark plejer at drage; paa Hovedet havde han en Guld-Krone paa Huen, besat med Ædelstene og Diamanter; i Haanden holdt han et Guldæble saa stort som et Barnehoved, som allevegne af kostbare Stene glimrede. Ved Siden stod et forgyldt Kar, gjort efter Guldæblet, i hvilket, efter at han nogin Tid havde holdt Æblet i den højre Haand og ofte hævet det i Vejret, nedlagde han Guldæblet; derhos var og et andet forgyldt Fad paa hvilket han iblandt satte Hatten, og sad aaben Hovedet.

Imidlertid Brevene bleve oplæste for ham, foretog han sig atskilligt, saa han syntis med Legemet men ikke med Hu og Andagt at have været tilstæde. Thi naar han kaldede Bojarerne til sig, da talte han nu med en, nu med en anden, og med Latter og Snak drev al Tiden bort, i Stæden for han med Andagt skulde hørt paa hvad som blev oplæst. Dernæst var ikke langt fra ham Boydan Iwanowitz Belskoi, den han med en mild Mine allervenligst kaldede til sig, og med opløftede Hænder viste ham sine kostbare Ringe, som han paa alle Fingre paa begge Hænder havde omsat; iblandt tog han til sin forgyldte Skede, den han bar under Kjolen og holdt den for Øjnene; iblandt tog han til Enden af sit forgyldte Bælte; iblandt holdt han Kæppen, som med skønne, glimrende Stene var omsat, i den højre Haand, ja og Støvlerne paa hans Fødder skinnede af Diamanter. Paa begge Sider stode 4 unge Karle, i hvide Silke Tobins Klæder, med Guldkæder omgjordet og med Øxer bevæbnede. Sønnen sad paa sin Sted i en rød Kjortel og havde en forgyldt Kile i Haanden.«

Denne barnagtige Forfængelighed, som ikke engang kunde holde sig inden for Anstandens Grænser overfor en fremmed Konges Gesandter, giver et betydningsfuldt Indblik i Zarens Karakter. Det drengeagtige i hans Ødelæggelseslyst, som fra Barnsben af var indøvet ved Dyrplagerier, i hans Forslugenhed og umandige Vellyst, viser sig ogsaa her; han leger Kejser, ligesom han leger Bøddel og Prior, — denne fem og fyrretyveaarige Mand, der allerede saà ud som en Olding, Ruslands Tiber og Heliogabal i en Person. Han var af høj og kraftig Væxt og havde som yngre ikke noget frastødende Ydre, men de frygteligste og modbydeligste Lidenskaber havde hærget hans Skikkelse og hans Træk. Elleve Aar i Forvejen, da han før en af sine værste Grusomheds-Paroxysmer spillede den Komedie, at han vilde nedlægge Regeringen, blev han paa nogle Uger saa forandret, at flere af Bojarerne ikke genkendte ham. Hans Pande var bleven rynket, det livlige Blik sløvt, og han havde mistet det meste af Haaret og det stærke, røde Skæg.

Skønt Gesandterne saaledes fik ham at se i hans Latterlighed, saa traadte hans Rædsel dog ikke frem for dem. Ved disse Gæstebud forgav han ingen med det Bæger, han sendte fra sit Bord, skar heller ikke Næsen af nogen Bojar med den omtalte halv Alen lange Kniv. Selv i sin værste Tid havde han mærkelig nok denne Selvbeherskelse. Der fortælles udtrykkelig, at han ventede til efter de lithauiske Gesandters Afrejse med den Massehenrettelse, ved hvilken to hundrede Mennesker blev pinte ihjel paa den røde Plads, og som endte med at Iwan selv gennemborede en af de dømte, hvorpaa han gik hen og mishandlede en fornem Bojarinde saa grusomt, at endog hans nederdrægtige Søn bad for hende.

Et saa vanvittigt Despoti, hvis Lige næppe findes i Roms mørkeste Perioder, men som ved sin Natur bringer Tanken hen paa Mongoler og Hunner, kunde ikke være uden Betingelser i det russiske Folk.

For det første svarede der naturligvis til den moralske og æsthetiske Raahed ved Hoffet, en Tilstand i Sæder, der ikke lokker til indgaaende

Skildring. Efter at have givet nogle Exempler fra sin Rejse slutter Ulfeld saaledes: »Hvoraf Enhver let kan slutte dette Landfolks grove og tølperske Sæder, hvilke, om de bleve stillet iblandt andre høviske Nationer, de bleve ikke andet end deris Spil og Spot, hvilke lidet kan skilles fra Bæster.« Hvor ringe Indflydelse Religionen havde paa Moralen, kan man se af Ulfelds Religionsdisput med en gammel »adstadig Mand«, der mente, at ethvert Menneske kunde blive salig, omskønt han daglig syndede aldrig saa meget, al den Stund han havde Tanker engang omsider at gøre Poenitens og omvende sig.

For det andet blev Despotvanviddet næsten overgaaet af det slaviske Underkastelsesvanvid. Da en af Iwans Embedsmænd netop paa denne Tid laa syg i Kurland, erkyndigede Ministeren sig om hans Befindende, men fik stedse det Svar: »Paa mit Liv ligger der ingen Vægt, Gud give kun Zaren Held og Lykke.« Da nu Ministeren forundrede sig over, at Russerne vare denne grusomme Hersker saa hengivne, svarede Embedsmanden, at for kort Tid siden

havde Zaren paa Grund af en Ubetydelighed ladet en Bojar spidde; den følgende Dag levede denne endnu paa Pælen, og medens han talte med sin Kone og sine Børn, udraabte han bestandig under de skrækkeligste Smerter: »Gud hjælpe Zaren, Gud give Zaren Held og Lykke!«

Endelig maa man ikke glemme, at Iwans Rædselsgærninger, hvor utrolige de end synes os, ingenlunde vare enestaaende i Tiden, ja, naar man betragter Landet som værende i Belejringstilstand, vare de endogsaa temmelig normale. Den berømte russiske Forfatter Gogol fortæller i sin Kosaknovelle Tarras Bulba (der foregaar omtrent paa denne Tid) hvorledes den gamle Bulba med sine to Sønner, som lige ere hjemvendte fra Seminariet i Kiew, drager til Setschen — Kosakhærens Standlejr paa en Ø i Dnjepr. Han hilser paa sine Bekendte og spørger om sine gamle Vaabenfæller: »Hvad gør Kassian? Hvad er der blevet af Borodowka og Kolober? Og Pidzischok?« Tarras Bulba fik til Svar, at man havde hængt Borodovka i Zolopan, Kolober var bleven

levende flaaet i Kisikermen, og Pidzischoks Hoved var blevet sendt nedsaltet til Konstantinopel. Den gamle Bulba hensank i tungsindige Tanker og gentog ofte: »Det var gode Kosakker!« Men han var ogsaa selv en god Kosak, og faa Dage efter var han ude med Kosakhæren for at gøre ganske det samme i Polen. »Ofte viste Kosakkerne sig paa Steder, hvor de vare mindst ventede, saa maatte alt Levende springe over Klingen. Hele Landsbyer gik op i Luer. Heste og Kvæg, som man ikke kunde tage med, blev dræbte paa Stedet. Man slagtede Børn og skar Brysterne af Kvinder, de faa, som man lod beholde Friheden, flaaede man Huden af paa fra Knæet til Fodsaalen.« Og man maa ingenlunde tro, at disse Kosakker vare lutter udannede Mennesker. Bulbas Sønner havde, som man saà, været paa Kiews Højskole, og man traf i Setschen »Folk, der fortræffelig kunde deres Horats og Cicero.«

Det er aabenbart, at den Tids Russere bestandig have levet med Marterpælen i Udsigt ligesom en nordamerikansk Indianer, og

at alle mer eller mindre have gjort sig fortjente til den efter Gengældelsesloven.

Naar man betænker, paa hvilket asiatisk barbarisk Standpunkt Russerne den Gang stod, — naar man f. Ex. blot lægger Mærke til, hvilket ganske andet Kultur-Trin disse danske Gesandter indtage, saa bør man ikke undre sig altfor meget over, at det russiske Rige ikke paa alle Udviklingspunkter har naa't frem i Række med det øvrige Europa. Tvertimod maa man sige, at det har gjort Kæmpeskridt i disse tre Aarhundreder. Og det gælder ikke mindst netop paa de Punkter, hvor dets Tilstand er længst tilbage.

Der er en uhyre Afstand fra den røde Plads til Sibirien, — som netop under Iwan blev inddraget i Riget, erobret af et Par Købmænd og en Røverhøvding.

III.

Kreml.

Tæt ved Basilius-Kathedralen fører den smukke Frelser-Port fra den røde Plads ind paa Kremls store Zarplads.

Enhver Russer, fornem eller lav, passerer denne Port med blottet Hoved, og den Fremmede bør ogsaa følge denne Skik, hvis han ikke vil give Forargelse og udsætte sig for, at der bliver raabt »Hatten af« til ham. Frelserbilledet fra Smolensk gør Porten saa hellig, men selve det mægtige Porttaarn fortjener ogsaa nok, at man tager Hatten af for det. Det er Moskwas skønneste Bygning, dette gothiske Taarn med den store solide Murstensfirkant, som naar højere op end Himmelfarts-Klostrets Kuppel, og løfter et højt grøntaget Spir; der er noget veneziansk elegant i dets Stil.

Et Par Skridt længer frem faar man den smukke Udsigt udover Glaciet og Kremls Mur til den sydlige Del af Byen paa den anden

Side Floden, hvor navnlig de rige Købmænd bo. Derovre, lige ved Broen, har man det skønneste og mest omfattende Blik paa Kreml med hele den guldkupplede Kirkerække og det mægtige Palæ, — et Prospekt, som Vereschtschagin har foreviget i et glimrende Maleri.

Den store Zar-Plads strækker sig fra hint Porttaarn til det ægte russiske hvide og gyldenkuplede Klokketaarn, Iwan Weliky, som halvtredje hundrede Fod højt bygger sig op i fem Stokværk foran Kremlkirkernes Suite, bag hvilken det kolossale Palads rejser sin gule Firkant; dets Fløj danner den ene Side af Kathedralpladsen mellem de ensartede Kirker, — Moskéer kunde man fristes til at kalde dem, for deres hvide Mure med væxtagtige Udbygninger rundt om, hvis smaa grønne eller gyldne Tage uden arkitektonisk Mening kline sig sammen, minde om Stambuls Moskéer, ligesom Basilius-Kirkens brogede Kupler bringer En til at tænke paa Pagoden; og selve Iwan Weliky er i Grunden en klodset Minaret. I Kathedralpladsen har Zarismens Kalifat-Karakter faaet et ydre arkitektonisk Symbol — som

da overhovedet hele Kreml i lige høj Grad er et uhyre Kloster og en kejserlig Fæstning.

Naar den rettroende Zar foran Himmelfarts-Kirkens gyldne, ædelstensblinkende Ikonostas bliver salvet af den grønne Jaspis-Skaal, forkynder Iwan Welikys Klokker Tronbestigelsen for det loyale Moskwa. Iwans Klokker — dog ikke Zar-Kolokol, Kæmpeklokken; den staar stum paa sin lave Piedestal ved Taarnets Fod efter at den et Par Gange er falden ned fra sit Ophængnings-Stillads. Sidste Gang borede den sig tre Favne ned i Jorden og et stort Stykke sprang ud af den; det ligger nu ved Siden af. Klokken, som er den største i Verden, maaler fireogtyve Fod i Højden og er smykket med Basrelieffer af Helgener og Zarer. Smaa Udgaver af Zar-Kolokol ere i Rusland meget yndede som Brevpressere.

Da Gyldenstierne var i Moskwa (paa Boris Godunows Tid) saà han Kæmpeklokken hænge ved Iwan Wilsky i et særskilt Stillads; han siger, at man ringer med den paa Højtiderne i Stedet for at bruge Hærpukker og Trompeter. Den Gang havde Klokken allerede

haft sit første Fald, som gjorde en god Gerning. Iwan den Skrækkelige var nemlig i Færd med at sejgpine og i Begreb med at myrde en fornem Familje, da der kom Efterretning om at Kæmpeklokken paa Kreml var falden ned. Han brød da strax af og sprængte ind til Moskwa.

De indre Rum ere i alle Kreml-Kirkerne meget snævre og sparsomt oplyste. Faa Steder i Verden er der ødslet mere med Metaller og ædle Stene, og sjælden er en urimelig Stof-Pragt anvendt mere smagløst og med ringere Virkning. Man er formelig blokkeret af forgyldte Piller og Vægge, Guldbasrelieffer og hele Billedvægge af purt Guld, diamantblinkende Helgenbilleder, Sølvkandelabrer og massive Sølvdøre, ædelstensbesatte Opsatser og Alterredskaber. Og imellem alt dette Metal og Sten, der blinker i det dæmpet nedsivende Lys, som om det var Flitterstads, staar underlig skyggeagtig disse gamle Freskers Billedrækker af Apostle og Patriarker, der vinde sig om Pillerne og forsvinde oppe i Loftet, og de mørke indslaaede Oliefarver, som Helgenbillederne aabne deres Guld-

relief for. Hele Gulvet i Forkyndelses-Kathedralen er af farvet Jaspis og en Gave fra en persisk Schah.

Saaledes, siger man til sig selv, maa der have set ud i Cellen af Astartes eller Molochs Templer.

Om de Skatte, som ere ophobede her, kan man gøre sig en svag Forestilling, naar man hører, at Indfatningen til det Korsunske Gudsmodersbillede i Himmelfartskirken er anslaaet til 200,000 Rubler, og Smaragden i hendes Pande til 30,000 R. Men man forstaar ogsaa, at der er anvendt lidt paa dette Billede, da det er malet af ingen ringere end Evangelisten Lukas.

Franskmændene plyndrede 1812 Kirkerne for Størstedelen af deres Rigdomme, som dog atter blev tilbageerobrede af Kosakkerne. En Del blev imidlertid skaanet, fordi Soldaterne troede, at det var forgyldt Blik, — men det var purt Dukatguld.

Man kan ikke undlade at tænke paa den Tid, da disse Skatkamre vil aabnes af det hungrende Folk, som tilsidst vil finde, at Gejst-

ligheden giver det Stene for Brød, indtil det gør Alvor af Talemaaden og tager Ædelstenene. Man vilde imidlertid — i al Fald tildels — forvrænge det sande Forhold, naar man opfattede denne Kultus-Luxus saaledes, at den mægtige Kirke havde presset disse Rigdomme ud af det fattige Folk. Den sexogfyrretyve-armede Hængekandelaber i Himmelfartskirken har en Værdi, som langt overgaar dens kolossale Sølvvægt; det er ikke dens Kunstværdi, den er det ikke saa stort bevendt med, men det er den Omstændighed, at Kandelabren er en Votivgave fra Kosakker efter Felttoget 1812; — og hvorfor skænkede de den? Det er det egentlig rørende Træk, at disse fattige Kosakker samlede sammen til denne Gave af Taknemlighed, fordi det var blevet dem forundt at fratage de ugudelige Franskmænd alle de Skatte, for hvilke de havde plyndrer Kathedralen, og bringe dem tilbage til dette højhellige Sted, hvor alle Russeres rettroende Zar salves og krones. Og dette er ingenlunde enestaaende: i St. Petersborgs Kasankirke findes en Ikonostas og en halvandethundred Fod lang Balustrade af

massivt Sølv, skænket af de donske Kosakker efter Befrielseskrigen.

Det er i Lyset af hin Kandelaber, at man bør betragte disse Kirkerigdomme. De tage sig da noget anderledes ud, og man ser i dem et naturligt Udtryk for en raa religiøs Sans, — et Standpunkt saa primitivt, som det næppe findes andre Steder i Europa. Af aandelig Dyrkelse har dette Folk ikke formaaet at yde meget, desto naturligere er Trangen til at ofre alt, hvad man formaar, paa den ydre Kultus. Og atter her gentager sig denne nødvendige Bevægelse med det udvortes, den aandelige Armods Betlergang til den materielle Rigdom: den kunstneriske Dyrkelse evner man lige saa lidt som den religiøs-sædelige, Formernes Ædelhed svigter, saa maa Stoffernes være der: Guld, Sølv, Ædelstene og Diamanter.

Disse Kreml-Kathedraler ere uovertræffelige Exemplarer af den russiske Kirke; dens barbarisk overlæssede Stofpragt har for et Par Aarhundreder siden været det eneste mulige Kultus-Udtryk for hele det russiske Folk, som slog Panden mod Jaspis-Fliserne, og er det

den Dag idag for den store Mængde. Enhver sit! Derfor bør humanistiske Billedstormere ikke forhaste sig med at plyndre disse urentable Skatkamre til Fordel for det stakkels Folk. Det kunde hænde, at de derved, trods al god Vilje, gjorde dette Folk en slet Tjeneste og høstede en bitter Tak.

Mange historiske Minder knytte sig naturligvis til disse Zarismens Helligdomme, af hvilke den første er Kroningskirken, den anden Begravelseskirken, den tredje Daabs- og Vielseskirken.

Foran Koret i Himmelfartskirken ser man saaledes et pragtfuldt Sølvskrin, som har tilhørt Metropoliten Philip. Han stod her i sit Messeornat en Dag paa den Tid, da »Grusomhedens Ildebrand«, efter en gammel Krønnikeskrivers Udtryk, rasede vildest i Moskwa, hvor Ligene laa ujordede paa Gaderne. Saa traadte Iwan den Skrækkelige ind i Kirken med sit Følge af Bojarer og Opritschniker. De vare alle i sorte Munkeklæder og høje Huer. Zaren nærmede sig til Metropoliten og ventede paa den sædvanlige Velsignelse, men Philip saà

stum op paa det Korsunske Guds-Moders-Billede. »Hellige Fader, her er Zaren, velsign ham!« sagde en af Bojarerne. Men den dristige Metropolit svarede: »I denne Skikkelse og i dette underlige Optog kender jeg ikke den rettroende Zar, og heller ikke i Rigets Styrelse kender jeg ham. O Herre! her bringe vi Gud vort Offer, og hinsides Altret flyder uskyldigt kristent Blod. Siden Solen straaler paa Himlen har man ikke set og ikke hørt, at gudfrygtige Zarer saa rædsomt har ødelagt deres egne Stater. Tartarer og Hedninge og alle andre Folk have Lov og Ret, og overalt øves der Retfærdighed, kun ikke i Rusland. Husk paa, at Gud, der har ophøjet dig i Verden, vil fordre det uskyldige Blod af dine Hænder. Stenene under dine Fødder ville anklage dig, raabe og dømme, det maa jeg sige dig paa Guds Befaling, selv om Døden rammer mig.« Da stødte Iwan rasende sin Stav mod Gulvet og raabte: »Hidtil har jeg været altfor from mod dig, Metropolit, dine Tilhængere og mit Rige, men nu skal I først i Sandhed faa Grund til Klage.« Og han holdt trolig Ord: Metro-

politen blev afsat og myrdet i Fængslet, hans Undergivne blev dræbte under udsøgte Pinsler, og Iwan havde et af sine skrækkeligste Diliriumsanfald af Blodtørst og Udsvævelser.

Et Par Skridt fra dette Sted i et af Kapellerne til venstre, var Iwans Bedstefader bleven myrdet af Folket en halv Snes Aar tidligere paa Grund af hans Deltagelse i den unge Zars Grusomheder. Fyrretyve Aar senere døde i det samme Kapel den falske Demetrius' Dronning Marina, under Liturgiet paa selve Kroningsdagen, — et tragisk Motiv, som Schiller mærkelig nok ikke har anvendt i sin Plan til Demetrius.

Erkeenglen Michaels Kathedral indeholder Zargravene indtil Peter den store; — han og hans Efterfølgere ere bisatte i Peter-Pauls-Kirken i St. Petersborg. Det er i høj Grad karakteristisk for Russernes Tro paa det arvelige Zardømmes Guddommelighed, at Boris Godunow og den falske Demetrius ere udelukkede som Usurpatorer. Boris var imidlertid ingenlunde Usurpator, men ganske lovformelig

valgt af hele Folket*); han var en af Ruslands dygtigste og retfærdigste Zarer, formod-

*) Boris Godunows Usurpation, hvis man kan kalde den saaledes, blev udført med en saa sjælden List og kronet af et saa enestaaende Held, at den fortjener at kendes i sine Hovedtræk. Under Iwan den Skrækkelige var han en højt betroet Yndling, men forstod altid at holde sig udenfor Nederdrægtighederne. Han fik sin Søster Irene gift med Tronfølgeren Feodor, en svag Fyrste, under hvis Regering han bestandig steg i Indflydelse. Ogsaa sin Folkegunst holdt han stedse i Stigning; Folk som havde bagvasket ham, blev rigtignok meget haardt straffede, men ellers holdt han sig bestandig synlig paa Mildhedens Side; naar Zaren uddelte en Benaadning, hed det: »Paa Grund af vor nære Ven Boris Feodorowitsch's Forbøn«; men i Dødsdomdommene stod der: »Saaledes have Bojarerne N. N. dømt,« — og imellem dem var Boris aldrig. Efter Zarens Død blev hans Søster Irene valgt til Regentinde, men allerede en af de følgende Dage nedlagde hun Kronen og tog Sløret i det berømte Jomfrukloster (i Udkanten af Moskwa, lige overfor Spurvebjærget); det var her, at Peter den Store lod sin herskesyge Søster Sophie indespærre og hængte trehundrede Strelitzer udenfor hendes Cellevindue). Ogsaa Boris tog Ophold her; Moskovitterne vare i den største Vaande, fordi Landet var uden Hersker, og overalt hørte man Raabene »Leve vor Fader Boris Feodorowitsch.« Patriarken Hiob begav sig i Spidsen af Gejstligheden og mange Borgere ud til Klostrets Port og bønfaldt Boris om

entlig netop fordi han ikke havde arvet Tronen, men maatte vinde Folkets Kærlighed ved en vis Regering og gode Love. Men det retmæssige Uhyre Iwan, som decimerede Bojarerne og efterlod hele Distrikter som øde Tomter, han hviler i Ro ved Siden af den Søn, som han egenhændig dræbte, hvorved han befriede Verden for en Gentagelse af sig selv. Over Kisten ligger et sort Klæde, fordi han døde som Munk. Det manglede blot, at han skulde være Helgen! Det er i al Fald hans yngste Søn blevet, den ægte Demetrius, Dmitry Uglizky (efter Klostret Uglitsch), der hverken har

---

at antage sig det faderløse Folk. Boris svor, at han aldrig i Evighed vilde tage imod Kronen, — og imens bragte hans Agenter rundt om i Landet hans Folkegunst til at blive mere og mere højrøstet. En Forsamling i Moskwa af Udsendinge fra hele Riget valgte ham til Zar; Patriarken forkyndte ham, at al Ruslands Gejstlighed vilde løse ham fra hans Ed, dersom han vilde modtage Kronen; men dersom han ikke vilde det, saa skulde Landet være uden Zar, og ingen Gudstjeneste eller kirkelig Handling maatte finde Sted, og han maatte da selv for Guds Trone staa til Ansvar for den Ulykke, som han bragte over Landet. Saaledes blev Boris Ruslands Zar.

gjort ondt ellr godt, da han blev dræbt som lille Barn. Over hans forgyldte Sarkofag hænger hans Billede af det fineste Dukatguld, og ved Siden deraf staar en Sølvkandelaber, skænket af Indbyggerne i Uglitsch. Denne Barnekiste er maaske det mest besøgte Relikvie i Moskwa. Paa Festdagene aabnes den, og hans Mumie helbreder da Syge, — ligesom det skete, da man første Gang aabnede Kisten, som efter hans falske Dobbeltgængers Fald blev bragt til Moskwa, og Liget til Alles Forundring og Andagt viste sig at være ufortæret efter femtens Aars Forløb.

Dette har rigtignok allerede givet Samtiden Anledning til en anden Fortolkning: den ny Zar Wassily Schuiski vilde hindre Optrædelsen af nye Dmitryer ved højtidelig at bisætte Originalen. Han lod derfor Sønnen af en Præst dræbe, iførte Liget kostbare Klæder og lagde det i en Kiste, som med stor Pomp førtes til Moskwa. Her lejede han nogle sunde Folk, der maatte skabe sig som syge og vorde karske, naar de rørte ved dette eftergjorte Lig af den sidste Rurik.

Paa den vestlige Side af Kathedralpladsen fører den løvesmykkede, røde Trappe op til den ældste Del af Kremlpaladset. Granovitaja Palata. Paa denne Trappe modtog Iwan en Træl, som bragte et Brev fra den frafaldne Knæs Kurbski*). Da Iwan havde læst Begyndelsen stødte han sin Munkestav med Jærnspidsen gennem Foden paa Budbringeren, og naglede ham saaledes fast til Trappen, hvilket var hans Vane, naar et Budskab ikke behagede ham.

Nogle og tyve Aar senere, da han en Aften traadte ud paa denne Trappe, saa han en stor Komet, hvis Kærne straalede mellem det sorte Stillads af den vordende Iwan Weliky, medens Guldkuplen af den nybyggede Forkyndelseskathedral tindrede under dens store, frygtelige Ris. »Det er mit Dødstegn,« sagde Iwan endelig, -- men denne Budbringer kunde han ikke naa med sin broddede Stav. Laplandske Stjærnetydere, som han daglig lod udspørge om Kometen og sig selv, forkyndte

*) Se Noten Pag. 297.

ham, at han skulde dø paa den tolvte Dag. Paa denne Dag følte han sig bedre efter et Bad og vilde allerede lade Astrologerne brænde, men da han stod op og satte sig til at spille Dam, sank han tilbage i Stolen og døde.

Granowitaja-Paladset (fra Iwan den Tredies Tid) bestaar kun af én eneste Sal, hvis hvælvede Loft bæres af en firkantet Pille i Midten. Det var de gamle Zarers Spisesal ved højtidelige Lejligheder; nu bruges den kun ved Kroningsfesten; paa denne Dag spiser Kejseren sit første Maaltid her som Guds Salvede. Gyldenstierne omtaler, at da Prins Hans og hans Følge var til Gæstebud her hos Zar Boris, var der omkring Pillen i en Højde af to Alen anbragt et Cirkelbord med Sølvtøj i Rader over hinanden højt oppe over Midten af Pillen, og Hylderne i Forstuen vare ligeledes fyldte fra Skatkamret; denne Skik har endnu holdt sig paa Kroningsdagen. Salen blev rigt udsmykket af Peter den Store, men er nu ført tilbage til sit gamle Udseende paa Iwan den Skrækkeliges Tid. Med sine

Bænke langs Væggen og Trætronen gør den lave, mørke Hal et temmelig tarveligt Indtryk.

Den anden Del som endnu er tilbage af det gamle Zar-Slot er endnu interessantere, og af et højst barokt Ydre, med sit stejle Tag og den skarpe Gavl. Terem, som det kaldes, betyder den øverste Del af det russiske Bondehus under det fremspringende Tag, og denne Betegnelse er betydningsfuld, thi Bygningen skriver sig aabenbart fra en Tid, da Fyrsten og Bonden stod paa det samme nationale Udviklingstrin, og der kun var en Gradsforskel i deres Levevis. Navnlig mellem de fattigere Bojarer og Bondestanden har Forskellen i Sæder og Skikke paa den Tid været ganske forsvindende; Ulfeld skriver om de Bojargaarde, som han saà, at deres Indretning var saa tarvelig, saa man skulde tro, at de beboedes af fattige Bønder. Disse gamle Værelser i Terem, ere næsten alle smaa, hvælvede og dunkelt oplyste gennem malede Vinduer, Bedekammer-agtige, broget og vildt dekorerede i Mønstre, som ere for store til Rummet; de have kun efterladt

et vagt Indtryk af en skummel og duknakket barbarisk Fantasi.

Lyst og højt til Loftet er der derimod i det nye store Kreml-Palads, som disse Bygninger støde op til. Her straaler alt af blanke Sten og Træsorter, Fløjl og Silke og kolossale Spejle, som opfanger Udsigten over Moskwa, medens Vægge og Lofter spejle sig i Gulvet. Til Gengæld er det hele saa meget mindre interessant.

En Sidefløj af Paladset indeholder Skatkamret og det historiske Museum. Naar man gennemgaar denne Samling, kan man gøre sig et svagt Begreb om den østerlandske Luxus, som blændede Besøgeren ved det moskovitiske Hof under dets Glans-Periode, — »østerlandsk« ofte i Ordets egentligste Betydning, da de kostbareste Genstande ere Gaver fra Sultanen og Schahen. Denne Luxus synes at have naaet sit Toppunkt netop under Iwan den Skrækkelige og Boris Godunow. Engang, da der ankom Gesandter fra Kejseren, vilde Iwan imponere dem ved at vise sig i hele sin »Pomp og Magnificens«, og det lykkedes ham ogsaa i

den Grad, at den ene af Gesandterne erklærede til den østrigske Minister: »Med et Ord, jeg har set Kejserens Skatte, Kongen af Spaniens og af Frankrigs og Hertugen af Toskanas, men intet Steds en saadan Fylde af Rigdomme og Kostbarheder som ved Zarens Hof.« Iwan modtog dem siddende paa sin Trone, som findes her endnu; den er besat med 9000 Ædelstene, især Turkiser; — Boris Godunows Trone ved Siden af er beslaaet med Guld og besat med 2200 Ædelstene og Perler.

Karakteristisk baade for Pragten og Raaheden ved dette Hof er den Samling af Drikkekar, som fylder en af de største Sale. Ved Iwans Gilder flød Vinen over Hovedet paa de Gæster, som ikke vilde drikke mer. Det maatte nok kunde slaa en Mand til Jorden at tømme et af disse kæmpemæssige Kar, men undertiden, naar Zaren viste En den Ære at sende ham et Bæger fra sit eget Bord, for at han kunde tømme det paa Zarens Sundhed, faldt den benaadede om for ikke at rejse sig af Rusen før paa Dommedag. Her havde jeg dog ogsaa Ære af mine Landsmænd, for en

af de største Kredentsere var en Gave fra den danske Konge — saa vidt jeg husker fra Frederik den Anden til Iwan. Den var et Par Fod højt i Form af en »sitzende« Panther, af forgyldt Bronce, hvis Hoved kunde slaas tilbage som Laag.

I en af Salene ser man Modellen til det kolossale Kremlslot, der efter Katharina den Andens Plan skulde have bedækket hele Kreml med sin kolde, rationaliserede Rokokko-Façade, saa at kun et Par af de ærværdigste Kirker vare blevne bevarede indenfor dets Ramme, ligesom man indenfor det nuværende Palads finder Borgens ældste Bygning, Kapellet »Frelseren i Skoven.« Det løber En koldt ned ad Ryggen ved Tanken om den Fare, som har truet det interessante, maleriske Kreml. Var det blevet sprængt i Luften af Napoleons Miner, det havde i al Fald været et stolt og berømmeligt Endeligt. Men altfor skændigt var det dog, om det skulde være faldet for en historiskdum Tids stilløse Byggelyst.

Af de historiske Mærkværdigheder er de interessanteste Karl den Tolvtes Bærestol fra

Slaget ved Pultava og Napoleons Feltseng, som ikke kom over Beresina.

Som en Fange til Forherligelse af Ruslands Storhed staar han selv her to Gange *in effigie*: en smuk Marmorstatue og et Maleri af ham i Kroningsdragt. Og udenfor, langs hele Façaden af Arsenalet, ligger hans gamle Broncekanoner, henved ni hundrede i Tal. De er ordnede terrasseformig med regelmæssige Mellemrum, og som Vagt sidder over hver Rode den russiske Kejserørn, spejdende med sit Dobbelthoved til begge Sider. Denne Meute til Jagten efter Æren, som med Broncestrubernes Halsen rystede hele Europa og en Del af Afrika og Asien, ligger her saa stum som Zar Kolokol henne ved Foden af Iwan Weliky. Næsten alle ere de mærkede med et stort N. i en Laurbærkrans. Men paa en af de yderste saà jeg et andet Mærke: det var et Øje, hvorfra der udgik Solstraaler, og omskrevet af Ordene »La république française — liberté, égalité, fraternité.«

O, du blinde Kejserørn! Hvor stirrer du hen til begge Sider med det næbbede Janus-

hoved, — som om nogen af disse Kanoner tænkte paa at rulle sig ned af Lavetten og trille den lange Vej tilbage! Hvorfor slaar du ikke ned paa denne republikanske Kanon og kradser og skraber med dit Jærnnæb og dine Jærnkløer disse Ord bort af dens Broncehud — at ikke den stumme Fange skal udraabe Ord, som ere stærkere og evigere end de Franskes Krudt og Nihilisternes Dynamit, her oppe i Zarernes og Popernes gamle Kreml?

IV.

I Kineserbyen og den hvide Stad.

Hotellet Slawiansky Bazar ligger i Kineserbyen nogle faa Skridt fra den røde Plads. Det er et stort Hus, indrettet med al mulig Komfort. Spisesalen er en kolossal, pragtfuld Hal med et stort Blomsterparti i Midten, og i Diner-Timerne blev der koncerteret.

I det Øjeblik man træder ud af Porten, bliver man gjort til Genstand for Licitation af

Iswoschtschikkerne, som altid holde her i en lang Række med deres aabne smaa Enspænd-ervogne forspændte med uanselige, langhaarede Bondeheste. Da der ikke er nogen Taxt, maa man tinge med dem og vide saa nogenlunde, hvad der er en rimelig Pris for den Strækning, man vil køre. Men saa befordres man ogsaa overordentlig billig baade her og i St. Petersborg.

Iswoschtschikken minder ikke om nogensomhelst Art af europæiske Droskekuske, han har bevaret Præget af en Bondekarl, der er kommen ind til Byen for at tjene nogle Penge ved sit Køretøj, ligesom hans lille udholdende Hest har bevaret sit Præg af et Bondeøg. De synes ogsaa at komme rigtig godt ud af det sammen. Men kun den, der kan Russisk, faar et levende Begreb om denne nationale Hyrekusk, som skal være meget snaksom og aabenhjærtig og er i Besiddelse af al den russiske Almues Godmodighed.

Ligesom hans Kaftan, der ser ud som en gammel Slobrok, kun er en primitiv Art af de fornemmere Vognstyreres Livré, saaledes er

han selv kun en haandværksmæssig Udgave af disse Bukkens Kunstnere, der giver Moskwa og St. Petersborg et lignende Særpræg, som Gondolièren giver Venezia. Han er lige saa vel en Art for sig, og staar lige saa aristokratisk hævet over Tøjlens andre Bestillingsmænd, som Gondolièren over gemene Rorkarle. Det ser man da ogsaa strax paa denne store, skæggede Karl, altid stor og navnlig altid svær, jo fornemmere, desto tykkere; dels koste (paastaas der) de tykkere mere i Løn, saa at disse lykkelige Mennesker, modsat andre Dødelige, forøge deres Indtægter ved at spise godt; dels er ogsaa Skrædderen saa meget idealistisk Kunstner, at han véd at »forbedre Naturen«. Der kan rummes en Del Udstopning under den lange, mørke Kaftan, som holdes sammen om Livet af et stort Bælte, sædvanlig straalende violet. Huens, Kravens og Manschetternes Pelsværk fuldender det imponerende Udseende.

Har man vænnet sig til de russiske Kuske, saa er det en fuldstændig latterlig Forestilling, naar Billedet af deres Kolleger i den evropæiske Kultur fremstiller sig for En, — disse velbar-

berede Herrer med Cylinderhat og Trappeslag, der sidde stive paa en høj Trone-Buk, strittende med et langt Scepter af en Kørepisk, og stirrende med et ubevægeligt Blik ud over Verden, som om de vare lige saa ligegyldige for Heste og Vogn, som Regenter sædvanlig ere det for Undersaatter og Rige.

Den russiske Kusk sidder bøjet frem over sine Heste som en spændt Fjeder og holder Tøjlerne stramt i parallelt strakte Arme. Hvis det er et Tospand, ere Linerne ikke spændte sammen i to Tømmer som paa evropæisk Seletøj, men han sidder med to Tømmer i hver Haand; disse fire brede, violette Baand, som straale fra Hænderne ud mod de flagrende Manker, tage sig pragtfuldt ud. Hver Haand holdes fuldstændig for sig, uden at Tømmen er trukken fra den ene over til den anden; Haandstillingen er den omvendte af vor, med Fladen opad, — som man griber paa et Tov, naar man trækker; Tøjlen gaar gennem den lukkede Haand og er saa viklet fast om Haandleddet. Saaledes trukket frem mod Hestene og ligesom surret fast til dem, sans-

ende kun dem, farer den lokale Køresvend afsted, og synes En at være den fuldendte Inkarnation af Vognstyrerens Idé. Da jeg ikke havde Lejlighed til at benytte Postbefordring, kom jeg ikke nærmere i Berøring med den egentlige Type af en russisk Kusk og hans trespændige Køretøj. Franskmanden Aucelon har i et af sine russiske Breve givet en god Skildring af den tartariske Automedon.

»En russisk Kusk synes ikke at kende nogen Fare. Hvor ufremkommelig Vejen end synes, jager han sit Trespand frem i Galop; han bruger meget sjælden sin Pisk, som hænger ned fra Armen, men det er hans Stemme, som ansporer de utrættelige Heste. Under Strækningen mellem to Stationer, som ofte beløber sig til fem og tyve til tredive Werst, ophører han ikke et Øjeblik at tale til sine Heste, som synes at forstaa ham; han er mindre Despot mod dem, end hans Herre er det mod ham, idet han aldrig henvender en Ordre eller Opfordring til dem uden at give sine Motiver. Jeg lod Tjeneren, der tjente os som Tolk, oversætte disse vedvarende

Monologer, som undertiden afbrødes af en Nationalsang. Den russiske Kusk varierer sine Taler og sin Stemmeklang efter Alderen, de fysiske Kræfter eller de moralske Egenskaber hos hver af Hestene. Han henvender sig til den ældstes Erfaring og viser den Nødvendigheden af at give sine Kamerater et godt Exempel; han skænder paa den dovne, der har været flere Dage i Stalden og nu bør udsone denne Uvirksomhed ved en ny Iver; den største kan naturligvis ikke være bekendt at lade sig overvinde af Heste, der ere mindre kraftige end den, og den yngste bør være lykkelig over at være i Selskab med Travere, som ere Veteraner i Tjenesten, og ved Iver vise sig værdig til denne Udmærkelse. Saaledes, min Ven, er det nøjagtige Indhold af en russisk Kusks Taler. Disse Ord, der snart ere velvillige, snart ærgerlige, udøve et stort Herredømme over disse forstandige Dyr; og naar deres Fører er tilfreds, belønner han dem ved at kalde dem sine »smaa Duer«. Dette er det mest smigrende Erkendtlighedsbevis, som han kan give dem, thi Duen er for det

russiske Folk en Genstand for Kærlighed og Ærefrygt.«

I Reglen er det, som man ser af denne Skildring, en meget hurtig Kørsel, men dette maa naturligvis forstaas med nogen Indskrænkning. Kører man med en Iswoschtchikhest, som inden Middag har gjort sine tredive Verst, maa man ikke stille Fordringerne for højt. Og dog kører man selv med Lejevogne i St. Petersborg hurtigere end de fleste andre Steder. Men aldrig bliver det en drengeagtig Jagen, som man ser i Syden, med en uordentlig Blanding af Spring og Løb; Rusland er Travets Land. Det er et utroligt jordvindende Trav, som en russisk Enspænderhest stiller op, navnlig de berømte sorte Heste af den Orloffske Race, der kun kan trave, ligesom de ægte Arabere kun kunne galopere. Ogsaa hvor det nationale Trespand bruges, er Traveren Enspænder, men har paa hver Side en Haandhest, der altid gaar i strakt Galop. Dette højst maleriske Spand begynder dog at gaa af Mode, og Køremaaden betragtes almindelig som noget barbarisk, da Haandhestenes Stilling,

med Hovedet spændt ned og lidt ud til Siden, skal være alt andet end bekvem.

Det er prægtige Heste, som man ser for de fornemme, russiske Slæder og Landauere; store Dyr, ofte kulsorte, altid med lang, brusende Hale og kraftig Man. De blive godt behandlede, men de skaanes ikke; de maa løbe og de maa, hvad der kan være strængere i en russisk Nat, staa, medens Herskabet er i Theatret eller i Soiré. Men de fleste stamme ogsaa ned fra Steppestoddene, som ere vante til at trykke sig sammen langs Indhegningen under Snestormen. Der er Natur i dem, barsk Natur. Hvis hin sorte Hingst ikke var bleven udvalgt som Føl til at trave foran Fruens Slæde paa Tverkoi-Boulevard eller Store Morschaja, saa vilde den maaske i dette Øjeblik bide sine hvide Tænder fast i Nakken af en Ulv og slænge den ind til Hopperne, for saa at fortsætte sit Trav, hvrinskende af Vrede og snøftende, om den skulde vejre endnu en Graabén, som den kunde strække til Jorden med sin Forhov og sende Hopperne til videre, afgørende Behandling.

Disse Eqvipager ser man mest i det fine Kvarter af den hvide By, hvor de rulle let og tyst hen over de brede Gaders Asfalt- eller Trægulve. Det er alle pragtfulde Hovedstadsgader, navnlig »Smedebroen«, hvor Boutikkerne udfolde en Glans, som man næppe nok ser Mage til paa Newskij i St. Petersborg. De store Ruder glimre især med Luxusartikler, Modevarer, Galanteri-Effekter og Kunstsager samt de to Specialiteter, Pelsværksmagasinerne og Guldsmede-Juvelerbutikkerne, hvor Helgenbilleder og Bibelkapsler overstraale alt andet.

Dette fuldstændig europæiske Kvarter hører med i Billedet af denne mærkelige og mangfoldige By, men det er den mindst karakteristiske Del. Man finder det meste af dette endnu mere storslaaet i St. Petersborg. Moskwa er nu en Gang Repræsentant for det Gammelrussiske, og man vil derfor i Længden foretrække at færdes i den nationale Bazar ved den røde Plads, hvad man forresten ogsaa staar sig ved, dersom man vil handle.

Indgangen fra den hvide Stad til den røde Plads er en dobbelt Port i Kineserstadens

hvide Mur. Mellem de to Gennemkørsler findes en af Ruslands største Helligdomme, den Iberiske Guds-Moders Kapel, et ganske lille bitte Rum, mørkt som en Hule. Du vil næppe se en eneste Fodgænger passere Porten, uden at han bøjer af fra sin Vej for at holde Andagt et Øjeblik derinde, hvor der derfor altid er propfuldt af Folk, der korse sig og kysse Jesusbarnets Fødder. Dette undergørende Madonna-Billede er en Kopi af et i det Iberiske Kloster paa Athos-Bjærget. Det bærer om Hovedet et Perlenet, store Ædelstene paa Skulderen og Panden og en Krone af Brillanter. Men det er ikke sikkert, at du træffer det ægte Billede derinde; muligvis har du mødt en Kareth med seks Heste og pragtfulde Livrébetjente, med et Følge af langskæggede Præster, — det er den Iberiske Moder, som kører ud i Sygebesøg.

Naar man træder ud paa den røde Plads, har man til højre Kremls store Mur med de to smukke gotiske Porttaarne, og i Baggrunden Wassily Blaghennys brogede Kuppeltaarne. Omtrent midt paa Pladsen staar en kolossal

Broncegruppe paa en basrelief-prydet Granitsokkel; det er Minin og Posharsky, Ruslands Befriere fra det polske Herredømme under Interregnet efter den falske Demetrius' Død.

Bagved dette Monument, paa Østsiden af den røde Plads, strækker sig de saakaldte Rækker: en vidtstrakt Bazar, hvis snevre overbyggede Gange gennemskæres af Kineserbyens tre Hovedgader. Disse Bazargange mellem de temmelig uanselige Boder oplives af glimrende Helgenbilleder med brændende Lamper, og store Bure fulde af Sangfugle, som hænge ned midtvejs. Man finder her alle Varer, og ikke blot Godtkøbssager; hver Artikel har gærne en Række for sig. Interessantest er Rækken med Helgenbilleder og den med Vokskærter.

Her er der altid en livlig Færdsel, og intet Sted har man bedre Lejlighed til at iagttage Moskwas brogede Folkeliv. Man ser her ved Siden af den frankiske Dragt en Købmand med gammel-russisk Pelshue, undertiden endogsaa en Perser med en kegleformet Faareskindstiara; Tscherkesseren straaler med sin rødpullede hvide Skindhue, og man genkender

glad fra Balletten Patrontutterne paa Brystet af hans lange mørkeblaa Uniformsfrakke, fra hvis Bælte den krumme asiatiske Sabel hænger ned og slingrer over de toppede Brosten. En Mængde Gadesælgere falbyde Kvas, The, Piroks og Pandekager.

Men især vrimler der af Bønder. Sædvanlig ere de klædte som Iswoschtschikkerne i lange Kaftaner, med et Shawl om Livet. Nogle have ogsaa brogede Skjorter og Pludderhoser, som stikke i rummelige Knæstøvler; eller ogsaa have de, i Stedet for Støvler, Tørklæder, som ere viklede om Foden og Underbenet. Nogle svedte allerede i deres Faareskindspelse. Paa Hovedet have de Pelshuer eller Filthatte, som nærme sig til de gamle sorte Hattes lave og stærkt svejede Former. Ansigterne ere plumpe og faa let et vildt Udseende af den mægtige Skæg- og Haarfylde, som ofte overgror alt andet end Næse og Øjne.

Selvfølgelig kommer den Fremmede, som er ukyndig i Sproget, ikke i nogen som helst Berøring med disse Bønder. Men han vil rimeligvis komme til at høre en Del om dem;

for den dannede Russer taler gærne om den russiske Bondestand, altid med megen Varme, ja ofte endogsaa Begejstring, paa en pietetsfuld Maade, som er meget forskellig fra den Tone, hvori man gærne i vore højere Stænder hører Bønderne omtale. De rose den russiske Bondes Mod og Udholdenhed, navnlig i Krigen, hvor de altid have vist sig at være »des vrais héros«. Dette Felt er navnlig Damernes Omraade. Taler man med en Mand, saa vil han rimeligvis fremhæve deres overordentlige Forstandighed i Bestyrelsen af de kommunale Anliggender; som bekendt er nemlig i det absolutistiske Rusland det kommunale Selvstyre meget frit udviklet, og den Dygtighed, som Bønderne vise her, turde være det fyldigste Svar paa den gamle Udflugt, at det russiske Folk er for uudviklet til en konstitutionel Forfatning, — i al Fald næst efter det almindelige Kantiske Svar, at et Folk aldrig bliver modent til Friheden, før det faar den.

Men først og sidst er det den russiske Bondestands Begavelse, der lovsynges. »Vore Bønder ere ganske vist meget uvidende,« sagde

en Dame til mig, — »men saasnart de faar tilbørlig Undervisning, viser deres glimrende Evner sig. Jeg forsikrer Dem, De kan tage en Bondeknøs, der ser lidt opvakt ud, og sige til ham: bliv Tekniker, bliv Videnskabsmand, bliv Musiker eller Maler, eller hvad De vil, giv ham Uddannelse, og han bliver hvilken af Delene det skal være, udmærket eller i al Fald dygtig i sit Fag.« For et Par Dage siden, da jeg bladede i en Bog*) fra Begyndelsen af Aarhundredet af en Franskmand, der havde rejst i Rusland, stødte jeg næsten ordret paa det samme Udsagn. Det er muligt, at den russiske Dame havde læst denne Bog og følt sig slaaet af Bemærkningen, men det forekom-

*) Son aptitude à tous les métiers est incroyable: il est extrêmement rare que tous ces »serfs«, désignés au hasard par les seigneurs, pour exercer différents états, ne s'acquittent pas d'une manière satisfaisante des devoirs qui leur sont imposés: on leur dit: Tu seras cordonnier, maçon, bijoutier, menuisier, peintre ou musicien; on les livre aux leçons d'un maître; et, en peu de temps, ils deviennent ce que vous voulez qu'ils soient.

Six mois en Russie par M. Aucelon.
Lettre XXXI.

mer mig langt sandsynligere, at han har øst af samme Kilde som jeg, nemlig dannede Russeres erfaringsmæssige Bevidsthed om Almuens Dygtighed, en Bevidsthed, der dengang har udtalt sig ligesom nu og ligesom er bleven ordsproglig.

Man benægter ikke denne Bondestands svage Sider, navnlig dens Raahed, men gør saa atter opmærksom paa, at dens Naturel paa Bunden er saa godmodig. I Drukkenskaben fejre disse Egenskaber en Art Formæling; for man hører ofte fremhæve, at naar den russiske Bonde drikker sig fuld, hvad han tidt og gærne gør, saa bliver han næsten aldrig ondskabsfuld og trættekær, men derimod desto gemytligere og medgørligere.

Den, der ikke har set en drukken russisk Bonde, kan næppe gøre sig nogen rigtig Forestilling om, hvor drukken og salig i sin Drukkenskab et Menneske kan blive. Jeg vil aldrig glemme en Bonde, der sæbte paa sin Søndagsrus, — eller rettere: hvis Søndagsrus blev slæbt af en nogenlunde ædru Stalbroder. Den Drukne hang ham om Halsen uden at kunne

udtrykke sine Følelser ved andet end en uartikuleret Lallen, og der var et fjollet, saligt Smil i hans plumpe Ansigt. Men Byrden var for tung; omtrent ved hvert tiende Skridt rullede de begge om paa Gaden.

Og at lægge sig paa Moskwas Gader er ikke anbefaleligt paa denne Aarstid, efter Sommertørken og før Frostsneen; for Sølet var saa frygteligt, at man ikke alene ikke kunde se Brostenene, men man kunde ikke engang af nogen Form i Dyndet ane, at der var Brosten under det.

V.

Privatliv i Jordstaden.

Klokken fem skulde jeg hver Dag indfinde mig paa Universitetet for at køre hjem med min gæstfri Moskwaervært Professor Erdmann, og spise til Middag i hans Familje.

Jeg opsøgte ham naturligvis straks den første Dag i Universitetets kemiske Laboratorium, hvor han var omgiven af en Mængde

Studerende. »Ah, da ist der alte Schwede, Karl Karlitsch!« udbrød han og rystede hjærtelig min Haand. Saa snart de Studerende vare satte tilstrækkelig i Gang, kørte han ud med mig for at anskaffe mig de uhyre Galosker, som det omtalte moskovske Føre nødvendiggør, samt en anstændig Pelshue, for jeg havde ingen anden Hovedbedækning end en Stanleyhat, som det ikke blot var latterligt, men ogsaa hensynsløst at gaa med, da Synet af den bragte alle Russerne til at fryse.

Derefter skulde jeg som sagt hver Dag køre hjem med ham til Middag. Jeg nød saaledes den store Behagelighed at spise i et hyggeligt Hjem, saa at jeg ikke en eneste Dag følte mig som en Tilrejsende i en fremmed By, men befandt mig som paa et Sted, hvor man besøger gode Bekendte, lever i deres Hus og forresten om Formiddagen beser Egnens Skønheder. Men en Mangel kom rigtignok derved mit Moskwaerophold til at lide af: jeg kom slet ikke paa nogen af Moskwas store Restaurationer, og dette bebrejdede St. Petersborgerne senere min Vært her som en stor Fejl.

Disse Restaurationer ere nemlig noget ganske enestaaende og udmærke sig fremfor alle andre ikke blot ved Lokalernes Pragt, Musik og Opvartning — de moskovske nationalklædte Opvartere have et gammelt Ry paa sig som de bedste i Verden, — men ogsaa ved Retternes Fortrinlighed — og pikante Lokalsmag. Naturligvis betaler man saa i Rubler, hvad man i de dyreste Pariser-Restaurationer giver i Francs — men hvad nytter mig den Snes Rubler, jeg ikke har givet ud, naar enhver Moskwaer-Rejsende kan trække paa Skulderen af mig: »Han har ikke spist paa Eremitagen, — Gud vèd, hvad han har været i Moskwa for!«

Det gamle russiske Ordsprog lyder: Moskwa overgaas kun af Kreml, og over Kreml er kun Himlen. Men der er èn Ting, som endnu overgaar Himlen: det er en Diner paa Eremitagen.

Porassonok*), Götter-Funken
Tochter aus Elysium —
also klänge Schillers Hochlied,
hätt' in Moskow er gegessen,

*) En russisk Ret: Pattegris med Peberrod og sur Sauce.

vilde sikkert Professor Erdmann have citeret, hvis vi havde talt om saa materielle Emner, naar vi i Mørkningen kørte ud ad Villakvarteret til. Allerede inden man kom saa langt, saà man ofte enetages Træhuse med Haver om, eller lange lave Gaarde med en Kolonade foran; selve Jordstaden ligner vore Villakvarterer.

Det Hus, hvori Professoren boede, var en Træbygning; Væggene vare ikke tapetserede, men man saà de vandrette Egebjælkers glathøvlede og bonede Striber, skilte ved en smal Barkrand, — noget som gav Stuen et ejendommelig lunt og hyggeligt Præg. Dagligstuen var næsten en Vinterhave; mer end en Tredjedel af Værelset var opfyldt af Blomster og store Bladplanter. Den største Viftepalme, som jeg har set, tegnede sine Skyggeblade paa Loftet, og under den holdt jeg af at døse hen efter Middagstheen ved min Cigaret. Ellers opholdt man sig mest i Professorens Værelse, hvor Møblerne havde kolossale Dimensioner; det klædebetrukne Skrivebord var saa stort som et mindre Billard,

og man kunde godt strække sig paa tværs i Divanen.

Under hele min Rejse til Rusland havde jeg glædet mig til at se disse Folk i deres Hjem og blive fortrolig med de Omgivelser, hvori de færdedes. Der er noget ureelt, ligesom noget nøgent ved et saadant Rejsebekendtskab paa et fremmed, neutralt Sted, hvor begge Parter ere Gæster og holde Ferie; det er som en ren og bar Melodi, der endnu ikke er harmoniseret. Fantasien véd ikke, hvor den skal hen med disse Mennesker. Nu kan jeg temmelig sikkert sige, at i dette Øjeblik er Professoren færdig med sin Middagsskraber og begynder saa smaat med at arbejde paa en Forelæsning — eller ogsaa sidder han maaske under Viftepalmens store Blade og spiller lidt paa sit Stueorgel. Den lille smilende Sonja Iwanowna bærer vel den spæde Dreng ind for at sige Godnat — ja, det er sandt, nu er han ikke saa lille længer, han stolprer vel om paa sine egne Ben, og trækker ikke længer saa voldsomt i Faderens store Siegfried-Skæg.

Denne lille Fyr var den eneste Forandring

i Familjen, — en Forandring, som ogsaa nok kunde anes i Weggis, — og fra ham straalede en ny stor Glæde over dem begge; ellers var de ganske uforandrede, fordi de overalt vare naturlige. Naturlig var Professoren paa Grundlag af den Kærnesundhed, som ogsaa udprægede sig i hans Skikkelse. Det slog mig, at han en Dag ved Bordet, da vi talte om lang Levetid, bemærkede, at han slet ikke kunde indse, at man vilde blive træt af Livet i Længden, han vilde allerhelst leve bestandig, — naturligvis naar det kunde ske uden Alderdomssvækkelse, i en evig Manddom. Mindre Angrebethed af moderne »Weltschmerz« kan man ikke forlange. Jeg tror ikke, at jeg ellers har kendt et eneste Menneske, der vilde ønske en Eviggørelse af det jordiske Liv; de Udtalelser, man hører, gaa altid i modsat Retning. Hvor afskrækkende har ikke altid Ahasverus' Skikkelse staaet! men Professor Erdmann accepterede den: hvorfor ikke? Jo længer, desto bedre!«

Hyppig kommer der en eller anden Russer, medens vi sidder ved Eftermiddagstheen,

men det er sjældent, at de kan tale Tysk eller Fransk, skønt det for det meste er Læger eller Universitetsmænd. Man er tilbøjelig til at antage, at næsten alle dannede Russere kan tale disse Sprog, hvilket er en stor Fejltagelse. Derimod kan de naturligvis alle læse dem.

Undertiden tog jeg saa ud paa Aftenen ind til en Koncert; flere Gange gik jeg hen til Thor Lange, som bor et Par Skridt derfra; — overhovedet syntes denne Del af det store Villakvarter at være beboet af den lærde og literære Verden. Den berømte Digter, Grev Leo Tolstòy boede ogsaa i et af disse Huse. Men det var forgæves at haabe paa at faa ham at se paa Gaden, da han er fuldstændig menneskesky. Man siger, at han bor i sin Kælder, at han gaar i den gammelrussiske brogede Skjorte, og ikke vil se et Menneske. Han skal ogsaa have opgivet sin Digtning, og man frygter endogsaa for hans Forstand. Mere og mere synes han at forvilde sig ind i taaget Mysticisme. Den sidste Bog, han havde skrevet, handlede om Nadveren, og paa Grund af den Heterodoxi, som altid har fulgt Myst-

ikken, er den bleven forbudt af Censuren. Dette skal have nedslaaet hans Mod aldeles og gjort ham til Eneboer. Hr. Lange, hvis Hustru er i Familje med Tolstòyerne, fortalte mig, at da han ønskede at besøge den berømte Digter, lod denne svare: Sig ham, at jeg er ikke en Sarah Bernhardt, som vil lade mig beglo.

Thor Langes Navn, som navnlig ved de skønne Oversættelser af slavisk Folkepoesi har faaet en ikke stor, men fin og lødig Klang i vor Literatur, er for os Danske saa nøje knyttet til Moskwa, at det næsten vilde være unaturligt ikke at give ham en Plads i Billedet af denne mærkelige Stad, hvor han saa at sige er dansk literær Gesandt.

Det er en halv Snes Aar siden, at Thor Lange sammen med nogle andre unge Filologer fulgte en Indbydelse fra Rusland, som den Gang trængte til dygtige Lærere i de klassiske Sprog, paa Grund af det Opsving, som disse havde faaet ved den Tolstòyske Undervisnings-Reform, om hvilken jeg siden skal sige et Par Ord. Om Thor Lange hørte

man snart, at han havde faaet et »Professorat« i Moskwa, en anden af disse Filologer har ogsaa en fordelagtig Ansættelse her; hvorledes det er gaaet de andre, erindrer jeg ikke.

For et Par Aar siden har Thor Lange ægtet en ung begavet Russerinde. Han ejer nu et Gods en eller to Dagsrejser syd for Kiew, hvor han tilbringer Sommermaanederne. Men den lange moskovske Vinter igennem arbejder han paa Lyceet, hvor hans Undervisnings- og Inspektionstimer ofte optager ham til sent ud paa Aftenen. Han mener ikke at kunne indskrænke sin Arbejdstid dèr uden at miste den Indflydelse, som han ønsker at have paa Undervisningen. Jeg kunde ikke lade være at opfordre ham til ganske at hellige sig til Literaturen, da han er saa heldig at have den hos danske Forfattere saa sjældne økonomiske Uafhængighed, og med et ubestridt Talent forbinder et eget Omraade, hvor han er uden Rival.

Fra gammel Tid af kendte Thor Lange min Familje, og jeg kunde godt huske ham fra mine Drengeaar, men ogsaa uden dette

Tilknytningspunkt havde jeg vel opsøgt ham. Jeg traf en høj mager Mand af noget ældre Udseende, end jeg havde ventet, og med Spor i sit Ansigt af et meget anstrængende aandeligt Arbejde. Han modtog mig med den største Forekommenhed og viste mig under mit Ophold en hjærtelig Gæstfrihed, ligesom han ogsaa var ivrig for at være mig behjælpelig og skaffede mig Adgang overalt i Kreml-Museet og Skatkamret. Flere hyggelige Aftener tilbragte jeg i hans Hus, hvor jeg ogsaa traf den anden danske Filolog, Hr. Jørgensen, hvis musikalske Begavelse skaffede os megen Fornøjelse. Thor Lange og mine Anskuelser var rigtignok paa de fleste Punkter som Ild og Vand; — naar han satte Goethes Iphigenie over Werther paa Grund af Tragediens klassiske Ro, saa maatte jeg jo gaa i Ilden for min gamle Ven med Pistolen, men vi kom med alle vore Disputer meget godt ud af det sammen.

Saa kort som den rumlige Afstand var fra Professor Erdmann til Thor Lange, ligesaa stor er den aandelige. Det er allerede tilstrækkelig

betegnende, at den ene hører til de radikaleste ved det gennemgaaende radikale Universitet, medens den anden er en indflydelsesrig Mand ved Katkows Lyceum.

— Hvad er da egentlig Katkows Lyceum for noget, spørger Læseren vel om, og det samme spurgte jeg en af de første Dage Professoren om.

— Aa, det er en Anstalt, hvis Formaal er at fordumme den russiske Ungdom ved Hjælp af klassiske Sprog.

Jeg vil ikke udgive denne Dom for at være absolut objektiv rigtig, men den har i al Fald Interesse, da den aabenbart udtaler Fremskridtspartiets Mening om den Undervisnings-Reform, som Grev Tolstòy under sit tidligere Ministerium gennemførte med Katkow til højre Haand. Ogsaa i St. Petersborg mærkede jeg at denne forceret klassiske Retning i Undervisningen var højst upopulær. Reaktionen har ment at de klassiske Forfattere ere mindre farlige end Fysik og Kemi, og stoler paa at Disciplene ikke forelske sig i Sangen om Harmodios og Aristogiton.

Katkows Navn er nøje knyttet til Moskwa, der som Hovedstad altid har repræsenteret det gammelrussiske Nationale i Modsætning til den kosmopolitiske Rival ved Neva. Han har i sin Tid hørt til det liberale Parti og er nu — som det saa ofte og naturligt gaar — den hadefuldeste Modstander og Angiver af den moderne Radikalisme, mod hvilken han hejser alle gammelrussiske og slaviske Idealers Fane. Som Journalist skal han være meget dygtig; han er ogsaa noget af en Poet, og hans Oversættelse af Shakespeare hørte jeg rose som uovertræffelig: Han erRuslands Ploug.

En Gang, da jeg talte med en ung Russer om Dostojewskij, og bemærkede, at han skulde have været en Ven af Katkow, svarede Russeren: —

— Naa, det er dog vel en Smule for haardt sagt.

Ytringen viser, hvorledes Katkow er anskrevet hos det unge Rusland.

VI.

Et kirkeligt og et privat Galleri. — Wereschtschagin.

— Naa, hvad har De saa set idag? spurgte Fru Erdmann mig temmelig regelmæssig, og undertiden var det ikke meget, som jeg havde at aflægge Beretning om. En Gang kunde jeg kun sige, at Regnsvejrsdagen var gaaet med at læse Turgénjews sidste Bog, Clara Militsch, og spasere paa Tverkoi-Boulevard, hvor Novellens Elskende mødes; dèr havde jeg beundret den berømte Statue af Puschkin, som staar og holder Hatten paa Ryggen og bøjer sit blottede Hoved med det store krøllede Haar og de stærke, lidt mulatagtige Træk.

Undertiden havde jeg dog anvendt Dagen paa en mere tilfredsstillende Maade, saa hun ikke kunde beskylde mig for at være doven. Jeg havde været i Rumjanzows Museum, som blandt andet indeholder et højst interessant Voxkabinet med alle russiske Nationaldragter, alle asiatiske Stammer under Zarens Scepter

og alle ikke russiske Slaver. Eller jeg havde været i Frelser-Kirken, — en Bygning, der fortjener lidt nærmere Omtale, da den indeholder et helt Billedgalleri, og vistnok er en af Verdens pragtfuldeste Kirker. Den er bygget til Erindring om Befrielseskrigen, og indviedes 1881. Sagnene om Bekostningen variere mellem 20 og 30 Millioner Rubler.

Valget af Pladsen er den heldigst mulige, — en meget stor og højtliggende Platform ved Bredden af Moskwa i Udkanten af den den hvide Stad, hvor den syner langt til alle Sider. Naar man paa Kremls Zarplads ser langs mod Kathedralerne og det store Palæ, viser den store Frelserkirke sig i hele sin Højde ude over den lavt liggende Mur. Hele Moskwas Bred vest for Kreml beherskes af denne Pragtbygning.

Terrasser og store Trappeanlæg forbinde Kirkens Plads med Flodbredden og Gaden. Ved alle fire Façader føre brede Granittrapper op til de kunstfærdige Bronceportaler. Kirkens Plan er den traditionelle russiske: En Kvadrat, der tænkes omskrevet det græske Kors; dette

fremtræder foroven, hvor dets Endepunkter markeres af de fire mindre Løgkupler, medens Hovedkuplen hæver sig trehundrede Fod over Skæringspunktet. Man har baade i Kirkens Ydre og Indre saa vidt muligt forsøgt at gennemføre den gamle nationale Stil, og der var vel heller ikke andet at gøre her i det gammel-russiske Moskwa. Men Forsøget har víst denne Stils Mangel paa Evne til videre Uddannelse og Modernisering. Allerede de store Forhold bringe Linier frem, som er Stilen fremmed, Marmorsøjlerne og det Ydres Skulptur-Smykke af Statuer og Relieffer bidrager endnu mere til at forvirre Indtrykket. Det Indre straaler af alle de blanke og brogede Stenarter, som findes i de russiske Bjærge, af Guld, Sølv og en Uendelighed af Malerier og Billedvægge. Men skønt det meste af dette ganske vist har faaet en Tillempning efter gamle Traditioner, gør det dog en temmelig stilløs og kold Virkning. Man er i de russiske Kirker ikke vant til saa meget Rum og Lys, og friske Farver klæde nu engang ikke de russiske Helgenbilleder. Iøvrig ere mange af

de store historiske Malerier i Kapellerne overordentlig dygtig udførte.

Jeg havde glædet mig meget til her at se Billeder af Wereschtschagin, der, som jeg hørte, havde smykket Koret, og jeg blev meget skuffet ved at se nogle højst almindelige Professorbilleder. Naa, han har ikke været paa sin rette Hylde i Kirken, tænkte jeg, men noget mere syntes jeg dog en saa genial Mand kunde have faaet ud af David og Saul. Men saa hørte jeg til min Trøst, at det var en Broder af den rigtige Wereschtschagin.

Dennes Geni skulde jeg gøre Bekendtskab med i Tredjakoffs Galleri, en fortrinlig Privatsamling, som underlig nok er glemt i Baedekers Haandbog. Senere saà jeg i St. Petersborg en Wereschtschagin-Udstilling, men Indtrykket i Moskwa var ikke blot det første, men ogsaa det betydeligste, og jeg vil derfor gøre Rede for det her; — desuden hører Wereschtschagin som ægte Russer og halvt Orientaler langt mere hjemme i det hvide, grøntagede og guldkuplede Moskwa, end i den gule Nevastad.

Jeg har i det Hele ikke brugt at gøre Optegnelser paa min Rejse. Undtagelsesvis skrev jeg et Par Linjer i min Noterbog, da jeg kom hjem fra Tredjakows Galleri, hvor jeg havde set tre Værelser fulde af Wereschtschagin. Jeg finder her først den fyndige Notits: »Den gule Silke paa rød Baggrund«. — Rigtig, jeg ser det ganske tydelig, det er ikke til at misforstaa. Jeg ser ogsaa midt i et indelukket Mørke et Slaglys fra oven falde paa kruset Issehaar og paa et Par hvide Tunikaskuldre, der fik et stærkt, grønligt Skær. Ganske vist, naar jeg tænker lidt efter, saa kan jeg nok mindes, at denne Masse af gul, orientalsk Silke indhyllede en Kvinde lige til Næsen, og den røde Baggrund har jeg mistænkt for at være en Pagodemur. Jeg véd ogsaa nok, at Issehaaret og Skuldrene tilhørte en ung Mand, der stod lige ret op med Ryggen mod Tilskueren midt i et mørkt Mur-Rum — en Klostercelle maaske — og at der bag ved, med Ansigtet mod ham, laa nogle knælende ældre Mænd, hvidklædte ligesom

han. Men den umiddelbare Erindring er Farveindtrykket.

En dansk Kunstner ytrede en Gang en karakteristisk dansk Forargelse over en Ytring af en bekendt svensk Maler, der havde talt sig varm over et Landskabsmaleri, hvori der fandtes en aldeles henrykkende grøn Farvetone et Sted i Mellemgrunden. »Men hvad var det da?« spurgte den danske utaalmodig. »Ja, Pokker må veta, om det var en sjö eller en äng, men Fan så vackert« . . . . . Denne Ytring faldt mig ofte ind ved at se Wereschtschagins Billeder; han besidder denne hemmelige Magt at kunne frembringe den meningsløse Skønhed, som er Kunstens højeste Triumf, fordi det er dens nøgne Virkning — en Virkning, som saa til Gengæld kun en snæver Kreds er tilgængelig for. Vi har ikke haft overdrevent meget af denne Skønhed i vor Kunst, — det er derfor, jeg sagde, at hin Kunstners Forargelse var ægte dansk; vi har haft endnu mindre af den i vor reflekterede og ordentlige Poesi.

»Hun er saa smuk, at der saagu ikke er

nogen Mening i det«, hørte jeg en begejstret Kunstner sige om en Dame. Dette Udtryk for den højeste Ros indeholder i alt Fald grammatikalsk den eneste Analyse, der kan gives af denne Art Skønhed. Man kunde nemlig ikke misforstaa mig grovere, end om man trode, at »den meningsløse Skønhed« er skøn til Trods for sin Meningsløshed. Nej, den er saa skøn, at Beskueren bliver ligegyldig for Meningen. Man kunde vel endelig have opdaget, om det var »en sjö eller en äng«; — men det interesserede slet ikke Maleren, hans Svar er et Udtryk for den mest aristokratiske Kunstnerfølelse.

Men Wereschtschagin! vil nogle udraabe, — det er jo netop ham, der virker ved Indholdet, det er jo Tendensmaleren. De Billeder, der have gjort ham til en evropæisk Berømthed, er det ikke en Række malede Pamfleter over Krigen? — det er Billeder som hans ihjelfrysende Forpost, der har udødeliggjort Skobeleffs Telegram: »Alt roligt i Schipkapasset« i et Indignationsskær lig det, Byron kastede over Suwarows Verse-Depesche; — der er den i

sin tørre Objektivitet Heinesk-bidende Satire, hvor man ser Zaren omgiven af sin Stab som en ny Xerxes, magelig tilbagelænet i sin patenterede Feltstol, medens langt borte og dybt neden under, Massakren er skjult under Plewnas Krudtrøg; — og skulde man glemme den profetisk-vrede, monumentale Allegori, »Krigens Apotheose«, en Pyramide af Dødningehoveder midt i det øde Land?

Det er ganske vist disse Billeder, som have gjort den uhyre Opsigt, og de fortjene det, fordi de ere sande Kunstværker, saa store Kunstværker, at Udførelsen blænder for Tendensen. Dette Blod i Sneen skriger alt for meget inden i En med en ubændig Farvejubel, til at man ret kan høre, at det raaber til Himlen. Man beundrer i denne Kraniepyramide alt for meget den diaboliske Fantasi, der har individualiseret alle disse Knokkelhoveder, faaet dette til at gabe saa raabende med Kæverne, lade det andet fnyse saadan ud af det trekantede Næsehul, givet hint denne ræddelige Stirren af de tomme Øjencirkler, — og saa den Malerteknik, som har gydt dette glidende

Sollys ind om Hjørnet af Skyggesiden, hvor det anløber nogle taksømmede Skaller eller strander, langt inde i Skyggen, i en Kæves Glanslys. Hvis man kunde tænke sig disse Farver oversatte i Toner — noget Berliozsk eller Saint-Saënsk — saa vilde man ingen anden Gysen føle end den musikalske, disse Kuldejag gennem Rygmarven, der kommer lige let under en Elskovsjubel og en Sørgemarsch, ligesom »Pan-Skrækken« overfalder Vandreren i den solbadede Vaarlund ikke mindre end i Løvfaldsskovens Taager. »Ernst ist das Leben, heiter ist die Kunst,« denne gyldne Sætning staar sig ogsaa overfor Wereschtschagins Rædselsbilleder.

Den russisk-tyrkiske Krig er ikke Wereschtschagins eneste Studierejse, efter min Mening ikke engang den vigtigste: — det er Prinsen af Wales' indiske Rejse, denne moderne Udgave af Dionysostoget, hvori den russiske Kunstner deltog som en farveberuset Bakkant, hvis Syner man bedst lærer at kende her i Tredjakoffs Galleri, hvor de næsten fylde tre Værelser.

Se først paa denne Væg med Blyantstegninger: hvilket let og fint Indtryk den gør! Der er en Mængde ypperlig tegnede Hoveder af forskellige asiatiske Typer, Studier, hvor den ethnografiske Interesse knytter sig til den kunstneriske. Men mig interesserer endnu mere de smaa Landskabstegninger, som sjælden ere et Kvarter lange, ofte kun nogle Tommer. Der er ikke mange Detailler: En Snevej langs en Havemur med et Gitter og nogle bladløse Træer; — en Moské med dens Kupler og Minareter; — en flad, lidt bølgende Slette med en bikubeformig Tope; — en lang, solbeskinnet Stentrappe — noget i den Art. De staa som henaandede paa Bladet, let tegnede, fint udførte med en minutiøs omhyggelig Schattering. Haanden med den brede, fulde Pensel fører en Blyant saa spids som en Radernaal. Disse ejendommelige Skitser af en Maler, som er Kolorist ud i Fingerspidserne, ere ikke Tegninger, men Blyantsmalerier. Enkelte have til Overflod faaet nogle lette Akvarelstrøg. Det, som bliver staaende af dem i Erindringen, er mindre Former end Lufttoner: Indtrykket

af orientask Lysglans, der ogsaa gør de reflexfyldte Skygger lette og gennemsigtige.

En anden Væg er tæt dækket af smaa Malerier, orientalske Personalstudier, næsten lutter enkelte Skikkelser. Det er dèr, Øjet fanges af »den gule Silke paa rød Grund«. Tæt ved husker jeg en høj, tilhyllet Araberinde, der gik frem imod En langs en hvid Mur, som Skyggen klemmer sig op ad; — men aldrig glemmer jeg en arabisk Sanger, et Sted imellem dem: saadan som det Menneske sang, og saadan som Solen brændte ham i det brune Ansigt og paa den hvide Kappe og den Grad, i hvilken den latterlige Skygge med den lange Luth-Hals gottede sig paa den solbagte Mur, som han lænede sig imod, og syntes aldrig at ville kunne rive sig løs fra den, — det er hverken til at beskrive eller til at forestille sig. Det faldt mig ind, mens jeg stod dèr, at aldrig har jeg da set en Maler, som saa godt egnede sig til at illustrere Peter Schlemihl: hvor ynkelig vilde ikke en stakkels skyggeløs Person befinde sig paa denne Væg, hvor Skyggerne i Wereschtschagins Solskin faar

en tropisk Væxt, kryber som graat Lav paa Jorden, klatrer espalieragtig op ad Muren, vikler sig som en Slyngplante om Figuren mellem Kappefolderne, hængende fast ved Jorden med en lille, sort Rod.

I det næste Værelse er det Landskaberne, der optage En. De er næsten alle ganske smaa. Undertiden ser man et pikant Motiv; dèr staar f. Ex. Beskueren nede i en lille Kløft, som tæt ved er gennembygget af en rød Murstensbro; over dens vandrette, takkede Rand strækker et enligt Træ sine Grene frem. Men Broen er gennembrudt af en stor Cirkelaabning, hvis Bue forneden tangerer Kløftbunden; i denne Cirkel ses et Stykke Horisonthimmel, og langt ude i Dalen en Skrænt, kronet af en Borgruin. Bekendt er »Menneskeæderen«, en Tiger, som i Aabningen af Junglen æder et Menneske ved Foden af et enligt Palmetræ, over hvilket Aadselgribben svæver. Men som oftest er det et Stykke ganske uarrangeret Natur, der afskæres af Rammen: — et Par sorte Klipper, mellem hvilke der snor sig en hvid Strøm, — en rød Klippevæg,

uden noget mærkeligt i sin Form, mellem en Strimmel blaa Himmel og blaat Hav, — en Snetinde, der skærer sig pyramidalt op mod Himlen — det er nok for Wereschtschagin. De, som have den raa Forestilling, at en Kolorist maler med stærke Farver — og at en Intrumentalist nødvendigvis maa spille fortissimo med fuldt Orkester — de kunne se lidt paa nogle af de ved første Blik næsten farveløse Landskaber: her er en blaagrøn Dalbund, begrænset af graa Klippevægge, som midt paa Billedet skæres bort af Taagen; — dèr hænger det baade i Former og Farver monotoneste Billede, som jeg nogen Sinde har set: en snæver, taaget Bjærgdal, som kun viser En den samme Klippeformation to Gange, lidt nærmere og lidt fjærnere; — der er sandelig ingen Blikinstrumenter med. Endelig kan denne Landskabsmaler slukke næsten alle Farver i dyb Nat: paa Udstillingen i St. Petersborg saà man ved det elektriske Lys et højt, mørkt Billede, en malet Nocturne: forneden i Forgrunden et stort Baal, rundt om et saadant Mørke, som findes i dybe Dale

eller tætte Skove, foroven en sorteblaa Himmel med tindrende Stjærner; tusend Gnister hvirvle fra Baalet op imod denne Himmel, disse Stjærner. Ved Baalet sidder en Mand, forsvindende lille i det høje Billede. Højt oppe, hvor Røgen allerede synes at være bleven usynlig, opdager man endnu blege Fnug af den, røbede af de omsværmende Gnister. Og lidt efter lidt dukke rundt om ud af Mørket dunkle Trækroner og Bjærgformer, som Øjet næppe kan fastholde.

Wereschtchagin er alle Farvernes Ven, men han er en Elsker af den, der indeholder dem alle i sin nevtrale Renhed: det hvide Lys. Han elsker det som Russer, hvad han er født, og som Asiat, hvad han har gjort sig til. Han kæler for det, naar det fra den uendelige Snemark straaler blændende, med en urolig, prikkende Krystaltindren fra alle Sider, — som et skært Tremolo, hvorover nogle faa Farver spille deres lyse Melodier; — han tilbeder det, naar det med kontemplativ, orientalsk Ro hviler paa Mure og Gulve i en af Agras Moskéer, bærende og fremhævende

alle de andre Farvetoner som et stille Orgelpunkt. At rejse saadan en Bygning, med dens ædle Linjer og lette Ornamentering, i hele dens symbolsk rene og festlige Glans, med dens hvide Lys, der straaler, uden at blænde, og med dens gennemsigtige graa Skygger — kun foroven en Strimmel dyb blaa Himmel, og paa Gaardens Marmorfliser nogle knælende Muselmænd i grønne Kaftaner, — det er en af hans Pensels største Triumfer.

Er Wereschtschagin Maleriets Tolstòi, saa er Kuindji dets Turgènjew. Et af hans Billeder — en Birkeskov med aabne Strøg i en Sommerdags disede Middagslys, — hørte til de yderst faa Billeder i Galleriet, som ikke ved Wereschtschagins Naboskab kom til at tage sig ud som Olietryk, — dog vil jeg tilføje som russiske Olietryk. Der udfoldes nemlig her en stor Kunstfærdighed i denne Gengivelse af Malerier, som i Kunsthandlernes Vinduer paa Newskij ved en velberegnet Belysning ofte tage sig glimrende ud. De koste sædvanlig en halv Snes Rubel, men for de berømtestes Vedkommende stiger Prisen indtil fem og

tredive Rubel. Det er f. Ex. Tilfældet med Gengivelserne af »Natten paa Dnjepr« og »Natten i Lille-Rusland«, de to Hovedarbejder af Kuindji.

Over »Natten i Lille-Rusland« er der en ægte Stemning fra »Jægerens Dagbog« og de smaa Fortællinger, — en Maaneskinsstemning som den ved det lille Landsted i »Tre Gange mødt«. Det er malet bort fra Maanen. Dens stille, grønlige Lys falder midt i Billedet paa den hvide Længe af en Bondegaard, hvis ene Vindue har et rødt Lampeskær. En Vej fører op ad en jævn græsbevoxet Bakke til Gaarden. Forgrunden indtil midt paa Bakken ligger i mørk Skygge. To høje Pyramidepopler hæve sig, glitrende med deres Smaablade, ved Gaardens Gavl paa Bakkeranden. Under dem bugter sig en lille, blank Flod.

Da jeg for et Aar siden offentliggjorde dette Stykke i et Ugeblad, spurgte flere mig nøjere ud om Billedet og erindrede det tydelig fra Salonen. Jeg husker nu ogsaa at en af vore mest ansete yngre Landskabsmalere for nogle Aar siden ved Hjemkomsten fra Salonen

talte meget begejstret om et saadant Maleri, — hvilket ikke faldt mig ind, da jeg saà Billedet i Rusland, fordi han ikke havde talt om at det var af en Russer. Fornylig hørte jeg en Maler sige, at det var det eneste gode Maaneskinsbillede, han havde set. Det er et af de yderst faa Landskabsmalerier, som synes at have virket uforglemmeligt paa Alle.

VII.

I Adelsklubben og Operaen.

Jeg har fortalt, at Violinisten paa Faulhorn gav mig et Anbefalingskort med til en anset Musiker i Moskwa, hvilket skaffede mig Adgang til de berømte Rubinsteinske Symfonikoncerter i Adelsklubbens Festsal, som er saa søgte, at det ellers havde været umuligt for mig at faa Billet til dem. De have deres Navn af Nicolai Rubinstein, hvis Minde holdes i stor Ære i Moskwa, hvor han i en Aarrække har virket som Forstander i det store Conser-

vatorium. Det fortrinlige Orkester ledes nu med stor Dygtighed af Erdmannsdörfer.

Virkningen af Musikken forøges i høj Grad af det vistnok enestaaende skønne Concertlokale. Det er en stor Søjlehal med Søjlegalleri foroven. Med Undtagelse af Sædernes og Balonrandens røde Fløjelspuder er alt hvidt; kun falder Væggene noget i det graalige, medens de blanke Søjler, hvori Lysene spejle sig, have en varm Elfenbenstone. Halvhundrede Lysekroner imellem Søjlerne oplyse Salen, og Regnbuefarverne af de utallige Glasprismer spille imellem alt det Hvide. Bagved og paa Siden af Søjlehallen er der Sale, hvor de mindre Begunstigede have Plads. Ogsaa i St. Petersborg finde Concerterne Sted i Adelsklubbens Festsal, der kun afviger fra Moskwas ved en Række Vaabenskjolde foroven, hvis stærke Farver dog i høj Grad forringer denne Søjlehals fine og noble Indtryk.

Operahuset, som skal være et af de største og skønneste Theatre i Europa, ligger imponerende med sin store Søjleporticus paa en af Moskwas mægtigste Pladser, som tusind Fod

lang og omtrent halv saa bred strækker sig i den hvide Stad op imod Kinesermuren. Man spillede Glinka's »Livet for Zaren« — naturligvis, for denne nationale Opera viger aldrig fra Repertoiret. Jeg hørte den ogsaa i St. Petersborg paa Kejserindens Fødselsdag, hvor den indlededes af Nationalhymnen, sunget af hele Personalet i de samme russiske Bondedragter og omgivet af den samme vinterlige Landsby, hvori det strax efter skulde optræde; Publikum hørte den staaende, hvad Russerne altid gør, selv naar den spilles af det store Orgel i en Restauration.

Det er vel i Særdeleshed Sujettet, som har gjort »Livet for Zaren« til National-Opera *); — i musikalsk Henseende foretrækkes af mange hans »Rustislan og Ludmilla«, hvortil Texten er hentet af et Puschkinsk Digt, ligesom Librettoen til Rubinsteins Dæmon er taget fra et Lermontoffsk. Musikken i »Livet for Zaren«

*) Operaen handler om, hvorledes den første Zar af Huset Romanow som Barn reddes fra Polakkerne ved en Bondes Selvofring. Efterkommerne af denne Bonde var endnu tilstede ved den sidste Kejserkroning, hvor de modtog særlige Æresbevisninger.

indsmigrer sig ved ørefaldende Folkevisetoner, men glimrer tillige ved store Kor-Scener i Meyerbeers Art. En uimodstaaelig Effekt gør anden Akts pragtfulde Ballet, hvis Mazurka er et sikkert Bis-Nummer.

Rubinsteins berømte Opera »Makkabæerne« blev opført en af de sidste Dage i ny Indstudering; men den uhyre Tilstrømning gjorde Priserne saa ublu, at jeg opgav Forsøget. Derimod hørte jeg hans anden, meget yndede Opera »Dæmonen«, der lider meget under Byrden af en umulig Libretto. Lermontoffs Digt skal efter Russernes Sigende være meget fint og smukt, men denne Dæmons Kærlighed til en russisk Pige, egner sig ikke til dramatisk Behandling. Dæmonens Parti indeholder betydelige rent musikalske Skønheder, men det er næsten lutter Monologer. Et Kor i anden Akt før end Tscherkesser-Hæren sover ind, er en Nocturne, hvis fine Stemning maa gribe enhver. Operaens Glanspunkt er dog anden Akts Ballet, med den vilde Tscherkesserdans og en langsom yndefuld asiatisk Dans, — en virkningsfuld Modsætning, med hvilken Rubin-

stein glimrede her paa en af sine store Koncerter. —

Ved Udgangen fra Operahuset tog jeg Afsked med Professor Erdmann, og den næste Morgen forlod jeg Ruslands gamle Hovedstad for at ile til den ny ad denne snorlige Jærnbane, som den rettroende Zars Linial har foreskrevet.

St. Petersborg.

I.

Medens Moskwa gør et naturligt opskudt og sammenvoxet Indtryk, har Peter den Stores Stad ganske Præget af at være stampet op af Jorden ved et Magtbud. Det regelmæssige Anlæg med de straaleformige Prospekter og koncentriske Kanaler, denne Ødselhed med aabne Pladser og brede Gader, og Paladsernes kolde, unationale Pragtstil med deres Søjler og Statuer, som ere hentede fra fjærne varme og solrige Himmelstrøg — det synes altsammen at være et Produkt af den enkeltes Vilje og Plan, ikke af de manges Trang og Behov. Men netop som et saadant Viljes Udtryk har

St. Petersborg noget overordentlig imponerende ved sig.

Fjorten Dage efter at Peter havde erobret denne Del af Ingermandland fra Svenskerne (1703) lagde han Grundstenen til Peter-Pauls-Fæstningen paa en Ø ved Newas nordlige Bred, og det følgende Aar begyndte Byens Træhuse at rejse sig i den sumpige Egn, hvis giftige Uddunstninger krævede mange Ofre blandt de fyrretyve tusind Arbejdere. Selv ledede Kejseren Anlægget fra et lille Træhus med to Værelser, som endnu findes i en Have tæt ved Citadellet, inde i et Stenhus, som Katharina d. Anden lod bygge til dets Beskyttelse. Otte Aar senere blev Byen valgt til Residents- og Regeringsstad, til stor Misfornøjelse for den russiske Adel, som fik Befaling til at bygge sig Hoteller i den ny Hovedstad, idet Peter selv forbeholdt sig efter Ejerens Antal af Sjæle at bestemme Palæets Størrelse. Det blev endogsaa under Straf af Confiskation og Forvisning til Sibirien forbudt at bygge Stenhuse andre Steder i Rusland, indtil Hovedstaden var tilstrækkelig fremskredet; Archangels

Havn blev lukket, og ved flere saadanne kunstige Kejsermidler fremmedes Værket.

Det var en naturlig Følge af Fæstningens Beliggenhed, at de oprindelige Stadsdele kom til at indtage Viborger-Siden af Newa, hvor der udenfor selve Kystlandet ligger to store og fire smaa Øer, skilte ved større og mindre Flod-Arme. Den østlige af de store Øer, ud mod Kronstadt, Wassilij-Osstrow, blev tættest bebygget i navnløse, numererede Gader, »Linjer«, der parallelle løbe ud fra Kaien. En stor Del af den anden Hovedø, Peterburgskij-Osstrow med Citadellet, og alle de smaa Øer optoges mer og mer af Lysthaver og Villakvarterer. Allerede i det andet Aar trængte dog Træhusene over den brede Newa til den sydlige Bred eller Moskwaer-Siden, hvor der snart kun maatte bygges af Sten, og under Kejserinde Anna tog denne Staddel ganske Magten fra Wassilij-Osstrow. Her rejste sig nu navnlig under Katharina den Anden de store offentlige Bygninger, af hvilke de fleste ere samlede paa Strøget mellem Newa og den første Kanal, Admiralitets-Delen. Her findes Vinterpaladset og Eremitagen, General-

stabsbygningens Halvbue, Krigsministeriets Kile, Senatets og Synodens Brødrepar, — mægtige Bygninger, som oftest i en kold og stræng Stil: endelig Admiralitetets kolossale Rektangel med et langt forgyldt Spir, som er Centrum i hele Anlægget, og Isaakskathedalen hvis stolte Guldkuppel behersker St. Petersborg, ligesom Peterskirkens Kuppel behersker Rom.

Isaaks-Kathedralen gør et mærkeligt, kraftigt Indtryk.

Arkitektonisk virker den ved en massiv, men ikke tyngende Fasthed, en mathematisk Regelmæssighed, en klassisk Skønhed i Forhold og Detailler.

Malerisk lokker og frastøder den ved en mørk Rigdom, en efteraarlig Pragt: Guldet paa Kuplen og de smaa Klokketaarne og Rødmen fra alle Søjlernes, Pilastrenes og Trappernes Granit synes i Slægt med Høstskovens brunrøde og gylden-gule, og imellem disse straalende Farver staar det ru Marmor-graa, koldt og stille som en taaget Oktoberluft.

En alvorlig, næsten barsk Skønhed — deri samler det hele sig. St. Petersborgs

Hovedkathedral og Venezias koket brogede, nydelige Marcus-Dom, disse to polare Modsætninger staa for mig som de skønneste Kirkebygninger, jeg har set.

Den hellige Isaak fra Dalmatiens Kathedral er bygget i en Rektangel. Midt paa alle fire Sider føre brede Granittrapper, hver af ét Stykke, op til Søjleindgangene, som parvis nøjagtig svare til hinanden. Ved Hovedindgangene i Nord og Syd (paa de lange Sider) bestaa de af sexten. Søjler i to Rækker, og er en Kopi i forstørret Dimension af den berømte Pantheons-Porticus i Rom; de paa de kortere Sider have hver en enkelt Række paa otte Søjler. Alle otte og fyrretyve Søjler bestaar hver af et Stykke Rosen-Granit, luende blankt som det Bronce, der danner Basen og den korinthiske Kapitæl. Ved Siderne af de to store Søjleindgange, tæt ved Tagets Hjørner, hæve sig de fire Klokketaarne, smaa Søjletempler med forgyldt Kuppel; midt imellem dem løftes den store Guldkuppel af en Cylinder, der omgives af fire og tyve, ni Meter lange Granitsøjler, og det hele krones af en Lanterne,

som er en Miniatur af selve Kuplen med dens Søjletrommel. Det er en almindelig Kuppel, ingen Løgkuppel, som der overhovedet ikke i Bygningens Ydre er noget nationalt Tilsnit.

Højt oppe over Husene rager denne Kuppel paa sin Søjlesokkel, og selv Klokketaarnene og Hjørnekandelabrene vise sig langt borte fra. Naar man kører ovre paa Wassilij-Osstrow Siden og ser udover Newaen, behersker denne Pragtbygning hele Admiralitets-Staden, idet den majestætisk sejler hen over Husenes og Paladsernes Tage med sin Guldglans, der tænder en Kæmpeglød i Vinterhimlens Askegraa, luer i Sollyset, eller leger med Maanestraaler i en glidende Glimten.

Om Hovedindgangenes Søjlehaller dømmer Arkitektur-Historikeren Fergusson, at de ere langt de skønneste, som er opført siden Romernes Dage, — bortset fra deres uheldige Anbringelse. Men det synes mig en temmelig pedantisk Indvending, at Hovedingangen med den store Porticus burde være i den korte Vestside; det er dog naturligt at lade Bygningen præsentere sig mod Nord og Syd, hvor

den har de prægtige aabne Pladser mod Newaen og Alexanderhaven og mod Marie-Pladsen med Nikolaus-Monumentet. Derimod maa det vel have sin Rigtighed, at Chevalier de Montferrand i konstruktiv Henseende har vist sig mindre dygtig, idet over en Fjerdedel af Arealet optages af Mure og Piller, medens Understøttelsesarealet i mange gothiske Kirker kun optager en Tiendedel af hele Fladen, — saa en dygtig Tekniker vilde have haft nok i Halvdelen af Materialet. Og her var det en særlig Fejl at ødsle med saa meget Materiale, »som der ikke er forbrugt til nogen Bygning siden Ægypternes Tid«, da Kirken maatte grundlægges ovenpaa en Masteskov. Gentagne kostbare Underbygninger have ogsaa været nødvendige for at undgaa Sænkninger, og det er sjældent, at ikke et eller andet Hjørne skæmmes af Reparations-Stilladser.

Dette er ogsaa Hovedaarsagen til, at det Indre gør en tungere og trangere Virkning, end man har ventet. Jeg traadte første Gang derind en Søndag Morgen under Gudstjenesten. Der falder kun et mat Dagslys ned fra Kup-

lens Cylinder, hvor de forgyldte Engle lue, og gennem de faa Vinduer mellem svære Piller. Men rundt om straaler saa de store Voxkærter over Flammebuketter af smaa Offerlys, og denne tindrende Glans kastes tilbage fra Gulvets slebne Marmor og Søjlegranitten og glimrer paa Helgenbilledernes store Firkanter af Guldbliks-Relief, hvor kun tre Huller aabne sig for Ansigtets og Hændernes indslaaede Oliefarver.

Lidt fra Indgangen begynder Menneske-Stimlen, der bliver tættere fremefter. De fleste andægtige købe ved Indgangen for et Par Kopek et tyndt Voxlys og giver det til Kirkebetjenten, der tænder det og planter det ind i den nærmeste Lysbuket. Den ankomne korser sig et Par Gange, knixer eller bøjer sig, kysser Helgenbilledet, knæler maaske ogsaa ned og berører Fliserne nogle Gange med Panden — hvis vedkommende er tilstrækkelig from eller gammeldags. Det er næsten lutter Folk af de simplere Klasser; af det dannede Selskab i Rusland gaar ikke mange i Kirke.

Over Mængden af mørke Hoveder og

prikkende Lysbundter hæver Ikonostasen sit Marmor og Guld, sine Mosaiker og Oliefarver i et *Clair obscur* bag Kuplens nedsivende Taagelys. Midt foran, gennem Kejserportens Broncegitter, straaler inde i Sanctuariet de klare Glasfarver af et Kristusbillede, hvis kolossale Hoved og Bryst synes at svæve udenfor i Luften. Til begge Sider, fra Skyggens Skumring, lyse Baggrundens Malakitsøjler mat, med kolde, lodrette Glansstriber.

Uafbrudt, timevis strømmer Messesangen frem fra et usynligt Kor. Bestandig de samme Modulationer, uforandrede Harmonier i disse Responsorier, der nærme sig med den samme Bevægelse — lidt længere eller lidt kortere, — rullende frem paa én Tone med en mangfoldig og ligesom forvirret tonende Mumlen, stige med den samme pludselige Svulmen til den samme Højde, synke i den samme Kurve og slukkes i den samme rige, melankolsk skønne Harmoni; — saaledes maatte det jordiske Havs Brændingsslag tone mod Kysten af »De saliges Øer«. Og imellem disse Responsorier, druknede pludselig i dem og dukkende

øjeblikkelig og uforstyrret ud af dem, mumler den enlige Præstestemme sit ilfærdige Parlando, med en Ensformighed som Vindens Susen. Jeg hørte for første Gang dette ejendommelige russiske Litani i Huleklostrets Kirke i Kiew; men her i Isaakskirken ere Stemmerne ganske anderledes udsøgte, saadanne Basser tror jeg næppe man kan høre Magen til noget andet Sted i Verden. Det er en musikalsk Nydelse af første Rang, naar Responsoriet giver Plads for et længere Kor *a capella*, helst det berømte »Gospodi pomilui«, (Herre forbarm dig!).

Naar man træder ud af Kirken, befinder man sig paa en aaben Plads, der fra Newaens Bred strækker sig otte Hundrede Meter ind i Byen, og i sin største Udstrækning er henved halvandet Hundrede Meter bred. Man kan ikke tænke sig en værdigere Plads for Byens Hovedkathedral; allerede Peter den store begyndte ogsaa her at anlægge en Kirke af Træ. Syd for Kirken, om den lille Isaaks-Have, spidser Pladsen sig trekantet til mod sin Udmunding i den mindre Marieplads; her løfter sig Nikolaus den Førstes Rytterstatue paa en saa høj oval

Granitsokkel, at man ser Bugen af den stejlende Hest og Rytterskikkelsen med Vingehjælmen tegne sig mod Himlen over Husenes Tag. Mod Nord har man den skønne Porticus af Hestgardens Manège og Façaderne af den hellige Synode og Senatet, mellem hvilke Retfærdighedens Gudinde troner over den forbindende Buegang, med Rette eller med Urette — nærmest vel med Urette. Gennem Alexanderhavens bladløse Grene kan man se Peter den Store sprænge op paa sin Granitklippe, og utydelig skimter man, hinsides den brede Neva, Façaderne af store offentlige Bygninger. Alexanderhaven bøjer om til højre, og dèr ser man skinne mellem Træerne en uendelig lang, gul Façade med hvid Søjlerække. Det er Admiralitetspaladset, hvis Taarn løber op i et langt, tyndt Spir som en Guldpren.

Dette Spir spiller i St. Petersborg en ganske lignende Rolle som Obelisken paa Piazza del Popolo har i Rom. Den indre Stad er nemlig anlagt straaleformig, ligesom Hoveddelen af Rom; fra Admiralitetspladsen udstraaler tre lange Prospekter, der alle have

det høje Spir staaende i deres nordlige Ende som en gylden Landmaaler-Stok. Det østligste, Newskij-Prospektet, løber over tre Kilometer i snorlige Linje ud til Moskover-Banegaarden, for derpaa, efter en Vinkel, at fortsætte sig endnu godt halvanden Kilometer til det højthellige Alexander-Newskij-Kloster ved Newa. Som bekendt er dette Prospekt langt det vigtigste af de tre, ligesom Corsoen er det i Rom. Fra Politibroen over den første Kanal til den store Anitschkow-Bro over Hovedkanalen, er den »Route«, og mellem to og fire er Trængslen paa det nordre Fortov saa tæt, at man ofte formelig rykker frem *en queue*, langs de prægtige Magasiner, under plakatprangende Dæktage, som foran hver Husdør strækker sig over Fliserne paa lette Jærnsøjler. Undertiden oplives Pelsvrimlen af en af disse pragtfulde Ammer, som i bred Værdighed promenere deres højrøde og blaa Silke, Sølvbroderinger, Perlediadem og Gyldenstykshue. Ved Broerne, hvor der er lidt Plads, anraabes man af Gadesælgerne, som falbyde deres Te, Postejer eller Pandekager. — Newskij er omtrent hundrede

og ti Fod bred; men Færdslen er saa stærk, og der køres saa hurtig, at der næppe kunde undgaas Ulykker, hvis man ikke her, som i de fleste Hovedgader, skilte imellem Kørsels-retningerne, saa at man paa den sydlige Træ-bane kører fra Admiralitetsbygningen, og paa den nordlige imod den.

Ved denne mest befærdede Del af New-skij ligger Kasankirken med sin Hemicykel-Kolonade, som er en heldig Efterligning af St. Peters i Rom, den lange Basar og den smukke Alexandra-Plads med Katharina den Andens Statue, begrænset af Theatret, Biblio-theket og det røde Anitschkow-Palads ved Broen af samme Navn, der fører over den store Fontanka-Kanal, smykket med Klodts fire Hestebetvingere.

Dersom man, i Stedet for at dreje ned ad Newskij, fortsætter i vestlig Retning fra Admiral-itetet, er man efter et Par Skridt paa Palads-Pladsen. Midt paa Pladsen staar Alexander-Søjlen, Nutidens største Monolith, der paa sin Monolith-Sokkel løfter en Bronceengel hund-rede Fod over Jorden, uvist i hvilken Hensigt.

Det brungule Vinterpalads lukker af mod Floden med sin temmelig overlæssede Façade, hvor de nøgne Statuer staa paa Tagbalkonen og fryse under den aabne Vinterhimmel. — Men forinden ser man paa den anden Bred, paa en aaben Plads foran store Bygninger, to underlige Piller med krumme Udvæxter rage op i den taagede Luft som indiske Pagodetaarne: det er Rostralsøjlerne paa Børspladsen; og hvis man gaar ned til Paladshjørnet, ser man lige mod Nord, bag Newas graa Vand, der her er saa bred som en Indsø, Peter-Paulsfæstningens Bastioner, og over dem Kathedralens Klokketaarn, et naalespidst Spir, som løber op til en Højde af over 400 Fod. Bag Vinterpaladsets Façade, i Begyndelsen af Millionaja-Gaden, viser sig Eremitagens Vestibule med ti vældige Atlanter af graa Granit, — et barbarisk Modstykke til Erechteions Khariatider. Sydlig begrænses Pladsen lige over for Paladset af Generalstabsbygningens kolossale Halvbue: over den store Rundbueport midt i Halvcirklen kører Krigsguden sit Sexspand. Gennem denne Port gaar man ind i

Bolschaja Morschaja (Store Strandgade), der strax efter skærer Newskij og derpaa de to andre Straalegader, idet dens Bue fører os tilbage til Isaakspladsen, lige foran Nikolaus-Statuen.

Store Morschaja er ikke noget Prospekt, men en anden Rangs Gade. Ikke deso mindre er det en af Stadens fineste Hovedgader som i visse Henseender endogsaa overgaar Newskij i high life. Paa Newskij er Promenade-Routen mest imponerende, men Slædefarten maa man se i Store Morschaja, hvor den er langt mere udsøgt. Da jeg selv bode i denne Gade, havde jeg rig Lejlighed til denne Nydelse; kun fattedes der i lang Tid en væsentlig Ting, nemlig Vinteren, i al Fald Sneen.

Jeg blev advaret mod to Ting, da jeg vilde rejse til Rusland: Nihilisterne og Vinteren. De første holdt sig i den fuldstændige Tilbagetrukkenhed, hvori de længe have existeret, og begyndte lige da jeg var rejst at rydde lidt af Vejen igen. Vinteren lod til at ville opføre sig paa samme irriterende Maade. Det var forbitrende at faa Breve, hvori ømme

Slægtninge skælvede for den russiske Kulde, der skulde omgive mig, medens jeg selv gik og dampede under min Pels i et Søle, som kun russiske Galosker kan trodse.

»Det var dog Skade, hvis De ikke skulde faa St. Petersborg at se i Snedragt,« sagde bestandig mine Petersborgervenner. Og for øvrigt længtes de selv lige saa meget som jeg. Russerne have en national Kærlighed til Vinteren; man ser det i deres Poesi: Puschkin skildrer Glæden over Vinterens Komme, den Jubel, hvormed unge Piger vaske Hals og Skuldre i den første Sne. Den første Sne! aldrig har jeg vansmægtet saaledes efter den; — det var et uhyggeligt Varsel, da jeg slog Onegin op paa en Sang, der begyndte med en Beklagelse over, at Vinteren kom saa sent i det Aar: Sneen faldt først i Januar!

Der gives i Vintertiden for Russerne kun to Slags Vejr: — det, som giver Slædeføre, og det, som ikke giver Slædeføre. Naar en Dansk vilde sige: »Aa, Gud ske Lov for det milde Vejr vi har endnu,« saa skutter Russeren sig og siger: »Hu, sikken et Vejr, det

er da et, man kan gøre to af!« — Men han gnider sig i Hænderne, med et: »Prægtigt Vejr i Dag, hvad!« — naar man fra det ene Fortov af Newskij næppe kan se det andet for Snestormens hvide Hvirvler.

Vinteren bliver et Symbol paa, hvad der ønskes. »Ak,« sagde en ung Russer til mig, »vi faar ingen Vinter, ingen Revolution, ingen Konstitution, ingen Penge — — intet!«

Endelig kom den da — rigtignok foreløbig kun for en Ugestid, men det var dog nok til at se Stadens forandrede Fysiognomi og en Del af Gadernes Vinterliv.

Jeg saa Newa fuld af Driv-Is og Flydebroerne forsvinde, men jeg oplevede ikke det sidste Stadium, naar Floden er en fast Isflade, og Trespands-Slæderne, saa hurtig som gled de paa en Rutschebane, fare gennem alle Øerne og over alle Flodarmene, der kun synes at være uhyre brede Prospekter. Men selv om ikke alle Nydelser udtømtes, var dog Hovedsagen opnaaet, at se St. Petersborg i Vinterdragt. Det snede om Morgenen, og allerede om Eftermiddagen var Slæderne i Gang. Man

maa benytte Sneen, mens den er der; Vejrliget er i St. Petersborg saa foranderligt, at man kan køre til en Visit i Frost, og komme ud igen paa en regnvaad Gade.

Altsaa: Slædekørslen er i fuld Gang -- eller rasende Løb — Klokken er lidt over to — lad os gaa ned paa store Morschaja.

Lige uden for Gadedøren holder en Række Lejeslæder. Iswoschtschikkerne vender sig i deres falmeblaa Kaftaner, og tilbyder deres Køretøjer. De ser indbydende lune nd, de lave Slæder, hvor der lige synes at være Plads til at krybe ind under Bjørneskindet. De smaa Steppeheste sende lange Aandestøtter ned mod Sneen fra deres opspilede Næsebor, hvis Størrelse og sensible Liv vidner om en ædel Race; vildt Haar falder over den lige Pande helt ned til Mulen, eller Mannen sænker en lang, løst flettet Tot over Bringen ned foran til Knæet. Midt imellem dem staar saa en høj krumknæet Krik, der ligner en almindelig Droskehest. Næsten fra dem alle stiger en formelig Samovardamp op fra Krydsets tykke Haarlag, der er krøllet

af Sved som Astrakan. En Iswoschtschik, som har sat sig ind i Slæden, kører sin lille Hest i Skridt skraas over Gaden for at temporere den, hvad den kan trænge til, for mellem Bovene driver det hvide Skum ned som Barbersæbe.

Paa den nærmeste Bane svinger Slæderne ind fra Newskij eller fra Palads-Pladsen; — lige over for kommer de jagende den modsatte Vej nede fra Isaaks-Pladsen.

Det er næsten alle Enspænderslæder, og de se omtrent ens ud, — i Virkeligheden er ogsaa den eneste Forskel Skindtæppets Finhed, lidt mere eller mindre Sølvbeslag og Farver paa den høje Træbue, hvorunder Hesten løber, og saa navnlig det forskellige Præg, som de forskellige Grader af Nyhed eller Ælde efterlader. Her lige foran holder en ganske ny Isvoschtschik-Slæde, og den er ikke til at skelne fra den, som jager forbi trukken af en dejlig Skimmel, hvis Man og Hale flagrer som hvid Silke; og det var dog en Mand, der sætter Pris paa Luxus — for man kan taxere ham paa den vældige Bæverskindskrave, som er vissengraa i Haarspidserne og ser ud som en

havareret Vare, hvilket er med det allerfineste. Disse Slæder ere meget forskellige fra, hvad vi tænker os ved en elegant Kane. Hele Køretøjet er ikke stort mere end et Par Alen langt; Kusken synes næsten at sidde paa Skødet af den, der befinder sig inde under Bjørneskindet, og Sædet er saa lavt, som om man sad paa Jorden i en lille Stol. Slæden bygger sig helt ned til Jorden; den er brunmalet, men man ser ikke meget af den for Skindet og Kuskens Kaftan. Det varer ikke længe, før man forelsker sig i dette praktiske og hyggelige Køretøj; man faar formelig en Kuldegysning, hvis for en Fejls Skyld en aaben engelsk Kane, langstrakt og paa høje, luftige Kælker, forvilder sig ind imellem de gemytlige, nationale Slæder. Kun paa Tospænderne ser man et violet Net.

Der er heller ikke Tale om Klokkeklang; kun hvis en Troika farer forbi ned ad Newskij, med de to Haandheste i strakt Galop paa hver Side af Traveren under Aaget, forstyrres Stilheden af Bjældeklirren. Noget saa barnagtig brovtende som de pistolagtige Kanepiske-

knald, hvormed en dansk Kanekusk maa henlede Egnens Opmærksomhed paa sig, er utænkelig i St. Petersborg, paa hvis Prospekter Knaldet af en Kørepisk er lige saa ukendt som mellem Venezias Paladser. Man hører heller ikke her nogen pinlig Snærtesvirpen; hvad Herskabshestene angaar, saa gælder det kun om at holde paa dem, og det er sjældent, at Isvoschtschikken trækker frem under Sædet en Kæp med en Smule Rem eller Snor paa — ogsaa Herskabskuskene have kun denne primitive Pisk — hvormed han langer Hesten et lille Rap, for saa igen at gemme Instrumentet under Sædet. Den almindelige Ansporing er et sagte Tilraab eller et Dask paa Krydset med Tøjlens lille Metalplade.

Denne Stilhed er netop en af Fortryllelserne ved Slædefarten paa St. Petersborgs Gader, hvor der til andre Tider kan være en øredøvende Rumlen, — rigtignok ikke saa meget i Store Morschaja, hvor der er lagt Træbane. Men helt stille bliver det først med Snefaldet. En pilende Vrimmel forbi hinanden — og ab-

solut ingen anden Lyd af Farten end de dæmpede Hovslag.

Af de russiske Heste og Kuske har jeg allerede i Moskwa-Kapitlet forsøgt at give et Billede. Det er dog ogsaa nok værdt at kaste et Blik paa den, som sidder under Bjørneskindet, saa tæt bag ved Kusken, at man intet ser, før Slæden er lige ved En, — navnlig da, hvis nogle blaa eller brunrøde Fløjlsfolder under Pelskraven røber, at det er en kvindelig Beboer. En russisk Dame, det vil ofte sige en russisk Skønhed. Det er forbavsende, saa mange smukke Kvinder man ser, naar man driver om i Operaens Foyer, naar man ser ned ad en Koncertsals Stolerækker, naar man lader sig lede af Newskijs Middagstrængsel. Stolte, ranke Figurer med et let Hang til Fyldighed, fremhævede af en dristig, men ikke smagløs Luxus; blonde og mørke Hoveder, bløde, smilehullede Ansigter og skarpe, regelmæssige Træk, — eller pikante uregelmæssige, — den uhaandgribelige Ynde, der svæver om Udtrykket, og den klassiske, som hviler i Formerne: alle Arter af Skønhed, kun ikke den

fade, tilfældige Linjenethed, som man skal beundre paa Corso og Monte Pincio. Alle de opdukkende Ansigter, som fængsle En, have noget at sige, et lille ungt Digt eller en pikant Novelle, ofte ogsaa en politisk Brochure, en Alexander Herzensk Fantasi eller et modernere Program.

Og man skuffes næppe med Hensyn til dette selvstændige Indhold, hvis man kommer til at tale med en af dem i en lykkelig Selskabstime, medens man leger med hendes lange Egern-Boa.

Men mest holder jeg af disse flygtig forbijagende Glimt under Slædekørslen. Man maa staa ganske tæt ved Slæden, en Fod fra den, hvad man kan gøre, da Kørslen er lige saa snorsikker som hurtig. Det er kun, saa snart Kuskens Kaftan forsvinder, et Blik fra et dybt Øje under Fløjlshuens lange Pelshaar, en Smule af et blødt, skært Ansigt med en lille, smilende Mund og Anelsen af en rund Hage, der fordyber sig i Pelsværket. Men dette Glimt lader Øjet drømmende hænge ved den bortflyvende et Par Sekunder, indtil Glansen af

Fløjl og Silke drager En over paa den anden Kørebane.

»Venus i Pels.« Jeg har aldrig læst Sacher-Masochs Novelle, men Titlen er et Digt, en to-Ords-Dityrambe til St. Petersborgs Pris. Hvis det skulde males, som Venezia er malet i Loftsdekorationernes Fantasier, saa skulde hun møde En saaledes, med den pilende Slæde til en lav Tronstol, gemt i Fløjl og Silke, Bjørnepels, Haar af Hermelin og sort Ræveskind, med Sneens skære Blødhed i sin Hud og i Blikket det underlig mystiske Straale-Lys, som Kirkekuplernes Guld faar under Frostnattens Stjærnetindren.

Men hvor kører hun hen? Det er Spørgsmaalet paa Reversen af Medaillen.

II.

Blandt St. Petersborgs offentlige Samlinger indtager Eremitagen ubestridt den første Plads. Hvad Peter den Stores Samling her angaar, kan jeg forbigaa den i Tavshed, eftersom jeg ikke saà den. Jeg havde i Moskwa faaet nok

af Napoleons Feltseng, Kejser Alexanders do., Karl den Tolvtes Feltbærestol fra Pultava og Katharina den Andens udstoppede Paradehest, saa jeg gøs ved Tanken om at skulle begynde forfra med Peter den Stores Barnesærk, den Øxe han henrettede Strelitzerne med o. s. v. Det er sødt i dette Liv ikke at opfylde sine Forpligtelser, men aldrig sødere end paa en Rejse. Det maa den Mand have følt i en extravagant Grad, der for nylig fortalte mig, at han havde været flere Uger i Rom uden at se Rafaels Stanzer. Man kan imidlertid overdrive Lasterne lige saa vel som Dyderne. Naar man er i Rom, bør man virkelig se Rafaels Stanzer, og ikke mindre bør man i St. Petersborg se Eremitagens Malerisamling, og det mer end èn Gang; den fortjener det.

Det bør man. Om jeg derimod bør indlade mig paa en Beskrivelse, er et andet Spørgsmaal, som jeg af flere Grunde tror maa besvares benægtende. Kun saa meget:

Samlingens Styrke er Nederlænderne, og den er navnlig fortrinlig for enkelte Mestres Vedkommende: Philip Wouwerman (53 Billeder,

deriblandt »Katteridtet«), Teniers (bl. a. Skyttefesten), Potter (Lænkehunden, Morgen ved Mejeriet og den kostelige Fantasi: Dyrenes Straffedom over Jægeren, hvor navnlig de ulykkelige Hunde, der skal hænges af Aberne, ere uforglemmelige). Jeg fandt til min Glæde et Dusin fortrinlige Billeder af Ruisdal, denne Landskabets Schubert; men de mørke Toner under hans Egekrat, mellem de taarnede Klippestykker og om de opkørte Sandveje fandt altfor megen Bistand i de slette Belysningsforhold, især da Ophængningen for hans Vedkommende var temmelig uheldig; et af hans Landskaber var klemt ind i et Hjørne, hvor det var ganske umuligt at faa noget at se af det, i alt Fald paa saa mørk en Aarstid. Mere skønsom har man været ved Ophængningen af de talrige Rembrandtske Mesterværker, Eremitagens Stolthed, ligesom Rubens er Münchener-Pinakothekets; jeg tilstaar i Parenthes, at jeg finder Eremitagens uendelig ædlere. Man finder her Nedtagelsen af Korset, den saakaldte Danaë, Rembrandts Moder og hans Hustru, Rabbineren, Bojaren »Sobiesky« og endnu flere af disse

vidunderlige Portræter, hvis levende Indtryk aldrig udviskes, men hvis Betegnelser jeg har glemt. Af Italienerne er vel Titian bedst repræsenteret med »Den bodfærdige Magdalena«, »Venus' Toilette« og nogle Portræter. I den spanske Sal hænger Velasques' Portræter af Olivarez og Philip den Fjerde med Studiehovederne nedenunder, nogle Eremitter af Ribera og en Mængde Murilloer af meget forskellig Værdi. Iblandt dem er der to Mariæ-Himmelfarter, af hvilke det ene minder stærkt om det gennem Kobberstik saa bekendte Billede fra Louvre, af hvilket jeg har set en fortrinlig malet Kopi i det Schackske Galleri i München (saa vidt jeg husker af Lenbach). Ligesom dèr er hun i blaat Gevandt og staar paa Halvmaanen, men her er hun langt yngre, næsten ganske barnlig. Og hvor uforglemmelig skøn er ikke den barnlige Uskyld og Hengivenhed i dette unge Pigeansigt, der uden at blændes fortrøstningsfuldt og naturligt vender sig imod det guddommelige Lys, som en Blomst mod Solen. Det er ikke, som paa Titians hellige Alvorsbillede, Gudmenneskets Moder, Men-

nesket, gennem hvis Hjærte de syv Smerter er gaaet; man tænker ikke paa, at hun skal føde en Frelser, snarere synes hun selv allerede en Frelserinde for den Jord, fra hvilken hun løftes op som en Offergave af Engleskyerne. Dette straalende Billede er en festlig Apotheose af den romantiske Kvindetilbedelse, som er Nerven i den katholske Madonna-Kultus.

En Udstilling, som kunde give et mere almindeligt Overblik over den nuværende russiske Kunst var der ikke paa denne Tid i St. Petersborg, — og findes næppe nogen Sinde. De betydeligste Kunstnere foretrække nemlig Sær-Udstillinger, saa meget mer, som den russiske Malerverden frembyder den samme Spaltning mellem Fremskridt og Akademi, som vi have her hjemme, kun endnu radikalere. I Kunstakademiets store Palads, som, bevogtet af to mærkelige Sfinxer, ligger paa Wassily-Osstrow ved den stærkest befærdede Newabro, beundrer man mest vestevropæiske Mestre, atter væsentlig Nederlænderne. Belysningsforholdene vare bedre end i Eremitagen, men Billedernes Anbringelse var ofte meget pulterkammeragtig. Et af

Paul Delaroche's Malerier var i den Grad — ikke belemret, men indvægget af andre Billeder, at det var ligesaa usynligt, som om det havde befundet sig i et aflaaset Skab. Lykkeligvis var dette dog ikke Tilfældet med hans »Cromwell ved Karl den 1stes Kiste«« . . . Geromes berømte Duel efter Maskeballet, for hvis Skyld jeg egentlig var kommen, skuffede mig en Smule. Det var første Gang jeg saà Gérome; jeg havde ventet mig en større malerisk Virkning; — Indtrykket var fint og fuldendt, men ikke meget kraftigt eller levende, ligesom en Smule fjærnt; den, der gennem Fotografier og Stik er bleven fortrolig med den uovertræffelige Komposition og Tegning, føler ikke noget væsentlig nyt ved at se Maleriet.

Den Samling, hvor jeg havde mest at gøre, var det kejserlige Bibliothek paa Hjørnet af Newskij og Alexandra-Pladsen, tæt ved Fontanka-Kanalen. Det er en af St. Petersborgs Stoltheder, dette Bibliothek med de 800,000 Bind. Jeg kom til at tilbringe adskillige Timer i dets store, altid overfyldte Læsesal, da jeg i Bibliotheket fandt en Bog,

som jeg forgæves har spurgt om i vore, og uden bedre Held søgt at faa antikvarisk forskreven. Ligesom ved de fleste andre udenlandske Bibliotheker laanes der ikke Bøger ud, og en saadan Liberalitet vilde næppe heller være mulig. Det store Antal af Bøger og Læsere gør det umuligt at skaffe en Bog strax til Veje. Naar man forlanger en Bog om Morgenen, faar man den sent paa Eftermiddagen eller om Aftenen, thi der er aabent indtil Klokken ni. Som oftest blev jeg meget høflig og forekommende behandlet, men det traf sig rigtignok ogsaa en Gang, at jeg hos en ny Udlaaner mødte en tølperagtig Ligegyldighed, som man ikke skulde tænke sig Muligheden af i en saadan Anstalt.

Det indre af Biblioteket gør et meget imponerende Indtryk med sine umaadelige Sale, hvor Bøgerne bygge sig op i flere galleriomgivne Stokværk. En Vandledning fra Kanalen er forgrenet rundt i hele Bygningen, saa at man overalt har saa meget Vand, man vil bruge, blot ved at dreje en Hane om. Faren for en Ildebrand med en absolut uerstattelig

Ødelæggelse er stor i dette Bibliothek, hvor der i Vintermaanederne er tændt Gas mer end den halve Del af Tiden, og hvor alt er opvarmet.

Alle Salene ere smykkede med Portræter, kejserlige Beskyttere eller Privatmænd, der have gjort sig fortjente af Samlingen. For Enden af en af de første Sale staar et Portræt af Katharina den Anden, malet af en russisk Kunstner paa hendes Tid, en Mester; Atlasket er malet med en Glans, der ikke giver Netscher meget efter, Skikkelsen træder En ganske levende i Møde; i én Henseende har Kunstneren idealiseret: man faar ikke Indtryk af, at Kejserinden var en ganske lille Dame.

Bibliothekaren over den kunstneriske Afdeling viste mig strax sin største Stolthed: et stort Værelse, hvis Vægge indtil den mindste Flade vare optagne af Peter den Stores Portræter, fra hans spæde Barndom til hans Død. Godt og slet, Kunstværker og Skillingsbilleder, alt var taget med og kronologisk ordnede ɔ: efter den Alder, hvori de fremstillede Peter. Over en af Dørene, ophængt saa at det kunde

drejes efter Lyset, saa man et gammelt, simpelt Maleri. Det havde smykket en londonsk Kippe ved Dokken, hvor Peter den Store plejede at gaa ind for at spise et Par Sild og drikke en Taar Øl, mens han gik paa Arbejde. Da Værten fik at vide, hvem der havde været hans Stamgæst, lod han dette Portræt male og hængte det op i Beværtningen til Amindelse. I Begyndelsen af dette Aarhundrede erhvervede en Russer Billedet og skænkede det til Bibliotheket. Paa et af Bordene midt i Stuen laa nogle underlige, barnagtig tegnede og raat kolorerede Billeder med næsten ukendelige Dyreskikkelser. Det er Folkebilleder fra Peter den Stores Tid. Længe har man i disse naive Frembringelser kun set uskyldige Humoresker, Kunstforsøg af en barnlig Fantasi, som er opfyldt af Indtryk fra Dyrelivet, Illustrationer til forsvundne Æventyr; nu er man kommen efter, at det er bidende Satirer mod Peter, navnlig over det spændte Forhold mellem ham og Kejserinden, udbredt i tusendvis af de Nationale og »Gammel-

troende«, som vare forargede over Zarens vest-evropæiske Reformer.

Helligdommen i Bibliotheket er Manu-skript-Salen. Væggene ere behængte med Autograf-Samlinger fra alle Landes Forfattere — blandt de danske husker jeg Holbergs, Oehlenschlägers og Ingemanns. — Paa Bordene ligger nogle af de interessanteste Værker opslaaede; der findes navnlig en Samling orientalske Haandskrifter, som det er en sand Øjenlyst at se; dèr kan man en Gang tale om »flot Udstyrelse«: en lille Rude af sirlige Bogstaver, midt paa en Pergamentside, der rundtom udfolder en i al sin Fantastiskhed beundringsværdig stilfuld Mønsterdekoration, straalende af Farver og Forgyldning. Jeg husker et Manuskript (jeg tror fra Siam) med Sølvbogstaver paa kulsort Grund. Blandt de middelalderlige gjordes man særlig opmærksom paa Marie Stuarts Kalender, opslaaet paa en Side, hvor hun har skrevet et fransk Vers. Men undertiden kan rigtignok Nydelsen af disse Herligheder blive noget imaginær: der maa ganske vist et gammelt theologisk Hjærte til — saadan

som mit — for at faa den tilbørlige Hjertebanken foran en Glaspult, hvori man ser et pragtfuldt Skrin i Bogform, der siges at indeholde — Codex Sinaiticus Tischendorfianus. Men det fineste af det fine, det er de store Læderruller med deres klodsede Metalcylindre, som opfylde en Celle for sig: den bedste Samling af gamle jødiske Thora-Haandskrifter.

Endnu to interessante Ejendommeligheder rummer dette Bibliothek, to Modsætninger: Kloster-Læsestuen og Voltaires Bibliothek.

Den første af disse Sale er omdannet til en fuldstændig, i de mindste Enkeltheder korrekt Læsestue paa et af de gamle russiske Klostre. Lyset falder dæmpet og brudt ind gennem de brogede smaa Blyvinduer: paa de plumpe Arbejdsborde, der er omgivne af højryggede, svære Træstole, ligge uhyre Folianter, Pergament og Penne, medens Læsepultene bære andre ligesaa uhyre, trofast indbundne Visdoms- eller Fromhedsskatte, fastgjorte til Pultene med tykke Jærnlænker. — I den anden Ende af Bygningen — eller i al Fald paa et Sted, der ved et tilstrækkeligt Antal Sale er

skilt fra dette Museums-Kuriosum — træder man med Ærefrygt ind i Voltaires Bibliothek. Det er en ikke meget stor Stue, hvis Vægge fra Gulv til Loft ere lutter Glasskabe, bag hvis Ruder de gammeldags Læderrygge staa tæt og pyntelig akkurat, ganske som de stod paa Ferney, i samme Orden og i de samme Skabe. Katharina den Anden købte hele Samlingen og lod den bringe til St. Petersborg. Midt i Salen foran denne Stue staar J. A. Houdons Voltairestatue fra Théâtre-Français, en Marmorkopi fra samme Tid. Den var bestemt til at opstilles inde i hans eget Bibliothek, men dèr kunde Gulvet ikke bære den.

Saa sidder han da nu uden for sin egen lille Samling i en af de store Sale i dette Videnskabspalads, saa levende og aarvaagen, som noget Marmor har været; og udenfor paa Pladsen, slæbende sin stive Ertskaabe over et Par berømte Samtidiges Hoveder, med Scepter og Rigsæble i Haanden, staar hans kejserlige Veninde Jekatharina, skuende ud over Newskijs defilerende Menneskestrøm, Bureaukrater og Arbejdere, Forretningsmænd og Modedamer,

Politiagenter og Nihilister — undertiden forenede i én Person.

. . . En af Revolutionens Fædre og en af Reaktionens Mødre. Det er ikke altid, at Børnene komme saa godt ud af det sammen som Forældrene.

III.

Jeg havde næppe hvilet mig en Times Tid paa Hotellet efter Ankomsten, da der blev meldt, at en Herre spurgte efter mig. Det var en Slægtning af mig, som i flere Aar har været bosat i St. Petersborg. Han vilde have modtaget mig paa Banegaarden, men havde forfejlet mig. Vi kørte strax sammen ud til hans Bolig i Wassily-Osstrows 27 Linie, næsten ude ved det aabne Hav. Dette blev en af mine Hovedstationer under Opholdet, og da den anden, Redaktør Basunoffs Bolig, laa i den sydlige Del af Newskij-Prospektet, fik jeg St. Petersborgs Afstand at føle, og havde god Brug for den Færdighed i at tinge med Iswoschtschikkerne, som jeg havde erhvervet i Moskwa.

Efter Middag kørte vi i det skønneste Maaneskin atter over til Admiralitets-Delen, for at tilbringe Aftenen paa en værdig russisk Maade, hvilket vi udførte saaledes, at vi først gik i russisk Bad, og derpaa drak The i en af de store Restaurants.

De russiske Bade ere i alt væsentligt indrettede som vore romerske. Man opholder sig dog ikke saa længe i de forskellige ophedede Rum, og det sidste af disse har en særlig russisk raffineret Indretning. Man gaar op ad en Trappe, hvor hvert Trin er en Stigning i Lidelse, saa at man tilsidst er ganske glad ved at kunne strække sig paa en glohed Bænk, hvorved i al Fald Hovedet vinder et Par Grader. Her finder man et Birkeris, for at man dermed kan forøge Selvmarteren. Den blotte Bevægelse af dette Ris, som fører den gloende Luftstrøm ned imod Ansigtet og Brystet, er en udsøgt pebret Nydelse for Russeren: De ægte passionerede Badere finde end ikke, at de have Lidelse nok her, men tage Skamler med, for at hæve Lejet.

Det ejendommeligste ved de store Restau-

rants i St. Petersborg, hvor vort Begreb »en Kafé« slet ikke findes, er de enormt kostbare Kæmpeorgler, som med mange Instrumenter spille et stort Repertoire af Nationalmelodier og Operastykker. Naar en Kunde forlanger den russiske Nationalhymne, maa alle Tilstedeværende afbryde deres Maaltid og høre den staaende. Undertiden kan det hændes, at en kaad Person tyranniserer Selskabet ved at forlange Hymnen den ene Gang efter den anden, og dette kan gentages længe, inden Nogen nedlægger Indsigelse, da han derved risikerer at sætte sig i Mistanke for uloyalt og nihilistisk Sindelag.

Redaktør Basunoff, min Ven fra Weggis, som jeg opsøgte den følgende Dag, bo'de i et meget smukt Hus med ægte russisk Indretning. Saa snart man træder ind ad Gadedøren, modtages man allerede af en behagelig Varme og det glødende Skær fra en Kamin ved Foden af den brede Trappe, hvor en liberiklædt Dvornik sidder og driver. Disse Dvornikker spille som bekendt en stor Rolle i St. Petersborg, navnlig ved alle politiske Under-

søgelser, da de véd nøje Besked med hvem der bor i Huset og hvem der færdes der; en Dvornik har altid Vagt om Natten, derfor kender man her hverken i private Lejligheder eller i Pensioner til den Ulykke at have glemt sin Gadedørsnøgle, naar man gaar ud om Aftenen.

Naar selve Huset indenfor Gadedøren er opvarmet, gælder dette naturligvis i et forhøjet Gradeantal om Lejligheden indenfor de polstrede Entrédøre. Man risikerer aldrig at komme ind i helt kolde Rum. Meget almindeligt er det at have en Centralovn for Lejligheden og Kaminer i de enkelte Værelser. Disse Kaminer og de smukt mønstrede Parketgulve, som man træffer overalt, selv i temmelig tarvelige Boliger, bidrage i høj Grad til Værelsernes Hygge og Elegance.

I Herr Basunoffs talrige og elskværdige Familje kom jeg hurtig til at føle mig som en gammel Husven. Faa Dage efter min Ankomst gjorde han Selskab for mig af Journalister og Literater »*pour faire des connaissances*«.

Naar man har et saadant Bekendtskab, er

det ikke vanskeligt at komme noget ind i det russiske Liv paa Grund af Russerens Gæstfrihed, en Nationaldyd, som han med Stolthed er sig bevidst. Ved Bordet faldt Talen paa Rejser og paa Sæd og Skik i forskellige Lande; én af Russerne beklagede sig bittert over den Uhøflighed hos Franskmændene, at de ikke gav den Fremmede Adgang til deres Huse og Familier, men dinerede med ham paa en Restauration, naar de vilde være forekommende. Han selv havde kendt Franskmænd maanedsvis, inden det faldt dem ind at bede ham besøge dem i deres Hjem. Han beviste, at han havde Ret til denne Forargelse, ved strax at indbyde mig hjem til sig og snart efter arrangere en Soirée for at jeg kunde gøre videre Bekendtskaber. Paa denne Soirée underholdt jeg mig i længere Tid med en meget elegant og livlig ung Frue, som saa til Afsked inviterede mig til sig den følgende Søndag. Manden var jeg ikke præsenteret for, men jeg kunde saa nogenlunde slutte mig til, hvem af de tilstedeværende det maatte være, og det viste sig ogsaa Søndag Aften, at

hun havde ægtet den store, stive Mand med den ubevægelige Holdning, det bortover-søgende Blik og de bureaukratiske Bakkenbarter, en rig Embedsmand, der samlede i sit Hus en Del af St. Petersborgs Koryfæer, navnlig af den juridiske Verden.

Saaledes var en god Begyndelse gjort, og hvis jeg var bleven et Par Maaneder i St. Petersborg, vilde jeg maaske snart have faaet saa mange »aabne Huse« at holde ved lige, at det kunde tage paa Kræfterne. For det maa ikke være nogen Sinecure at være Løve i St. Petersborg, navnlig ikke for den, der har noget at bestille om Dagen. Man behøver rigtignok ikke at forhaste sig med at begive sig derhen; Kl. ni, halv ti er vel det normale, men man ventes endnu til Kl. henad elleve; Kl. halv tolv tales der om, at man ikke er kommen, ved Midnatsslaget haabes man endnu, — hvis man hører, ikke blot til de mange kaldede, men til de udvalgte, som haabes; Kl. halv et siges der: »Nej, nu kommer han ikke,« — og saa kan han komme endda. Men saa maa man til Gengæld ikke belave sig paa at

komme hjem før henad Kl. fire, navnlig ikke hvis man har en god halv Mil at køre, hvilket meget let kan være Tilfældet i St. Petersborg. — For Sundhedens Skyld er denne Form af Selskabelighed rigtignok ikke opfundet, da ikke alle St. Petersborgere kan gøre Morgensøvnen saa lang, som de kunde have Lyst til efter en saadan »Aften«. Det forekom mig ogsaa, at man saà mange tidlig ældede Ansigter, navnlig blandt Mændene.

Og Timerne gaa hurtig paa en saadan Soirée, selv om man ikke hører til dem, der efter Theen slaa sig ned om de grønne Spilleborde og først rejse sig, naar man mellem et og to skal »spise til Aften«. I Samtale udfolder Russeren og Russerinden et Liv og en Bevægelighed, der lader en tung Nordbonatur føle, at han staar overfor en fremmed Race: — men det var ogsaa det eneste, der mindede mig derom. I Tankegang og navnlig i hele Følelseslivet forekom alt mig Nerver af mine Nerver; det vilde ganske vist være overilet at danne sig nogen Mening efter, hvad man iagttager under saa kort et Ophold, men det

synes mig at stemme med det Indtryk, som den moderne russiske Literatur har gjort i Tyskland og Skandinavien. Ganske vist er det i mange Henseender en ny Verden, der aabnes for os, men en Verden, hvis Aand er langt dybere i Slægtskab med vor end Middelhavsfolkenes. Man behøver kun at høre en russisk og en italiensk Melodi for at føle, hvor man nærmest hører hen. Da en russisk Dame spurgte mig, hvad jeg mente om Russerne, vidste jeg derfor intet bedre Udtryk for den Forestilling, der havde dannet sig hos mig, end at de forenede det bedste hos Sydlænderen og Nordboen, — en Dom, der ikke syntes at mishage. Da Damen var en meget indtagende Repræsentant for sin Nation, var det maaske en undskyldelig Enthousiasme fra min Side, men det var ikke Smiger.

Russerne ere saa omsorgsfulde for deres Gæsters Adspredelse, at de ikke blot gøre Soiréer for dem om Natten, men ogsaa om Dagen sørge for alvorligere Adspredelser i Retssalen. En Gang, da der var flere Udlændinge i St. Petersborg i Anledning af en

eller anden Art videnskabelig Kongres, indbød Værterne Gæsterne til den næste Dag at se dem paa Anklagebænken. »Nu maa De ogsaa være saa høflig, naar nogen af os skulde komme til København, at lade Dem sætte under Anklage,« sagde nogle Literater leende, da vor Vært, Redaktøren, indbød mig til sammen med hans Familje at være til Stede i Retten, naar han tillige med en Korrespondentinde skulde dømmes eller frifindes. Det drejede sig om et Angreb paa et Par Provinsembedsmænd. Den ene af disse havde blandt andet skudt en Kone, der var gaaet over hans Mark. Den anden havde fængslet en Mand paa en ganske ugrundet Mistanke, presset Kautions-Penge ud af Borgerne for at løslade ham og derpaa sat ham fast igen; — da Købmændene anden Gang indfandt sig med en endnu større Sum, som han ikke trode det var muligt at rejse, stak hans Kone i Negligé Hovedet ind ad Døren og raabte, at han skulde forlange endnu ti tusende Rubler. Dette er ikke en Anekdote, men en Kendsgerning, der fandtes i de trykte Forhørsakter.

Men da Retten forbød Redaktøren at citere retslige Dokumenter, vilde det have faldet min Ven vanskeligt at føre Sagen, hvis ikke hans Fjende paa Embeds Vegne, Prokurøren, havde ydet ham den bedste Hjælp, — ved at nægte at føre Anklagen. Baade han og Korrespondentinden blev frifundne. Sagen havde samlet en Del Tilhørerne. Den nu afsatte Politiofficer — han, der blandt andet havde skudt Bondekonen — sad og skulede paa Tilhørerpladsens bageste Bænk; forrest ved Skranken stod Distriktets Adelsmarschal, Fyrst Gurka, og raabte »Bravo«, da Frifindelsen blev læst op. Han trykkede mig hjærtelig i Haanden, idet han sandsynligvis antog mig for en Søn af Redaktøren.

Det synes ikke at være saa sjældent, at Prokurøren nægter at føre Regeringens Anklage. For nylig skete det i en Sag mod en finsk Redaktør, der havde anklaget nogle Embedsmænd i Helsingfors for Underslæb og forkyndt, at der var indledet Undersøgelse. Et officielt Blad dementerede dette Rygte, og Redaktøren blev anklaget. Uheldigvis viste det sig, at de

Paagældende allerede vare sat fast. Prokurøren erklærede, at han ikke kunde finde Stof til Anklage, og Redaktøren blev frifunden. Regeringen tager nu ret energisk fat paa Underslæbene, — naar det da ikke hænder, at Sagen maa standses, fordi Undersøgelsen vilde »strække sig for højt op«. Den store Sag, som den Gang satte Sindene i Bevægelse, er en Anklage mod Intendanturen fra den tyrkiske Krig — dette ulykkelige Felttog, der næsten har ødelagt Rusland finansielt, ikke bragt det nogen haandgribelig Fordel, skadet dets Prestige, fordi det lod Beaconsfield tage Kastanjerne, som det havde raget ud af Ilden, og endnu mere ved de Afsløringer af betænkelig Raaddenskab i Administrationen, som siden har fundet Sted. Denne nye Sag tegnede til endnu at blive den mest kompromiterende. Der paastaas, at hvad der skulde være leveret og var leveret paa Papiret, manglede i en saadan Grad, at en Fortsættelse af Felttoget næppe havde været mulig, hvis Hæren ikke i rette Tid var kommen over Balkan.

Defensoren i denne Intendantursag traf jeg paa en Soirée hos Manden med det bort-over-søgende Blik og de bureaukratiske Bakkenbarter. Han er én af St. Petersborgs mest ansete Advokater, »én, om jeg saa maa sige, hm, Første-Rangs Stjærne — paa den, hm, juridiske Himmel,« som en Bekendt hviskede mig i Øret, beklagende at én maaske endnu større Stjærne allerede var forsvunden, uden at jeg havde set ham; og i Sandhed de Stjærner, som hver Aften vilde brillere en Soirée til Ende i Rusland, vilde snart komme i Nedgang paa den juridiske Himmel. Inden Advokaten omgav sit gamle Fyrste-Navn med denne juridiske Stjærneglans, har han gennemløbet en ret karakteristisk Karriere med russiske Forhindringer. Han befandt sig for sit Helbreds eller sin Adspredelses Skyld i Schweiz, da der netop afholdtes en Jurist-Kongres i Bern. Han tog dertil og holdt en Tale, om hvilken den russiske Regering nærede den Mening, at han hellere ikke burde have holdt den. Paa Grund af denne Regeringens Mening blev det ham forbudt at plaidere, og han blev

interneret til en Stad i Østersøprovinserne. Efter nogle Aars Forløb blev hans Synd ham tilgiven; det kunde vel ikke tillades ham at genoptage Advokatvirksomheden, men man gav ham en Statsansættelse som Prokurør. Nu var han som sagt atter Advokat.

Det var en af de Mænd, man husker, denne Advokat. Jeg kom ind i Salonen fra et Kabinet, hvor en Dame havde sendt mig ind for at gøre Bekendtskab med hendes Datter, der havde henrykket Selskabet med en vordende Operastemme. I Døren blev jeg anholdt af en Veninde, en meget livlig literær Dame, hvis Bekendtskab jeg skyldte min Nærværelse her. Hun præsenterede mig for Advokaten, der konverserede hende i Hjørnet mellem Flygelet og Portieren, legende med sin Chapeau-bas; — han var en af de faa kjoleklædte. Maaske kom han fra en endnu større Salon, — Klokken kunde vel være henimod et. Jeg havde i al Fald ikke tidligere lagt Mærke til ham, og han var af dem, der falder i Øjnene, en stor, kraftig bygget Mand, i hvis intelligente Ansigt plumpe Former og skarp Aandfuldhed

blandede deres livlige Linjer, -- Træk, der lige saa hurtig som hans Ord viste den skeptiske, positivistiske Verdensmand. Det varede ikke længe, før han havde udtalt den noget vovede Sætning, at Filosofi ikke var andet end slet skrevet Roman og Romanen godt skrevet Filosofi.

Advokaten viste sig snart som en Æsthetiker paa en Hals, en raffineret Gourmand, af den fransk-naturalistiske Skole, og tilhørende inden for denne Retning en lille Fraktion, som er saa udpræget, at den fortjener sit eget Navn: den klassiske Realisme. Den karakteriserer sig ved sin Flaubert-Dyrkelse. Advokaten var en Fuldblodsrepræsentant: Han læste »Salambo« en Gang om Aaret, satte »Antonios Fristelser« paa Højde med Goethes Faust, om ikke over den, og beklagede dybt, at en saa udmærket Kritiker som Brandes havde kaldt »L'Education sentimentale« en kedelig Bog, da den var hans særlige Yndling. Jeg talte desværre ikke med ham om Flauberts sidste Roman, men jeg tvivler ikke om, at han ogsaa har fundet Smag i den. Da jeg fortalte ham,

at det egentlig var ved Læsningen af Flauberts »Tre Fortællinger«, at det første Gang gik op for mig, hvad Prosastil var, satte jeg mig i Yndest hos ham. Og da jeg dernæst bemærkede, at næstefter denne Mester satte jeg af de franske Prosaister mest Pris paa Brødrene Goncourt, tog han mig næsten Ordet ud af Munden; — hvad ham selv angik, saa læste han et Afsnit af deres Romaner hver Aften, inden han gik i Seng. Jeg stod nu fast i hans Gunst, han anerkendte i mig en Smags-Aristokrat, og vi var uadskillelige indtil Soiréens Slutning; han sørgede for, at vi kom til at sidde ved Siden af hinanden ved Aftensbordet, for at Samtalen ikke skulde blive afbrudt.

»Vi er her i St. Petersborg«, sagde han, »en lille Sekt af Flaubertister, som undertiden kommer sammen. Saa læser vi i Begyndelsen af Aftenen et Kapitel af Flaubert højt, — saadan for ligesom at angive Tonen.« »Det var aparte,« svarede jeg, — »maa jeg spørge, hvem er de andre Deltagere, er det mest Literater?« »Ja, jeg haaber, hvis De vil gøre mig den Ære, at kunne præsentere Dem for dem . . .

Desværre, i den første Tid har jeg rigtignok saa meget at bestille, at jeg ikke véd, om jeg kan faa en Aften fri.« (Han havde foruden Intendantursagen endnu et Par andre for Retten). Uheldigvis blev det ikke til noget; jeg hørte intet fra Advokaten i den korte Tid, jeg endnu tilbragte i St. Petersborg, og vilde heller ikke opsøge den forretningsoptagne Mand.

Foruden Brødrene Goncourt, der ganske vare optagne blandt hans kanoniske Bøger, strakte Advokaten sig til »enkelte Romaner af Zola«, og talte endogsaa med delvis Beundring om Huysmann og Guy de Maupassant. Jeg tror, at hans Smag kun er en meget udpræget Form af den russiske i Almindelighed. Det er paafaldende, hvor Flaubert er kendt i Rusland; i Skandinavien vilde han uden for Literaternes snævre Kreds næppe være kendt af Navn, hvis Georg Brandes ikke havde holdt et Foredrag om ham, medens Zolas større Skandalberømmelse har tudet alle Øren fulde. Blandt Russerne synes han næsten at høre til Almenlekturen i de dannede Kredse; omtrent alle, med hvem jeg har talt om Literatur, kom

til at tale om Flaubert. — Ved et Middagsbord underholdt endogsaa en ung Dame sig med mig om »Antonios Fristelser«, — som hun iøvrig tilstod ikke rigtig at forstaa.

Paa den ene Side beror Flauberts Anseelse blandt Russerne naturligvis derpaa, at fransk Literatur spiller en langt større Rolle her end i Skandinavien og Tyskland; og dette hænger igen sammen med den franske Kulturs gennemgaaende Indflydelse paa det højere russiske Liv, og det levende Samkvem mellem St. Petersborg og Paris. »Chez nous à Paris« siger Russeren ofte; næsten alle dannede St. Petersborgere tale flydende Fransk, medens der ere mange, som ikke magte Tysk, ja for en Menneskealder siden var det franske Sprog endogsaa det almindelige i Salonerne, hvor det nu udelukkende bruges ligeoverfor en Fremmed.

Men naar Flaubert er særlig yndet, saa betyder dette ogsaa en stærk reserveret Holdning overfor den nyeste franske Naturalisme, — ligesom man ogsaa ofte i den konservative franske Presse ser ham hyldet som Realismens

Klassiker. »Vi Russere ere af Naturen Realister«, sagde en anset Journalist til mig — »ikke en Zola's Smudsigheder, det tiltaler os ikke; men det altfor højt flyvende og sentimentale ligger heller ikke for os, vi vil helst blive ved Jorden og have Virkelighedsbilleder, Menneskelighed.« Russeren er med fuld Ret stolt af, at hans Literatur har frembragt en egen Realisme, der, uden at have den franskes Pletter, idet mindste ikke staar tilbage for den i skarp Iágttagelsessans og overgaar den uendelig i den kunstneriske Virkelighedsillusion.

Man har sat denne Realisme i meget nøje — efter min Mening i altfor nøje Forbindelse med den franske, idet man ofte har sagt, at den moderne russiske Literatur helt igennem var af »fransk Skole«, hvilket er ligesaa overfladisk, som om man vilde reducere Wereschtschagin og Kuindji til fransk Teknik. Ganske vist har navnlig Mérimée haft megen Indflydelse paa Russernes Noveller, omtrent ligesom Byron havde det paa deres lyrisk-episke Poesi, men det nationale Indholds gennemgribende Virkning paa den fremmede

Form viser sig allerede i Begyndelsen meget stærkt. Puschkins berømte »Onegin« er ganske vist en Aflægger af Byrons »Don Juan«, men ikke desto mindre ligner denne den russiske Literaturs første klassiske Blomst langt mere Turgènjews seneste Fortællinger, end sit vesterlandske Forbillede, — eller overhovedet noget ikke-russisk Literatur-Produkt, og det ikke blot i Følelser og Stemninger, men ogsaa i det formelle og tekniske.

Hin Mériméeske Paavirkning indrømmet, — og Mérimée var som bekendt fuldt saa meget Romantiker som Realist — saa synes Indflydelsen af den moderne franske Naturalisme ikke at have været overdrevent stor. Det er ganske umiskendeligt, at den nuværende russiske Samfundsroman, som den fremtræder hos den ældre Turgènjew, Tolstòy og Dostojewskij har udviklet sig organisk af den pikante russiske Novelle hos Puschkin, Gogol og den unge Turgènjew, men ikke er nogen Importation af den franske Roman. Det gælder om det rent tekniske; Russernes Maade at fortælle en Begivenhed paa, at skildre Situationer og Mennesker, at

ordne Stoffet, er i Virkeligheden — trods alt hvad der kan være hævdet i modsat Retning af »Autoriteter«, — totalt forskellig fra Franskmændenes, ja det karakteristiske er netop, at Forskellen i vore Dage er langt større end den Gang, da Puschkin skrev »Spader-Dame«. Gaar man fra det Formelle over til Aandsretning og Livssyn, bliver Forskellen saa stor, at den næsten ophæver Ligheden. Man kan ikke godt tænke sig en skævere literær Parallel, end den, der er bleven dragen mellem Dostojewskij og Zola. Efterat »Chronikørerne« have berettet os en Del om Turgènjews uhyre intime Forhold til den franske Naturalismes Chefer, er det meget interessant af de efter hans Død offentliggjorte Udtalelser at se, at han under sit lange Pariser-Ophold ikke er kommet i nærmere Berøring med Nogen af dem, undtagen med Flaubert, og om ham siger han endda, at han bryder sig mere om ham som Menneske end som Forfatter. Om Zola, hvem han kun en Gang har truffet, udtaler han sig ikke med synderlig Respekt, idet han spotter over hans

Naturalisme, som han (Zola) opfatter paa en højst besynderlig Maade.

Dette er ret karakteristisk i Sammenligning med den kritikløse Dyrkelse, som parole-mæssig ydes de franske Realister af alt her hjemme, der partout vil gælde for Fremskridt. De russiske Forfattere ere selvstændig udviklede Mænd, som ere sig deres Ejendommeligheder bevidste, og ingen af dem behøver at frygte for, at en uforstaaende Bande Fanatikere skal raabe paa Reaktion og Frafald, fordi han tager Afstand fra Seinemuserne. —

I politisk Henseende var det en meget død Tid. Strax efter min Afrejse blev Politipræfekten Sudeikin myrdet i Snamenskajagaden, hvor jeg kom ofte, og Kejseren havde sit mistænkelige »Uheld« i Gatschina-Parken. Jeg beklagede den Gang meget, at jeg ikke endnu var i St. Petersborg, da det havde været højst interessant at iagttage, hvorledes en saadan Begivenhed blev omtalt i disse Kredse. Men medens jeg var der, forlød der intetsomhelst om Uroligheder, og da ogsaa Kroningshøjtideligheden om Sommeren var løbet rolig af, laa

det nær at antage, at det nihilistiske Partis Kræfter foreløbig vare udtømte.

»Reaktionen er nu meget stærk«, sagde en ung Russer til mig. »Den intelligente Revolution havde faaet nogen Styrke i én og firs, men saa blev den knækket . . . . Hovedmændene blev hængte eller forviste, — det var gode Hoveder, de fleste af dem — og heller ikke alt for slette Hjærter . . . . Nu er den meget svag, — de sidste Skrifter, jeg har læst af dem, var ogsaa helt daarlige . . . Og hvis Bonderevolutionen kommer, saa bliver den et hensigtsløst Slagteri, saadan noget som Reformationens Bondekrige, for de er saa uudviklede, vore Bønder, — rene Børn.«

Man ser af en saadan Udtalelse, at Russerne ikke ere bange for at udtale sig om Situationen, ja ikke engang lægge synderlig Skjul paa revolutionære Meninger. Overhovedet vilde man tage i høj Grad fejl, hvis man antog, at det blandt dannede Russere var god Tone, at omtale Nihilisterne paa den nedsættende Maade, som plejer at anses for passende hos os; dertil føle de alle altfor meget,

hvor Skoen trykker. De Folk, som jeg omgikkes mest, dulgte ingenlunde deres Utilfredshed med det absolutistiske Regimente og navnlig med den Tolstòyske Regering; og en vis Sympathi for det revolutionære Parti kunde undertiden vise sig endnu mere direkte end i den anførte Replik. Ikke desto mindre blev de af andre blandt mine russiske Venner ansete for ikke at være tilstrækkelig radikale; Professor Erdmann ytrede en Gang om Redaktør Basunoff og hans Lige: »Det er ikke slette Folk, men de have slaaet af paa Fordringerne, og laver nu en Filosofi for at retfærdiggøre det.« Men det er maaske lettere for en russisk Professor at udtale en saadan Dom, end for en russisk Redaktør ikke at udsætte sig for den.

Hvad selve Situationen angaar, saa er det meget vanskeligt at danne sig nogen Mening om den.

Nogle sige: det holder, andre: det holder ikke. Fremmede, som ere bosatte i Rusland, ytre maaske: »Det lyder saa halvkomisk, naar de derhjemme sige: det maa briste derovre;

naar man kender det russiske Folk, er en Revolution her ganske utænkelig.« Men Russerne selv, som dog ogsaa kende lidt til deres Almue, ere ikke altid af samme Mening. »Det vil komme en Gang«, har jeg ofte hørt dem sige, og en eller anden har tilføjet saadan noget som, at man kan pine det taalmodigste Øg saa længe, til det slaar op. Men dette »Det« haabes ikke af dem, der tror paa det, for derom ere de enige, at det bliver noget forfærdeligt.

Den stærkeste Modvægt mod Revolution har været Bondebefolkningens orientalske Ærefrygt for deres Fader Zaren. Bønderne har altid, ikke helt uden Grund, været af den Overbevisning, at alle deres Onder kom fra Godsejerne, og at Zaren blot ikke vidste rigtig Besked dermed. Denne overtroiske Royalisme er vel intet tilstrækkeligt Bulværk mod Bondeopstande, idet disse jo kunde rette sig udelukkende mod de umiddelbare Overherrer; men den forhindrer ethvert Samarbejde med det højere revolutionære Parti, og med de brede Dannelseslags reformfordrende Opposition,

da det for disse først og fremmest staar som Maal at sætte Samfundets Frihed igennem mod en Despots Eneraadighed.

Det er imidlertid et Spørgsmaal, hvor længe denne Bøndernes Zar-Tilbedelse vil holde sig, og der er næppe Tvivl om, at den stedse undergraves. Nylig har den faaet et stærkt Stød ved Kejserkroningen.

Det er en indgroet Forestilling hos de fattige russiske Bønder siden Livegenskabets Ophævelse, at Jorden egentlig tilhører dem, saa at det er deres ligefremme Ret at faa Godserne delt ud. Da de nu ikke tvivlede om, at Zaren vilde haandhæve deres Ret, naar han blot kunde komme til, havde de stillet store Forhaabninger til den nye Kejsers Tronbestigelse. Men da Udsendinge fra alle Ruslands Bondesogne vare forsamlede paa Kreml, holdt den nykronede Kejser en lille desilluderende Tale til dem af følgende Indhold: Børnlille, jeg véd, at I kommer her med denne Forestilling og har dette Haab til min Regering. Det er imidlertid en Vildfarelse. Ejendomsretten er mig hellig, og jeg giver jer ikke

andres Jord. Naar I nu kommer hjem, hver til sit Sogn, saa skal I forsamle Bønderne og fortælle dem, at jeg, Eders Fader Zaren, har sagt, at der bliver ikke noget af. — Jeg talte i et Selskab med en Dame, der havde været til Stede, da Udsendingene kom til deres Sogn og overbragte Zarens Besked. Dèr vilde Bønderne slet ikke tro det: det var jo umuligt, at Zaren havde sagt det, for det var jo Uret. Imidlertid, deres Haab var i hvert Fald nedslaaet for lang Tid, og efter et saadant Nederlag gror Tanken om Selvhjælp. Der er heller ikke saa langt fra hin Slutning til den modsatte: da troværdige Folk sige, at de har hørt Zaren sige det, saa er han uretfærdig. En saadan Slutning havde et Par Bønder gjort, der en Sommerdag politiserede under en ung Russers Vindue. »Ja, han gi'er os da altsaa ikke noget,« sagde den ene, og den anden mumlede noget om at skaffe sig det selv. Mulig have de tilhørt et opagiteret Arbejderdistrikt.

Medens jeg var i St. Petersborg, gik der mange Rygter om Konstitution; en Gang hed det sig saaledes, at Storfyrst Konstantin, der

hidtil havde været i Unaade paa Grund af sine liberale Principper, skulde indtage en ledende Plads i Ministeriet. Den første Aften, da jeg var i større Selskab, vaktes der en homerisk Latter, da en Russer med et sarkastisk Smil fortalte: Kejseren skulde have fundet de konstitutionelle Forhold i Danmark saa tilfredsstillende, at han vilde give Rusland en Konstitution, som — Katkow skulde redigere. Rygtet var vistnok opkommet i fuld Naivetet, men mange af de tilstedeværende vare tilstrækkelig underrettede til at se Satiren deri.

Og dog, hvor føler man det ikke som en Rigdom at have en fri Forfatning, selv om den ikke til enhver Tid virker i sin fulde Kraft. Hvilken Velsignelse er det ikke at have Retten, at leve i en retslig Ståtstilstand, for ikke at tale om borgerlig Sikkerhed. Det indlyser En af og til i St. Petersborg, pludselig og med en skærende Klarhed, netop fordi man saa ofte glemmer den radikale Forskel.

Man glemmer den ofte, fordi det er umuligt at fastholde denne Forestilling midt i det Selskab, som maaske af alle evropæiske er

det mest frisindede og oplyste, og navnlig det mest gennemmoderne i Tankesæt og Følelsesliv. Man maa af og til ligesom med en Kraftanstrængelse sige til sig selv: Men det er jo dog Tilfældet, det absurde, at disse Mennesker absolut ikke kan gribe det mindste ind i Styrelsen af deres eget Land; — der jo muligt, at den Redaktør, jeg talte med igaar, allerede i Dag har faaet et Consilium abeundi inden fire og tyve Timer, fordi han ikke vil røbe, hvem der har meddelt ham, at Tolstòy forberedte et nyt Lovforslag.

Man kan ikkc leve selv kort Tid i St. Petersborg uden at mærke noget af dette. Men det skræmmer ikke bort, det fængsler. Jeg tænker ikke paa det pikante, at befinde sig i en Gæring, at kunne »faa noget at se«, — jeg mener noget betydningsfuldere.

Dette Tryk holder Frihedstrangen, Retfærdighedsfølelsen saa levende, at en »Borger af et frit Land« vel kan lære noget deraf og styrkes derved.

Ruslands politiske Vintergoldhed virker ligesom dens klimatiske Vinterkulde: — den

frembringer Varme indadtil, velgørende, indelukket Varme.

Vi pleje at give Rejsende det Raad: flygt dog bort fra Vinteren, rejs til det herlige Syden og bedrag Aaret for dets kolde Halvdel. — Jeg vil give det modsatte Raad; flygt ikke for Vinteren til Syden; du vil finde nok af dens Kulde ogsaa dèr, og du vil mangle Kakkelovne; — søg Vinteren i dens allerkoldeste Lande, hvor man er rustet imod den til Tænderne, — og du vil blive varmere dèr end noget andet Sted.

IV.

— Men den lille Nadjesda Nikolajewna fra Weggis?

Ja, hende traf jeg ogsaa en Gang, ikke paa Newskij-Prospektet, men ganske prosaisk i hendes Hjem. Det var Redaktøren, der gennem Adressekontoret skaffede mig hendes Adresse at vide, — der gives nemlig ikke i St. Petersborg nogen »Vejviser«, hvori man selv kan se efter. Af Redaktøren erfarede jeg

ogsaa, at Faderen havde været en meget velstaaende Købmand i Moskwa, men var gaaet fallit for flere Aar siden. Baade han og Moderen vare døde, og hun bode nu sammen med en Broder øverst oppe i et stort Lejehus i en Udkant af St. Petersborg.

Dagligstuen, som jeg blev vist ind i, var et middelstort Værelse, noget koldt møbleret, som et Chambre garnis. Det eneste Skilderi, som smykkede Væggen, et Olietryk af Urnersøen med Uri-Rothstock, forsøgte at sætte mig i Schweizerstemning.

Broderen kom ind og hilste ret forekommende paa mig. Han havde hørt mit Navn af Søsteren, og beklagede, at hun for Tiden opholdt sig hos en Familje paa Landet; men han ventede hende hjem en af Dagene, og saasnart hun kom, skulde han underrette hende om mit Besøg. Jeg anbefalede mig efter en kort Høfligheds-Samtale.

Da jeg fandt, at Iwan Nikolajevitsch havde været temmelig tilbageholdende, og at Situationen ogsaa for en Broder nok kunde være lidt besynderlig, skrev jeg ham strax et

forklarende Brev til, for at mit Besøg ikke skulde forekomme ham paatrængende. Den næste Dag, da jeg stod i Begreb med at køre ud til Wassily-Osstrow, ringede det, og da jeg saà ud i Entréen, stod Iwan Nikolajewitsch derude og trak sin vaade Pels af.

— Undskyld min slaviske Ubehøvlethed, sagde han, at jeg ikke strax inviterede Dem. De ytrede igaar, at jeg gjorde Indtryk af at være meget frisindet, og det tror jeg virkelig ogsaa, at jeg er i høj Grad. Derfor vilde jeg ikke lægge noget Baand hverken paa Dem eller paa min Søster. Jeg mente ikke, at det kunde have nogen Interesse for Dem at besøge mig, og jeg overlader til hende selv at indbyde Dem til at besøge hende. Naar De vil besøge os, skal De strax være velkommen hos mig, og naar min Søster kommer hjem, sikkert ogsaa hos hende.

Jeg kunde ikke finde andet, end at hans Holdning var et Ideal af Korrekthed og Hensynsfuldhed og fik virkelig Lyst til at lære denne unge Russer nærmere at kende. Han var lidt yngre end jeg, men saà ud, som om

han havde passeret Trediverne. Det var en høj, mørk Mand med magert, skægget Ansigt og et vindende Blik. Han gik foroverbøjet, sad sjælden stille og gned sig urolig i Hænderne, som om han frøs. Han blev en Timestid hos mig, og vi skiltes med gensidig Tilfredshed og Ønsket om at ses oftere. I Virkeligheden havde jeg mere Udbytte og Fornøjelse af dette nye Bekendtskab end af det gamle med Søsteren. En Ugestid senere fik jeg en Indbydelse fra hende. Desværre var hun kun denne ene Dag i St. Petersborg og var meget optagen af en Komedie, som hun skulde ud at spille paa Landet. Hun havde megen Lyst til at blive Skuespillerinde, hvad hun maaske ogsaa nok kunde have noget Talent til; — foreløbig var hun aabenbart fjærnt fra Dynamitten, og der var ingen Grund til at ængste sig for hende.

Derimod kunde Broderen nok have revolutionære Muligheder, skønt han af Naturel ikke var nogen Handlingens Mand.

Min omtalte St. Petersborger Slægtning

havde netop været tilstede, da Iwan Nikolajewitsch kom til mig.

— Hørte den unge Russer ikke til dem, som er misfornøjede med alt? spurgte han mig senere. — Ja, jeg syntes nok, man kunde se det paa ham, jeg kender mange af den Slags.

»Misfornøjet« var i Virkeligheden det fyldigste, der med ét Ord kunde siges om Iwan Nikolajewitsch. Han var ikke blot misfornøjet med Reaktionen og med Tøvejret, — hvilket Alle vare — han var misfornøjet med det russiske Klima overhovedet, og med hele Rusland, med Almuen, som var raa, og med de Dannede, som vare bornerede. Han havde i høj Grad den ungdommelige Hallucination, overalt at se Idioter. De største Ubetydeligheder kunde forarge ham; snart var det et Par begavede Jurister, der havde underholdt hinanden over et Kvarter om Lhombrespil, snart var det nogle Literater, hvem han havde vist et utrykt Æventyr af Saltikoff*), og som havde fundet det

*) Saltikoff er en af Ruslands mest ansete nulevende Skribenter, navnlig fremragende som Satiriker.

ubetydeligt, da de ikke anede hvem Forfatteren var; — og dette Æventyr var dog et af Saltikoffs fineste og ejendommeligste Produkter, aldeles ikke til at tage fejl af! — Idioter.

Den unge Mand var juridisk Kandidat, men havde ikke megen Lyst til at gøre Brug af sin Examen i den russiske Retfærdigheds Tjeneste. Han følte sig dragen til Literaturen, men havde endnu intet offentliggjort. Det lod til, at han havde den ægte russiske Smag, idet han i sin Beundring for Franskmændene standsede ved Flaubert, skønt han mente, at »Fru Bovary« var bleven en bedre Bog, hvis Flaubert ikke vilde have været saa meget Realist: »Men det er alligevel en kolossal skøn Bog, det er der ikke Spørgsmaal om.« I Tysklands klassiske Literatur var han lige saa godt hjemme som i den russiske.

Af Russerne var Leo Tolstòy hans Yndling. Han citerede den Ytring af en Kritiker, at Turgènjew var en Diamant, men Tolstòy et

Bjærg af Diamanter, skønt han indrømmede at det var overdrevent. Tolstòy vilde ikke tabe synderlig i Oversættelse, mente han, da han ikke var nogen fin Stilist. »Hans Sætninger klinge tidt hæslige, ja man finder endogsaa hyppig Perioder, der ikke er logisk eller grammatikalsk rigtige; han har ingen Sans for Stil og lægger ingen Vægt derpaa, det faar falde som det vil, blot han faar sit Billede frem, og det gør han altid, i sin Skildring er han vældig.«

Dostojewskij kunde han slet ikke bruge, med al Agtelse for hans store Talent. »Man maa kende Dostojewskijs journalistiske Artikler. De er horrible,« sagde han. »So schreibt ein Pfaffe.« (Den Foragt, der ligger i dette Udtryk, brugt af en Russer, kan ikke gengives ved nogen Oversættelse, da den russiske Gejstlighed staar paa et ganske anderledes lavt Trin end nogen anden i Evropa, og aldeles ikke regnes med til de Dannede). Han indrømmede, at »Raskolnikow« var en interessant Roman, men tilføjede: »Men ogsaa i den kan

jeg bestandig mærke den samme Tendens, og derfor kan jeg ikke godt nyde den*).

»Ich kenne die Weise, ich kenne den Text,
ich kenne auch die Verfasser —!«

— Nej, véd De hvad, vedblev han, — en Mand, der i sin Ungdom er bleven sendt til Sibirien for Frihedsbestræbelser, og som saa, naar han endelig kommer hjem igen, er det loyaleste af det loyale, ligefrem servil, — det er dog virkelig for galt.

Saa vidt jeg kan se, gør det unge Rusland paa denne Maade en Mand som Dostojewskij stor Uret, idet man fordømmer som Vankelmod og Gaaen-under-Aaget noget, der

*) »Raskolnikow«, der herhjemme kun er bleven betragtet som en psychologisk Kriminal-Historie, er i Virkeligheden en Tendensbog, hvis Mening i to Ord er den: »Til saadanne sørgelige Forvildelser føre disse moderne autoritetsfornægtende Ræsonnementer«. Studenten, som myrder den gamle Pantelaanerske, er en privat Parodi paa Nihilismen; man kan vanskelig tænke sig en genialere Omvej for et Angreb, og den Omstændighed, at Udlændinge kunne læse Bogen og nyde den, uden at ane noget om Tendensen, er et glimrende Bevis paa Digterens objektive Mesterskab.

maaske netop er en mandig Fastholden ved sig selv og sine Idealer. Dostojewskij hørte som de fleste af den Generation — blandt andre den forhadte Katkow — til den gamle Liberalisme, hvis Frihedsfordringer efter vore Begreber vare meget beskedne, om der end ofte i højsalig Kejser Nikolai Dage maatte bødes haardt for dem. Da han kom tilbage fra Forvisningen, har han fundet ganske anderledes radikale og samfundsfarlige Teorier i Spidsen for Fremskridtet. Man kan da ikke beskylde ham for Underkastelse under Despotiet, fordi han ikke har styret med i en Frihedsstorm, der var hans Natur imod, selv om det, som det synes, kan bebrejdes ham og andre Ligestillede, at de have ivret mod de Radikale med noget for angiveragtige og fanatiserende Midler.

Det er som bekendt navnlig i Egenskab af Slavophiler, at disse Mænd have gjort Opposition og Reaktion. Ogsaa her ere de sikkert gaaet for vidt i Bestræbelsen for at hævde alt, hvad der syntes dem godt gammelt-folkeligt; disse Guldbliks-Helgenbilleder passe i Bondehytten, men ikke i Salonen, og endnu mere

gælder det om den Religion, de repræsentere. Men paa den anden Side maa det ikke overses, at der var den største Fare. Her som næsten overalt rettede den nationale Modbevægelse sig ikke blot i Almindelighed mod kosmopolitisk Farveløshed, men særlig mod den franske Aands Oversvømmelse, og ingen Nation har lidt under den som den russiske. Voldelig har den faaet indgivet fransk Kultur; allerede under Peter den Store tog den slaviske Natur meget uvillig mod disse Dosiser; den Gang var det Oprør mod Zaren, — nu er det Oprør mod Revolutionen, naar den hævder sig selv mod det fremmede. Men Ingen, som har nydt den gamle russiske Folkepoesi, kan være i Tvivl om, at det Guld, som dette store Folk har »liggende i Barrer«, har uendelig større Værdi end det franske Gulds nøjagtig møntede Pariser-Medailloner, som have Kurs overalt, — større Værd i og for sig og navnlig større Værd for Russerne. Og den, der har havt Øre for det dybe, rørende Følelses-Indhold i en Bog som Dostojewskijs »Fattige Folk«, han vil forstaa, at netop denne Mand havde noget at kæmpe for

paa dette Punkt, og har han kæmpet for ensidig derfor, saa burde dog hans store Hjærte endnu mere end hans usædvanlige Talent dække over enhver Forsyndelse.

Det bliver vel ikke en fanatisk Gammelrusser som Katkow, der kommer til at frelse Rusland, men det bliver endnu mindre nogen Ungrusser af Iwan Nikolajewitschs Slags, hvor begavet, veltænkende og nobel han end gjorde Indtryk af at være.

Ingen der blot har levet et Par Maaneder i Rusland, vil forlade dette Land uden med dyb Sympati og de varmeste Ønsker for dets truede Fremtid. Sent eller tidlig maa den nuværende forstenede Reaktion give efter. Men deri har Slavophilerne aabenbart Ret: Udviklingens Lykke vil bero derpaa, at det nationale Element kommer til at hævde sin fulde Kraft og Inderlighed i det russiske Aandsliv. Hvad Dostojewskij repræsenterer, maa Ungrusserne ikke trække paa Skuldren af.

Hjemkomst.

Ade! Ihr Meister hienied'!
„Meistersinger“.

Enhver længere Rejsebeskrivelse skal som bekendt slutte med Glæden over at være kommen hjem, og jeg vil ogsaa i denne Henseende følge god gammel Skik.

Lidt blandet er Glæden vel som oftest i Begyndelsen, og det var den ogsaa i dette Tilfælde. Man er strax lidt fortumlet, men Hjemlighedsfølelsen voxer hurtig. Det lader sig heller ikke nægte, at meget er grimmere og fattigere, og en Del smaaligere og ufriere herhjemme, end ude. Men én Fordel har det altsammen i Længden: Det vedkommer En. Man føler, det er paa denne Jordbund, at Ens Slag har staaet og vil staa.

Man vender tilbage fra Lediggang til Opgaverne, fra Tilskuerpladsen til Brædderne, fra Rejsenovelletterne til Livsromanen.

Jeg vendte tilbage til Literaturen, men først — og det allerede i Stockholm — til Journalistikken og Polemikken, og dette var ikke just nogen opbyggelig Hjemkomsthilsen.

Her var i Toppen af Dyngen Brandes' Bog om Gennembrudsmændene med dens taabelige Overmod overfor Drachmann, der formodes ikke at kende noget til det danske Folk »fra idag«, og dens Forsøg paa at gøre Broderen til dansk Digter. Der var paa den anden Side Drachmanns ved sin Voldsomhed og injurierende Tone mislykkede Avisangreb paa Brandes og hans ulige vægtigere Opsigelsesbrev »Ostende-Brügge«. Ogsaa her var jeg langtfra overalt at tiltales af Form og Tankegang, hvor meget berettiget jeg end allerede den Gang fandt i hans Opposition; — og den psychologiske Berettigelse ja Nødvendighed af dette Brud var mig saa klar paa Grund af mit mangeaarige Bekendtskab med Drachmann, at Raseriet i de »radikale« Kredse hjemme

mod den »Frafaldne« og deres mer eller mindre ærerørige Sigtelser mod ham, kun kunde overbevise mig om, at disse Folk havde tilsat Evnen — om de nogensinde havde haft den — til at forstaa en Digternatur som Drachmann, ja rimeligvis hvilken som helst idealistisk og fantasirig Digternatur, der var stillet i vore kunstig spændte literære Forhold.

Der var Angrebene paa, eller rettere Oplysningerne om Börne-Artiklen, som nødvendigvis maatte slaa koldt Vand i Blodet paa En, der et Par Dage før Afrejsen havde beundret hver eneste af disse Aandrigheder paa Georg Brandes' højtidelige Tiltrædelsesforelæsning, og som har en god Hukommelse. Og det gik andre som mig. »Mellem os sagt, Sagen er meget slem« hviskede man hovedrystende i de intimeste Kredse.

Der var endelig Redaktionsskiftet ved Morgenbladet, det stærkeste Udslag af den Spaltning, som altid havde været bemærkelig indenfor den halvt literære og halvt politiske Del af Oppositionen, og om hvilken det ikke var vanskeligt at forudse, at den maatte føre

til et Brud mellem de forskelligartede Elementer. Saa naturlig som denne Katastrofe var, saa blev der dog af de krænkede Radikale underskudt de sindrigste diplomatiske Spekulationer og Bevægelser fra Modstandernes Side; — det hele blev Virkningen af en fin Intrige, hvormed Ministeriet skulde have skilt de dumme Demokrater af med »deres dygtigste Forbundsfæller og faa intelligente Medlemmer« og bagefter have narret dem for Byttet, — og man underholdt hinanden saa længe indbyrdes med denne Sladder-Roman, indtil man selv begyndte at tro paa den.

Det var ikke videre hyggeligt at blive modtaget af denne tilsyneladende Opløsningstilstand; men det var i al Fald Bevægelse og Liv, og selv om det havde været bedre at være borte, saa havde jeg dog som Hjemvendende en gunstig Stilling. Naar Sladderen og Kævlet er voxet op om En, finder det altid noget at hæfte sig ved med sine Snylterødder og Klattretrævler; men naar man kommer pludselig ind i dets fulde Blomstring, reder man sig let fri af det filtrede Væv. Den der

længe har været ene, finder lettest sin naturlige Plads mellem de mange.

Det var en vanskelig Tid den Gang, til at komme hjem og gøre sine første Visiter. A blev krænket over at man ikke havde besøgt B, og C optog det som en personlig Fornærmelse at man havde besøgt D; og det varede heller ikke længe, førend jeg paa en alt andet end behagelig Maade fik at høre, at jeg ved en af disse Visiter havde forbrudt mig lige saa slemt, som hvis jeg havde skrevet i Morgenbladet — hvilket dengang var at agte lig den ottende Dødssynd.

Trods denne Rivning omgikkes jeg endnu med Georg Brandes, den eneste af det gamle Partis Mænd, med hvem jeg havde noget Samkvem efter min Hjemkomst. Personlig kendte vi endnu kun lidt til hinanden, da jeg var rejst et Par Dage efter hans Hjemkomst fra Berlin. Jeg levede meget stille, og begyndte at arbejde paa »En klassisk Maaned« og snart efter ogsaa paa »Brynhild.«

Da jeg var kommen til Byen efter Sommerens lange Landliv, besøgte jeg en Dag Georg

Brandes af Høflighed, for det kunde ikke skjules, at vi gled længere og længere fra hinanden.

Brandes begyndte strax at drage mig til Regnskab, fordi jeg havde lovet Bidrag til et Ugeskrift, hvis Redaktør og formodede Retning ikke vandt hans Bifald. Jeg svarede noget tilbageholdende, at jeg saa meget som muligt kun i Egenskab af Literat vilde tage Stilling overfor rent literære Foretagender.

Men der gaves efter Brandes' Mening ikke mer noget saadant rent literært, alt fik politisk Betydning, og navnlig skulde dette gælde om den foreliggende Sag. Det Skridt, jeg havde gjort, var saa godt som paa anden Haand at slutte sig til Morgenbladet. Og jeg kunde ikke være uvidende om, hvor hadefuldt Berg i sin Vemmeløv-Tale havde angrebet »Evropæerne«. —

— Ja jeg maa tilstaa, jeg har været saa optagen af mine egne Sager i denne Sommer, at jeg næsten ingen Aviser har læst.

— Men Herregud, — det er jo ikke otte Dage siden, han har holdt Talen!

— Det gør mig ondt, at jeg skal røbe mig saa meget, men De ser heraf, at jeg heller ikke i de sidste otte Dage har læst Aviser.

Da Brandes temmelig bittert lod mig høre, at jeg havde forandret mig, og endogsaa var nærgaaende nok til at antyde, at jeg blev beregnende — som han overhovedet ikke havde noget andet Syn paa dem, der ikke med Hud og Haar forskrev sig til ham og hans, end at de »vilde paa Finansloven«, — svarede jeg koldt, at jeg ikke var uvidende om, at jeg havde tabt Sympathi i »de radikale Kredse« i samme Forhold, som jeg holdt op med at være negativ polemisk og udformede mit eget Indhold i ren Poesi, — trods det at mine Bøger vare blevne bedre, men det var jo heller ikke det, som det kom de Folk an paa; — at jeg forudsaa, at jeg snart vilde faa nye Vidnesbyrd om dette Forhold*), der ikke

*) Denne Forudsigelse gik i Opfyldelse paa en endnu eklatantere Maade, end jeg havde ventet, saavel ved private Komediescener som offentlig gennem Dr. Edvard Brandes, der mer og mer syntes at

tydede paa noget videre inderligt Slægtskab imellem os; — at det var en noget latterlig

blive Selskabets Forretningsfører. I en Anmeldelse af Jonas Lies Fortælling »En Malstrøm« ofrer han, med særlig Hensyntagen til Brynhild, den kornblaa danske Poesi paa den norske Realismes Alter. Der forekommer her et Stykke, hvilket jeg tror at burde opbevare som et værdifuldt Aktstykke til Brandesianismens Historie, da dets frække Tone og utrolig anmassende Tankegang synes at overskride det Muliges Grænse, selv naar man tager Hensyn til, hvilken Pen det kommer fra. Efter at have uddraget af Nordmændenes sidste Produktioner alt, hvad der passer særlig for hans bekendte Smag og Tendens, fortsætter Doktoren:

»Det er ikke ligesaa hos os. Efterhaanden bliver de norske Bøger Deportationsstedet for hele den uhyggelige Skare af Mænd og Kvinder, som vor ordentlige Literatur intet kan have at skaffe med, og imedens synger vore Digtere enten Salmer, eller ægtevier tvende rene Hjærter, eller klæder sig i Panser og Plader ligervis som den hartad himmelske Ridder Ulysses, der taler med affekteret skælvende Røst om sine egne mageløse Bedrifter.

»Der gives dem, som føler sig lige saa prosaisk til Mode som Chilian overfor denne Haupt- und Staatsaktion — ja der ligesom de to realistiske Personer i Slutningen af Holbergs Stykke roligt tager Klædningen af den prægtige Ulysses — en Klædning, som han i sin Tid har laant af dem og nu bare fordærver ved sit urenlige Komediespil,

Fordring, at jeg kun skulde sætte Pris paa deres Bifald, der ikke stemmede overens med mig i synderlig andet end ikke at tro paa en personlig Gud; — at den, der kunde være Digter for et Folk, ikke lod sig gøre til Forfatter for en Klikke.

Denne Samtale synes for bestandig at have afsluttet alt baade literært og personligt Forhold mellem Brandesianerne og mig. — —

---

som han er nær ved selv at holde for Virkelighed. Naturligvis maa en dygtig Skuespiller kunne paatage sig mangehaande Kostumer, men alle klæder ikke ligegodt. Og den spædlemmede Ulysses opvækker kun et Smil, naar han tror sig Helt og Græker, fordi han rasler med Rustningen.«

Der er fremkommet forskellige Fortolkninger angaaende denne Ulysses, om han forestilles spillet af Holger Drachmann eller af mig; det gør imidlertid ikke stort til Sagen, vi kan jo begge have godt af at tage os *ad notam*, at vi kun have haft vort hastig endte Herredømmes Insignier paa Borg fra Gebrüder Brandes' literære Garderobe. Det interessante Fortolkningspunkt er jo nemlig aabenbart »de to realistiske Personer i Slutningen af Holbergs Stykke«. Jeg véd ikke, om Dr. Edvard Brandes, ligesom den af ham utvivlsomt højt beundrede Théophile Gautier roser sig af at gøre Metaforer, der hænge sammen? Saa meget desto bedre: *fiat applicatio*.

Jeg er begyndt at behandle disse nærliggende Begivenheder, omtrent som om jeg skrev mine Memoirer. Og hvorfor ikke? Nu har jeg saa længe haft Pennen i Haanden for at skrive om mig selv, hvad jeg har set og tænkt — og hvem véd, hvornaar man igen kommer til det? Hundrede Skikkelser, som alle kun have lidt af mig selv, vente i min Fantasi paa det Øjeblik, da jeg sætter Slutningsstregen under denne Bog, for at forlange, at jeg skal lade dem komme til Orde i deres Sprog og være smukt objektiv. Hvorfor da ikke benytte Lejligheden, medens den er der, til at udtale mig aabent om min literære Stilling, saaledes som jeg opfatter den nu, da jeg frit og rolig kan overse Situationen og kan sige, at jeg nogenlunde er kommen til Klarhed over mig selv. Jeg finder saa meget mer Anledning hertil, som denne Klarhed og Frihed væsentlig har været betinget af Vandreaaret og den nærmest følgende Tid, som staar i den nøjeste Forbindelse med det, — en Tid, hvori jeg baade har levet og digtet dybere end nogensinde før.

Ensomheden er i al Fald som forberedende Stadium en nødvendig Betingelse for at forstaa sig selv; der er kun ét, som kan være endnu heldigere for Selvsikkerheden: det er at blive selv-anden.

Ved Begyndelsen af min Forfatterbane, da jeg et Par Dage efter min Examen kastede mig over min første Bog, følte jeg mig meget enlig og derfor ugunstig stillet i den literære Verden, som jeg skulde træde ind i.

For den daværende danske Poesi havde jeg aldeles ingen Sympathi, og kendte forresten ikke synderlig til den. Schandorph var mig næppe nok bekendt af Navn, og hvad jeg havde læst af Drachmann, behagede ikke min overdrevent akademiske Smag; jeg stødtes bestandig ved et eller andet Udtryk, som skurrede i mit Øre, og jeg har altid hørt til dem, som let lod sig støde bort. Nordmændene kunde jeg heller ikke bruge synderlig. Jeg levede med græske, tyske og engelske Klassikere, med mine egne første Forsøg (hvoriblandt et Udkast til Brynhild) og med de behørige

»junge Leiden«, som afgav Jordbund for de første Romaner.

Det var i Følelsen af denne Afsondrethed og Mangel paa Slægtskab med de ordførende Magter paa begge Sider at jeg valgte Pseudonymet »Epigonos«, der af mange blev opfattet som affekteret Beskedenhed. Men jeg sagde til mig selv: Var »de syv for Theben« Helte, saa blev »Epigonerne« det dog ogsaa.

Endnu fjærnere stod jeg overfor den snævrere brandesianske Retning, skønt jeg ikke gav den meget efter i Fritænkeri. Jeg havde naaet mit ikke-religiøse Standpunkt ved selvstændig Tænkning og Studium, saa vidt jeg kan skønne uden Paavirkning af hine samtidige Strømninger. Min Familie og hele Kreds tilhørte en saa ganske anden Retning, at jeg indtil den Tid aldrig havde truffet nogen af »det nittende Aarhundredes« Mænd, og overhovedet udviklede jeg mig dengang kun i mit Studereværelse, hvor jeg ikke engang fulgte synderlig med ved at læse Aviser og ny-udkommen Literatur.

En ikke religiøs Livsanskuelse synes at have

ligget i min Natur og kunde ikke andet end begunstiges ved den bestandige Omgang med de store engelske og tyske Digtere, som maaske nok ere Profeter, men i al Fald ikke Præster. Filosofi og et kritisk holdt theologisk Studium kom til og fuldendte fra Tankens Side, hvad Poesien havde begyndt fra Følelsens. Jeg har i »Germanernes Lærling« (navnlig Kap. XXVI) forsøgt at anerlysere denne Process.

Et Sted i samme Bog har jeg skildret Hovedpersonens Antipathi imod Brandesianismen omtrent saaledes, som jeg selv har følt den. »Men der var ogsaa noget dybere i selve den nye Aandsretning, der stødte hans sky Natur bort fra det Liv, som var blevet vakt ved Georg Brandes. Det var noget saadant som Stikordet »Realisme«. Men endnu mere var det hint Præg af Frankrig, som det undertiden bar i sig selv, og som det altid fik paatrykt af Modstandere, der saa igen dertil hægtede Begrebet »Frivolitet«. Bedst passer denne Skildring dog paa en noget tidligere Tid, idet denne instinktive Følelse af Temperamentsforskel og en deraf følgende næsten

antipodisk Afstand i Synspunkter og Idealer efterhaanden blev sat i Skygge af Sympathi med den berømte Fritænker, der mødte en saa haardnakket og ofte uretfærdig Modstand. Med den unge Skoles Poesi begyndte det at gaa mig paa en lignende Maade, idet min Smags Ensidighed gav efter for de unægtelige Fortrin. Og snart gik jeg med Ungdommens Absoluthed over Stag, og gav mig hen i det Ny, idet jeg ikke engang længere forsøgte at begrænse min Tilslutning ved den Kritik, som laa i mine egne Forudsætninger og oprindelige Idealer; jeg var endnu langtfra moden nok til at magte og sammenarbejde Modsætningerne, eller at finde den for mig naturlige Midte.

Jeg staar nu omtrent med det samme Syn paa disse Fænomener, som jeg den Gang havde. Ikke paa samme Punkt, men paa et Sted, hvor jeg overskuer dem bedre og dog ser dem fra samme Side. Det er ingen Cirkelbevægelse, jeg har gjort; men saaledes kommer man under Stigningen ad en stejl Bjærgsides Zigzagvej til en Række Punkter over hinanden, fra hvilke man har den samme karakteristiske

Udsigt over Dalen, kun bestandig mere overskuende og fri. Og det føler jeg, at hvormange Zigzagbevægelser jeg end kommer til at gøre paa Vejen opad — og man naar sjælden langt opad i snorlige Linje, — saa vil jeg bestandig holde den frugtbare Rast paa disse Punkter, og hvis noget Værk af mig faar blivende Plads i nordisk Literatur, saa er det bygget paa dem og ikke undervejs enten tilhøjre eller tilvenstre.

Ganske vist kan man ikke blot i denne og i mine nærmest foregaaende Bøger, men mer eller mindre i min hele Produktion finde tydelige Spor af det i min Aandsretning, som skiller mig fra Brandesianerne, og kunde man ikke det, vilde jeg ikke være berettiget til at skrive, som jeg her har gjort. Men jeg véd altfor vel, hvor farligt det er, ikke nogenlunde bestemt at angive Forskellen, naar man tager Afstand fra formodede Meningsfæller, med hvilke man naturligvis endnu stemmer overens paa enkelte Omraader. Jeg skal derfor fremdrage nogle Punkter, som jeg tror tilstrækkelig vil belyse Forskellen i vore Synsmaader.

Medens jeg arbejdede paa det første Afsnit af denne Rejse, læste jeg en Artikel af Georg Brandes, hvori der fremkom en Betragtning, som i særlig Grad slog mig (eller stødte mig) ved sin Uforenelighed med hele min Tankegang.

Artiklen er en Opsats om den norske Forfatter Arne Garborg. Efter at have refereret Indholdet af en af hans Noveller, uddrager Dr. Brandes med Vold og Magt følgende nymoralske Tendens: »Der er intetsomhelst vundet ved stadig at spænde Kyskheds-Fordringen endnu og endnu en Grad højere.« Man kunde synes, at der da gaves den Udvej, at lade denne Fordring foreløbig blive, som den er; men om en saa elendig Konservativisme er der naturligvis ikke engang Tale; fra hin Begyndelsesforsikring gaar han umiddelbart over til at slappe denne Fordring »endnu og endnu« en Grad lavere: »Askesen, som den for Øjeblikket øves af det store Flertal blandt de højere Stænders ugifte Kvinder, er en Ulykke, en naturstridig Ting, et Offer, som mange Gange bringes en værdiløs Fordom. Driftlivet er og bliver Jordbunden

for Fantasiens og Skønhedens Blomst ikke mindre end for giftige og stinkende Vædsker. Købes aandelige Fortrin stundom for dyrt med et Offer af Renhed og Uskyld, saa kan den virkelige Renhed ikke mindre end den blot tilsyneladende ogsaa købes alt for dyrt, naar den medfører tærende Savn og al Goldhedens og de kvalte Længslers Bornerthed.«

Dette erotiske *laisser-aller* forekommer mig at have den samme Mangel paa det moralske Omraade, som det samme Princip har paa det økonomiske: det opofrer den Svage for den Stærke, —, og den Svage vil her ofte sige den Bedste. Det opofrer det dybt følende og trofaste Individ for den letsindige og brutale Natur; og indenfor den enkelte Personlighed ofrer det de fine og dybe Følelser for de grove og overfladiske.

Man mærker paa saadanne Steder, at Æsthetikeren ikke forstaar det Folk, han vil reformere. For de germanske Folk har Alvor og Inderlighed i Kærlighedsforholdet altid staaet som et Ideal, hvis Fyldestgørelse mer eller mindre betinger Efterlevelsen af de andre

Livsidealer. Man kan naturligvis betragte dette som en Race-Dumhed, men man maa ikke i sit Raisonnement overse, at en Forsyndelse mod en saa indgroet »værdiløs Fordom« hævner sig mer eller mindre haardt hos den enkelte — ikke blot fra Samfundets Side, men fra selve Personlighedens, hvor hint Ideal har sine dybe Rødder.

Der kan jo nemlig her ikke blot være Tale om den store Lidenskabs Ret, saaledes som denne sædvanlig opfattes, naar den »frie Kærlighed« besynges — eller i al Fald som dens Talsmænd vil have den fortolket, bagefter, naar de angribes. Men hvis det hele ikke er en intetsigende Frase, slet udtrykt, saa fordres der her for flygtige og rent driftmæssige Tilbøjeligheder den samme Ret, der ellers kun anerkendes hos den Kærlighed, som føler sig stærk nok til at knytte et Baand for Livet.

Det være langt fra mig at ønske nogen ængstelig Moralisering i Kunsten — vi har, Gud bedre det! allerede faaet saa megen Moral i Literaturen, at Poesien snart kan blive til en Fabel. Nej, lad Digteren fordre Ret

for Lidenskaben, hvor den er mægtig nok til at skabe sine egne Love og gaa sin egen Kæmpegang; lad ham opsøge de Tilfælde, hvor et Forhold, som den nivellerende Samfunds-Orden ser skævt til, ved sin Følelsesadel fortjener større Agtelse end det meste, der let kan indordnes under alle Formler og Vedtægter, — lad ham plaidere disse store og ideale Undtagelsers Sag i sit begejstrede Sprog! Men lad hverken Kunstneren eller Æsthetikeren fra dette Standpunkt, som er hans Ret og Pligt, gøre det fuskeragtige Spring ned til at lave en Hverdagsmoral ud deraf med Undtagelser til Regler; lad ham ikke forse sig paa den sjældne og mægtige Stormflod og tro at kunne faa den reguleret ud i et hygieinisk Vandingssystem for de golde Lavstrækninger! Det samme Vand, som oppe i Højderne sprudler i det reneste Perleskum og i sine vildeste Fald leger Regnbue med Solen, det forsumper dernede i raadne Pytter, og Frodigheden om dem er ikke den ønskeligste.

Med andre Ord: ét er at vise, hvorledes den almindelige Moral paa Grund af Samfunds-

tilstanden kan blive uretfærdig mod et eller andet Forhold, som maaske for dem der gennemskue Motiverne netop har selve denne Morals Ideal i uplettet Renhed, og saa ud fra denne Eftervisning at forsøge paa at gøre Moralen bøjeligere uden at gøre den slappere; — men noget andet er det at tilsidesætte selve denne moralske Fordring som en værdiløs Fordom, og opfordre til først og fremmest at være betænkt paa ikke at ofre den for meget. En Sag er det at undskylde, ja forsvare i den Mening, at Moralen i sin Anvendelse kan blive ikke saa meget *for stræng* som *uretfærdig*; — noget ganske andet er det, af Frygt for at spænde dens Fordring for højt at begynde med at slappe den under det, der i Virkeligheden overholdes af de Bedstes maaske lille, men ikke forsvindende Mindretal. Om jeg end paa mange Punkter maa være uenig med den gængse Moral af religiøs Herkomst og Opdragelse, saa tilstaar jeg dog, at jeg anser den for hundredfold bedre skikket til at opdrage et Folk end denne Slags Reformatorers nymoralske

Vuer, som ofte ere vel letfærdig henkastede i et æsthetisk Causeri.

Ordet »Causeri« er i sin Anvendelse paa noget fra Georg Brandes' Pen ikke nyt, og vil derfor saa meget desto mere vække et Ramaskrig fra hans Parti. Dog tror jeg, at dette pæne udenlandske Ord er en ret høflig Betegnelse for hele denne holdningsløse Del af den paagældende Artikel. Først betegnes denne Novelle som »et Stykke lattermild Kunst, ikke mere moralsk end Julestuen«, der i det højeste indeholder en literær Satire mod »visse store, som realistiske Fritænkere forklædte Lægprædikanter, der stedse mere synes at løbe sig fast i den Opgave at forbedre Boniteten af de Ugiftes Coelibat« (denne venlige Karakteristik gælder, som man ser, nærmest Bjørnstjerne Bjørnson, fra hvem han dog strax efter nedlader sig til at laane en pædagogisk Idé, der *sans gêne* indordnes i den modsatte Tendens.) Dernæst, efter et kort Referat af Fortællingen, uddrages den ovennævnte ikke ganske ligegyldige Tendens, hvorved Novellen stik imod det første Synspunkt gøres til en Problem-Digt-

ning *in optima forma.* Nu er der kun én Mulighed, hvorved denne Modsigelse kan løses: det er den, at Arne Garborgs Forfatterfysiognomi forekommer Brandes saa problem-rugende, at det bliver en nødvendig Forudsætning, at der selv under den tilsyneladende frieste og letteste digteriske Spøg skjuler sig et stort socialt Problem. Men, o ve! denne Udvej har Brandes selv slaaet en Bom for, da han i Begyndelsen siger: »Man tænke sig! her er En som ikke prædiker! eller rettere, her er En, som engang hvert sjette Aar i et Par smaa Noveller kan lade være at moralisere.« Han kan lade være at moralisere — saa lad ham i Guds Navn lade være, højstærede Kritiker, med mindre da Meningen er, at hin opsigtvækkende Tendens ikke er Moral, men det modsatte.

Da denne eneste Udvej til at ophæve Modsigelsen er stoppet, er der kun En tilbage til at forstaa den: det er den Antagelse, at Kritikeren har forstirret sig i den Grad paa den elskede Problem-Literatur, at han endogsaa faar Hallucination af Problemer, hvor han selv

har sagt, at der ingen skal findes. Ak, ikke engang dette holder helt Stik, ikke engang saa megen Konsekvens! Efter at have bemærket, at Garborg ikke kan lade være at moralisere, fortsætter han: »Man skulde forsværge det. Men det tager sig livagtig ud, som om han lo — lo, ikke paa den strænge Sædeligheds Vegne af de usle usædelige Syndebukke, men som lo han — Himlen bevare min Tunge! – af visse store, som realistiske Fritænkere forklædte Lægprædikanter o. s. v.« Det er overraskende at høre, at den strænge Sædelighed er saa lattermild, og endnu mere overraskende er det, at se Problem-Æsthetikeren henrevet endogsaa til en vis forceret Lystighed paa Grund af en Digtnings Mangel paa nogen Art af moralsk Tendens (»et Stykke lattermild Kunst«). Denne Glæde holder sig imidlertid heller ikke længe: til Slutning tager Problematikerens »præterea censeo« fat igen, for at krone Forvirringen: »Vil en Digter imidlertid tage dette op, — (nemlig det Problem, der altsaa dog »turde« skjules i Novellen) — saa tør han ikke nøjes med som Garborg her, blot at lege lidt med

Emnet og tjatte lidt ad de altfor selvsikre Moralister; han maa gribe om Livsproblemet med fuld og mandig Alvor, ikke le cynisk, men slaa et Slag, virke intenst.«

Og hvorfor tør han ikke det ene, og hvorfor maa han det andet, højstærede Kritiker? Hvor staar den Lov skrevet, der tvinger Digteren til bestandig at have en pedantisk Alvorsmaske paa? Og hvorfor denne pludselige Skolemestermine hos Dem selv, da De dog morede Dem saa godt over, at der blev lét af Lægprædikanterne? Eller er man maaske kun en latterlig Lægprædikant, naar man er Tendens-Alvorsmand til Fordel for en rigoristisk Kyskhed, men naar man er det til Fordel for det modsatte, saa er man maaske at agte som en ortodox og velbeskikket Prælat i den højeste Intelligens' Fremskridts-Kirke? Under denne Forudsætning er det ikke vanskeligt at finde om ikke logisk saa dog psychologisk Sammenhæng i Stykket. Dr. Brandes har fra først af forelsket sig i Problem-Literatur, og gammel Kærlighed ruster ikke; men efter at han har pousseret denne Retning frem, have andre In-

dividualiteter bemægtiget sig den og brugt den til Fordel for ganske andre Idealer end dem, som han har begunstiget. Det er da menneskeligt, at han gotter sig en Smule over en novellistisk Spøg, der gaar ud over denne Slags Problem-Mænd. Men strax farer Problemdogmet atter i Kritikeren: i Egenskab af Problemforfatter staar Lægprædikanten jo altsaa dog over den lystige Novellist; følgelig bør den lystige Novellist have paa Hovedet. Men da han jo dog hører til de veltænkende, er det tilladeligt at antage, at han ikke blot har villet gøre sig lidt lystig over Lægprædikantens moralske Iver, men agitere for den modsatte Anskuelse. I Stedet for altsaa at sige: »Fortællingen burde være gjort til en Problem-Roman; for dette Problem kan bringes i Forbindelse med denne Begivenhed, og det er en Forsyndelse mod den nye Æsthetik at lade et Problem blive liggende urørt saa tæt ved Vejen; men saa maatte selvfølgelig ogsaa Fortællingen være bleven en hel anden, nemlig saadan og saadan«, — i Stedet for det siges endnu naivere: »I Fortællingen turde følgende Problem indeholdes

— thi det var urigtig at antage, at der intet Problem var, skønt jeg selv for et Minut siden sagde det —; — men følgelig er den kunstnerisk forfejlet, for med et saa vægtigt Problem maa man tage ganske anderledes fat.« Denne Forklaring er ganske fyldestgørende, men det vilde ikke være behageligt for Kritikeren selv at give den, da den noget nærmer sig til en Falliterklæring*).

*) En ganske lignende Cirkelbevægelse foretog Dr. Brandes i sin forøvrig meget hædrende Kritik af »Romulus«. Først konstruerede B. Bogens Tilblivelseshistorie, hvis Umulighed han kunde have indset ved det simpleste kronologiske Regnestykke. Ud fra dette falske Udgangspunkt opdagede nu B. et storartet socialt Romanstof, Uretfærdighedens og Undertrykkelsens Roman, der skulde have et symbolsk Kærnepunkt i Titelfiguren. Dette Romanstof (af hvilket det ikke lykkedes ham at paavise noget andet Rudiment i den foreliggende Bog end Dressurhistoriens Oberst), skulde have været min egentlige Plan, men samtidig havde jeg opdaget et Novellestof, som havde trængt sig i Forgrunden, og derfor var Bogen ikke bleven, hvad den skulde været: en social Tendens-Roman. — Ganske vist er Dr. Georg Brandes en genial Kritiker, men jeg formoder, at de fleste Forfattere ville foretrække en mindre genial Anmeldelse, som ikke forrykker hele Synspunktet for det poetiske Produkt.

Nej, det er ikke saa vist, at Forfatteren har baaret sig galt ad ved at le istedetfor at virke »intenst«. Det er muligt, at vi allermest trængte til et forvorpent aristofanisk Lune, der skoggerlo ikke blot af de som Realister forklædte Lægprædikanter, men ogsaa af de som moralske Zoologer forklædte Libertinere, og som lod alle, Parisergale, Germanlærlinge og Danskbevægede, — Kristne, Jøder og Hedninge, — Højre, Venstre og Neutrale, — alle uden Naade springe over Narrebrixen, blot for ved en ubændig Spøg, for ramme Alvor at hævde Kunstens Suverænitet paa dens eget Omraade. Det kunde vel være paa Tiden nu, da enhver forløben Skoledreng tror at kunde tale overlegent om det forældede Standpunkt, da man mente, at Kunsten havde sit Formaal i sig selv. Æsthetisk taget er det ganske ligegyldigt, om der moraliseres til Fordel for Dyden eller for Lasten, begge Dele bliver tilsidst lige kedeligt; og mange, som ellers ikke sværme for en halvnøgen Frækhed i Literaturen, ville dog for Poesiens Skyld foretrække en frisk og kaad Sanselighed saa blot og bar for al Moralitet

som »Mademoiselle Maupin«, fremfor disse moralske Romaner og Dramer om, hvorvidt der bør skrives latinsk Stil i Skolen.

Problem var Brandesianernes første Stikord, Realisme blev deres næste. Der er i og for sig ingen nødvendig Forbindelse mellem disse to Retninger. Virkeligheds-Skildreren tegner sikkrest, naar Billedet ikke skal lægges tilrette for at sætte et eller andet under Debat, og en Problemliteratur kunde meget godt vælge sig eventyrlige og allegoriske Former. Men ved et illusorisk Virkelighedsliv vinder Problemet unægtelig i Paatrængenhed, og i en bevæget Tid, hvor nyt kæmper med gammelt, dèr støder man under selve Skildringen ofte paa de lokkende Problemer. Herved og ved den fælles Modsætning til den nærmest foregaaende fredelige og lidet virkelighedstro nordiske Poesi kom disse Retninger til at indgaa Forbindelse i vor nyere Literatur. Problemmanien har bragt gavnligt Røre i vort Aandsliv, medens Virkelighedsskildringen har hindret, at Literaturen blev en Diskussion uden kunstnerisk Indhold.

I Realismen, der ganske kan og vistnok ogsaa vil bemægtige sig Romanen og Novellen, men — naar man vil tage den i stræng Forstand — ikke synes saa fyldestgørende paa Scenen, ser jeg en Kunstretning som fortjener al Agtelse; navnlig i den russiske Literatur, hvor den har holdt sig fri for Maniererthed, for videnskabeligt Lapseri og for hæslige Unoder, og hvor den bæres af det slaviske Naturels melankolske Inderlighed, har den frembragt Mesterværker, der have vundet Alles Beundring og Kærlighed — hvilket betyder en Del mere end at blive udbasunet som Universalmiddel af Interessehavende. Naar dette sker, naar Realismen optræder med Fordring paa Eneherredømmet, bør det betones, at den dog endnu ikke kan rose sig af at have frembragt et Digterværk af den aller højeste Rang; og der er Grund til at antage, at den i selve sine Ejendommeligheder ja endogsaa i sine Fortrin har iboende Grænser, som ville forhindre den i nogensinde at naa saa vidt, saa længe som den bygger helt paa egen Grund og ikke indordner sig som stofligt

Element i en idealistisk, storstilet Kunstart. Det er saaledes, at dette Element tidligere er kommen til Virkning i de store blivende Mesterværker, hos Shakespeare, i Goethes Faust og Schillers Wallenstein. I vor Tids realistiske Rus kan jeg kun se en berettiget Reaktion mod en altfor vidt dreven kunstnerisk Formalisme, nødvendige Vandreaar med Omflakken i den menneskelige Naturs fladeste Hverdagsstrøg og mange Udflugter til dens Smaalighederş Vildnis og Lasternes Sumpe, fra hvilke Poesien forhaabentlig vil komme indholdsrigere tilbage til sine gamle og evige Arveriger: Menneskehjærtets dybeste Følelser og Idealer i deres reneste og stærkeste Former.

Jeg sagde, at Realismen blev det andet Punkt paa Brandesianernes Program. Det bør imidlertid fremhæves, at Dr. Georg Brandes selv ikke har gjort sig til absolut Talsmand for Realismen. Hvor meget han end har begunstiget denne Retning i vor Literatur, var han dog ikke saa ensidig at gøre den realistiske Fordring til almindeligt Synspunkt. Det hed

i al Fald: »Vi prædike ikke Realisme og ikke Idealisme, vi prædike Frihed«.

For at bruge en Betegnelse, der var vid nok til at rumme baade Realisme og Idealisme, og begrænset nok til at udelukke, hvad der var uforeneligt med Retningen, har Brandes anvendt Udtrykket Naturalisme. Dette Begreb, der her altsaa tages paa en ganske anden Maade end i den moderne franske Æsthetik, skulde kun udtrykke en Modsætning til det Overnaturlige, og altsaa vel udelukke en religiøs, men ikke en humanistisk Idealisme. Med denne Opfattelse af Begrebet er jeg selvfølgelig Naturalist.

Men det er let at se, at Grænsen her er vanskelig at holde fast. Paa den ene Side kunde mange religiøse Bevægelser gøre Fordring paa, at komme med ind under Begrebet Natur; naar Naturen med Rette opfattes saa rummelig, at den indbefatter Menneskelivet med dets Tanker og Følelser, bliver det altid vanskeligt og mer eller mindre vilkaarligt at sætte en Grænse, der udelukker nogen Aandsform. Enhver Tid vil sætte Grænsen paa sit

Sted; hvad der er overnaturligt for en Spencer, var det ikke for Hegel.

Paa den anden Side kan det heller ikke mangle paa Tendens til at rykke Grænsen tilbage og indsnævre Begrebet. Naar man nægter visse Former af Aandsliv Borgerret i Naturalismen, hvorfor da ikke udskyde andre, der forekomme En næsten lige saa unaturlige, og som muligvis kunde staa i Forbindelse med hine? Idealer som man ikke forstaar, eller som gaar ens Tilbøjeligheder imod, Følelser hvis Højhed eller Dybde man ikke har Rum for, og som beskæmme ved deres Kraft og Alvor, — hvorfor skulde de ikke være unaturlige, man er jo selv Tingenes Maal. Hvad den mere alsidige Natur ikke deler, men dog endnu paa anden Haand forstaar og taaler, det forkaster dens ensidigere Slægtning resolut som Overspændthed, Sentimentalitet, Sygelighed eller vel endog Hykleri — og hvilke flere antipodiske Forvisningskolonier man har for generende Aandsmagter. Man behøver ikke at gaa langt fra Ophavsmanden for at finde de Folk i Retningen, der altid finde et kynisk Smil og

et foragteligt Adjektiv til Ledsager for visse gode gamle Ord, der hidtil have haft Krav paa Ærefrygt, — disse udsøgte Penne, der aldrig prostituere sig ved at skrive »Dyd« uden at tilføje »fladbrystet«, som finde Fiskeblod i al Kyskhed, og kun ser Idealet i Gaaseøjne.

Med dette ikke altfor beskedne Følge maa man styre saa samvittighedsfuldt man vil, mod Idealismens og Realismens Forening i en human Naturalisme, — og der er vistnok fra først af styret med en meget god Vilje — Resultatet bliver dog, at denne Naturalisme betsandig bortstøder flere og flere ideale Elementer, eller gør dem Helvede saa hedt, at de selv fortrække, og at man bestandig mere og mere højrøstet applauderer som det egentlig Værdifulde ethvert literært Fænomen, der enten direkte knæsætter det brutaleste Driftliv og de mest egoistiske Motiver som det rent menneskelige, eller i al Fald negativt hjælper med ved at bore en bundløs Skepticismes moralske Minegange. Ingen der ifjor var i Tvivl om,

at dette var den Brandeske Naturalismes Udvikling, vil nu kunne være det længere.

I denne Forstand er jeg ikke Naturalist.

Jeg har i første Kapitel af denne Bog berørt, at jeg i München havde et Par Samtaler med Paul Heyse om moderne nordisk Literatur, som jeg ikke vilde referere af Diskretions-Hensyn. En enkelt Ytring af almindelig Betydning vil jeg dog anføre her — ikke fordi den er ny og uhørt; — tvertimod, hvis den er ny, er det i al Fald, fordi den er saa gammel. Ligesaa forskellig som den i Ord og Tankegang var fra alt, hvad mine Øren i de sidste Aar vare blevne tudede fuld af fra vor moderne Æsthetik, ligesaa fortrolig kendt klang den mig imøde fra en Aandsretning, som jeg fra først af helt havde tilhørt, og hvis Understrøm i mig jeg selv altid har følt, ogsaa under Storm- og Trængselstidens vildeste Bølgegang. Netop derfor har jeg Ret til at gøre den til min. Vor Tid har altid travlt med at spørge om Programmer. Jeg gør ikke Fordring paa at møde med andet Program end det, der ligger i de følgende »gammeldags Ord« — en

Anskuelse, paa hvilken jeg tror at den store, sande Poesi altid har bygget og altid vil bygge: —

— Jeg er Idealist, sagde den berømte tyske Digter til mig, — og jeg mener, at kun de Digtere ville i Længden blive staaende, som har faaet os til at glæde os over vor Race, og som, selv naar de skildrer uhyggelige og frygtelige Karakterer, gør det paa en saadan Maade, at de stærke Kræfter, som man ser i Virksomhed, vækker Ens egen Energi, saa at man gaar styrket og ikke nedslaaet fra Skuespillet.

Indhold.

Tre Dage i det klassiske Tyskland.

En Afstikker til Urbino under Rafaelsfesten.

Schweizer-Idyller.

Mellem Asien og Europa.

Op gennem Rusland.

Af de mange fortrinlige Anmeldelser, der fremkom om Karl Gjellerups sidst udkomne Bog: **„En klassisk Maaned“**, anføres følgende Udtog:

Berlingske Tidende: »Forf. tager i sit Forord det Forbehold, at hans Bog ikke maa betragtes som en almindelig Reisebeskrivelse. . . . »Hvad man kan læse sig til i Bädecker og i Topographier af Athen, har jeg tilladt min Pen at overspringe eller streife« — det er Lyrik i Prosa, men det er, naar Lyriken, som in casu er god, nok saa godt som en Reisebeskrivelse. Det følger af sig selv, at der er Skildringer i denne Bog, ypperlige Skildringer baade af Scenerier og Ruiner, men de lægge mere an paa at give en Forestilling om den Stemning, den paagjældende Virkelighed har vakt hos Forf., end paa umiddelbart at beskrive, hvad han saa, og det lykkes ham saaledes, at man med stor Interesse følger ham paa hans Vandringer, man faar virkelig paa denne indirecte Maade et levende Indtryk baade af den skønne Natur i dette Land, der har Sommer de tre hundrede Dage af Aaret, og af »den fintfølende Kunstsands, der efterhaanden havde gennemtrængt dette forunderlige Folk«. At det er lykkedes Forf. at løse denne ingenlunde lette Opgave — det havde naturligvis været meget lettere ganske ligefrem at beskrive — beroer ikke blot paa hans Fremstillingskunst, men ogsaa paa den omfattende Dannelse, den rige Kundskabsfylde, hvormed han er udrustet, thi det er den, der giver hans egen Stemning Dybde og sætter ham istand til at meddele Andre den, og denne Kundskabsfylde er paa alle Punkter levendegjort af en poetisk Sans, der opdager Skønheden og gjør den tydelig for Læseren.«

Dagbladet. »En Rejsebeskrivelse kan være interessant paa forskellig Maade, enten derved at selve de beskrevne Egne ere fjerntliggende Lande med usædvanlige Naturforhold eller en i Sæder og Skikke ejendommelig Befolkning, eller ogsaa kan Interessen knytte sig nærmere til den Beskrivendes Personlighed, til hans subjektive Syn og Opfattelse. Saaledes kunne Mc. Clintocks Nordpolsexpedition og Livingstones Rejser være underholdende paa deres Maade, og Heines Harzreise eller Baggesens »Labyrinthen« paa en helt anden. I Karl Gjellerups Bog forenes disse to Interesser, thi Grækenland hører jo endnu ikke til de af Turister oversvømmede og af reisende Forfattere gennemkrydsede Lande, og Karl Gjellerup er heller ikke den Mand, der har Lyst til at trænge sin subjektive Følelse, sin Skønhedsbegejstring og sin lyriske Stil tilbage og indskrænke sig til blotte Referater. Netop herved har han naaet at yde noget virkelig Værdifuldt, og det er i det Hele med ublandet Glæde, at Læseren følger ham paa hans Tur i det gamle Hellas . . . Adskillige Kapitler, saaledes »Landkendinger« og »En oversvømmet Stad« ere dertil skrevne med et elskværdigt Lune, blandet med Stænk af godmodig Selvironi, som er højst forfriskende. Meget pudsig er Fortællingen om Mødet med »de gode gamle Ægyptere« ombord paa den græske Damper. »En klassisk Maaned« er, efter hvad Forfatteren meddeler, kun at betragte som et Fragment af en større Reisebeskrivelse, der vil udkomme til Foraaret og indeholde

Indtryk fra Forfatterens Reise gennem Tyrkiet og Rusland. Vi nære ikke Tvivl om, at »En klassisk Maaned« paa en heldig Maade har beredèt Vejen for dette Arbejde, og at det vil blive imødeset med ikke ringe Forventninger, thi Karl Gjellerup er, hvad man saa vil indvende, en af de ikke overvættes mange Reisende, der forstaa at bruge baade Øjnene og Pennen.« . . .

Dagens Nyheder. ... »Vidste man det ikke andetsteds fra — man vil af hver Side i denne Bog kunne se, at der bor en ægte Digternatur i Gjellerup; man vil kunne se det af hans Begejstring for alt det Store og Skønne, der møder ham paa hans Vei, en Begejstring, der ofte skaffer sig et ligesaa skønt som eiendommeligt og originalt Udtryk og former sig i Ord, der blot savne Versenes rhytmiske Klang for at være den mest henrivende lyriske Poesi, og man læser det gennem hans forunderlige, maaske i vor Literatur enestaaende, malende Naturbeskrivelser. Saaledes maler, skildrer og drømmer kun en virkelig Digter; denne næsten sværmeriske Tilbedelse af Antiken, denne glødende Forelskelse i den hellenske Klassicisme kan kun opstaa og næres i en Digters Hjerne og Hjerte. Lykkelig den af Guderne benaadede, hvem det milde Forsyn har skænket Evnen til at nyde Skønheden i saa fulde Drag, til at optage i sig og bevare alle hine vexlende Skønhedsindtryk og til at meddele Andre af sin Rigdom med saa rund en Haand — han har Ret til at udbryde med den gamle romerske Digter: »Et ego in Arcadia«, selv om det er gaaet ham som Gjellerup, kun som en Forbiseilende at maatte sende det skønne forjættede Land en vemodig Hilsen og aldrig komme til at betræde dets solbadede Bjergskraaninger.« . . .

Morgenbladet. . . . »Karl Gjellerups Bog er da, for at sige det saa kort som muligt, fra én Side betragtet det samme, sóm Holger Drachmanns »Ostende-Brügge« var i Fjor. Det er Reiseerindringer, Reiseskildringer i Lighed med Drachmanns Breve fra Holland og Belgien — eller, om man vil gaa længere tilbage, med Heines Reisebilleder —, hvor den fri Form tillader alle mulige Digressioner, Aproposer, Udfald og Bekjendelser. Hvad selve det stoflige Inhold angaar, advarer Forfatteren udtrykkelig imod her at søge nøjagtige Beskrivelser og exakte Oplysninger. I saa Henseende har det kun været ham om »Farvetonen« at gjøre. Kan han paa impressionistisk Vis ved Hjælp af Lyrikens malende Evne og hurtig paa hinanden følgende Billeder frembringe et Helhedsindtryk af det paagjældende Steds store Former og Linjer og endnu mere af den særlige Aand, der hviler over det, saa er Maalet, han har sat sig, naaet. Saaledes skildrer han Venedig og det adriatiske Havs Kyster, men fremfor alt det gamle Grækenlands klassiske Steder, og her atter først og sidst Athen og Akropolis. Der er Klang og Skønhed i disse lyriske Digte, disse betagede og begeistrede Hymner til Hellas og den helleniske Kunsts Ære, men det er naturligvis en Selvfølge, at Læseren til en vis Grad maa være enig med Forfatteren i hans Sym- og Antipathier, for at faa det fulde Udbytte af den saa stærkt personlige Lyrik.« . . .

Kjøbenhavn. — I. Cohens Bogtrykkeri.

